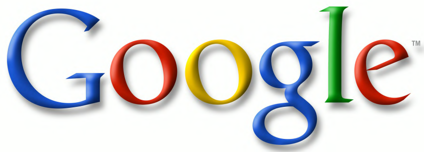
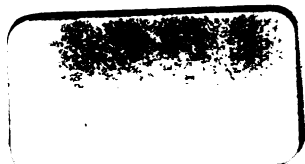
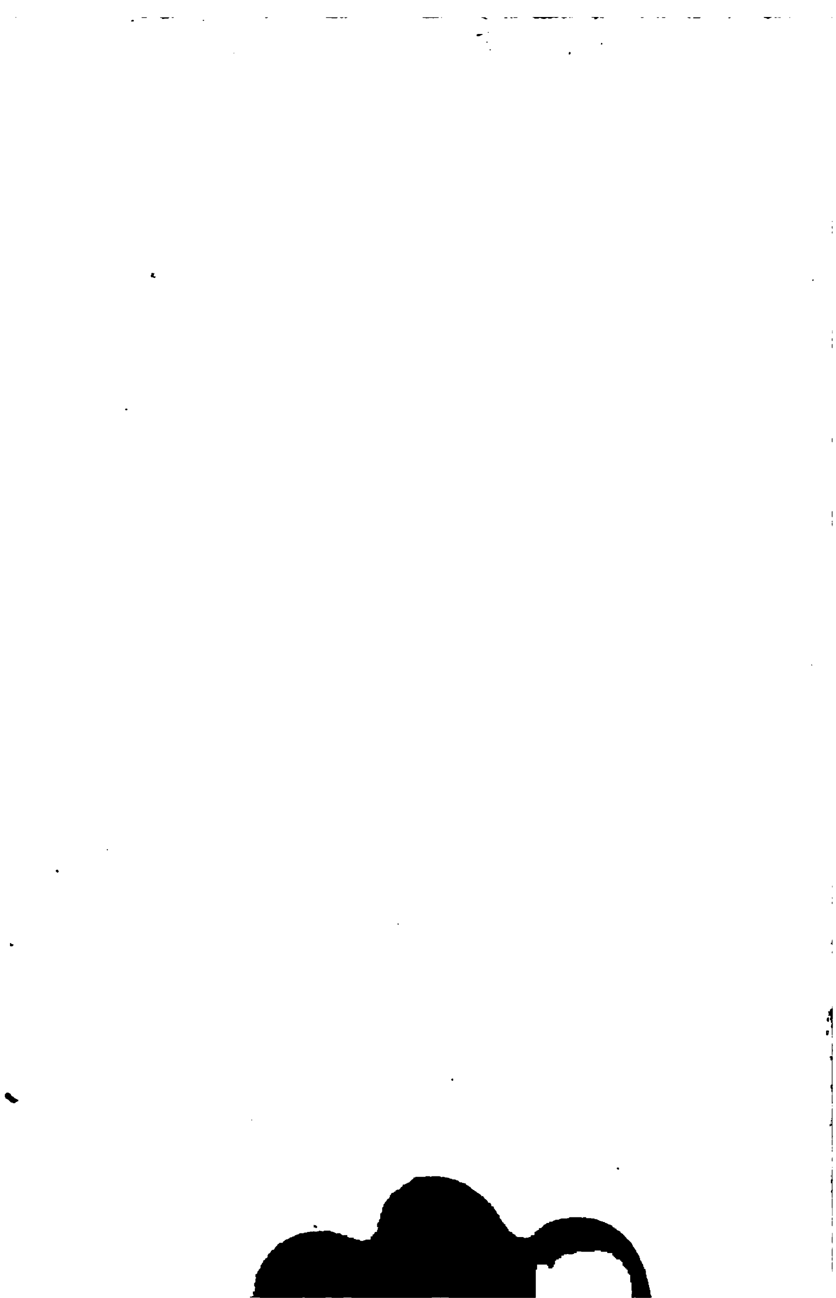

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

[illegible]YŰ[illegible]

[illegible]DER, BO[illegible]

[illegible]LDY

BAJZA

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI.

Bajza, József

MÁSODIK, BŐVÍTETT, KIADÁS

TOLDY FERENCZ

ÁLTAL.

ELSŐ KÖTET.

PESTEN, 1861.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

Pest, 1861. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

BAJZA ÉLETE.

(TOLDY: „A. M. KÖLTÉSZET KÉZIKÖNYVE", II. K., PÓTOLVA).

Bajza József Szűcsiben, Heves vármegye helységében, 1804. január 31. ágostai vallású, nemes és birtokos szüléktől született, kiktől gondos, és tanult derék atyjától szellemi fejlődésének is kedvező, nevelést vett. Köz tanulását 1811-ben Gyöngyösön a ferenczi atyák gymnásiumában kezdte, azt Pesten folytatta, hol 1818-tól 22-ig a bölcsészetet, 1822—23-ban a törvényeket hallgatta, s azokat Pozsonyban 24-ben végezvén, egy évet törvénygyakorlaton unokabátyja Földváry Ferencz hevesi alispánnál töltött. Az 1825—1827-ki emlékezetes országgyűlésen ugyan e rokona, mint országgyűlési követ mellett, megyei írnokként volt jelen. Ennek végével Pesten Matkovics protonotárius mellé kir. tábla jegyzőjeűl esküdt fel, s 1828-ban ügyvédi oklevelet nyert. Átesvén így azon előkészítő pályán, melyet a régi világban minden nemes ifju egyformán meg szokott járni, a tudomány és irodalom iránti lelkesűlt szeretet-

ből elhatározta magát nem ügyvédkedés, nem hivatal útján szolgálni hazáját, hanem az irodalomén, s e végre 1829-ben Pesten vette állandó lakását. Neve kevés, de jeles lyrai és széptani dolgozások által már ekkor a közönségesen ismertek és becsültek közzé tartozott. A költészet és általában a szépművek iránti szeretetét először is a romai classicusok olvasása költötte fel benne, majd a magyar literatúrával ismerkedett meg, melyet különösen Kazinczy, Berzsenyi és Virág munkáik által kedvelt meg, kik közől emennek 1820. vége óta majdnem mindennapi látogatója volt, Kazinczyval pedig 1822-től fogva leveleket váltott. Már ekkor különös előszeretettel fordúlt a historia felé is, melyről, mint akkori levelei mutatják, jókorán, mielőtt még a német irodalommal ismerkedék meg, elméletet képezett magának. Első kisérletei azonban, 1821-ben, költőiek voltak, mik közől e sorok írója, ki Bajzával 1820. óta a legbensőbb barátságban élt s vele együtt tevé irodalmi tanulmányait, egy fűzet *Idylleket* mai napig őriz gyűjteményében, melyek Gessner módjában késztültek. 1822-ben ismerkedett meg Kisfaludy Károlylyal, ki a reménydús ifjút talentoma és szeretetre méltó jellemeért minden barátai közt, míg élt, különösen kitüntette. Ennek *Aurórá*jában lépett fel Bajza 1823. s azt mind végig gyarapította egyszerű, érzékeny s ritka-szép alakú dalaival, melyek közől *Boréneke* (1826) országos divatúvá lett, s egy idegen monda után készült „*Regével a Hableányról*“ (1830). Ezek mellett néhány zsengéjét az *Aspásia* hozott 1824-ben (Júliusz aláírással), s egyik legszebb dalát : „Lyányka Gyötrelme“ Vörösmarty *Koszorúja* (1828). Ez utóbbi évben Vörösmarty vevén

által a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, annak kérésére dolgozott nagyobb széptani értekezése : *Az Epigramma theoriája* (Tud. Gy. 1828. VII. XII) tanulmányairól úgy, mint bármi külső tekintetet mellőző egyeneslelküségéről tett tanuságot, melylyel illethetetlenséget igénylő embereket már ekkor felizgatott maga ellen; de midőn Szentmiklóssy Alajos némely állításaira éles „igazítást" teve közzé (Tud. Gy. 1829. II.), erre adott sujtó válaszában (*„Szükséges felelet egy hivatlannak szükségtelen észrevételeire,"* u. ott III. k. s a Minerva azon évi I. köt.) ő is oly mértékét árulta el a kritikusi izgékonyságnak, mely szelíd és emberbaráti jellemével meglepő ellentétet mutatott fel. Legközelebb egy pár historiai eredeti és fordított czikke következett a Tud. Gy. és Minervában*), első elbeszélői kisérlete az Aurórában**) s egy drámai gyűjteménye : 1) *Külföldi Játékszín*, több tudósokkal kiadja Bajza. Első kötet. Pest, 1830***), melyet a könyv lassú kelete mellett figyelmének és munkásságának más irányba ragadtatása akasztott el kezdetben mindjárt. T. i. Fenyérynek a „Tudományok és Mesterségek közönséges Tára" feletti felszólalása következtén támadt úgy

---

*) Népek vándorlása, kereszthadak és középkor. Schillerből (Min. 1829. III.); Históriai nevezetességek (Min. 1830. III.); Néhány vonás lord Chatam charakteréből (Tud. Gy. 1830. I.).

**) Rege a hableányról (Aur. 1830., egy franczia rege után).

***) Tartalma : Galotti Emilia, szomorúj. németből Lessing ut. Kazinczy Ferencz; A gyűrű, vígj, németb. Schröder ut. Bajza; s Lessing és Schröder irodalmi arczképeik a kiadótól.

nevezett *Conversations-Lexikoni pör*be*) ő is közbe szólt: 2) *Figyelmeztetés pesti könyvárus Wigand Ottó Tud. és Mest. köz. Tárára* (Kassa, 1830); s midőn erre Döbrentei kipattant, ezt egy kemény pamphletben verte le: 3) *Válasz Döbrentei Gábornak a Conversations-Lexikon ügyében* (Székesfejérvár, 1830. aprilis 16.),

*) Nem lesz érdektelen itt e pör actáinak teljes sorozatát adnom, mely, bár kezdetben mindjárt személyes térre vitetvén a tudományra nézve hasznot nem hozott, kivévén hogy a szóban forgó munka nagyobb erőfeszítéssel és gonddal létesült, mint talán különben; azon köz figyelem által, melyet egy irodalmi ügy iránt a közönségben gerjesztett, s azon szigorú igények hirdetésével, miket az irodalom részére érvényesített, végre is üdvös befolyást gyakorlott: 1) Wigand „Figyelemre méltó előfizetési jelentése," jan. 1. 1830. 2) Wigand Figyelmeztetése a Tud. és Mest. köz. Tárára, mutatványczikkekkel, február 6. 3) Fenyéry Kérdése a Tud. Gyüjt. I. köt. 4) Wigand (neve alatt Döbrentei) és Cserneczky József mint szerkesztő Felelete febr. 25. 5) Bugát Pál „Igazítása" Balogh Pál „Agyvelő" mutatványczikkére, a Tud. Gyüjt. II. köt. és külön. 6) Balogh Pál „Visszaigazítása" a Tud. Gyüjt. III. köt. és külön. 7) „Egy szó Döbrenteiről" Fenyérytől, mart. 24., külön Kassán. 8) Wigand „Negyedik Jelentése" külön. 9) Bugát Pál Felelete a Visszaigazításra, a Tud. Gyüjt. IV. köt. és külön. 10) Bajza Figyelmeztetése, apr. 16. Kassán, a Minerva mellett és külön. 11) „Ki szerkeztetője a Conversations-Lexikon magyar kiadásának?" Döbrentei Gábor, apr. 6. — Bajzának Cserneczky József. — Husvéti Piros Tojások Bajzának s társainak méltatlan megtámadásaira, Thaisz András, apr. 10. Külön Pesten. 12) Bajza válasza Döbrenteinek, Sz.-Fejérv. 13) Wigand (ötödik) Jelentése, jun. 23. 1830. 14) Gr. D. J.: Az országszerte ösméretes fiatal tudós Zajbaj úrhoz, egy csupán józan eszű, ősz hajú s békét szerető, tudatlan. Pesten jun. 16. 1830. Külön. 15) Bajza Észrevételei gr. Dessewffy J. ellen. Székesfej. 1830. oct. 25. külön, a Krit. Lapok I. füzete mellett. 16) A Visszaigazításra való

melyre, midőn Döbrentei magát gr. Dessewffy József által védelmezteté, következtek oct. 25. az 4) *Észrevételek a Conversations-Lexikoni pörhöz gr. Dessewffy József ellen* (Székesfejérvár 1830), mind ezek azon pártoskodásokból keletkezett sajnos ingerültség behatása alatt, melyeket Döbrentei, a már-már megalakúló akademiában magának biztosítandó befolyás végett, űzött. Amily félelmessé tették e vitázatok Bajza polemiai erejét az írók egyik osztálya előtt, oly általános érdeket gerjesztettek a nagy közönségben, mert azok a talentom harcza voltak a tekintély ellen, s előjáték a polgári téren is ily szellemben alakúlandó ellenzéknek. Azon bosszantások előérzetében, melyeknek a pör fő bajnoka kitéve leendett, egy saját organum megalkotásáról kellett gondoskodnia, s ez adott alkalmat egy Kisfaludy Károlylyal és Toldyval még 1826-ban tervezett folyóirat létesítésére, s így indúltak meg 5) a *Kritikai Lapok,* kiadja Bajza (Pest, 1830), melyeknek czélja az irodalom augiászi óljának bíráló és vitázó czikkek általi kitisztázása, helyesb irodalmi nézetek terjesztése, nemesb ízlés érvényesítése volt, s ez irányban főleg Fenyéry, Kölcsey, Toldy és Vörösmarty, többnyire névtelen, közremunkálásukkal folyt 1836-ig (I. füz. újra 1833, II. III. 1833, IV. V. 1834. VI. VII. 1836).

Feleletnek Visszaigazítása. Feleletül prof. Bugát Pál úrnak a magyar nyelv ügyében. Pest 1831. (aláírva : jun. 30. 1830. Balogh Pál). 17) A Kritikus Apotheosisa írta b. E. J. (Eötvös József) Pest 1831. 18) Balogh Pál Némely Észrevételei Dr. Schedel jelentésére a Közhasznú Esmeretek Táráról a Sas IV. köt. 1831. junius 30.

Ezek mellett egykorúlag átvevén Kisfaludy Károly halálával, ennek és barátinak kivánságára, ennek almanachját, azt e czím alatt : 6) *Auróra,* hazai almanach, alapítá Kisfaludy K., folytatja Bajza, 1832 és 33-ra Trattnernél, 1834—37-ig díszesb alakban Kiliánnál folytatva (XI—XVI. folyam), a kor valamennyi kitünőbb erői segedelmével mind végig régi becsében fen tudta tartani. Ő maga azt számos lyrai költeményekkel s prózai darabokkal gyarapította, milyek voltak: *A Vándor,* beszély (1832), *Ottilia,* román levelekben (1833), *Gróf Kohári István,* életrajz (1832), *Coriolán s a háborgó Róma,* történetrajz (írva 1833, de ekkor a censúrától eltiltva, l. Aur. 1834. a 317. lapon, csak 1835. kiadva). Két ez időben írt regénye : *A fekete lovag,* és: *Kámor,* terjedelmök miatt kiszorúlván zsebkönyvéből, nyomatlan maradt. Ez almanachnak 1834-re Kilián árujába átmenetele adott alkalmat az úgynevezett *Pseudo-Auróra* kijövetelére („Kiadják Többen. 1834, 35"), s a Trattner-Károlyi tulajdonjog-követelései folytán támadt híres *Aurórapörre,* melyben Trattner mellett Horvát István kelvén ki Bajza s mellette felszólaló barátjai ellen*), ez egy külön védirattal némította el elleneit : 7) *Melyik a valódi Auróra törvény és józan ész előtt?* Pest, 1834. máj. 1. 4-rétb. (s toldalékúl a Krit. Lapok V. fűz.), mely azzal lett nevezetessé, hogy az írói tulajdon eszméjét nálunk első fejtegette. Ez időből felemlítendő a magyar akademia első nagy gyűlésében 1831. febr. 17-d. levelező, s a másodikban, mart.

*) Az Aurórapör actáit teljesen l. Tud. Gy. 1834. II. 129—150, mikre jött Bajza fenidézett felelete.

10. 1832. a történettud. osztályban rendes taggá választatása, s mint ilyennek 1835-ben fizetésbe lépése; buzgó részvétele a budai s utóbb pesti színház ügyében sok éven át működött akademiai bizottmány munkáiban; továbbá írói munkásságából a Helmeczy *Társalkodója,* melyet 1832-nek első felében szerkesztett, és részben maga írt*); a *Tudománytár*bani részvétele**); továbbá először összegyűjtve 8) *Bajza Versei,* Pest, 1835***) (másodszor, képével 1844, harmadszor Összegy. Munkái I. kötetében, negyedszer 1857); 9) *Pillangó,* külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve, kiadá Széplaki Erneszt. Buda, 1836; 10) *Az Éjszakamerikai Egyesült-Országok Történetei,* Herrmann (Lardner utáni) fordítása szerint, Velenczei Gábor álnéven, 2 köt. Pest, 1836 †); de legszebb részét idejének ez években (1832—1838) a magyar akademia megbízásából többed magával elvállalt *Magyar és Német Zsebszótár* írása és társas szerkesztése vette igénybe ††). E többfelé ágazó

*) Valamennyi névtelen czikk övé; közőlök megemlítendők: A hizelkedő, 9. sz. A párviadalról 20. sz., melyre Wesselényi felelt a 24., Goethe, 34. 35. sz., Whig és Tory párt. 46. sz. stb.

**) *Széplaki Erneszt* név alatt 1834. és 35-ben. A japán birodalom Klaproth után, III. kötet; Francziaország 1833-ban politikai és értelmi tekintetben, IV.; Peru legújabb zendülése, VI. köt.

***) Az akademia 1836-ki nagy gyülése által dicséretre méltatva (a nagy jutalom helyett, melytől Döbrentei erőlködései ejtették el. Ennek utolsó diadalma).

†) Csak részben az ő fordítása.

††) A szerkesztőség Antal Mihály, Bajza, Bugát, Toldy és Vörösmartyból állott.

munkásságát 1837 kezdete óta hét egész évre az *Athenaeum* igénylette el, melyet az engedélylyel felruházott társaival, Toldy és Vörösmartyval közösen alapítván, és szerkesztésének egész terhét mind végig maga viselvén (Pest, 1837—43. XII kötet 4-rét. és II kötet 8-rét.) e tudományos és szépirodalmi, s mióta a Toldy által szerkesztett Figyelmező is belé olvasztatott (1841. óta) egyszersmind kritikai, lappal húzamos, mély és határozó hatást gyakorlott az irodalomra, az ízléses nyelvbeli előadásra, és színmüvészetre. Az utóbbira el nem vitázható üdvös befolyással volt azon szervező munkássága is, melyet, mint a Pest vármegyei magyar színháznak, megnyitásától kezdve 1837. augustusban közel egy évig, igazgatója, a legsúlyosabb körülmények között fejtett ki *); valamint a nemzeti színügy körüli

*) „A pesti színház 1837. augustusban volt megnyitandó. A ház készületlen, a társaság még nem teljes, a repertoriumról még csak annyi elögondoskodás sem, hogy eredeti müvel lehessen a főváros első állandó magyar színházát megnyitni; sem ruhatár, sem függönyök elégséges számmal, s végre az egész organizálatlan. Ekkor hivatott meg Bajza igazgatónak, s nem elég szabad kezekkel, mert fölötte egy táblabirószerü választmánya állott a részvényeseknek, mely úgy hitt megfelelni kötelességének, ha az igazgató irányában ellenzéket képez, ahelyett hogy támogatná. Mégis az intézet aug. 28. eredeti előjátékkal ugyan, de fordított fő darabbal nyittatott meg, s fenakadás nélkül folytak a felkészités, szervezés, az akademia segedelmével egy új repertorium előteremtése, s az előadások. Figyelemre méltók az általa azon időben kiadott „Pesti magyar színésztársaság törvényei“ (Pest 1837. s a „Szózat“ mellett), s még inkább azon erély és következetesség, melylyel azokat életbe is léptette. De mikor e belső szervezés s az egésznek rendes és biztos kerékvágásba hozatala

nézetek helyes tájékoztatására egy szak-avatottsággal és bátorsággal írt pamphletje : 12) *Szózat a pesti magyar színház ügyében.* Budán, 1839. Bele fáradván végre azon sok évi hosszas bajlakodásokba, erő-elforgácsolás és kellemetlenségekbe, mikbe különféle vállalatai kerűltek; a folytonos, többnyire őt személyesen czélba vevő, de mindig diadalmasan visszavert megtámadások közt folytatott Athenaeumot 1843-nak végén befejezte; s egész lélekkel historiai dolgozatok és vállalatoknak féküdt. Így készűltek 1844-ben *Eudoxia császárné,* történetrajz (Császár Ferencz Aradi Vészlapjaiban), s *A Telekiek tudományos hatása,* olvasva az akademiai könyvtár megnyitási ünnepélyén, s társai köz kivánatára az akademia azon évi köz ülésében is (nyomt. a M. Tud. Társ. Évkönyvei VII. köt.), s indúlt meg gondjai alatt 13) a *Történeti Könyvtár.* Jeles történeti, életrajzi, ország- és népismertető munkák gyűjteménye. Kiadja a M. T. Társ. néhány tagja. 6 kötet. Pest, 1844—1845,

---

eszközölve levén, már a művészi szempontra fordíthatott volna több figyelmet, közbejött a pesti árvíz (mart. 1838.), s az immár rendesen forgó gépet megzavarta; erősödni kezdett a választmányban az „operai párt“ is, mely a szavaló színművet alárendelt s nappótló szerepre akarta volna kárhoztatni, míg Bajza azt az intézet éltető szellemének tekintette; így a sisyphusi munkába s a kárpit mögötti úgy, mint a választmányi fondorlatokba bele fáradván, 1838. májusban lelépett; sajnáltatva a szinésztestülettől, melynek ő ritka szerencsével meg tudá nyerni bizodalmát, mert törhetlen szigorral részrehajlatlanságot és szelídséget tudott egyesíteni.“ Kiírom e sorokat az Újabbkori Ismeretek Tárában általam adott, a szerk. által pótlott, életrajzból, melyet itt természetesen széltiben használtam.

melyekben tőle vannak: *Az Emberi Mívelődés történetei* (Kolb után) németből szabadon, 2 köt., és : *Az Angol Forradalom története Dahlmanntól*, mind kettő 1844*), miket nyomban követtek 14) az *Új Plutarch*, vagy minden korok és nemzetek leghíresebb férfiai és hölgyeinek arcz és életrajza. A szöveg német eredetiét magyarázta Bajza. I. kötet. Pest, 1845-ben, II. kötet 1. és 2. fűzete 1846—47; és 15) *Világtörténet*, a legrégibb időktől korunkig. Írta Bajza. Első kötet : A hajdankor, két részben. Pest (1845—47), egy a források szemmel-tartásával értelmesen készült szerkesztmény. Említendő még segédkedése a Toldy által kiadott Kazinczy Ferencz Munkái öt kötete (1836—45) s Vörösmarty Minden Munkái (1845—47) körül; továbbá az ő eszközléséből Toldy Irod. Beszédei kiadása (1847), valamint a következő gyűjtemény : 16) *Ellenőr*, politikai zsebkönyv, a pesti ellenzéki kör megbízásából szerkeszté Bajza. Németországban, 1847, melyben egy buzgó szózata áll a *Nemzetiség és Nyelv* ügyében. Egyidőleg újra átvette, az országos színügyi választmány, a sajtó, s több jóakarói s barátai (különösen gr. Széchenyi, b. Wesselényi és Kossuth) sürgetésökre a nemzeti színház igazgatását, melyet ez ízben 1847. oct. 1-jétől 1848. július 1-ig folytatott, lemondván ekkor róla, valamint Világtörténete és Plutarchja folytatását is felfüggesztvén, miután Kossuth Lajos sürgetéseinek engedve, az ez által alapított *K. Hírlapja* szerkesztését elvállalta.

---

*) A IV. kötetben : Washington élete, Sparks Jared után szabadon dolgozta Czuczor Gergely. V. VI. köt. : A Franczia Forradalom története (Mignettől), ford. Gaal. 2 köt. 1845.

E lap vezetése őt ama végzetteljes év második felében annyira elfoglalta, hogy saját munkái megakadásán túl czikkek írására sem érkezvén, ez ideje önfeláldozás közt és dicsőség nélkül folyt el. A kormány és országgyűlésnek az év végén Debreczenbe vonúltával, Bajza is, 1849. január 1. hevesi birtokára menekedett, s miután a császáriak Gyöngyöst megszállák, előlök a Mátrába vonúlt, melynek környékén, hol Hevesben, hol Nógrádban rejtezett, míg azok elhúzódásával, martius végén, Debreczenbe mehetett, hol Kossuth által hivatallal kínáltatott meg, de melyet el nem vállalt. Jenő fia a bújdosásban súlyos lábbajba esvén, Pestnek felszabadúltával annak orvosoltatása végett május elején ide visszasietett. A kormány áttevén ismét székét a fővárosba, s megalkotván Vukovics a vésztörvényszéket, őt kínálta meg ennek elnökségével, Szemere Bertalan a nemzeti színház igazgatóságával: de ő egyiket sem fogadta el, ez utóbbinak rendezését azonban elvállalta; s miután Kubínyi Ágostonnak, amiért mint a m. nemzeti muzeum igazgatója Windisch-Graetz herczegnek hódúlt, helye megürűltnek jelentetett ki, annak helyébe neveztetett, e hivatalt azonban már át nem vehette. Mert miután az általa alapíttatni szándékolt politikai napilapnak, a *Futár*nak, első és utolsó száma július 1-jén megjelent, a kormány ügyei sebes hanyatlásával, s annak a Tisza felé kivonúltával, ő is eltávozott Pestről, s azt Szegedre és Aradra követte; a világosi katastroph után pedig, más-más nevek alatt, először is Szatmárba vonúlt, hol a septembert töltötte; innen a fölfedeztetés elől, octoberben, Külső-Szolnokba menekűlvén, miután valahára Fegyverneken nejével

ismét találkozhatott, ez óta váltva egy s más pusztán, tiszai birtokosok tanyáin, tartózkodott. A külföldre jut-hatás ekkor forgatott terve meghiúsúlván, végre 1850. februárban, enyhébb kilátások kezdék a szerencsétlen családot biztatni, míg végre júliusban, Haynau nyugalmaztatásával, esztendei bújdosás után, valahára ismét viszszatérhetett. Ámbár könyvtárát, mely a nemzeti muzeumi épületnek egy rejtekében maradván el lefoglaltatott, soká kelle nélkülöznie, még is rögtön jelentette kiadójának, hogy kész a Világtörténet középkori részét fólytatni, de választ nem vevén, ez újra függőben maradt. Házi gondjai, a fia szenvedései miatt 1850. és 1851-ben Parádon töltött fürdőszak, költői s apróbb historiai s vegyes dolgozatai kiadása: 17) *Bajza Összegyüjtött Munkái.* 2 köt. Pest 1851 *), fogták el. E gyüjteményébe nem vette fel bújdosásában írt költeményeit, mik közől, kedélye állapotjának felmutatására ment néhány, munkái jelen legújabb kiadásába. Érdekes, sőt megható, ellesni, mikép ezen harmóniás, nyúgott, elégiai kedély, mély elkeseredésében fellázadva, iróniai élességgel számon kéri istentől az áldozatokat (Fohászkodás, 1849), majd egy véres végitéletben bízik, mely a szabadság napját felderítendi (Jóslat, 1850);

*) Ily tartalommal: Költemények (időrendben); Beszélyek: Ottilia, Rege a hableányról; Történetiek: Coriolán, G. Kohári István, Chatham Vilmos, A Telekiek tudományos hatása, Eudoxia császárné; Széptaniak: Az epigramma theoriája, A regényköltészetről töredékek; Vegyesek: Nyelvünk míveléséről, Lessing, A folyóiratok fény és árnyoldalai, Schröder, Szózat a magyar színház ügyében, Megyeri.

míg végre hattyudalában (Nyugasztaló 1851) a szenvedély árja csillapúltával, tépett keblébe visszatér a csend, s a bizodalom az erkölcsi rend örökvoltába: mindannyi stádiumai kedélyéletének, mely ideiglen kiléphetett határaiból, elveszthette nyúgodt felfogását, de nemes humanitásából, vallásos hitéből végkép ki nem vetkőzhetve, végre ismét azon harmóniás egyensúlyba s elégiai öntudatához tér, mely természetét még ott sem tagadta meg, hol izromonként ódai lendületet vesz. S itt végződik Bajza pályája. Mert, nem kapván megbízásokat, névszerint *Livius*ra, mint reménylé vala, s melyből mutatványt is adott, ezzel is felhagyott, s a „gymnásiumok szervezési tervének" (Entwurf) fordítása, melyet az akademia megbízásából a kormány számára készített, kiadatlanúl a bécsi közoktatási ministerium archívumában hever. S váratlanúl meglepte barátait a vég kezdete. 1851—52. év telén aggasztó tünemények az agy physikai megtámadtatására mutattak, melyek a következett 1853. évben nevekedvén, szellemének kevés világos perczeket engedének. A nyarat Csepen töltötte napánál, az 1854-ki fürdőszakot Parádon, s habár nyúgottabb lett is, folyton növekedő testi és lelki gyengűlés hervasztá egykor elpusztíthatatlannak látszott férfi erejét. Árnyéka maga magának járt az emberek közt; néha az akademiai üléseket is látogatta, olvasgatott Goethében, régi szokásból inkább mint tiszta öntudattal és felfogással; mert lelkének minden ereje elhagyta volt, csak a szeretet maradt meg, övéihez és barátjaihoz, elhűlhetetlen melegségében; emlékezetének táblája puszta volt: rajta csak *egy* kép a múltból, Kisfaludy Károlyé, kinek neve, ha

néha az övéi által kimondatott, a velőkig ható zokogásra fakasztotta: ilyenkor összekulcsolt kezeivel eltakarta arczát, s akadozó panaszából csak a feletti vigasztalhatatlansága volt kivehető, amiért őt, híva általa, nem találta többé életben. *Verseit,* negyedik kiadásban, hitvese kivánságára s az ő akaratából, még 1857-ben adtam ki. Ily állapotban, hasonló egy nyájas, szerető, beteg gyermekhez, mely nem gondolkodik, csak álmadozik és érez, húnyt el, szinte váratlanúl, martius 3. 1858.

BAJZA VERSEI.

A LANTHOZ.

Zengj, ó lant, húrodon
Igéző éneket,
Hangod szelíd legyen,
Olvaszszon szíveket.

Fesd az ifjú kebel
Heves küzdéseit,
Egekre szárnyaló
Merész reményeit;

Az emberéletet,
Gyarló szép álmait,
A sírt, melynek vihar
Nem éri partjait.

Zengj bút, vigalmakat,
Az érző szív baját,
A lyányka kék szemét,
Tündöklő szög haját;

S melyet virágival
Istenkéz hímezett,
Zengd a kies tavaszt,
A szép természetet.

S amerre kéklenek
Kárpát szirtormai,
Amerre omlanak
Dunának árjai:

Gyulaszsz nyelv és haza
Iránt hő kebleket,
Magyar szép ajkakon
Viszhangzzék éneked.

S ha vígalom derűl
Vidám dalodra majd,
S mély gyötrelmid felett
Mély gyötrelem sohajt:

Egy új Olympián
Ne kívánj pályabért:
A legszebb koszorút
Nyerted küzdésidért.

IFJUKOR.

Fen csapongás, fen remény
Képek, vágyak, érzemény,
Életem bájreggelén!
Könnyem hull utánatok —
Tí szép álmak voltatok!

ÉGI HÁBORÚ.

Ordít a zivatar mord szele, inganak
Már a rengetegek tölgyei, elborúlt
A mennybolt, lebegő barna homály lepi
A vídám liget ernyeit.

Felleg tornyosodik, s ím szakadozva hull
A villám, repeső tűzbe borítja el
A bérczet, zuhogó habbal aládörög
A vészből gyüledett vizár.

Hol lengő zephyrek gyönge fuvalmai
A súdár jegenyék hajladozó fölén
Szállongtak, Boreás bús szele ott dühöng,
S mindent összezavarva hágy.

A pásztor szalad a förgeteges hegyek
Csúcsáról, legelő nyájai bőgnek, s a
Sűrű bikkek alá búnak el, ahová
A zordon zivatar nem ér.

Jőj, Émil, suhogó fenyvem alá, hol egy
Kis kunyhót a barátság raka s őriz: itt
Bátran nézzük az ég omladozó vizét
S a völgyet piczíny ablakán.

TÜNŐDÉS.

Ah, ki mondja meg nekem
Mért borúlt az én egem?
S ha feltűnnek szép korányim,
Gyász miért vonúl el rajtok?
S a sötét erdő magányin
Mint egy árva kit sohajtok?

Eddig évim hajnalában
Még könnyelmü gyermek én,
A vigalmak enyhkarában
Éltem boldogság ölén:
Ah e bájkor már repűl,
S más helyébe nem derűl.

Mint az árva úgy sohajtok
A sötét erdő magányin,
S gyász van elvonúlva rajtok,
Ha feltűnnek szép korányim;

Mért, o mért borong egem,
Ah ki mondja meg nekem?

A virúló kert s mezőnek
Nem vidítnak bájai,
Mély titokba rejtve nőnek
Keblem néma vágyai,
S egy tünelmes fellegárnynyal
Lelkem más csillagba szárnyal.

Mért esengek szívdobogva,
Honnan e hő gerjelem,
Ha hegyemről andalogva
Messze száll tekintetem,
S fátyolában egy lyánykát
Ott szemem lejtezni lát?

Rózsaévim hajnalában,
Még könnyelmü gyermek én,
Gyakran láttam fátyolában
Lyánykát a forrás gyepén,
S bár kedves volt néznem őt,
Nem sejtettem semmi hőt.

Most, ha berkem fülmiléje
Társa mellett zengedez,
S a vadonnak gerliczéje
Párosan száll fészkihez,
Létöket magasztalom,
S elborít a fájdalom!

Tí egy tündér szebb világnak
Hozzánk szállott lelkei,
A mindég zöld ifjuságnak
Égi báju szépei!
Kiknek ott, hol árva sorvad,
Szívök lágy érzetre olvad:

Tí mondjátok meg nekem
Mért borong az én egem?
S ha feltűnnek szép korányim
Gyász miért vonúl el rajtok?
S a sötét erdő magányin
Mint egy árva kit sohajtok?

PHILOMÉLÁHOZ.

Enyhén miként az esti szellet
Zephyr könnyűded szárnyain,
Mint a bájló rózsás lehellet
Knidos szent myrtusárnyain,

Lebeng dalod, gyöngy philoméla,
Köszöntvén a májusreget;
Költőd, ki sérei közt aléla,
Enyhűlten szívja éneked;

S körűlíhletve szellemedtől
Lágy érzetekben olvadoz,
Elszenderítő symphoniedtől
Ringattatik szent vágyihoz.

Merengvén a múltnak vidámján
Édenre hat tekintete:
Kihallja a dalt, mely az imádt lyány
Rubínajkáról reszkete.

S keblébe hull az ideálnak
Hol eltűnt mennyit éldeli,
Aranyreggé mosolygva válnak
Könyűkben elfolyt éjjeli.

Így kelt a tenger szép leánya
Mindenható bűbájival,
Midőn nyugat szellője hánya
Könnyű hullámot szárnyival.

Favón aetherkarjára dőlve
Kéjlett Syrének hangjain,
S kilépe fennyen tündökölve
Kypros örök virányain.

ESTHAJNAL.

Bájló aranyfény
Csillog szelíden
A reszkető tó
Hullámain.

Fölserken a szél
Rózsák öléből,
S völgyek hüs árnyin
Zokogva leng.

Némúl az erdő,
A messze síphang
Reszketve nyögdel
A légen át.

Kéklő virággal
Hímzett ligetben
Rejtezve csattog
A csalogány.

Leányka, édes!
Még most öledben
Elszenderűlve
Mennyet lelek:

Ki tudja? holnap
Talán siromra
Leng a lenyugvó
Est bíbora?

Ah valljon e szív,
Mely hőn pihegve
Hófátyolodnak
Alatta ver:

Fog-e felettem
Sohajtozásban,
Mint e nyögő szél,
Kesergeni?

NELLIHEZ.

Ah ne pillants rám, leányka,
Ah födözd be kék szemed:
E tekintet, e mosolygás
Elveszítnek engemet.

Míg pihentél a lugasban,
S húnyva voltak a szemek,
Szívdobogva bár, de még is
Csendes kéjjel néztelek.

Csendes kéjjel bíborajkad,
Szőke fényü fürtidet,
Lelked tűkrét arczaidban,
Bájoló szép termeted.

Szél jött, s álmad elfuvalta,
S hogy rám nyíltak a szemek,
Bennem mily tündér világok!
Mily kéj ömleng, ó egek!

Elhal a szó ajkaim közt,
Keblemen láng s jég fut el,
Könnyek hullanak szememből,
Hajh, és nem tudom mi lel?

Elveszítnek e tekintet,
E mosolygás engemet:
Ah ne pillants rám, leányka!
Ah födözd be kék szemed!

EMLÉKÜL.

Ha létem elhervasztja a halál,
Emlékezzél reá, te kedves,
E lángszivtől szeretve mint valál;
S ha sírban is szeretni enged a halál,
S a szív még ott is érez és dobog,
Elhúnyt szivem téged, te kedves,
Hamvában is szeretni fog.

DAL A VIDÉKHEZ.

Te bájvidék!
Ott a kék messzeségbe,
Hol szirthegyek nyúlnak fel égbe,
S felhőtlen leng a tiszta lég,
Idvezllek, ó te vég-
Határa buzgó vágyaimnak,
Te bájvidék!

Mi szent öröm?
Mi égi kéjt lehelnek
Fuvalmi a langy estlebelnek
Mezőidről, tündér vidék?
S nekem virúlsz-e még,
Nekem messzünnen bújdosónak,
Gyönyörvidék?

Ha nem, vidék!
Úgy légy örökre boldog,
Ím minden szent kötélt feloldok,
Melylyel hozzád füzött az ég,
S isten veled, te vég-
Határa minden vágyaimnak,
Te bájvidék!

De, ó vidék!
Árnyid mily kéjt susognak,
Viránymezőid mint ragyognak!
S csak mindig kéjre intve még
Mosolyg felém az ég,
Az esti bíbor ég, fölűled,
Titkos vidék!

Csak vissza még!
Tán a völgy alkonyában
Ott hervad néma bánatában
A hű szív, mely csak értem ég,
S nekem virúlsz te még,
Nekem messzünnen bújdosónak,
Ó bájvidék!

A LIGETHEZ.

Csendes liget! boríts el
Sötétes alkonyiddal,
Mig én e hantra dőlvén,
Keservemet kisírom.
Nem fogja az zavarni
Elszenderűlt magányid,
S mézajku fülmilédnek
Szívolvasztó panaszszát.

Halkkal, miként az estszél,
Lebeg sohajtozásom,
S csak a szelíd leányka
Édes nevét zokogja,
Kitől megfoszta sorsom
Öröklő bánatimra.

Boríts, boríts el engem
Sötétes alkonyiddal,
S virágid kelyhe rejtse
Harmatjait szememnek.

EMLÉKEZÉS.

Midőn az est bibor sugára
Bucsúzva száll a kék hegyen,
S elcsendesűl a völgy magánya,
Kedves! reád emlékezem.

Magamba' bolygom néma búval
A forrás tündér partjait,
Hol édesen reám simúlva,
„Tiéd“ rebegték ajkaid.

Most is vigan zug ott a csermely,
Balzamlehellők a szelek:
De a titkok tanúvidéke
Pusztán gyászolva csendeleg.

Az édes kínos őszi alkonyt
Bájával újra élem én,
Midőn dalod szivrázva zenge
A hársak csendes éjjelén.

Hang hang után szelíden elhalt,
Ütött az óra rémesen,
S szerelmi csillagunk leszálla
Viharsötétes fellegen.

Könyek gördűltek szép szemedből,
Reszketve nyúlt felém kezed,
És elválánk némán zokogva,
És szívünk mélyen vérezett.

Viszonlátás, egek leánya!
Feltűnsz-e még egykor nekünk?
Mely óra, ah mely föld vidéke
Lesz egyesítő édenünk?

KESERGÉS.

A báj esttünemény halmok alá merűlt,
Csendes síri homály terjedez a mezőn,
S én mint árva bolyongok
E bús völgybe' magányosan.

Minden néma, kihalt, merre szemem vetem,
Békés álmainak mélyibe sűlyedett;
Csak te sírsz egyedűl még,
Édes zengzetü fülmile.

Szüntesd gyászdalodat, szánakodó barát!
Szívemnek sebeit tépdeled újra fel;
E mély néma keservnek
Részvétel sem ad enyhülést.

Mint a gyönge virág hervadoz életem,
A szép büszke után vágyva. De nem soká
Int már a nyugalomhant,
Mely fájdalmimat elfedi.

Majd ott sírja felett, fáinak árnyiban,
Gyászoljad nyugovó ífju barátodat,
És ha elmegyen arra
A fagylalt szivü hitszegett,

És nem tudja, kinek hűlt pora nyugszik ott,
A gyepdombra hajol s egy ibolyát szakaszt
Mely a tőle gyülölt szív
Elszórt hamvaiból növe:

Akkor fesd le te, ó szánakodó barát!
A már elnyugodott egykori kínait,
S mondd meg néki, hogy érte
Hervadt éltem el ily korán.

Majd a szép szemeket könnyek özönlik el,
S a sírdombra le hőn hullanak, és velök
Szendergő poraimra
Édes béke malasztja leng.

ÉJJEL.

Az estharang a messzeségbe halt,
Miként a haldokló szív vég fohásza;
Komor sötét merenge a tetők
Megett eltűnelgő szürkűleten.
Egy sírkeresztnek romján ültem én,
Magányosan, miként a számüzött
Lakatlan tartomány kietlenében.
Mély volt a csend, szívrázó a sötétség:
Halkan rezegtek a sirok fölébe
Borúlt nyugalmas árnyu cyprusok;

Titkon suhonga hűs szelekben a
Halálszellem, kriptáknak rémjei
Borongtak el körűlem, egyedűl
Sohajtozó körűl, a holt világban.

A táj derenge; halványló lepelben
Emelkedett az éj homályiból
Az égi lyány, a szent Emlékezet;
S bájjal lengett az elhúnyt kor felett,
Mint a szerelm estvelgő csillaga.
Én ott ülvén elfojtva bánatim,
Keblembül egy fohász kireppene,
S titkos fájdalmas kéjbe ringata.
S ím! egykor rózsapályám angyala,
Az elvesztett, eltávozott alak,
Hajnalgva tűn fel alkonyúlt szememnek.
„Szent árny! sohajtám, hol, hol fogsz velem
Te egykor egyesűlni?“ Ő elázott
Arczczal fordúlt el s — a sirokra inte,
S ködpáraként az éjbe' szétoszolt. —
A cyprusok közől lassú sohajtás
Lengett felém csendes fuvalmakon.

FELLEGEKHEZ.

Ti a messze láthatáron
Elvonúló fellegek!
Kik reám itt hervadóra
Vég bucsúval intetek,
Merre nyúl boldog pályátok?
Tán van nektek is hazátok
Ott a nyugti ég alatt,
Merre szárnyatok halad?

Boldogok! bár engem egy szél
Elfuvalna véletek
E gyászhonból, hol lekötve
Tartanak bús végzetek.
Túl a láthatlan mezőkön,
Zord pusztákon, szirttetőkön,
A nyugot szép tájihoz,
Merre lelkem vágyadoz.

Egy tündér világ mosolyg ott
A kedves karjai között,
Enyhét ott lelné föl e szív,
E sok vésztől üldözött.
Ott a boldoglét vidéke;
Szent örömkéj s égi béke,
Mint korány hint harmatot,
Hintve áldást lengnek ott.

Vajha el lehetne szállnom
A futó szél szárnyain,
Halni bár, de a leányka
Idvezítő karjain.
Ott a honföld nyugtot adna,
Értem édes könny fakadna,
S rózsa közti sírorom
Őrzené nyugvó porom.

Szálljatok ti, égi pályán,
Boldoglétü fellegek!
Idvezelve a dicső hont,
Ha egébe értetek.
Vágy e szív — de nem találja
Merre nyílna békepálya
Éj-, köd-, örvényből elé
A sohajtott part felé.

A HOLDHOZ.

Mi búsan nézsz a tiszta kékről
Felém, te biztos hű barát!
Ki egykor nyájasan ragyogtad
Körűl ez árnyak pamlagát.

Te láttad itt e kertmagányban,
Hol ákász hinti árnyait,
Felhőidről mosolygva gyakran
A boldog párnak titkait.

Bájjal fénylél az égi lyányka
Örömragyogló könnyein,
S némúlva rád emelt szemekkel
Tisztán ömlengő érzetin.

Most csendesen rezgő sugárid
Egy sírhanton halványlanak,
Hol ő már nyugszik, és fölötte
Magas fűszálak inganak.

AZ ELTŰNT IFJUKOR.

Száll mosolygva hegytetőkről
Rózsafényben a tavasz;
Jönnek vígalomra kelve
Lyánykák, ifjak, énekelve:
„Idvez légy, te szép tavasz!
Idvez légy, hajnalpirúlat;
Halmok illatos szele!
És te csendes völgy patakja!
És te zengő fülmile!“
S ajkokon édesen olvad az ének,
Hangzik az ormon, a néma magányban,
S tánczkoszorúba szövődve kerengnek
Vígan az ifju virányban.

S ah körűlök mint viradnak
A szép kornak álmai!
Szebbé válva mint derűlnek
A mezők virágai!
Kéjt lehel a berek árnyaibúl,
Zengnek a pásztori sípok,
Élnek az erdők,
S lelkökön édeni béke virúl.

A sziv-élvet feltalálni
Mely vidékbe térjek én?
Szerte bolygok andalogva
Rét, völgy hímes szőnyegén;

A kelő nap, a virágok
Égi bája tűn elém:
De mint hajdan oly varázsló
Arczczal egy sem int felém.

Ó tavaszmenny! ó te hajnal!
Halljatok meg engemet;
Hozzátok még vissza egyszer
Eltűnt rózsaévimet! —
Ah de ők nem érzenek,
Csak mosolygva fénylenek.

Ti arany álmak,
Az ifju világnak
Mennyei képeivel
Merre röpűltetek el?
Nem jöttök ti vissza többé —
Messze messze tűntetek,
S a legszebb lélekvirágok
Elhervadtak véletek.
Hallgass el, te völgy patakja!
Szűnj meg zengni, fülmile!
Hangotok csak búm alakja,
S veszteségem festi le.

Tűnnek évek, jönnek évek,
Köd s homályra fény terűl,
A leszállott esti csillag
Reggel újra felderűl:
De az ifjukor kihervadt,
Véle kéj és szerelem,
S nem hozhatja vissza többé
Semmi földi kérelem.

EPEDÉS.

Könyűben, esti fény,
Mezőmre mért ragyogsz?
Fáim bus éjjelén
Ó szellő, mért zokogsz?
Szántok, hogy itt ülök
S bú, fájdalom velem,
Hogy lyányka nem mosolyg
Szerelmet énnekem?

Ah lyányka nem mosolyg
Szerelmet énnekem,
S epedve, rózsaként
Elhervad életem.
Ki gyakran álmaim
Között enyelg velem,
Az égi szépet, ah
Sehol sem lelhetem.

Hol vagy te, lyányka, hol?
Kiért e szív hevűl;
Kit esdve kérek én
Hajnal s est fényibűl.
Jer, hozd el énnekem
A barna fürtöket,
Felhőtlen arczaid,
Mosolygó szép szemed.

E hárs alá ülünk,
Kéj s béke lesz velem,
Mosolygó szép szemed
Szerelmet int nekem;
S majd fáim éjjelén
A szellő nem zokog,
S reám az esti fény
Örömkönyben ragyog.

A LYÁNYKA PILLANTATA.

Ó a hajnalszín gyönyörajkakat, ó az egeknek
Csillagival testvérfényü kies szemeket
Lyányka, ki adta neked? Szólék s a lyányka pirúlva
S szótlan földre süté mennyei szép szemeit. —
Ontsd le te Fendörgő, felhőidet! Ám ha mosolygva
Fölveti pillanatit, lángba borúl az Olymp.

SZERELEM.

Tova, messze tűnjetek,
Légi álomképzetek.
Ég leánya, Szerelem!
Légy te síromig velem.

EMLÉKEZES.

Hévvel szerettem,
S ím szenvedek,
Keblembe' dúlnak
Bús érzetek.

Gyötrelmem enyhet,
Írt nem talál,
Életfáim közt
Zúg a halál:

De bár gyötrelmem
Írt nem talál,
S életfáim közt
Zúg a halál,

Szelíd örömmel
Emlékezem,
Szép napjaidra,
Ó szerelem!

LYÁNYKA GYÖTRELME.

Ó égető kín!
Ó gyötrelem!
Viszonláng nélkül
A szerelem.

Felettem éj, nap
Sötét ború,
Szemembe' könnyek,
Szivembe' bú.

Nem érti titkos
Küzdésimet,
Kit lelkem óhajt,
Lelkem szeret.

Keblembe' dúl, forr
Vágy, félelem,
Gerjelmim önkényt
Fedezgetem;

S ah nincs oly isten
Ki sejtené,
Ki néma nyelvem
Megfejtené.

Kereng a tér föld,
Az ég velem,
Nyugalmam, enyhem
Nem lelhetem.

Ó égető kín,
Ó gyötrelem,
Viszonláng nélkül
A szerelem.

HOZZÁ.

Ha jősz, lángok emésztenek;
Ha mégy, kinok öldöklenek;
Éltem csak gyötrelem.
Jőj és ne menj, s napom virad,
Vagy menj s ne jőj, úgy nyugtomat
Siromba' meglelem.

IR[illegible] GYULÁHOZ.

Tiltsa bár az ész szava,
Tiltsa végzetem,
Érted lángol, érted él
Minden érzetem.

Lassanként megölnek a
Hosszas bánatok,
S mint a hévütött virág
Földre hervadok.

Állj meg, majd ha nem leszek,
Csendes alkonyon,
Melybe gyötrelem temet,
Néma síromon,

S halld, midőn a domb alól
Felsohajt neved,
Mint az ősznek bús szele
Tar mezők felett.

És ha kétled, hogy talán
Túl siron is él,
Lángol, s olthatatlan e
Földi szenvedély,

Szólj és hívj! — Tanújelűl
Lelkem megjelen
Hold tünő csillámaként
Puszta éjjelen.

KÉK SZÍN.

Más dicsérje a setét,
Sárga, zöld szín kellemét;
A kék szín kedves nekem,
Mint virúló életem.
Kék az esti tűnemény,
A szivárvány, a remény,
A kis emlény kelyhe kék,
Melyért a szív lángol, ég;
Kékek a csermelyhabok
Kikben a szent menny ragyog;
S kék, szemed, szép Emmike,
Te szív legkedvesbike.

A VIOLÁHOZ.

Hervadj, hervadj száradon,
Mit nevetsz reám?
Nincs kinek letörjelek,
Hervadj, violám!

Gondosan neveltelek
Ablakom megett,
Reggel, estve öntözém
Barna földedet:

Felvirúlál, s ég mosolyg
Kéklő kelyheden,
Ah de az, kinek virúlsz,
Elhervadt nekem.

Sír nem vette tőlem el,
Örvény habja nem:
Él, de másnak karja közt
Él a hűtelen.

Néma búba' gyászlom őt
Mint halottamat,
Míg a gyász nem oltja el
Kínos lángomat.

Hervadj, hervadj száradon,
Mit nevetsz reám?
Nincs, kinek letörjelek,
Hervadj, violám!

MEGELÉGEDÉS.

Mit nekem ti hír s szerencse
Tűnedékeny álmai!
Gazdagok dús palotája,
Lengeteg pórnép csodája,
Mit nekem ti büszke hősek,
Fény s dicsőség rabjai!

Vívjatok ti koszorúkat
Vérpályátok mezején,
Hágjatok csillámtetőre
Hol bölcs czímet nyér a dőre:
Kis hajlékom enyhhelyéből
Nyúgott szívvel nézlek én.

A felettem földerengő
Bíbor hajnalfellegek,
A mező kies viránya,
Egy elzárt vidék magánya
S holdragyogta forrás engem
Szebb örömre intenek.

Egy édes baráti szózat,
Részvevő meleg kebel,
S fáim biztos ernyejében
A szép hölgynek hív ölében
Elfolyt csendes, boldog óra
Istenek közé emel.

A VÖLGYHÖZ.

Gyász felettem, gyász körűlem,
Feltalálni enyhemet
Csendes árnyaidba jöttem,
Rejts el, ó völgy, engemet.

Bükkjeid sötét homályán
Búsan suttog a levél:
Ah te sejted, e kebelben
Mely emésztő bánat él.

Néma vagy, ha bús barátod,
Érzed mély gyötrelmeit;
Ha panaszt nyög, részvevőleg
Visszazenged sérveit.

Zajban élek mint ki boldog,
Mint kit biztat hű remény,
Senki nem gyanítja, mely kín
Ég e szívnek fenekén;

Senki nem, miként derűl fel
Kínról kínra hajnalom,
Csendes éji lámpa mellett
Mint viraszt a fájdalom.

Tiszta kék az ég felettem,
Tiszta kék a láthatár,
Zeng a bércz, virít a róna,
Vígan zúg a csermelyár;

Ámde a tavasz virága
Énnekem nem illatoz:
Egy virágom volt — s hajh az most
Más kebelnek nyíladoz.

Engem éjfél zordonában
Űz a veszteségi kín,
Űz tetőkön, rengetegben
S bús magányid rejtekin.

Volna szárnyam, hogy röpűlnék
Túl a kínok tengerén,
Volna bár sebem halálos,
Hogy meghaltam volna én.

AZ APÁCZA.

Láng emészti keblemet,
Láng, nem mondható,
Szenvedély nagy és örök,
El nem oltható.
S ó kinok mély tengere!
Ó kemény egek!
Nem lehet kimondanom
Amit érezek.

Nem lehet kimondanom,
Bárha eltemet;
Tiltja eskü, kárhozat
Szenvedélyemet.
Oltsd el, ó hatalmas ész,
Oltsd el lángomat,
Vagy szakadjatok le rám
Oltár! boltozat!

HÓDOLÁS.

Szem, ó szem,
Mennyei kék szem!
Szőke pompájú hajak,
Rózsafán termett ajak,
Arczvirágok, melyeket
A szerelem ültetett,
Bércz havából fútt kebel,
Telve égi érzetekkel,
Mely ég, még sem olvad el;
És ti bájoló hatalmak,
Elme! szív!
Játszi egyik és enyelgő,
Enyhe a más, tiszta s hív!
Ostromolni szűnjetek,
Megvallom győzelmetek;
Többé nem harczolhatok —
Itt áll örök rabotok!

CYNTHIÁHOZ.

Ketten virasztunk néma éjben:
Te alvó pásztorífjadat,
Én e sírboltnak ajtajánál
Elhervadt szép halottamat.

Örvendj, tenéked majd fölébred,
S ismét birod szerettedet:
Nekem nem adja vissza sem föld,
Sem ég, kit e bolt elfedett.

ÉJFÉLKOR.

Tündöklő csillagok,
Lobogva fényletek:
Hajh szívem is lobog
Mint a ti fényetek.

De kebletek nem ég,
Szerencsés csillagok:
Hidegen fénylenek
Tündöklő lángitok:

Bennem mint aetnatűz
Dúl, forr az érzelem,
Velem kél s nyúgoszik
A megcsalt szerelem.

S hajh még is lángjaim
Kiolthatatlanok,
Mint örök fényetek,
Tündöklő csillagok!

VITÉZ BUCSÚDALA.

Isten hozzád, ó falu,
Csendes békehely!
Tombol a mén, zúg a had,
Nékem menni kell.

Búsan lépeget fakóm
S vissza-visszanéz,
Száz ablakból int felém
Száz leányi kéz;

Hófejéren lengedez
A vég búcsujel,
„Légy szerencsés, szép vitéz!“
Száz hang idvezel:

Keblem csendes és nyugott
Százak könnyein,
Ah de egy pár kék szemet
Sírni látnom kín!

SAJKADAL.

Életem folyóján
Búszél lengedez,
Életem folyóján
Tört sajkám evez;
Rajta útazólag
Vérző szívem ül,
S messze, ismeretlen
Part felé röpűl.

A folyónak árja
Mély, feneketlen,
A folyónak árja
Csalfa szerelem;
Kormányom kitépve,
Engem gyermeket
Lebke csolnakommal
Szirt közé vetett.

Elsülyedt örökre
Szél között zajon,
Elsülyedt örökre
Minden kincsvagyon;

Képek, égi álmak,
És tündér remény,
Útra szép hazámból
Amit hoztam én.

Felleg és ború most
Láthatáromon,
Felleg és ború most
Néma bánatom.
Egy csillag vezérel:
A hit csillaga,
Biztató jövendők
Kétes záloga.

Csendben és vihar közt,
Sziklán és habon,
Csendben és vihar közt
Szállj, te csolnakom!
Élet habjain túl
Majd szivem kiszáll,
Messze szebb világnak
Békepartinál.

LOTTIHOZ.

Míg nekem lángolt szerelmed,
Míg enyémnek mondtalak,
Gazdag kincstár volt ezen szív,
S gyöngy te benne, szép alak!

Elhűlt már nekem szerelmed,
Elfeledtél, elhagyál;
S gyöngyöm most könny harmatában,
Gazdagságom búban áll.

A BOKRÉTA.

„Zeng a lant, ó nyíljatok meg,
Nyíljatok meg ablakok!
Intsetek tetszést dalomra,
Égi szemcsillagzatok!“

S ím megnyíl a titkos ablak,
Kis kezecske nyúl ki rajt,
Egy virágbokréta száll le,
S kedves szó, mely így sohajt:

„„Vedd e köny-nevelte rózsát,
Véle tiszta szívemet:
Érted lángol, érted él az
Míg a sír el nem temet.

LENKE DALA.

Faluvégen erdő,
Erdőben magány,
A magányba' sírdomb
Hársak alkonyán.

Domb körűl csörögve
Omlik a patak,
Hársak közt madár zeng,
Szellők inganak.

Telve illatokkal
A kies vidék,
Mert a dombra szegfűt,
Rózsát ülteték.

Bérczeken kel a nap,
Bérczeken leszáll,
S engem lát bolyongni
A domb fáinál.

Szellőkben keservim,
Búm sohajtanak,
A patak vizében
Könnyim omlanak.

Én tudom csak, más nem,
Hogy kit elfedett
E domb sírja, egykor
Engem szeretett.

Kis patak! ne zúgj a
Sziklán oly nagyon,
Bájos völgyi zengő!
Hallgass bokrodon;

Lengjetek, fuvalmak,
A fán csendesen!
Hadd nyugodják békén
Megholt kedvesem.

AZ EMLÉNYHEZ.

Kisded emlény, kék virág,
Fölneveltelek,
Hogy szerelmi gyászjelűl
Néki küldjelek.
Keble bokrétáihoz
Tűz a lyányka majd,
És ha hervadozni lát,
Búsan felsohajt:

„Értelek, te szép virág,
Sír lakóihoz
Aki téged küld nekem
Búban hervadoz.
Ah hogy éltem s élete
Gyász és szenvedés!
Ah hogy bírni őt nekem
Tiltja végezés!“

A TÁVOZÓHOZ.

Int a pálya távola!
Csókod lángol ajkamon.
Égnek áldott angyala,
Légy szerencsés útadon.

Nyújtsad drága jobbodat
Zálogúl, hogy lángodat
El nem oltják a korok;
S bár eltép a sors hatalma,
Hő szerelmem istenálma
Emlekidben élni fog.

Még szemed dicső egébe
Engedj egy tekintetet,
Ah ez önt enyhűletet
Vérző szívem mély sebébe.

Csókod lángol ajkamon.
Égnek áldott angyala!
Int a pálya távola:
Légy szerencsés útadon!

LEMONDÁS.

Vedd a gyűrüt, ifju, vedd,
S véle vissza lángszived,
Lángszived, mely tisztán ége
Mint a hajnal fényessége.
Öld meg hű szerelmedet,
Más birandja eskümet;
Oltárhoz más fog vezetni,
Légy boldog, tanulj feledni.
A jövendő bájvilág
Gyász lett s néma pusztaság;
Nincs oly csillag a nagy égen,
Mely egy súgárt adna nékem.

Fonjatok szép koszorút,
Fonjatok, leánykák,
Halvány rózsaszál legyen
Benne s rozmarínág;
Rozmarín, nászpompa-ág,
Halvány rózsa, sírvirág.
Gyászbokréta illik ahhoz
S gyász halotti ének,
Akiben meghaltanak
Vágy és szívremények.

ÉDESSÉGEK.

Kinom mi mély, lángom mi nagy,
Látod, még is kegyetlen vagy.

Jövél, s elrablád szívemet,
Szólál, s elrablád lelkemet.

Rajtad hó,- rózsa-, égszinek
Egymással harczra keltenek:
E harcz között én meghalok,
Ha nem segélnek angyalok.

Szivem dobog a kék szinért:
Egy pár szem fejtse meg: miért?

Kökényszemek, ó húnyjatok!
Sugártokban elolvadok.

Délben vagy éjtszaka,
Reggel vagy estvelen,
Egem szép csillaga!
Mindig te vagy jelen.

HALÁSZLEGÉNY DALA.

Szél és hab lecsendesűlt,
Int az éjmagány:
Nyílj meg, kis ház ajtaja,
Jer ki, szép leány!

Parthoz kötve csolnakát
A halászlegény
Itt sohajtja jöttödet,
Itt eped szegény.

Szerelem szép csillaga
Fénylik nyúgoton,
Ő vezérli csolnakunk
A hullámokon.

Tengertől ölelt sziget
Szép lakója lészsz,
A hajlék, mely elfogad,
Már számodra kész.

Hószinű gyöngyöt füzök
Kis nyakad körűl,
Kellemidre minden szem
Bámul és örűl.

Szerelem lesz nyoszolyád,
Párnád hű karom,
Álomkéjbe ringatód
Nyájas szívdalom.

Nyílj meg, kis ház ajtaja,
Jer ki, szép leány!
Szél és hab lecsendesűlt:
Int az éjmagány.

HÍVÓ.

Jőj a csendes völgy ölébe,
Ha leszáll az esti fény.
Hő szerelmünk édenébe,
Jőj a csendes völgy ölébe,
Szív-epedve várlak én
Fáim biztos enyhhelyébe.
Jőj a csendes völgy ölébe,
Ha leszáll az esti fény.

AZ ELJEGYZETT.

Te, ki látva könnyeim,
Oly setét, oly bús valál,
Volna szíved, gyászos éj!
Most reám mosolyganál:
Boldogságom érzenéd,
S áldanád a végzetet,
Mert örökre bírom én,
Akiért e szív epedt.

Lámpaként meggyújtanád
Tündöklő szép holdodat;
Csillagidnak ezrede
Ékesítné arczodat;
Hogy ragyogjon föld s egek
A szerencse ünnepén,
Amidőn boldog levék,
Gyászod régi társa én.

De te, mint a néma sír,
Szívtelen vagy és hideg,
Képed zordon, elborúlt,
Kebled puszta, rengeteg.
Víg barátod vagy komor,
Arczod egyképen setét;
Szánlak, hogy nem értheted
E sziv égi érzetét.

A BOJTÁR.

Messze cseng már a kolomp,
Elhaladt a nyáj,
S még mindég rajtad szemem,
Ó te kedves táj!

Máskor vígan jártam én
A kies mezőn,
Sípom zenge völgyeken,
Zenge a tetőn.

Most órákig állok e
Sziklabérçz felett,
Hol szememnek nyitva van
Nyúgot és kelet;

Nyitva a kiterjedett
Mérhetetlen kék,
Látszik róna, hegy s patak,
Tiszta mint az ég.

Hajh de nékem a kies
Róna, hegy, patak,
A derűlt, a tiszta ég
Elborúltanak.

Búbánat megyen velem
Völgyön halmokon;
Búbánat viraszt sötét
Éjszakáimon:

Itt alant a völgyben áll
Egy kis nádkarám,
Benn lakik, ki e veszélyt,
E kínt hozta rám.

E tündér varázsla meg.
Ő von engemet,
Édes képe tölti be
Fájó szívemet.

Kis galambka, szép leány!
Nyisd meg ablakod,
Nézz ki a tető felé,
Itt áll pásztorod.

Arcza halvány s hervatag,
Mert beteg szegény,
Szerelemben elveszett
Bús bojtárlegény.

Hasztalan kiáltozom —
Ő nem hallja meg;
Szél üvölt az ormokon,
Zúg a rengeteg.

Elsötétedett az ég
Hosszas búm alatt,
Nem hallik már a kolomp,
A nyáj elhaladt.

Isten hozzád, szép leány,
És te kedves táj!
Elmegy a bojtárlegény,
El, de szíve fáj.

EMMA.

Volnék bár hegyeken lebegő szél, messze röpűlnék,
Messze, hol érzelmim kínja nem érne utól.
Volnék bérczi patak, lerohannék sziklatetőkről,
S eltűnném a nagy tengerek árja közé.
Lomb vagyok; a szerelem szép fáján hervadozó lomb,
Melyet hűtlenség játszi fuvalma letört.
Míg lebeg a hegyi szél s lezuhog vigan a patak árja,
Száradok én; a bú lassu halállal emészt.

KIS LEÁNY DALA.

Hogyha házasodni mégy,
Kérlek, nagy leányt ne végy,
Mert a rosszból, mond a pap,
A nagyobb a gonoszabb.
Végy vigat, ne szomorút,
És ne olyat aki rút,
Mert ha rút lesz, jaj neked!
Nem sokára megveted.

Barna, karcsu, szép legény!
Halok érted, s élek én;
Orczám mint a piros ég,
Szemem kökényszínü kék;
Bánatot, bút megvetek,
Víg vagyok és nevetek.
Ismered rég szívemet,
Végy kicsinkét engemet.
Meg nem bánod, szép legény:
Holtomig szeretlek én.

TÉL ÉS TAVASZ.

Midőn először láttam őt,
Kinn hó borítá a tetőt:
De bennem akkor nyílt vala
Legszebb tavasznak hajnala,
Midőn először láttam őt.

Hogy most utólszor látom őt,
Tavasz vidítja a mezőt:
De szívem mély gyötrelminél
Haldoklik minden ami él,
Hogy most utólszor látom őt.

Ha majd többé nem látom őt,
Virág borítja a mezőt,
Csermely s madárhang zengenek,
Erdők, völgyek zöldellenek;
De rám nem fénylik bájsugár,
Sötét halomnak éje zár,
Ha majd többé nem látom őt.

AZ ÖZVEGY.

A sárguló kertfákra néz
Egy halvány szép nő ablakán;
Az őszi nap leszálla már,
Gyászló, sötét az éjmagány.

„Örök jótékony éj, mikor
Borítod rám homályodat,
Hogy alhassam a szúnyadó
Kedves mellett nagy álmomat?“

A kertben egy szomorfüz áll,
Földig lehajtva lombjait:
Alatta zöld sírbolt fedi
Az ifju férj hűlt tagjait.

AZ EST.

A nap leszállt, borúlnak az
Arany-felhős egek,
Mezőkön a pásztorsipok
Elcsendesűltenek.

Homályos szürke pára leng
Ormok, völgyek felett;
Harangszózat köszönti a
Tünő estünnepet.

Sírkertben új halom felett
Egy halvány ífju áll,
Ífjú, de arcza hervadóbb
Az ősz viráginál.

Gyötrelmi közt elzsibbada
A gyászló gondolat,
Mely átjár, mint jégborzadás,
Velőt és csontokat.

Mi kedves és szivéltető
Földön teremtve volt
Számára, mind sírmartalék,
Lehervadt és kiholt.

Hallgass el, síró esti szél,
Ne rázd fák lombjait!
Siralmad felriasztja majd
Alvó mély kínjait.

Borítson inkább rá az éj
Örök nagy álmokat,
Ne lássa vérző bánatit
Többé naptámadat.

HAZA. ÉLET. EMLÉKEZÉS.

Szenteld, ó magyar, hazádnak
Kebled szebb érzelmeit :
Romlott szív és romlott elme,
Kit hazája hő szerelme
Szép tettekre nem hevít.

A VEZÉR BUCSÚJA.

Száz csatán, ezer veszély közt
Vívtam éretted, hazám!
Ágyuvillámok dörögtek,
Szablyazápor omla rám;
Hol a harcz lángvésze állt,
Ott kerestem a halált.

Dárdaélek közt rohantam
Elfoglalt zászlóidért,
Arczom izzadt, hulla vérem,
Ínség, baj csoporttal ért;
Éltem gyakran perczen állt,
De nem leltem a halált.

Nyertem zsákmányt, és szereztem
Fényes győzödelmeket,
Ám nem irthatám ki végkép
Régi ellenségedet.
Rongált, dúlt az, szép hazám!
S sorsod búsan átkozám.

Átkozám, mert balszerencséd
Kebledben tenyész vala,
Tartományid elhagyá az
Egyetértés angyala.
Pártviszály kiűzte őt,
A rend- s békehirdetőt.

Rajtad vérözönben folyt el
Esztendők hosszú sora,
Bünhödél: néped bünéért
Vert az égnek ostora.
S még feletted dörgenek
Vész-terhelte fellegek.

Itt állok most ősz hajakkal,
Fegyvert nem bír már karom,
Elhúnyt lelkem lángja s lettem
Néptelen ház, puszta rom.
Tűnik, hamvad életem:
Isten ho zád, nemzetem!

Isten hozzád, ifju hősfi!
Nagyra indúlt sarjadék,
Kit nemzettem a hazának,
Gondsúlyok közt ápolék;
Bajnoknemzetség faja,
Szép remények bimbaja!

Kösd e kardot oldaladra,
Vedd e zászlót, gyermekem!
Sokszor látták diadalmim
Ellenséges ezreken:

Hőstől vedd emlékjelűl,
És apádtól örökűl.

Győztem én: de diadalmim
Vég czélt még nem értenek:
Menj te bátran, küzdj előre,
Áldjanak meg istenek.
Kit veszély nem retteget,
Az nyer győzödelmeket.

A szabadság szép virági
— Úgy akarták végzetek! —
Ész mindenható tüzében
S vérmezőkön termenek:
Int a pálya, ífju hős!
Karddal, észszel légy erős.

EGY LEÁNYKA SÍRJÁN.

Nyúgodj csendes föld alatt,
Nyúgodj szép leány,
Bájid elhervadtanak
Élted hajnalán.

Boldog, még nem ismerél
Gyászt, gyötrelmi bút,
Lépteidnek nyíltan állt
A szép rózsaút.

Arany képzelet veté
Nyugpárnáidat,
Zöld remények hajnala
Kelté álmodat.

Mint regényes táj felett
Csendes éji hold,
Földi pályád tiszta fény,
S égi álom volt.

Most halottan alszanak
Tündér vágyaid,
S rád enyészet lengeti
Gyászfuvalmait.

Néma könnyet önt a lyány
Látva halmodat,
S reszkető kézzel szakaszt
Emlékszálakat;

S sóhajt: „Csendes föld alatt
Nyúgodj, bájalak!
Szép tavaszvirág valál,
S mint én hervatag.“

VÁNDOR ALKONYDALA.

Csüggedezve inganak
A kifáradt láb-inak;
Esthomály borong utamra,
Szállnak a fény bájai,
Idvezllek, ti béke honja,
Gyászfenyűk magányai!

Puszta tér vadonjain
Hagytak úti társaim;
A korányi bíbor égben
Fenn ragyogló istenek :
Kény, dicsőség, és szerencse
Fellegekbe tűntenek.

S mint sötétes éjjelen
Bolyg a sajka fénytelen,
Úgy bolygék magamra hagyva
Hozzád, csendes ősi hon!
S boldog én már megpihenni
Itt fogok nyugpartidon.

Küzdjetek ti, küzdjetek,
Szélvész-hányta tengerek
Örvényin, villám s habokkal,
Bájremények csolnakán :
E sötét partnál kiköttök
Majd a hosszas út után.

SZÉPHALOM.

Nem ragyogok mint Pest, nem mint Buda tornyai, vára;
Törpe vityillóim szalmatető fedezi.
Ám de jön a honfi, s buzgó hálára fakadva
Idvezel: ő tudja, hol kele hajnali fény;
Hosszú álom után hol zendült égi varázszsal
A csalogány, hol nyílt grátia-kényü ajak.
Fényljenek a büszkék, ne az én kunyhóim. Örömmel
Rám ismér, áldván tájamat, a hazafi;
És mikor eltűn majd a hajnal, s déli sugárban
E haza fényleni fog: szent lesz előtte nevem.

ÉLET.

Mint a kétes tengerpálya
Változandó életünk:
Gyarló sajkánk majd vigan száll,
Majd örvény közt sűlyedünk;
De ki tiszta öntudattal
Jár veszélyes útain,
Arra békefény világít
Felhőn, ég villámain;
Annak lenge csolnakát
Istenkéz vezérli át.

APOTHEOSIS.

1834.

Nyugosznak ők, a hősfiak,
Dúló csaták után,
Nyugosznak ők, sírjok felett
Zöldell bokor, virány;

Zöldell bokor, zöldell virány,
Mert vérök öntözé,
És hálakönnyek hulltanak
Az égharmat közé.

Csatájok nem volt pártcsata
S ábrándos képzelet,
Mely dúl alkotni várait
A köz romlás felett :

Mely poklok mélyiből idéz
Viszályok angyalát,
Hogy vérszínnel borítsa be
A béke hajnalát;

Hogy nyomdokán lángvész, gyilok,
Rablás pusztítsanak,
S a század szebb reményei
Sírokba hulljanak.

Csatájok a védelmezett
Népjog csatája volt,
Melyet szent eskü, szent kötés
Ellen zsarnok tiport.

Keblökben a köz érdekek
Szerelme lángola,
Karjokba' tiszta honfitűz
Szablyája villoga.

Vad kényt, zsarnok-parancsokat,
Lánczot nem tűrtenek,
S Szabadság, te szép égi lény,
Érted vérzettenek.

Vérzettek és elhulltak ők,
De győzödelmesen:
Tettök sugára átragyog
Időn, enyészeten.

Dicsőség bájvirágai
Vérökből termenek,
S sírjokról nagy világba át
Hírszellők lengenek.

Márványlapokra tettöket
Örök betűivel
A történet komoly szavú
Múzája vési fel.

Mint vítanak, mint estek el
Szabadság harczain,
Beszéli a vándor rege
Utódok ajkain. —

Hazájok most bús temető,
Népetlen pusztaság,
Paloták és faluk helyén
Fű nő s fenyérvirág.

Kiket megkímélt a halál,
A férfi bajnokok,
Vagyontalan földönfutók,
Hazátlan vándorok.

Roppant zajongó várasok
Utczáin hallgatás,
Sápadt nők arczán síralom,
Bánat, szívszaggatás.

Romok között erőtlen agg
Apák lézengenek,
Kik egy jövő szebb kor felől
Kétségbe estenek.

Ti gyászló nők, őszűlt apák,
Gyámatlan magzatok!
Elgázlott honnotok felett
Szűnjön siralmatok!

E porba omlott szép haza
Fel fog születni még,
Van bíró a felhők felett,
Áll a villámos ég.

Az ész mindenható tüze
Támad föl ellene,
S a zsoldos szablyák ezrein
Győz a kor szelleme.

E síri gyászolás öröm-
Hangokká változik,
Keresztüldörgi a hazát
Kelettől nyúgotig :

S hol legtöbb honfivér lepé
A harczi síkokat :
A népszabadság ott tenyészt
Legszebb virágokat.

A VIHAR.

Zúgó tengernél
Sziklán ülék,
Lelkembe' csend volt,
Szivembe' bék.

Vész jött, tolúlt hab
S habokra dűlt,
S a gyönge sajka
Mármár merűlt :

De szép szivárvány
Kelt nyúgoton,
S a zaj leült a
Hullámokon;

Szelíd csend váltá
A mord vihart,
S feltűnt mosolygva
A békepart. —

Ülök tengernél,
Nincsen moraj,
De bennem vész van
Lelkembe' zaj.

Várom, ha támad
Felhők megűl
A szép szivárvány,
A vész ha űl?

Távol-, közelre
Tekint szemem,
Hajh nem derűl fény
Sehol nekem!

Ki, ah ki oltja
El e vihart?
S hol tűnsz fel, ó te
Szerencsepart?

BORÉNEK.

1825.

Boldogok mi, a barátság
Víg seregbe összevont,
Itt borunkat kedvvel iszszuk,
Távol elkerűl a gond.
Fel, vitézi a kulacsnak!
Fel, miénk e szép világ!
Most pohárra! mert nem isztok
A halál ha majd kivág.

Lyányka, csókot e pohárhoz,
Nyújtsad bíborajkadat!
Te ki oly szép vagy miként a
Nyári hajnaltámadat.
S mint midőn két égi villám
Egybe csapva szétenyész,
Csókba lelkünk összecsattan
S a kéj tengerébe vész.

Félre, vízivó, előlem,
Mert palaczba fojtalak!
Itt szentségtörőt nem tűrnek
A bornak szentelt falak.
Láng-lobogva leng Tokajnak
Itt közöttünk istene,
S borba fojtja hogyha béjön
Kit meghitté nem kene.

Éljenek, kik híresítik
A Tokaj gyönyörnevét,
Éljen, aki ott kapálta
E pohár dicső tövét!
Most mi vígan hörpögetjük,
Kéjre lángra ébredünk,
S minden bút e tágas öblű
Billikomba temetünk.

Üssük össze kelyheinket,
Bennök égi tűz ragyog!
És vigadjunk — a magyarnak
Vígadalmi nem nagyok :

Míg Mohácsnál nem csatázott
A félholdu büszke tar,
Víg volt addig, hajh azóta
Sírva vígad a magyar.

Ott leszállott alkonyába —
De minek panaszlok én?
Félre gyászkép! Új korány kel
Árpád honja szent egén.
Félre, szívnek gyilkolói!
Alvilági fajzatok!
Fájdalom, könny, aggodalmak!
Tőlünk messze szálljatok.

Fel, vitézi a kulacsnak!
Míg miénk e szép világ!
Most pohárra! mert nem isztok
A halál ha majd kivág.
Üssük össze kelyheinket,
A kancsók ürűljenek;
Fenn kiáltsuk : a hazának
Szép leányi éljenek!

Éljen a magyar szabadság,
Éljen a magyar vitéz,
Aki e dicső hazáért
Életét áldozni kész!
Adja isten, hogy Hunyadvár
Gyászoló gránitfokán
Törje csontját a magyarvért
Lesve szomjazó kaján.

Éljenek szeretteink, e
Drága honnak szentei,
Kik a közjóért buzognak
Mint a nap tüzfényei!
Adja isten, hogy hazánknak,
Mint a nagy király alatt,
Három tenger partvidéke
Alkosson határfalat.

Éljünk mink is, akiket most
A barátság egybe font,
És borunkat vígan iszszuk
S távol elkerül a gond.
Fel vitézi a kulacsnak,
Pengjen össze a pohár!
Most igyunk, most! mert ki tudja
Óra múlva mily sors vár.

A SZÁMŰZÖTT.

Feléd, feléd,
Szelíden intő messzeség,
Reszketve nyúlnak karjaim,
Reszketve hullnak könnyeim.
Egy pillanat reád,
Egy szent emlékezés
Elűsionnak hajnalából
Röpít lelkembe fényt.
Ha rózsacsillám
Dereng fölötted,
S az égi kegy
Szivárványod szinében
Mosolyg szelíden;
Vagy dörgve harsan
Az égi bosszú
Felhőd között,
S villám rohan
Kőszálidon :
Reszketve nyúlnak karjaim,
Reszketve hullnak könnyeim,
Mindig feléd csak,
Te messze szép világ!

Kivűled semmi föld
Hazát nem adhat.
Virúlva nyíl fel
Egy bájos éden

Előttem itt;
A kénykehelyt
Szelíd istenkezek
Nyújtják egekből:
De a nektári édbe
E szív gyászfellegének
Keserve csöppen.
S imádva, esdekelve
Rogynak le lábaim
Előtte a
Titoklepelnek,
Könyörre bírni
A végzetet,
Mely messzeszórt
Tetőled,
Dicső, dicső hon!

Tekintetem
Bármerre száll
E föld mezőin,
Elébe gyászköd
Emelkedik,
S a boldoglét sugári
Csak a sejtés homályiból
Csillámlanak,
Mint őszi alkony
Szürkületében
Egy hamvadó fény:
De ott tebenned,
Arany vidék,
Az idvezület
Forrása csörgedez.

Reszketve nyúlnak karjaim,
Reszketve hullnak könnyeim,
Mindig feléd csak,
Te szép tündér világ!
Mi édes képek intenek
Belőled!
Mi égi kény
Mosolygja rám egét!
Vagy hajnalálom
Tündérei
Lengnek körűl?
Barnúltan omlik
Az éj homálya,
De intnek ők
Az édes képek,
S mindig felém csak
Távol mosolygva.
Ti vagytok, ó ti vagytok
Szeretteim!
Meglel tekintetem
A messzeség homályiban:
Te ömledezsz felém,
Te hű baráti szív!
Felhőtlen homlokod,
Ó arcz!
Mint a korányi csillag
Hajnal ködéből
Ragyog nekem.
S te, ó szerelmeim
Láng-ideálja,
Feltűnsz lelkemnek;

S tekintetedre
Elömbe olvad a menny,
S öröklét kéjei
Folynak körül.
Ölelve téged, egy világ
Mely senkié sem mint enyém,
Simúl szelíden
Karom közé.
S te szív, enyém vagy,
S te lélek, egy velem.
Ó pár! te a dicső
Teremtmény glóriája,
Kivűled nem virúl nekem kéj
Az istenek honában.

Nincs kéz, mely elszakaszszon
Tőled, te ó hon.
E lélek idvezűlten
A boldoglét egébül is
Feléd lobog,
S nem lesz oly rózsaláncz
A nagy teremtmény
Gyönyörvarázsi közt,
Mely fogva tartsa,
Hogy a szeráf öléből
Bár sírhalmok sötétein át
Hozzád ne szálljon,
Dicső, dicső hon!

ISTEN HOZZÁD.

Bérczről visszanéz a vándor,
Vígan int kies hazája,
Ott mosolyg a róna táj;
De a messze távozónak
Szíve vérzik, szíve fáj;
Zeng felé a búcsuszó :
„Isten hozzád, bújdosó!"

Bércz alatt áll völgyek árnyán,
Csak felhőket lát honából,
Elmerült a róna táj :
Ámde búja nem maradt el,
Szíve gyászol, szíve fáj;
Zeng felé a távol szó :
„Isten hozzád, bújdosó!"

Bércz és völgy is elmaradtak,
Felhőt sem lát már honából,
Ábrándkép a róna táj :
Búja mint az ég kiséri,
Szíve vérzik, szíve fáj;
Mély keservvel zeng szava :
„Isten hozzád, szép haza!" —

Múlnak évek, fürte ősz már,
Elfeledte rég hazája :
Ám a kedves róna táj
Sírig képben él előtte,
Szíve gyászol, szíve fáj,
S a halónak vég szava :
„Isten hozzád, szép haza!“

SZELLEMHANG.

Hajnal szült engem, fiatalka tavaszkori hajnal,
Rózsa valék, oly szép mint maga az ifju tavasz.
A tavasz elhervadt, lomb-hulltan gyászol az erdő,
Rétek víg zöldét hó fedi s éjszaki fagy.
Engem is elfedezett. Mit sírsz, kegyes édes anyácskám?
A tavasz elhúnytán fülmile nem kesereg.
Ámde te sírj! A tavasz megjön, meg ezernyi virága,
Gyermeked, édes anyám, ővele fel nem üdűl.

SOHAJTÁS.

Múltadban nincs öröm,
Jövődben nincs remény,
Hanyatló szép hazám!
Miattad vérzem én.

Miattad zeng panaszt
S örök bút énekem :
Sötét felhőd alatt
Ez élet gyász nekem.

Oly sok küzdés után
Örvény s hullám közűl
Segélni part felé
Egy csillag sem derűl.

Ki szívet alkotál,
S belé érzelmeket,
Szeretni lángolón
Hazát és nemzetet;

Kinek hatalma szab
Törvényeket, határt!
Ó népek istene!
Küldj egy reménysugárt.

ANDALGÁS.

Aug. 29. 1826.

Főd koszorúit,
Te honni Genius,
Gyászlep takarja,
De arczodon
Csendes hajnal derűl,
És kéjlobogva
Felleng tekinteted
Egy szép jövendő
Fényárjain.
Leszállsz feledség
Éjébe rejteni
A messze századok
Bús képeit :
Ám visszalengnek ők,
Miként az éjfél
Sírlelkei.

Mohács, Mohács!
Honvér-szentelte sík!
Feltűnsz te némabúsan,
És szétomolva
Elpusztúlt tériden
Királyi thrónus
Nagy romjai;
És szétomolva
Bezöldűlt hant alatt

A messze kornak
Nagy ősei.

Ó szentek, ó dicsők!
Honförgetegnek
Véráldozatjai,
Az ősz idők szele
Szétlengeté
Szent sírotok porát,
De a nemes
Utókor ajkán
Dal kél fölöttetek,
Dal, mely szelíden,
Hevűlve kéjre,
Hevűlve lángra,
Kijegyzi a tett
Magas becsét;
S gyászló kebelben
Mély fájdalommal,
De büszke érzelem
Fellengte közt
A szép Emlékezet
Borong a csendes
Virány felett,
Mint Spárta hamvain
A régi nagyság
Hős nimbusa.

EGY ANYA KESERVE.

Alszol csendes árny alatt,
Kisded gyermekem,
S nincs e földnek hajnala
Mely felkölt nekem.

Téged egy rövid tavasz
Leble ringatott,
Látál csak kies nyarat,
Őszi bájnapot.

Míg a tél elhozhatá
Gyász fuvalmait,
Sír ölében álmodod
Égi álmaid.

Vissza hasztalan sohajt
Dúló bánatom,
Hasztalan kiáltja szóm:
Kelj fel magzatom!

Halmodon hullat szemem
Zápor könnyeket,
S könny és síralom nem ad
Néked életet.

Ah nem ismer oly anya
Mély szívbánatot,
Aki még nem sírata
Megholt magzatot.

Akinek virágait
Sors nem tépte le,
Szép jövendőt, szép reményt
Táplál kebele.

Nékem nincs vigasztalás
E nagy ég alatt,
Messze túl az életen
Egy remény maradt:

Hogy viradni mennybe' fog,
Mely felkölt nekem,
Üdvezűlet hajnala,
Drága gyermekem!

EGY LEÁNYKÁNAK.

Szíveket hódítani
Könnyebb mint megtartani.
Hogy te megtartsd, szép leányka,
A hódított szíveket,
Ne mulandó kellemidre,
Rényre építsd érdemed?

A RABKÖLTŐ.

Volnék, mint sas, szabad
Uratlan bérczeken,
Fellengő szárnyakon
Röpűlne énekem.

Magas dalt zengenék
Emelni lelkekèt,
Szavam betöltené
A földet és eget.

Zengnék polgári rényt,
Szabadságot, hazát;
Elővarázslanám
Romát és Graeciát.

A nagy Demosthenest
S elméje ostromát,
A halvány Cassiust,
Brutus véres hadát.

Zengnék győzelmeket,
Dicsőséges halált,
Nandornak bajnokát,
S fiát a nagy királyt.

És annyi gyász időt,
És annyi zivatart,
Melyeknek ostroma
Elveszté a magyart.

S ah rólad is, te új
Világ félistene,
Washington, énekem
Föllengve zengene.

Lefestenéd mi bölcs
Elvekre alkotád
Túl messze tengeren
Ama boldog hazát,

Hová e vérező
Kebel sohajtozik,
Hol emberkény helyett
Törvény uralkodik.

De én nem szállhatok,
Leláncolt rabmadár,
Kit korlátok közé
Önkény hatalma zár.

Zengek csak bút, panaszt,
Nehéz gyötrelmimet,
Míg börtönöm kinyíl,
Vagy kínom eltemet.

AZ ÚTAS.

Messze vándorútra
Rég kiköltözém :
Napjaim haladtak,
Nem haladtam én.
Szívem szép hazája
Még közel virúl,
Fellegek köszöntnek
Láthatárirúl.

Ah, ki honja földén
Mindent elhagyott,
Terhes annak útja,
Nem lép az nagyot;
Lassan megy, megállong,
Vissza-visszanéz,
Zeng-e még felé szó?
Int-e búcsukéz?

JELEN ÉS MÚLT.

A jelennek dús mezőin
Minden élet hervadás;
A bú, a kéj tünedékeny,
Öröklő a változás.
Ami benne szép tenyészik,
Úgy lehet csak a tiéd,
Ha letördelted virágit,
Kellemét ha ízleléd.

Isten új perczet teremthet,
Múltat nem hoz vissza ő;
A nem éldelt óra elfoly,
Újra nem teremthető.
A jelennek éleményi
Képzik a szép múltakat,
S por fiának sírig adnak
Istenítő álmokat.

Éldeld, szedd hát a jelennek
Kellemdús virágait,
Ők hímzik majd rózsaszínnel
Agg korodnak alkonyit;
S ha a szép emlékezetnek
Holdvilága rád derűl,
Fölkelnek, kiket sirattál,
A koporsó éjibűl.

A REMÉNYHEZ.

Nincs halandó szemnek égibb
Mint bájképed, ó Remény,
Ah de minden, amit ígérsz,
Gyarló földi tűnemény.
Kába én, hogy úgy öleltem
Szívigéző álmidat;
Melyet égbe épitettem,
Összedúltad a hidat.

Most a fényhonból kizárva,
Hol örök tavasz virúl,
Messze végtelenbe sírok,
Bús hazámnak partirúl;
S irgalomnak nincs hajója
A sötét sors tengerén,
Mely áttenne oly világba,
Hol való lesz a remény.

ŐSZI DAL.

Köd borong; száll a daru
Zúgva fenn az égen;
Száll s meleg hazát keres
Déli messzeségen;
Néki ott virít a hon,
Hol nincs tél az ormokon.

Sárga a virágbokor,
A lomb hervadandó;
Amit látsz, ó föld fia,
Hamvatag, mulandó.
Gyarló létből a kebel
Jobb hazába esdekel.

Szív, beteg szív, itt az ősz;
Lombjaid lehulltak,
S többé földileg neked
Ők ki nem virúlnak:
De ne szálljon bú reád:
Lelsz te is majd más hazát.

EGY JÓTÉKONY NŐHÖZ.

EMLÉKLAP.

E világon hír, dicsőség
Tesz boldoggá sokakat,
Élveket nekik magas rang,
Fényüzés és pompa ad.

Téged, istened, nemes hölgy!
Más anyagból alkotott;
Szíved abban lel gyönyört, ha
Embert boldogíthatott;

Abban, hogyha sűlyedőnek
Nyújthatál segédkezet,
S gyámtalan szegény szeméből
Eltörléd a könnyeket.

Gyarló birtok ama másik,
Ad csak múló kéjeket;
Örvendj, égi s maradandó
Mi hevíti szívedet.

Tiszta öntudat, jutalma,
Mit balsors el nem vehet,
Dúlja össze bár haragja
Minden földi kincsedet.

A HIT.

Ha reményid árboczát
Sors viszálya széttöré,
Nézz a csillagok köré:
Ők lesznek vezéreid,
Ha szivedben él a hit.

De kit ál bölcselkedés
Hitben is megingatott,
Az vihartól hányatott,
Tévelyeg vezértelen,
Önmagába' sincs jelen.

Néki túl siron s időn
Nem csillámlik enyhe fény,
Ég és üdv agyköltemény,
S minden szent a föld felett
Álom s csába képzelet.

Őrizd szíved istenét! —
Hogyha lelked csüggedez,
Híven ápol ő s fedez,
Szánakodva nyújt kezet,
És örök csendhez vezet.

JÓ ÉJTSZAKÁT.

Kedvesid ha elhagyod,
Mondj nekik jó éjtszakát;
Kívánd : ég derítse fel
Rád és rájok hajnalát.

Mert a nap letűn s reád
Zordon éj sötétedik,
S reggelért, mely egybe hoz,
Senki nem kezeskedik.

S ah, ha egy kedves viszony
Búcsuzatlan elszakadt,
A szív kétszer oly nagyon
Sínli a fájdalmakat.

VÉGPART.

Ingva gyarló csolnakában,
Földi vészek ostromában,
A halandó itt alant
Békepartot nem talál;
Csak ha inte a halál,
S a szomorfűz alkonyában
Elfedé a síri hant.

ESDEKLÉS.

Ah ki adja vissza nékem
Ífjuságom napjait,
S elvirúlt tündér vidékem,
Ah ki adja vissza nékem
Éltem istenálmait?
Nem lelem fel földön, égen . . .
Ah ki adja vissza nékem
Ífjuságom napjait?

GYÁSZ ÉS ÖRÖM.

Gyásznak és örömnek
Kerte a világ,
Kéjrózsák teremnek
Benne, s búvirág.

Kény szerint virágot
Senki nem szakaszt,
Ember életére
A sors adja azt.

Mindkettőt kezéből
Aki nyer vegyest,
Az méltán imádja
Őtet mint kegyest.

Mert merően egyet
Gyarló porkebel
Földi életében
Nem viselne el.

Aki nem halandó
Mint az istenek,
Változatlan egyet
Oly lény bírna meg.

Kérjed, por szülötte
Őt a lét urát,
Mérjen itt alant kéjt,
Mérjen bút reád.

A VIOLA.

Ismered a violát, mely illatkincseit osztva,
Bájos körré tesz zord sivatagbeli tájt?
Szívjóságidból így alkosd, lyányka, világod;
Légy angyal körödön, úgy leszen az neked ég.

EGY NŐHÖZ.

Légy a csüggedőnek
Ébresztő remény;
Biztató sugár a
Búsnak éjjelén;

Sorstól hányatottnak
Szíved békepart,
Melyre elkerülni
Jő a zivatart;

Embertársaidnak
Légy örömhozó,
Kéjben és viszályban
Vélök osztozó:

Így kicsíny körödnek
Lészesz angyala,
S kis köröd neked menny,
Üdvek hajnala.

A KIRÁLYRA.

1844.

Áldd meg, isten, Ferdinándot,
A magyar királyt;
E nemzet nagy seregéből
Áldd meg őt kivált!

Három század óta ő az
Egy király maga,
Akinek magyar szavakra
Nyílt meg ajaka.

Ő az, aki ősi nyelvünk
Fényre emelé,
Ő ki fölkent jobbja mellé
Trónra ülteté.

Hitszabadságunknak ő lett
Új apostola,
Tűrelemben példa és jel,
Béke angyala.

Felvirrasztott a magyarra
Boldogabb jövőt,
Felkölté elhúnyt reményit;
Áldd meg, isten, őt!

Veszni indúlt életünkben
Ö mentő leve:
Légyen elfelejthetetlen
A király neve!

A Dunának és Tiszának
Zengjen partjain,
Hármas bérczeinken, és az
Alföld síkjain!

Millióid seregéből
Áldd meg, isten, őt,
Szóban tettben a magyar szent-
Íge-hirdetőt!

Nyolczszáz évű koronánkat
Védelmezd fején,
Tartsd meg e hont béke napján,
Vészek idején.

Add, hogy nyílt magyar beszédünk
Oly csodát tegyen:
Félreértés soha többé
Köztünk ne legyen.

És ha ránk van mérve még egy
Ezredes vihar,
Túl azon is mint szabad nép
Álljon a magyar!

DEÁK FERENCZHEZ.

1845.

EMLÉKLAP.

Sok új barátnak idvezlése közt
Vedd jó neven egy régi hívedét is,
Kit ífjukorban szív és elvrokonság
Füzének hozzád oldhatatlanúl;
Hozzád, te szívnek s elvnek férfia,
Ki annyi évek változása közt
Nem változólag mindig egy valál
El nem feledni régi híveid.
Ki egyszerű vagy csillogók sorában,
S mint a mező maggal teljes kalásza,
Üres fejek között igénytelen;
Enyelgő és derült vidám körökben,
Szelíd és engedékeny mindenütt,
De ott hajthatlanúl kemény, hol ügy
Mellett elszánt csatára kelni kell;
Erős legyőzni észszel szenvedélyt,
S azon kevés jelesbek egyike,
Kik fény s tömjénnel nem kábíthatók;
Bátrak hatalmasoknak ellenében,
Fölülállók, ha kell, a nép kegyén,
Mert a hazához hűbbek mint magokhoz.

Légy idvez, s vedd baráti jobbomat,
Amely hizelgést írni nem tanult,
De nem remegni is ha írni kelle,
Mit a meggyőződés igaznak ismert,
Bár mennyit tett koczkára a betű.
Mert, hol nem ígér a beszéd sikert,
Lehet hallgatni : ám, ha szólni kell,
Mást nem szabad mint lelkünknek hitét.
Vedd jobbomat, mely rólad is valót ír,
Megvallva, hogy te vagy hazánknak
Kicsin számú dicsői közt egyik,
Kiben a közhit még meg nem csalódott,
S csalódni úgy hiszem nem fog soha,
Mert tetted és szavad erény vezérli,
S a legtisztúltabb lángu honfi-szív;
Nem változandó népkegy buboréka,
Nem a hírnév gyarló csillámai.

Ó férfiú, jeles mint egyik a
Nagy hírben élő Róma fénykorából,
A végzettől szép sors jutott neked :
Te bírod minden pártoknak bizalmát,
Kiket meggyőződés, nem bűn, vezet.
Rád van függesztve a nemzet szeme,
Ezrek lesik szavad mint jósigét,
Irányadót ezrek mozgalminak.
Ó szólj, és tégy, és adj irányt nekik!
Gyújts fáklyát ez országos zűrzavarban,
Hol mindenik kormányzó és vezér,
Hol senki nem hallgat, mind szónokol;
Nem tudni melyik a beteg s az orvos,

Ahány van, mindenik gyógyszert ajánl,
De egyik sem fogadja más tanácsát;
Éretlen gyermek leczkéz oktatót,
S kinek legharsányabb torok jutott,
És vakmerőség észerő helyett,
Vezére a csoportnak, és vele
A bölcsek legbölcsebbikét lezúgja.
Ősz fürt, bár érdemekkel párosúlt,
Nem tárgya többé semmi tiszteletnek,
Az elmúlt sokkal mostohább időkből
El van feledve a legszebb erény,
E ferde kornak kis munkái közt,
Mely nem hiszen, mivel nem tud, nagyobbat
Saját parányi vergődésinél.
Használd a jók benned vetett bizalmát,
S kezet fogván velök, légy rendező;
Központosítsd magad körűl az ész,
Erény és szív minden hatalmait,
S segéld elő egy jobb kor támadását.
Neked, kihez oly kedvező az ég,
Adand e nagy munkában is szerencsét,
S bevégzended, mit mások nem birának.
Ó adjon hosszu életet s kitartást,
Hogy láthassad müved gyümölcseit,
S hallhasd, ha majd mondják az ősz apák
Szebb korra ébredt lelkesűlt fiaknak:
Im a nemzetnek egyik ritka dísze!
Kevély örömmel nézzetek reá,
Ki a hanyatlás gyáva korszakában,
Midőn erkölcs, erény és honfiság
Csak íge volt a kérkedésnek ajkán,

Oly sok kisértet s csábok ostromában,
Melyek levertek gyávák közt erőst is,
Erényiben törhetlenűl szilárd,
S magához mind végiglen hű maradt.

HONFIDAL.

Benned múltam, jelen- s jövőm,
Benned van mindenem,
Ó hon, te vér-szerezte kincs,
Te drága gyöngy nekem!

Itt pillantám meg a napot,
E lég táplált, nevelt;
Az ífjukor szent álma itt
Ringatta e kebelt.

Itt lelt munkát a férfigond,
S munkában élveket;
Ha egykor végórám ütend,
Ez ősi hant temet.

Magas bérczről sok százados
Vár-rom tekint le rám;
De lent még áll, virágozik
S ép ezredes hazám.

Itt vítanak nagy őseim
Szabadság s lételért,
Itt áldozának életet,
Vagy nyertek hősbabért.

Az elhúnytaknak lelke leng
Hol a szellő suhan,
Minden fűszál, minden göröngy
Véröktől ázva van.

E vérben forrt polgárerény,
Forrott honérzelem,
E vérben fürdött gyászmezőn
Egy szebb jövő terem.

Imádom, ó féltett haza,
Megszentelt földedet;
Dicső korok magvát veté
Belé a végezet.

Lerázva ős salakjait
Szabadság s értelem,
Itt lesz boldog, nagy és erős
Majd egykor nemzetem.

Emberkénynél hatalmasabb
Lesz a törvénybetű,
Bűn és ármány felett erény
Szilárd tekintetű.

Megszűnend a viszálkodás
Hiten és nyelveken,
S Kárpátoktól a tengerig
Magyar világ leszen.

Ó szép világ, dicső világ,
Magyarnak édene!
Derítsen rád örök napot
A népek istene.

ÉBRESZTŐ.

1845.

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virúlnia!

Ellenséges hadakkal
Víttál ezer csatát,
Szívvéreden ezerszer
Váltád meg a hazát:

A felviradt kor ismét
Igényli szívedet:
Vért nem kér, csak hazáért
Égő szerelmedet.

Igényli, hogy becsüljed
Honod külföld felett;
Védd, ápold, mikkel isten
Megáldá földedet.

Amit gyártott magyar kéz,
Nevelt a hontelek,
Amit magyar zamattal
Ihlettek a szelek;

Mi a rónák felett él,
Hegyaknában terem:
Mind az nemes fajodnak
Erőt adó elem.

S függjön rajtad darócz bár,
S szembántó szinzavar,
Becses, mikor hazáért
Égő szivet takar.

Ó nemzet, nemzet, eszmélj,
Becsűld meg tenmagad,
Gyilkold le szolgavágyad,
Mely külföldhöz ragad;

Járj egyesűlt erővel,
Tégy egy szent fogadást:
Hazádnak istenén kül
Nem fogsz imádni mást!

Te népek óceánján
Hullámtól vert sziget,
Kit mint elsülyedendőt
Ezer jós emleget,

Mutasd meg a világnak,
Hogy még erőd szilárd,
Hogy ezredes fokodnak
Új ezred év sem árt.

Mutasd meg, mit vihet ki,
Erős szívláng alatt,
Az elszántság hatalma,
És az ércz akarat.

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virúlnia!

FOHÁSZKODÁS.

1849.

Isten, aki láttad
E roppant vihart,
S nem nyújtál ügyednek
Védelemre kart,
Állnak templomidnak
Szent oltári még?
Vagy tán a pokol le
Döntögette rég?

Millió ajakból
Szállt fohász feléd:
Mind hiába! mintha
Meg sem értenéd.
Szívekből kihalni
Hagytad a hitet,
Bukni engedvén a
Legszentebb ügyet.

Törvényhez s hazához
Aki hű vala,
Mint az úti rabló
Vérpadon hala.

S akinek szivében
Nem volt semmi szent,
Aki rabla, gyilkolt,
Vére, élte, ment.

Égből a szabadság
Védre nem talált,
Érte harczoló nyert
Lánczot vagy halált;
És ki ezred óta
Annyit vérezett,
Eltapodni hagytad
A hős nemzetet.

A jámbort nyomorral,
Kínnal halmozád,
Eskü- s szószegőket
Megjutalmazád;
A pokol kigyóit
Itt megfészkeléd,
S gaz merény uralmát
Győzni engedéd.

Van-e még hatalmad
Élők- s holtakon?
Vagy Sátán lön úrrá
A világokon?
Elfogyának tán az
Ég villámai,
Hogy oly vakmerők a
Gazság karjai?

Törvény és igazság
Tán csak ámulat,
Melylyel a halandón
A pokol mulat?
Tán nem is valóság
A Jézus tana,
Aki eljött, embert
Hogy megváltana?

Tán nincs is jövő túl
A sír éjjelén?
S álszín és hazudság
Erkölcs és erény?
Van-e oly halandó
Aki még remél?
Van-e még keresztyén
Aki hitben él? —

Szánd meg, isten, embert,
Szánd meg hívedet!
Aki bízva benned
Annyit szenvedett.
Adjad újra vissza
Elvesztett hitét,
Lásson egy hatalmas
Kéz intézetét.

Dörgő mennyköveddel
Sújtsd le a gonoszt,
Aki a világon
Kínt gyötrelmet oszt;

Nyerje meg jutalmát
A szilárd erény,
Légyen népszabadság,
Úr a földtekén ....

Vagy ha e világnak
Eljött vége már,
S a nem-lét öröklő
Semmisége vár;
Sújts le egy csapással
Minden életet,
S alkoss új világot
S új természetet.

Istenképre embert
Ámde ne teremts,
S lelkedből belé egy
Szikrát el ne ejts:
Alkoss a világnak
Balga lényeket,
Egyszerű parancsra
Forgó gépeket.

Kiknek keble márvány,
Szíve jég legyen;
Lelke szépre tompa,
Nagyra képtelen.
Kiknek jog, szabadság
Őrült gondolat,
Nem szőnek jövőkről
Tündér álmokat.

Kikben nincsen elme
Égre szárnyaló,
Lényök, mozdulatjok
Szolgához való:
Akkor jobb jövőkért
Egy szív sem zokog,
S lesznek a világon
Népek boldogok.

JÓSLAT.

1850.

Mit rejt a kétes jövendő?
Mért borúlt a láthatár?
A lelkek mély aggodalma
Szertelen viharra vár?
Végitélet kürtje szólít
Élők- és halottakat?
A Cherub lángszárnya zúg-e
Megnyitván a sírokat?

Ó nem! — Népek háborognak,
A föld egy nagy Óceán,
Melyet megbántott ke[illegible]
Féktelen hatalma hán[illegible]

Forr a nemzetek haragja,
Megmozdúlt a félvilág,
Mert az élet szent nyugalmát
Zsarnokok felforgaták.

Földön nincs többé igazság,
Csak népgázló hatalom;
A szabadság mérges gúny lett,
Börtönkínok irgalom!
Harczi zsákmány a tulajdon,
Senkinek sajátja nincs,
Honfihűségnek jutalma
Vagy kötél vagy rabbilincs!

Jogbitorlás czíme: törvény,
Rend a zsarnokkény neve,
Ember társadalmi léte
Életundorrá leve.
Ámde megjön a boszúnap,
Büntetendő vétkeket,
Hozván a sanyargatókra
Kárhozást, enyészetet.

Kelnek újra forradalmak,
Megkezdendők a csatát,
Bérenczek sok ezre ellen
Küldve milliók hadát.
Megdördűl a harczi orkán,
S büszke várak, paloták,
Tornyok omladoznak össze,
S vérben úszik egy világ:

S isten eljövend itélni
Népeket s királyokat,
S pillantása porba sújtván
Embergázló trónokat,
S visszaadva millióknak
A természet szent jogát,
Zengni hallunk földön égen
Békehirdető imát.

S a rabszolga újra nép lesz,
Élvező törvényeket,
És az ember újra ember,
Aminek teremtetett;
S a Szabadság templomában
Trónt az Igazság emel,
Melyet minden földi féreg,
Minden fűszál ünnepel.

NYUGASZTALÓ.

1851.

Embernek, ki földi pályán
Szépért és nagyért buzog,
Hol tenyészend a babér, mit
Érte érdemelni fog?

Égnek melyik csillagán lesz,
Annyi milliók között,
Majd jutalma, vétlenűl kit
Balszerencse üldözött?

E világnak kisszerű, és
Óriás mozgalmiról
A komoly történetírás
Ezred évek óta szól,

S tűkrözésiben mi gyéren
Látni győzedelmeket,
Melyekben csatát erény nyert
A gonoszság s bűn felett.

Így volt-e ez mindörökké,
S így lesz-e a földtekén?
S a gazság előtt hajol meg
Erkölcs, jámborság, erény?

Nincs elégtét síron innen,
Nincsen túl, gyötrelmekért?
Még elismerésbe' sem nyer
A nemes parányi bért?

Vétek, ármány szemvakító
Tisztelet fényében él,
Míg a jó vad tüskepályán
Ínséggel nyomort cserél?

Szent ügy vértanúja hulla,
Mely feledve porladoz,
Míg csalók és hitszegőkről
A hír kürte riadoz?

Vagy csupán játék ez élet
S szemvakító tűnemény,
Melyet csalfa biztatással
Ámít sírig a remény?

S ott, felnyílván az enyészet
Semmisítő ajtaja,
Egy örök nem-létbe sűlyed
E világ minden baja? —

Nem lehet, hogy alkotandott
A sors érző szíveket,
Ha torlatlanúl hagyná a
Méltatlan keserveket!

Lenni kell egy jobb világnak
Itt vagy más bolygó tekén:
Ébren alva ezt sugallja
Fájó szívnek a remény.

Képtelen, hogy a halálban
Eltűnjék minden jövő,
S üdvét meg ne nyerje a jó
És a vétlen szenvedő.

Képtelen, hogy volna isten
E nagy mindenség felett,
Aki csak gyötrelműl adna
Érző lénynek életet.

Bízzál, elcsüggedt erényhős,
Földi sérveid felett
Egy mindent sejtő igazság
Hoz majd végitéletet:

S meglesz a jók méltatása,
És a vétek felzokog,
Ha a nagyszerű birószék
Harsonája zúgni fog.

BALLADÁK.

A DALNOK.

Száll az est, arany sugára
A hegyek megé borong,
A vándor dalnok magára
Egy sötét erdőn bolyong,
Szirtre áll, néz, merre honja,
Hol mosolyg a bájvidék,
Mely felé szerelme vonja,
Mely után sohajtozék.

Átutazván nagy világot
Nyughajlékra nem lele,
S bár ott dicstetőre hágott,
Visszasóhajt kebele.
Könny remegve hő szemében
Lassudan halad s remél,
Felsohajt, mert ah szivében
Egy leányka képe él!

Ott, hol az lakik, határa;
Ott aranyliget virúl,
Égi kéj leng alkonyára
Béke csendes partirúl.
„A vidékben, melybe vágyom,
Egy kis hajlék mosolyog,
Ott virít az én világom,
Laura! szíved ott dobog.“

„Te, ki a kék láthatárra
Oly szelíden tűnsz elé,
Légy kalauz, ó hold sugára,
A homály közől felé.“
S szél fuvall, zug a magas tölgy,
Melynek andalg árnyain,
Estbagoly nyög a sötét völgy
Rengeteg magányain.

Megy továbbra, lant kezében,
Kémlelődve meg-megáll,
S egy hárs csendes éjjelében
Egy magányos sírt talál:
„Útas, hol lépsz, szènt hely ez,
Halma egy kegyest fedez:
Laura hamva nyugszik itt,
Kit szerelme sírba vitt.“

Néz a dalnok, és szivére
Sújt halálos borzalom,
Könny nem áradoz szemére,
Hajh de benn a fájdalom!

S hol szerelme vesztet ére,
Némán dől a sír kövére.
A kies hajnalsugár
Dalra őt nem kelti már.

SÓLYOMVÁR.

TÖREDÉK.

Bucsúzva száll felhők megé
Az est arany sugára,
Szürkűl a völgy, kéklő homály
Terűl a láthatárra.
Magasra nyúlt szirtnek fokán
Sötétlik Sólyomvára;
Bástyáin Lóra fájdalom
Között andalg magára.

„Szemem világát elnyeli
A messzeség homálya,
Nem látom őt! szivem szorong,
Nyugalmát nem találja.
Busan kondúl az estharang,
E perczben múl egy év el,
Hogy a kedves utólszor rám
Simúlt forró keblével.

Amott, hol elfordúl az út
Erdőknek éjjelébe,
Miként tünő árny elmerült
Az alkonynak ködébe;
Szárnyalt, mint szél, villámlova,
A föld rengett alatta,
És hajh örökre szívemet
Szivével elragadta!

Utána búm, panaszaim
Haszontalan nyögelnek,
Csak a sötét emlék maradt
E vérező kebelnek.
Ha jősz te, ó sohajtva kért
Halál, szemeim lezárni,
S hol majd e szív nyugtát leli,
A sírt elém kitárni?"

A KÉK PARTOK.

Nézve part virányain
Ült a lyányka csendesen,
Szellő s hullám szárnyain
Jött a csolnak sebesen:
Parthoz száll a jövevény
Ifju kellemében,
Báj s erő szép termetén,
Láng lobog szemében.

„Szellő- s hullámszárnyakon
Hajtja a hő szerelem,
Hozzád gyenge csolnakom,
Kedves lyányka, jer velem!
Túl ott a kék partokon
Hűs olajfák alján,
Békén áll csendes lakom,
S kéj virít homályán.“

Nem, hajós, én nem megyek,
Itt szülőföldem vagyon,
Szebbek itt virány s hegyek
Mint kékellő partidon.

Szebb midőn feltűnedez
A tetők koránya,
S édes bájjal zengedez
Kertem csalogánya.

„Ó lyány, a kék partokon
Illatosb a rétvirány,
Ott a myrtusbokrokon
Szebben zeng a csalogány;
Szebb az alkony kék ege
Csendesen borúlva,
Szebb a hajnal fellege
Tengerből pirúlva.“

Ah de kunyhód rejtekén
Oly szép élet nem virit,
Messzeparti jövevény,
Mint a csendes völgyben itt.
S halld mint zúg, üvölt a szél,
Tornyosúl a hullám,
Csolnakodba' bús veszély,
Bús halál tekint rám.

„Lyányka, kunyhóm rejtekén
Csendes élet csörgedez,
S gyönge szellőn viszlek én
Szép honom szellőihez.
Jer, kedves, ne félj, velem,
Zúgjon bár vész s hullám,
Kísér a hű szerelem,
S átvezérli sajkám.“

Mond, s ím förgetegdagály
Kél a barna fellegen,
Szél és villám zúgva száll
Déli tájról hirtelen;
A hab hegygyé nő legott,
Partját túldagadja,
És a gyönge csolnakot
Vész közé ragadja.

Küzd az ifju s vissza még
Biztosan remélve néz,
Keblén hő szerelme ég,
S eskedelve nyúl a kéz;
Ámde harczra keltenek
Szél s örvény körűle,
Még egy hullám s — istenek! —
Végkép elmerűle.

Ülve part virányain
Néz a lyány keservesen,
Ámde szél s hab szárnyain
A hajós már nem jelen.
Messze a kék partokon
Nyugszik eltemetve,
S a hű csolnok egy fokon
Hullámtól kivetve.

„Jer, te kedves csolnak, még,
Vigy magaddal engemet,
Mely e bús szemekben ég
Eltemetni könnyemet.

A kék parti hegytetők
Szent fényben viradnak,
S ott örökké-zöld mezők
Majd rózsákat adnak.“

A ZARÁNDOK.

Csendes völgy ölébe' kit fed
E sötét kápolna itt?
Mért szemed kisírva, lyányka?
Mért ily búban arczaid?

„Nem fed, ó jámbor zarándok,
Senkit e kápolna itt,
Én könyörgök: fedje béke
A kedvesnek hamvait.“

Hol van kedvesed, leányka,
Mely sír halma rejti őt?
„Messze messze, hol virág nem
Illatozza a mezőt.

Puszta síkon zúg a szellő,
Szem nem lél vándornyomat:
Ott van sírja, ó zarándok!
A forró föveny alatt.

Itt sohajtok, itt könyörgöm:
Légyen álma nyúgalom,
S majd ha könnyeim kisírtam,
Enyhűl tán a fájdalom."

Lyányka, lyányka, e nehéz bú
Elhervasztja éltedet,
Csillapítsd el aggodalmid,
Szűntesd e gyászkönnyeket.

Él a szent kereszt vitéze
A ki húnytát könnyezed,
Nézz szemembe — rám nem ismersz?
Én vagyok hű kedvesed.

Élek még, a vad pogánykar
El nem olta engemet,
Visszajöttem, visszahoztam
Néked hű szerelmemet. —

„Ég, nagy ég! te vagy, szerelmem?
Akit évtől könnyezek,
Lelkem lelke! el nem olták
Élted a pogánykezek?

Ah mint dobban e szegény szív!
Mint derűl fel bús szemem!
Fájdalom, ne ölj meg engem,
Itt van, itt van kedvesem!

Hála, néked a keresztfán,
Hála, hogy megóttad őt!
Szív! merülj örömtengerbe,
Vissza, visszanyerted őt!"

SZÉP JOLÁNKA.

I.

Hóvihar zúg, fúja éjszak,
A metsző hideg szelet,
Káldi a vadászsereggel
Járja künn a bérczeket;
Vára csendes és körötte
Nyugszik a sötét vidék,
Egy teremnek ablakában,
Csillog a bús lámpa még.

„Nincs ki a rabló kezéből
Engemet kimentene,
Hozzád esdeklem, tekints rám,
Irgalomnak istene!"
Így sohajtoz a teremben,
S álmatlan virasztva ül,
Szívepesztő gyötrelem közt
Szép Jolánka egyedül.

Szép Jolánka, kit, bolyongván
Egykor a Vág partjait,
Koszorúba fűzve dal közt
A tavasz virágait,
Káldi lángoló szerelme
Vad dühében elrabolt,
S évet sír le néma búban,
Mint felhők között a hold.

Gondolatja messze szállong
Honvidéke halmain,
Apja ősi csarnokában,
A Vág bájos partjain;
S ott, hol vért áldoz honáért
Kendi, a harcz bajnoka,
Aki szívének szerelme,
Aki élte csillaga.

S ím a várnak udvarában
Tompa nesz kél s zaj riad,
És fülébe lónyerítés,
Patkók dobbanása hat.
A sötét előteremben
Férfiléptek konganak,
Ajtó nyílik, és berobban
Egy magas vitézalak.

Felsikolt a lyány ijedve:
„Kendi, Kendi, szent egek!“
S a b[illegible]okra dől, szemében
Forró cseppek rezgenek.

„Lelkem sírt, epedt utánad,
Mély, ah mély kínt szenvedék!
Mennyi éjem volt virasztva,
Látta hű tanúm, az ég.

Ámde itt vagy, és enyém vagy —
Boldogító gondolat! —
Egy pillantat karjaid közt
Meggyógyítja kínomat.
Honnan, ó te kedves, honnan
Hajt-e zordon förgeteg?
Fürtiden mint csillog a fagy,
Arczod, ajkad mily hideg!“

‚Fürtimen bár csillog a fagy,
S arczom és ajkam hideg,
Hagyd, ó hagyd leányka, kedves:
Bennem a szív lángmeleg.
Jöttem érted, hogy kezéből
Rablódnak kimentselek;
Jer, ne késsél, míg a zordon
Éj homályi rejtenek.‘

„Jaj nekem, szivem szerelme,
Jaj nekem, ha itt talál
Rablóm, a vad, a kegyetlen,
Sorsod rabláncz vagy halál.
Tagjaimban mint hül a vér!
Szívem mint szorúl, remeg!
Fuss! veszélyt hoz minden óra —
Lesnek áruló szemek.“

,Lyány, azért küzdék viharral
Futva messze földeket,
Hogy zsarnok kezekbe' tudjam
Hervadozni éltedet?
Lyány, szerelmem lángja gőz-e,
Melyet szellő elfuvall?
Bajnokodnak nincs-e lelke
Víni érted százakkal?

Ülj nyeregbe, hajnalig még
Messze száll velünk a mén;
Szűn a vész is, csillagokból
Int felénk a jó remény!'
Mond a bajnok, és nyeregbe
Tenni ölbe vette őt,
Hajh de késő! — lárma zúg már,
S kürt rivall a vár előtt.

Megjövének — s hallja Káldi:
Udvarán egy mén nyerit,
Hallja s bosszulángra lobban
S felriasztja emberit.
„„Fel legények a kapukra,
Rabló dúlja váramat!""
S gyorsan szökken a nyeregből
Mint felhői csattanat.

„Isten, isten, itt a vég!" mond
S összeroskad a leány.
S már rohan be Káldi népe
A teremnek ajtaján.

Felbőszült tigrist ha láttál
Párduczokkal küzdeni,
Kendi úgy ví rablókézből
Kedvesét megmenteni.

Gyászvilága a teremnek
Mérges harczaikra süt;
Látni vérnek áradását,
Látni dúlást mindenütt;
Kendi rakva már sebekkel,
Ámde karja még erős,
S holtakat holtakra hányva
Bástyaszirtként áll a hős.

Hajh de aki többek ellen
Víni győzne harczvihart,
Érczből isten nem teremte
Törhetetlen férfikart:
Gyorsasága végre lankad,
Lángja csökken és kihűl,
S száz csapások záporában
A holtakra halva dűl.

II.

Mit jelent e víg zajongás?
Ki ül fényes ünnepet?
Mért lepé meg ennyi vendég
A magas vártermeket?
Nász van, tánczosok sürőgnek
Szívderítő víg zenén,
Szép Jolánka a menyasszony,
Büszke Káldi vőlegény.

A termek fölékesítvék,
Száz szövétnekfény ragyog;
Jöttek nagy számmal leventék,
Hölgyek és országnagyok.
Minden arcz örömben úszik,
Villogók a szép szemek;
Szűzek ífjak boldogító
Mámorban merengenek.

Egy arcz van csak ennyi sok közt
Melyen gyászjel látható:
A menyasszony arcza, oly szép,
Melyhez nincsen fogható:
Lelke mintha messze vágyna,
Messze égiek felé,
Mert földön reményvirágit
Balsors összetépdelé.

Rég imádság tárgya ő már
A szelíd pórnép között;
Régi hit, hogy földi létből
Égi honba költözött.
Élhet-e utált karok közt
Ily felsőbb világi lény?
Élhet-e mátkája szörnyű
Gyilkosának kebelén?

Mint vésztől letört virágszál
A nap hervasztó hevén,
Fáklya elhaló világa
A sötét bolt éjjelén:

Egy kicsin szellőfuvallás,
És a fény többé nem ég:
Olyan ő; vélnéd szivének
Minden dobbanása vég.

Nagy zsivaj van a teremben,
Zajlik a táncz és zene;
A menyasszony szép fejével
Pamlagára pihene.
Környezői szétmenének,
Kímélvén a szenvedőt,
Egy vagyon csupán, ki folyton
Vizsga szemmel nézi őt.

E körben hivatlan vendég,
Senki őt nem ismeri,
Harczfinak mutatja módja,
Öltözéke, fegyveri.
Réz sisak borúl fejére,
Mellét vas pánczél fedi,
Tőrszemével a menyasszonyt
S vőlegényt kémlelgeti.

Most egyszerre elsötétűl
A lovag tekintete,
S felnyúlván ülőhelyéből
Daliás szép termete,
A menyasszony pamlagánál
Ünnepélyesen megáll,
Vége táncznak és zenének,
Minden szem feléje száll.

„Szép Jolánka vőlegénye!
Merre andalog szemed?
Jer kedves menyasszonyodhoz,
Nézd meg mesterművedet!
Itt fekszik némán, halottan,
A kezed-rabolta nő;
Most lehelte végfohászát
Szíve, a rég vérező.

A szülék szemfénye volt ő,
Tőlök durván loptad el;
És miatta bánatában
Megszakadt két agg kebel.
Mátkáját megöldökölték
Udvarodnak őrei,
Őt magát halálra kínzák
Zsarnokságod tőrei.

Megkondúlt halálharangod,
Vérrel élő szörnyeteg!
Bűneid menyasszonyodnak
Bátyja bosszulandja meg:
Váradat hadam keríti,
Téged kardom éle vár:
Nyúlj fegyverhez! vétkeidnek
Eddig terjed a határ.“

Elszörnyedve e szavakra
Szétfut a vendégsereg,
Káldi s a lovag kezében
Már villognak fegyverek.

Forr a két bajnok haragja
S bőszülten egymásra csap,
Mint midőn két hím oroszlán
Martalékon összekap.

A lovag harczol szilárdan,
Ámde társa már remeg,
Egy csapás még s a lovagnak
Karja Káldit ölte meg.
Ajka nyílt, de szólni többé
A halál már nem hagyott,
Völgybe roskadó szoborként
Omlott össze a halott.

Káldi vára puszta rom-lön,
Kő kövön alig maradt;
Szerteszórvák omladéki
Vad bokrok s cserjék alatt.
Élő lény nem jár körüle
Gyakran hosszu éven át,
Néha a völgy fülmiléje
Sírja ott el gyászdalát.

A várról a táj lakói
Több regéket mondanak;
Vannak akik ott az éjben
Zokogást hallottanak.
Egy igaz csak : életen túl
Gyűlölők és szeretők,
Ha egy hant fedezte is be,
Békében nyugosznak ők.

ILONKA.

„Poroszkirály s Terézia
Viseltek háborút,
Megnyílt a vad halálmező,
Megnyílt a véres út.

Huszárruhába öltözék
A barna szép legény,
Elment zajos csaták közé —
S csatán veszett szegény.

Ki mondja meg, bús lyány, neked
Mint hívják a helyet,
Melynek földén hősálmait
Aluszsza kedvesed?

Boldog levél, jó istened
Egy hű szívhez kötött,
Szemed még is könynyel telik
Imádságod között:

Hajh gyászvirággal a helyet
Meg nem jegyezheted,
Hol sír ölébe' hamvadoz
Szegény volt-kedvesed."

A VISSZATÉRT.

Eltemette honját
A mohácsi vész,
Vissza vércsatákból
Tér a bús vitéz.

Föltekint, s hol a nap
Nyúgodóba száll,
Kék hegyeknek ormán
Sziklavára áll.

Sziklavára csendes
Mint a temető,
Benne egy harang kong,
Mély gyászt hirdető.

Fenn a várteremben
Fáklyák fénylenek,
Bánatos karének
Hangi rezgenek.

A teremközépen,
Magos gyászpadon
Kiterítve fekszik
A szép hajadon.

Arcza, keble halvány
Mint a bércz hava,
Húnyva szép szemének
Égi csillaga.

És belép a bajnok,
És reá borúl
A kedves halottra,
Keblén mély kin dúl:

„Mindent elvesztettem,
Mindent — jaj nekem! —
Harczon a hazámat,
Itthon kedvesem.

Ah fekünném inkább
Én e gyászpadon
Mint te, szép virágszál,
Ékes hajadon!“

A BAJNOK NŐJE.

„Hős fiad ha él-e,
Hol van, merre tért,
Anyja kedvesemnek!
Tőlem ah ne kérdd.
Mondanom ha kell, hogy
Halva gyermeked,
Anyja kedvesemnek,
E szív megreped.

Nézz körűl a rónán,
Megtalálhatod,
Domb alá temetve
Nyugszik magzatod.
Váró hű nejéhez
Száguldó lován
Nem jött a sereggel
Vissza harcz után.

Összejártam érte
Völgyet, tért, mezőt,
S holtak közt a téren
Halva leltem őt,

Bajtársak könyeztek
A hű társ felett,
Kit korán a hadvész
Sírba fektetett.

Lakja most rideg domb,
Rajta hősjelek:
Dárda, kópja, zászló
Búsan intenek.
A bajnok jutalma
Vérsebek, halál,
És hideg dicsőség
Sír márványinál.

Ó mért szülte anyja,
Mért a mostohát?
Aki feltalálta
A fegyvert, csatát:
Most nem volna halva
Ífju kedvesem,
Nem borongna gyászban
Sírig életem."

SZOLNOK MELLETT.

Szolnok mellett, a Tiszánál,
Damjanics dicső vezér áll,
És előtte a sereg,
Melylyel a rácz pártütőket,
A hon ellen felkelőket,
Több csatákban verte meg.

Véres harczból most jövének;
Hangja víg a hadzenének,
S győzödelmet hirdető;
Mondják : e nagy ütközettel
Nyolcz ezer német veszett el,
S Szolnok tája vérmező.

Nézni szép az átmenőket,
Amidőn üdvözli őket
Nyájas szókkal a vezér;
Öntudatban mint lobognak
Arczaik büszkén azoknak
Kikhez szól, vagy kit dicsér.

Új csapat megy most előtte,
S ím, ő csákóját levette,
S a csapat míg elhaladt
Tisztes fője elfedetlen.
Nem maradt szem könnyezetlen,
Ily nagy ünnepély alatt.

„Nektek hálát hol találjak,
Legvitézebb zászlóaljak,
Harmadik s kilenczedik?
Mind oroszlánok valátok,
Ellenségink e csatátok
Emlékökbe véshetik.“

„Egyenként megérdemelné
Mindenik tisztté emelné
Őtet hadvezér szavam,
Ámde akkor tönkre menne,
Villámától fosztva lenne,
Vészeket hordó hadam.“

„Egymástól el nem szakadtok,
És, miként eddig, maradtok
Mindig győzhetetlenek;
Kiknek rettentő nevére
Megfagy az ellennek vére,
S rácz és német szív remeg.“ —

Így szólt a vezér, Szavára
Villog minden szem sugára,
S a hadból ily szó riad:
„„Honszabadság a mi bérünk!
Vígy halálra bár, vezérünk,
Nekünk szent törvény szavad!“‘

IDEGEN KÖLTŐKBŐL.

Kövesd híven példányodat,
Tökélyiben, hiányiban,
S tiszteld nyelved szabályait:
Nehéz az út, de czélra visz,
S nehéz pályán szép küzdeni.

A VÁNDOR.

VÁNDOR.

Áldás veled, te ífju hölgy,
S áldás emlőiden
E kisded gyermekedre.
Engedd e sziklafalnál
A szilfa árnyiba
Málháimat levetve
Melletted megpihennem.

HŐLGY.

Mi czél hoz tégedet
A nap hevében
Az úti por között ide?
Árút hordasz talán
Városból a vidékbe?
Mosolygasz, jövevény,
Kérdésemen?

VÁNDOR.

Városból árut én
Nem hordok; hűl az est már:

Mutasd meg a forrást nekem,
Melynek vizét iszod,
Te kedves ífju hölgy!

HŐLGY.

Itt a szirt-úton fölfelé
Eredj előre. Cserje közt
Fog az vezetni a
Karámhoz, hol lakom,
S a kút vizéhez
Melyből iszom.

VÁNDOR.

Mi ez? Vad cserje közt
Intéző emberkéz jele?
Eme kövek nem a te műveid,
Természet! te áldásidat
Oly dúsan hintező.

HŐLGY.

Tovább csak, fölfelé!

VÁNDOR.

Egy architráb, mohtól fedezve!
Rád ismerek, ó alkotó
Szellem!
Jelképed e sziklára nyomtad.

HŐLGY.

Tovább csak, jövevény!

VÁNDOR.

Felírás, melyre hágok!
S olvashatatlan!

Eltűntetek, ti mélyen
Vésett szavak,
Kik hirdetendők voltatok
Mestertek szent érzelmeit
Utókoroknak.

HŐLGY.

E kőre andalodtál,
Idegen!
Ott fenn több kő vagyon
Kunyhóm körűl.

VÁNDOR.

Ott fenn?

HŐLGY.

Balkézre a
Cserjén keresztűl,
Itt.

VÁNDOR.

Ó Múzák s Grátiák!

HŐLGY.

Ez itt kunyhóm.

VÁNDOR.

Egy templom omladéki!

HŐLGY.

Oldalvást erre le
A sziklaér buzog,
Melyből iszom.

VÁNDOR.

Lángolva szősz sirod felett
Ó Genius!
Feletted összeomlott
Remekmüved,
Te halhatatlan!

HŐLGY.

Várj, majd edényt hozok,
Melyből ihassál.

VÁNDOR.

Repkény foná körűl
Karcsúdad istentermeted,
Miként ügyekszel fölfelé
A romladék közől
Oszloppár!
S te ott, magányos húg!
Főtök befedve barna mohhal;
Miként tekintetek le mind
Méltóságos szomorban
Leroskadott testvéritekre!
Szedercsalitnak árnyain
Föld és romok fedik be őket,
S rajtok magas füszálak inganak.
Természet! így becsűlöd
Remekmüved remekmüvét?
Érzéktelen lerombolod
Szentségedet,
S kórót nevelsz fölötte?

HŐLGY.

Mint szunnyad e gyerek!
Akarsz-e
Benn a karámban megpihenni,
Idegen?
Vagy ittkün inkább
A hűs szabadban?
Fogd e fiút a míg
Vizet merek.

VÁNDOR.

Nyugalmad édes!
Egészség, égi, vesz körűl,
S mi békén alszol!
Te a szent múltnak omladékin
Születve, szelleme
Lengjen fölötted!
Kit az lebeg körűl,
Szent isteneknek
Önérzetében
Élendi napjait.
Bimbókkal teljesen virágozz,
Tündöklő szép tavasznak
Fölséges éke!
S világíts társaidnak;
Ha majd lehervadoznak
Virágaid, öledből
Teljes gyümölcsök nőjenek
Nap ellenében.

HŐLGY.

Megáldj isten!
Ő még is alszik?

Nincs mivel kinálni tudjalak,
Mint egy szelet kenyér
A hűs italhoz.

VÁNDOR.

Hála érte.
Mi bájosan zöldel s virúl
Minden!

HŐLGY.

Mindjárt előjön
Majd a mezőről férjem is.
Maradj velünk, ó jövevény,
Az estebéden.

VÁNDOR.

S ti itt lakoztok?

HŐLGY.

Itt e falak között.
E kunyhót még apám raká
Téglából s romkövekből,
És ez lakunk.
Egy földmiveshez adva engem
Kimúla karjaink közt. —
Aludtál, kedves kis fiam?
Mi víg, mint vágyna játszni.
Te dévaj!

VÁNDOR.

Természet, ó te
Örökre sarjadó!
Mindennek adsz te életéhez
Gyönyört; és minden gyermekednek

Osztályrészűl lakot.
Fenn épít a párkányozatra
A fecske, nem figyelve
Mi ékitvényt tapaszt be.
Hernyó arany lombot sodor be
Fajának tél-lakúl.
S te felséges romjai között
A múltnak alkotsz
Kunyhót magadnak, ember!
S éldelsz sirok felett!
Isten veled, te boldog nő!

HŐLGY.

Hát nem maradsz?

VÁNDOR.

Az ég áldása rátok,
S e gyermekre!

HŐLGY.

Szerencse járjon útadon!

VÁNDOR.

Hová visz itt ez út
Túl a hegyeken?

HŐLGY.

Cumába.

VÁNDOR.

Mi messze fekszik?

HŐLGY.

Jó három mérföld.

VÁNDOR.

Élj boldogúl!
Természet, légy vezérlő útamon.
Az idegennek útain,
Mert a szent múltnak sírjain
Vándorlok én.
Adj enyhhelyet
Éjszak viharja ellen,
Hol a délnek hevétől
Egy nyárligetke óv;
S ha majd nap szállatán
Az estnek végsugáritól
Betündökölt
Kunyhómba térek,
Ily kedves nő várjon reám
Ölébe' gyermekével.

EDVÁRD.

Kardod vértől miért piros?
Edvárd, Edvárd!
Kardod vértől miért piros?
S a bú miért epeszt?
„Ó én megöltem sólymomat,
Anyám, anyám!
Ó én megöltem sólymomat,
S hasonlót nem lelek.“

A sólyomvér nem oly piros,
Edvárd, Edvárd!
A sólyomvér nem oly piros!
Valld meg, nyíltan, fiam.
„Ó én megöltem pejlovam,
Anyám, anyám!
Ó én megöltem pejlovam,
Ki délczeg s hű vala.“

Vén volt, miért megölnöd őt?
Edvárd, Edvárd!
Vén volt, miért megölnöd őt?
Téged más kín gyötör.

„Ó én megöltem jó apám,
Anyám, anyám!
Ó én megöltem jó apám,
S ez vérzi szívemet."

S miként vezeklesz bűnödért?
Edvárd, Edvárd?
Miként vezeklesz bűnödért?
Fiam, mondd meg nekem.
„E földön meg nem nyúgoszom,
Anyám, anyám!
E földön meg nem nyúgoszom,
Túl tengeren megyek."

És házadat miként hagyod
Edvárd, Edvárd?
És házadat miként hagyod,
A tágast s ékeset?
„Elhagyva majd leomlik az,
Anyám, anyám!
Elhagyva majd leomlik az,
S én látni nem fogom."

S hová lesznek nőd s gyermekid?
Edvárd, Edvárd?
Hová lesznek nőd s gyermekid,
Ha túl mégy tengeren?
„Nagy a világ, koldúljanak!
Anyám, anyám!
Nagy a világ, koldúljanak!
Nem látom őket én."

És jó anyádnak mit hagyandsz?
Edvárd, Edvárd!
És jó anyádnak mit hagyandsz?
Fiam, mondd meg nekem.
„Átkot hagyok s pokoltüzet,
Anyám, anyám!
Átkot hagyok s pokoltüzet
Gonosz tanácsodért.“

HOZZÁ.

Szemed nem égi kék,
Szájad nem rózsaszáj,
Karod, melled nem liliom.
Ah volna az dicső tavasz,
Midőn a völgyben és tetőkön
Ily liljom s rózsa termene,
S mind ezt oly tiszta ég
Venné körűl, mint kék szemed.

SZENTILONA SZIGETÉN.

SZELLEM.

Ki nyög, ki háborítja csendemet?

VÁNDOR.

Ember, ki vakmerő volt végbe vinni
Emberfelettit, s most varázskörödben
Remegve érzi lénye szűk határit.

SZELLEM.

Nyugodj meg!

VÁNDOR.

Hangod mint harang
Szelíden zeng át. Megnyugodjam-e,
Megnyughatom-e, hol a természetet
Magát elhagyta futva nyúgodalma?

SZELLEM.

Nyugodj meg. Nincsen, és nem volt soha
Sajátkép emberekkel dolgom. Istenek-
S végzettel volt mindenkor. Mért jövél
S kihez?

VÁNDOR.

Tehozzád.

SZELLEM.

Hozzám, és mi végre?

VÁNDOR.

Szaváért a talánynak. Ó erős!
Korunk talányát fejtsd te meg nekem.

SZELLEM.

A kor talányát? Mért talányos a kor
Tinektek? És ki tudja, a talányszót
Megmondhatom-e én? Vagy viszont, ki tudja,
Megmondván, fogsz-e érte adni hálát?
Miként vagytok? hogyan foly éltetek?

VÁNDOR.

Ma jól, holnap roszúl, megint jól
Túl holnapon. Viszály van semmiért,
És béke áll be újra semmiért.
Valódilag nem tudja senki, mit
Kiván emez, mit az, mit önmaga.
A nyelv sebes : lassú, ügyetlen a kar.
Uralkodás az asszonyé; s az mondatik :
Korunk jeles!

SZELLEM.

S a láng, mely engemet
Emészte egykor el?

VÁNDOR.

Szétlobbana.
Rég elfeledtük. Most felőle szólni
Veszélyes. Vannak olyanok, kiket
Pirít, hogy keblök egykor hő vala.

SZELLEM.

Van-e szó még felőlem köztetek?

VÁNDOR.

Több most mint éltedben. Neved
Mint Caesaré kiterjedett egész
Világon és legyőzte ellenid.
Tudják, hogy őket nem becsülted
Félannyinak sem mint azon saru
Szegét, melyet leghitványabbika
Viselt népednek : ám de őket az
Nem bántja többé. Balszerencse, hogy
Megdönte sorsod, mondja mindenik,
És újra visszaóhajt tégedet.

SZELLEM.

Ez az, miről őket megismerem.
Ez festi őket embereknek. És te,
Ki ezt tudod mind, és te, balgatag,
Éjfélkor jősz a sírtól kérdeni
A szót, mely mint imént vert pénzdarab
Tenyéreden, oly tisztán tündököl.
Urat nélkülöz a világ. Gonoszt
Vagy jót, mindegy. Sőt jónál jobb gonosz.
Minden szükségitek felett tinektek
A zsarnok az, mi legszükségesebb.
Jármos tinónak béres ostora
Világosít fel mindent legsebesben.
Értsd immár e szerint korod talányát.

[illegible]

Egy szeretőm volt, s az [illegible]
Már nem enyém! — [illegible]

[illegible]

Egy ember mű csekély, de [illegible]
Mint hata, mennyit tett, [illegible]
Egy vers még keveselt, de [illegible]
S ezren gáncsolják : [illegible]

AZ ÉJI DAL.

Mi ver fel súlyos álmaimból ?
Ó nézd meg, jó anyám!
Ki zeng oly édes hangokat
A késő éjszakán ?

„Nincs semmi nesz, nincs semmi hang,
Nyugott az éjmagány :
Ki zengne mostan dalt neked
Szegény beteg leány?“

Ah az nem földi zengemény,
Mi nékem élvet ád :
Egekbe hívnak angyalok —
Anyám, jó éjszakát!

A LÁTOGATÁS.

Feltevém, hogy meglepem ma lyánykám,
Ámde ajtaját bezárva leltem;
Itt van a kulcs, gondolám, zsebemben,
S halkkal felnyitám a kedves ajtót.

A csarnokban nem találtam őtet,
Nem találtam a kisded szobában;
Végre halkkal megnyitám a kamrát,
S ott lelém meg; édesen elalva
Pamlagán feküdt felöltözötten.

Munka közt aludt el a leányka,
Csukva voltak a gyöngéd kezecskék,
Bennök a kötéske és kötőtűk.
Oldalához ültem és tünődém:
Költsem-e, vagy szenderegve hagyjam.

Elmerűle nézetébe' lelkem,
Szempilláin béke nyúgodott volt,
Ajka rózsáin a néma hűség,
Arczain a kellemek lakának.
S egy jó szív ártatlan indulatja
Izgatá szép keble hullámzását.

Minden tagja kellő volt, feloldva
Édes álom égi balzamában.

Ott ülék örömben, s e merengés
Fékezett titkos tilalmival, hogy
Merjem háborítni szúnyadását.

Ó, te kedves, gondolám, az álom,
Minden álvonásnak árulója,
Nem fedezhet semmit is fel, ami
A barát gyöngéded érzeményit
Háborítsa, ami néked ártson.

Szép szemed sugári zárva vannak,
Melyek már magokban is lekötnek,
Nem mozdúlnak csókra vagy beszédre
Szenderűlet-zárta édes ajkid.
E karoknak elvarázsló láncza
Oldva van, mely máskoron körűlfog;
És a kéz, a mézhizelkedések
Bájoló szép társa, mozdulatlan.
Tévedés ha volna, amit érzek,
És szerelmem hozzád öncsalódás,
Most eloszlanék, midőn övetlen
Helyhezé magát előmbe Ámor.

Így ülék sokáig és örűltem
Szívem lánginak s az ő becsének:
Alva oly kedves volt ő nekem, hogy
Nem merém fölverni szenderéből.

Két narancsot és két rózsabimbót
Csendesen kis asztalára téve,
Kisuhantam lassan a szobából.
A kedves szemét ha fölvetendi,

Megpillantja tarka adománykám,
Bámuland: ki, és miként hozá azt
Zárt ajtókon által asztalára ?

Hogyha látom újra őt, az angyalt,
Még ez éjjel, ó miként örűl majd!
Hév szerelmem kisded áldozatját
Kétszerezve fogja viszonozni.

RENDELTETÉS.

Amidőn rózsát teremte,
Szóla isten: illatozzál!
Amidőn napot teremte,
Mondá: égj nap, és világolj;

Alkotván a kis pacsirtát,
Monda: szállj föl énekelve!
A kerek holdat teremtvén,
Monda: tündökölj az éjben!

Amidőn hölgyet teremte,
Monda néki: légy szerelmes!
De midőn téged teremte,
E parancsát elfelejté.

Mert másként hogyan lehetne
Hogy pacsirta, rózsa, nap, hold
Teljesítik a parancsot,
És te nem szeretsz, leányka ?

A CSOLNAK.

Part mellett egy csolnak áll
S hullámok tolúlnak,
S part mellől a csolnakot
Mindig távolabb viszik.
Egy nádszál ekként kiált a
Távozó csolnak felé:

„Jőj te vissza, csolnakocska!
Nálam csendben nyughatol;
Jőj a part mellé megint,
Nézd az áradat mi nagy!“

‚Bár a partnál csend van is,
S mély az áradat,
Még kicsint tovább röpűlök
S vissza hozzád úgy jövök majd.‘

„Ah te nem fogsz visszajőni,
Nem nyugodni nád között,
Messze hajtva elmerűlsz
A zajongó tengerárban.“

És a csolnak szél s hab-űzve
Messze ment s vissza nem tért.
Kérdezé a nád a tengert — —
De a tenger nem felel.

SZERB DALOK.

I.

A KIKERÜLHETLEN.

„Lelkem lelke, szép leányka,
Légy az én szerelmesem.“
Balgaság beszéded, ífju,
Azt nem éred el soha.
Elmegyek csapszékbe inkább
És arany serleggé válok,
Mint szerelmesed legyek.
„S én csaplárlegény vagyok,
S így is majd enyém leszesz.“

Balgaság beszéded, ífju,
Azt nem éred el soha,
Kávéházba findzsa inkább:
Findzsa lészek, úgy menekszem,

Mint szerelmesed legyek.
„S én kávéfőző vagyok,
S így is majd enyém leszesz.“

Balgaság beszéded, ífju,
Azt nem éred el soha.
Kinn a tágas zöld mezőben
Fűrmadárrá válok inkább,
Mint szerelmesed legyek.
„S én vadászlegény vagyok,
S így is majd enyém leszesz.“

Balgaság beszéded, ífju,
Azt nem éred el soha.
Inkább a nagy tengereknek
Mélyén hallá változom,
Mint szerelmesed legyek.
„Én pedig hálló vagyok,
S így is majd enyém leszesz.
Légyen így, vagy légyen úgy,
Mindenkép enyém leszesz;
Légyen itt, vagy légyen ott,
Kedvesem vagy mindenütt.“

II.

ALKUVÁS.

Túl az erdőn, túl a halmon,
Hallik egy harsány sikoltás.
És az ífju arra tér el
S egy leánykát lát kötözve
Vékony szál selyem fonallal.
S így eseng a rableányka :
Oldj el engem, ífju hősfi,
Húgod lészek, ha eloldasz.

De a hőslegény felel rá :
Húgom van nekem már otthon.

Oldj el engem ífju hősfi,
Sógorasszonyod leszek majd.

De a hőslegény felel rá :
Sógorasszonyom van otthon.

Oldj el engem ífju hősfi,
Mátkád, hű mátkád leszek majd.

És megcsókolá az ífju,
És eloldá a leánykát,
S elvezette udvarába.

III.

OHAJTÁS.

Ó ha volnék rétnek hűs patakja,
Tudnám merre folyjak habjaimmal!
Csörgenék a kedves ablakánál,
Hol levetközik s ruháit ölti;
Szomját majd belőlem oltaná el;
Mellét meghüsíteném habommal,
És a kedves, kedves szívhez érnék.—
Ó ha volnék rétnek hűs patakja!

IV.

LEÁNYI TÖRVÉNYSZÉK.

Három lyányka ültetett virágot,
Völgybe szegfűt, domb fölébe rózsát.
S ím a nőtlen ífju arra tér el
És kitépi a lyányok virágit.
De hállót fonának a leányok,
Benne megfogák a nőtlen ífjat,
S törvényszéket tartának felette.
Mond az egyik: égessük meg őtet!

Számkivessük! így kiált a másik.
Fára függeszszük fel, mond a végső.
Mindeniknek válaszolt az ífju :
Égnem illenék, arany ha volnék,
Számüzetném úgy, ha agg anyóka ;
Hős vagyok, lyánykák, akaszszatok fel
Egy rossz fára — a lyányok nyakára.

V.

SZERELMI KÍN.

Ó virúló szép virágszál!
Bár az ég verné anyádat,
Aki szült oly bájolónak,
Aki a faluba küldött,
Hol hősök dőzsölve isznak,
Gyermekek követ dobálnak,
Hölgyek lejtenek keringőt,
Szűzek éneket danolnak :
Ott, ó kín! ott láttalak meg,
S fáj örökre tőle szívem.

VI.

VADÁSZKALAND.

Még hajnalkor udvaromba' voltam,
S már vadászaton midőn a nap kelt,
Erdőbérczeken midőn leszállott.
Ott találtam egy kedves leánykát,
Szenderegve zöld fenyűnek árnyán.
Kéve lóher volt fejének alja,
Két fejér galambka űle keblén,
Tarka szarvas nyúgodott ölében.
Föltevém, hogy e helytt töltöm éjem.
Megkötöttem ménem a fenyűhöz,
A fenyű ágához röpke sólymom,
A nyaláb lóhert lovamnak adtam,
A sólyomnak a két hógalambot,
A szarvaskát hű vadászebemnek,
A leányka megmaradt magamnak.

VII.

EGYESÜLET.

Szőke ífju s barna fürtü lyányka
Egymásért epedve lángolának.
Egy folyamba jártanak fürödni,
Tagjok egy lepelbe törledezték.
Esztendő múlt és még nem tudák meg;
Jött a más s szerelmök közbeszéd lön,
Közbeszéd lön a szülék között is,
S anyjaiknak ellenéré volt az,
És egymástól őket elszakasztták. —
Csillagok lettek most hírvivőik.
„Halj meg, mond az ífju, csillag által,
Halj meg szombat alkonyán, leányka!
Én vasárnap hajnalán halok meg.“
Úgy lön mint a bús legény üzente.
Szombat estvén halt meg a leányka,
A legény reggel korán vasárnap.
Egymás mellé vannak eltemetve,
A hideg föld fogta őket egybe. —
Hónap múlt el, s ím az ífju sírján
Zöldelő sugár jegenyfa nőtt ki,
Egy pirúló rózsa a kedves lyányén.
A rózsát körűlfoná a szép jegenyfa,
Mint bokrétát a selyem fonalszál.

VIII.

SZERENCSÉTLEN LÖVÉS.

Serral s Ostrovic közt háború van,
Mind a két nemzetség kardja villog.
Néhány özvegy törli már könyűit;
De anyákat látni még zokogva.

Bérczeken vivott és róna téren
Serral ellen Ostrovic csatákat,
Mint két szarvas nemző gerjelemben.
Vérzett szíve mind a két családnak
S bősz haragjok még nem csillapúlt le.

Serral-ágnak egyik híres ősze
Így szólítá meg kedvelt leányát:
Menj fel Ostrovicra, kedves Ilkám,
S kémlelődjél, mit csinál az ellen?
Hat hónaptól foly viszály közöttünk,
S én ohajtanám már vetni végét.

Sapkát tesz fejére szép Ilonka,
Paszománnal gazdagon kivarrtat,
Egy piros palástot vett magára,
Bőrtopányit összefűzi lábán,
S indul a hegyeknek Ostrovicba,
A midőn épen leszáll az alkony.

Tűznél körben ültek ott a bégek,
Néhány köztök tisztogatta kardját,
Mások puskatöltést készitettek.
Kéve-zsúpon ült a guzla-dalnok
S őrtanyájokat vidítva zengett.

Köztök a legíſjabbik, Hadanjy,
Most a róna sík felé tekint le,
S észrevéve jöttét idegennek,
Ki tanyájokat kikémlelendő,
Hosszu csővü puskáját ragadja,
Mely ezüsttel gazdagon kiverve.
„Bajtársak, látjátok ott az ellent,
Ki felénk lopódik a sötétben?
Ha nem csillog sapkájára e láng,
Meglepettünk volna tőle: ámde
Halni fog, ha kedvezend szerencsém.“

Fegyverét azonnal rá irányzá,
S elsütötte; durranása hangját
Ismételve zengi vissza a bércz.
De sikolt egy élesebb kiáltás,
És az ífju apja, Bjetkó, szólal:
„E hang, istenemre! női hang volt!
Mely szerencsétlenség, mely nehéz sors!
Szégyenére vál egész fajunknak,
Hogy kezünktől gyenge nő esett el,
Kiknek S'rral fegyveres vitézit
Illett volna harczban elterítnünk.“
Mindenik ragadt kezébe üszköt,
S ment közelre látni ami történt.

Ott feküt halottan a leányka,
Véres arczczal földön elterülve.

Könnyező szemekkel szólt Hadanjy:
„Szégyen, ah szégyen, hogy nőt ölék meg,
S jaj nekem, hogy azt, akit szerettem."

Bjetkó rá komor szemmel tekinte:
Fuss, ó fuss ez országból, Hadanjy!
Általad gyalázva van családunk.
Mit fog Serral szólni, majd ha hallja,
Hogy mint vad haramják nőt ölénk meg?"

Mélyen felsohajt a bús Hadanjy,
Rá tekint utólszor őslakára,
S hosszu fegyverét vállára vetve
A hegyoldalon le útnak indúl,
Hogy kimenjen messze tartományba.
Jowan Wjeski zengte nektek e dalt,
Jowan Wjeski legjobb guzla-dalnok.
A ki vágy tovább Hadanjy sorsát
Tudni, adjon díjt az énekesnek.

* * *

Kecskenyájat őrzék a hegyekben,
Puskacsőmre támaszkodva álltam,
Hív kutyám aludt a hűvös árnyban,
Minden fű alatt tücskök danoltak,
Mert a nap heven sütött az égről.

Egy szép ífju lépett hirtelen ki
A hegyútnak mély szorúlatából,

Testén tépve függtenek ruhái,
De a régi rongy s kopás közől is
Láthatólag tündökölt a hímzet.
Hosszu puska volt az ífju vállán,
Csője gazdagon ezüsttel ékes,
Jatagán lógott bal oldaláról.

Hozzám lépve idvezelt szerényen :
„Bátyám, úgymond, itt van-e vidéke
A hősekben gazdag Ostrovicnak ?“

Majd könyek perdűltenek szememből,
Felsohajtva válaszoltam : Itt van!

„Gazdag volt, úgy mond ő, e falucska,
Nyájak lepték el tetőit egykor,
Négyszáz hadra termett hős fiának
Tündökölt puskáján játszva a nap :
Most csak téged látlak itt magadban,
S e kisded bozontos kecskefalkát.“

Én feleltem : Ostrovic hatalmas
Volt; de népét nagy gyalázat érte,
S e gyalázat végveszélybe dönté.
Minden népeit legyőzte Serral,
Amióta egy lyányt, szép Ilonkát,
Meglövé az ífju hős Hadanjy.
„Mondd el, bátya, mint történhetett ez ?“

Serral jött mint bérczi áradat jön,
És megöldökölte hőseinket,
Földeinken feldulá az áldást,

Gyermekink rablóknak adta pénzért,
S Ostrovicnak régi híre eltűnt.

Hát az ősz Bjetkó felől hírt
Nem tudnál nekem beszélni, bátya?

Látván nemzetsége pusztulását,
Felkapaszkodott ama tetőre,
És fiát kiáltozá, Hadanjyt,
Aki elment messze tartományba..
S ím Serralnak egyik bége megjött
— Hogy rá minden szentek átka szállna! —
És lelőtte Bjetkót a tetőről,
S ősz fejét leszelve jatagánnal
Meglöké lábával a halottat,
S teste a hegyről mélységbe görgött.

E szókat hallván a vándor ífju,
Mint sebhedt gím földre omla arczczal,
S a mélységbe görgött, melybe apja
Holttestét a durva bég taszítá:
Mert, ki minket végveszélybe dönte,
Ő, Bjetkó szülötte, volt, Hadanjy.

TARTALOM.

SZERELEM.

HAZA. ÉLET. EMLÉKEZÉS.

BALLADÁK.

IDEGEN KÖLTŐKBŐL.

1835.

SZERB DALOK.

Talvj és Gerhard szerint.

BAJZA

ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI.

MÁSODIK, BŐVÍTETT, KIADÁS

TOLDY FERENCZ

ÁLTAL.

MÁSODIK KÖTET.

PESTEN, 1862.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

TUDNIVALÓ.

E kötet, nagyobb részében, kiadatlanokat hoz. Ilyenek : *A fekete lovag, Kámor*. Emezt szerzője be nem fejezte ugyan, de alakító és elbeszélő tehetségének így is nevezetes emléke. S nem szokatlan dolog jelesírók összegyűjtött munkái közzé, kivált halálok után, töredékeket is venni fel, mert a részletek élvezetén túl az író jellemzésére, mint valamely antik *torso* a műismerőnek, kedves és tanulságos eszközt nyújtanak. Mindkét mű azonfelül első dolgozat; soha szerzőjök által simítva, de még csak átnézve sem voltak: valódi kegyeletes ragadományim : *de domini funere rapta sui.* Azért hiányzik rajtok azon formai bevégzettség, melyhez Bajza művein szokva vagyunk; de stúdiumra e brouillóni állapotjokban is alkalmasak; s mint újabb regényköltésze-

tünk első — Kisfaludy-féle — stádiumához tartozó darabok ma már történetileg is érdekesek. *Egy s más helyt* a *toll* elsíklásait — szóegyeztetésben, mondat-alkotásban — s az emlékezet botlásait megigazitanom nem csak elhúnyt felejthetetlen barátom szelleme iránti kegyeletem, de az olvasó tekintete is kivánta; ezeken túl érintetlen maradt *minden*, forma és dolog egyaránt. — *A Vándor*, mely a „Munkák“ 1851-ki kiadásába szinte nem ment bé, az 1832-ki Aurórából vétetett fel.

T. F.

BAJZA
BESZÉLYEI ÉS REGÉI.

I.

REGE A HABLEÁNYRÓL.

Ama ragyogó előkorban, midőn Visegrád hegyén, hol most az útas puszta omladékokra pillant, magas királyi palota fénylett, s a sárguló kopár helyen tündéri kert mosolyga, magányosan virított a Duna bal partján egy terepély hárs, melynek árnyékán gyakran üldögélt vala ifjabb éveiben Mátyás király; mert a szép Erzsi, leánya egy szegény halásznak Maros faluból, itt szokta volt a vízparton vásznait fejéríteni, s Mátyás örömmel töltögette a lyányka mellett estvéli óráit. Mindég vadászruhában jelent meg, s Erzsi, ki nem volt egészen idegen a szép ifjútól, egyebet, mint hogy az a király vadásza, nem tuda felőle. Több ízben látta alkonyat felé, mert ekkor szokott vala jőni, hogy egy öreg révész hozza át a visegrádi partról, de hogy az maga a király legyen, nem is álmodá. Atyja örömmel pillantgata leányára, midőn az ifjú mellett ült, s képzelvén a maga szerencséjét, ha az egykor királyi vadász hölgye leend, vígan terjengeté ki hállóját.

Egyik estve, midőn Mátyás Erzsitől elválna, kérdé: Nem kisérsz el, Erzsi, a révig?

De igen, mond a leány, ha nem félnék.

S mitől félsz, kis bohó?

A Hableánytól, felelt Erzsi. Tegnap az öreg Márta beszélte, hogy az most megint minden estve itt kísért a vízparton. Ezelőtt négy esztendővel úgy meg-

ijeszte egy marosi leányt, hogy az sokáig betegeskedék bele, végtére meg is halt. Leginkább a parasztleányokra haragszik, kiknek úri szeret — — Itt a vadász szemébe pillanta, s elpirúlt — de minek mondom, hiszen úgy is tudod.

Én-e Erzsi? szót sem tudok az egész regéből. Mondd csak, kérlek, s kikre haragszik?

Most nem, majd máskor, mond lángoló arczczal a lyányka, látód az idő sötétűl s te messze lakol. Menj most, hogy vízbe ne rántson a Hableány.

S eltolá magától a királyt, s ment. Mátyás még utána szólott:

De holnap hát, Erzsi, elmondod a regét?

Holnap — — igen, válaszolt a leány, de igérd meg hogy korán itt lészsz.

A király megigérte s ment. Már jó tova haladt a rév felé, hol az öreg csolnakával várta, midőn Erzsi egyszerre előtte teremvén, tenyereit összecsapkodja és hangosan kaczag.

Várj el gonosz leány, mert megcsalál s majd kipótlom! kiálta Mátyás, s felé ment. Midőn néhány lépésnyire volna hozzá, a leány eltűnt. Nem hitt szemeinek, gondolá, hogy Erzsi dévajkodik, összekerese minden bokrot, minden gödröt, kiáltozá nevét: de senkit sem láthata, mert az a Hableány volt.

Meg nem foghatta a király, miként történt legyen a dolog, de hallgata, nehogy szerelmét elárulja. A révész eloldá csolnakát s mentek. Már jól elhaladának, midőn valaki a partról utánok kiálta: „Hajh révész! térjen kend vissza s vegyen be jó áldomásért!“ Nem akart az öreg visszatérni, mert már későcske volt, de a vadász kényszeríté. A hold épen most jöve fel a váczi hegyek megől, s a legregényesebb vidék tűnt fel a szemnek, melyet csak egy ragyogó képzelet adhat. Midőn a parthoz értek, látának egy fekete vitézt. Közép magasságú volt s vékony és nyúlánk egy kevéssé, de termete a legszebb termet. Arczát nem lehete látni, mert sisak fedé. Alakján s mozdulatin valami különös volt elöntve, mit

a szem azonnal észrevőn, de nyelv bajosan fogott vala magyarázhatni.

Utam siető, mond az, amint a csolnakba lépett, leveleket viszek a királynak s rég Visegrádon kellene lennem : de valami az úton tartóztata, s most egyedűl az bosszant, hogy elhagytam magam csábíttatni, holott mindjárt tudhatám vala az megint ki mestersége.

Nem a Hableány volt-e? — kérdé az öreg.

Épen az, felelt a vitéz, de úgy hiszem utószor is szedett reá ma. Jelenhetik nekem ezentúl, hogy reá nézzek vagy megszólítsam, ha oly szép volna is mint az a holdvilág amott, miattam akár fenékből kiforgassa a Dunát.

Tehát valóban jelentgeti magát ismét? mond az öreg révész. Minap fát hoztam az erdőről, s láttam a domb felett ülni a királyi kertben, hol, mondják, hogy eltemetve van. Oly keservesen sírt, hogy lehetetlen volt hallgatni. Aligha valami lányka nem fog szerencsétlenűl járni, mert valahányszor megjelent még, mindég történt ilyes.

De beszéljetek csak, mond a király, ki elejétől fogva igen figyelmes lőn amazok beszédére, mit tudtok e Hableányról; néhányszor hallottam felőle regélni, de csak töredékesen, s alig tudok valamit felőle.

Idegennek kell lenned, uram, e vidéken, — mond a révész — ha nem tudod, amit minden tud. Kivánod? elmondom azt, az ilyes szívesen beszélteti magát.

S Mátyás valóban nem tudta a regét, mert nem rég jöve meg Csehországból, azelőtt pedig hosszabb időket nem tölte Visegrádon, hogy azt hallhatta volna.

A Hableány, mond az öreg, mint a rege beszéli, kertész leánya volt, s mátkája egy királyi herczegnek — —

Tovább akart az öreg szólni, de a fekete vitéz nyugtalan mozdulatai igen is elárulák, hogy a regét maga szeretné mondani; s valóban amint látá, hogy a révész beszédét folytatni akarja, szertelen hévvel csapott szavába :

Lásson kend az evezőhöz, úgymond, hogy minélelőbb a túlparton legyünk s el ne késsem, a regét pedig hagyja nekem, az úgyis csak akkor van jól beszélve, ha tűzzel mondatott, s az kendet, jó öreg, már elhagyta. Bízom magamban, hogy a történetet nálam senki jobban nem tudja.

Az öreg dörmöge magában; de engedett, mert a vitéz szavában és viseletén igen is észrevehető volt, hogy egyike azon elméknek, kik ellenkezést nem tűrnek. A fekete vitéz megűle magának a sajka szélén, s kezdé a Hableány regéjét:

Az tudva leszen előtted, uram, hogy Visegrád Róbert Károly idejében, kinek itt volt állandó laka, fényes vendégeket fogada el. Egy napon Kázmér jelent itt meg, a lengyel király. Képzelheted, az oly vendég jelenléte, ki azért jő, hogy a királyi ház herczegét fiának s egyszersmind a lengyel korona örökösének fogadja, nem kevés fénynyel ünnepeltetett. Az a pompa, azon ragyogó készületek, melyeket ez alkalommal látni lehete, felűlhaladják a leirást. Nem is terhellek elmondásokkal, egyedűl azt említem, hogy harczjátékok is adattak, melyek között a nyilazási vetekedés volt jelesb. Azon kies téren, mely a vár alatti kert nyúgoti részén van, volt a nyilazó pálya. Emelte a hely szépségét a czitrom és narancsfák hosszú sora, melyek a nyár ezen hő szakában vígan tenyésztenek a szabad lég alatt. Kázmér és Lajos herczeg, — kit utóbb nagy Lajos név alatt mint jó királyt tisztelt, s maig is emleget a nép — mindketten kedvelői s mesterei a nyilazásnak, elsők próbálkoztak meg. Kázmér egy narancsot veve czélba s ketté lőtte. Utána a herczeg ragad nyilat, néz, de seholsem lát narancsot, mely a czélra alkalmas távolra volt volna. Végig futnak villogó szemei a nézőkön, s íme, Milkának, a kertész tizennégy évű leányának, keblén egy rózsát pillant meg. Hirtelen mellette terem s szemérmes tartózkodással kihúzván a rózsát keblenegűl, czélnak teszi, s lő — s a rózsa s nyíl egyszerre elröppen. Ekkor a herczeg odaszökik, felemeli a nyílra

szegzett rózsát, s a lyánykának nyújtja. Egy villám ennek szép szemeiből az ifjú herczeg szívébe hatott.

Másnap alkonyat felé a vár ablakára könyökölve néze a herczeg. Csakhamar egy lyánykát láta megjelenni, ki a tóbólmegmerítvén kupáját, virágokat öntözött. A herczeg egy perczenet alatt a kertben s Milka mellett állott. Mit beszéltek s meddig mulattak legyen együtt, arról a rege hallgat, elég legyen mondani: hogy ez időtől a herczeget gyakran lehete a kertben látni sétálva s egyik kezében a vízedényt, másban a Milka karját fogva. Mindig estvénként jöttek össze, s valamikor elváltak egymástól, a herczeg vígan szökdelve futott fel a várba.

Lajos herczeg csakhamar szenvedélyes kertész lőn. Ültete, vetett, gyomlált ön kezeivel; vizet merengete a tóból és segített öntözni Milkának, s késő napestig nem lehetett látni a várban. Több mint egy hónap ekként folyt el, s az ifjú pár a legboldogabb szakaszt élte. Történt azonban, hogy a királyt dolgai Budára hívják, hová Lajos herczegnek is, ámbár óhajtása ellen, mennie kellett. Esdekle, kérte atyját Budán, hogy szabad legyen visszamenni s kezdett tanulásait folytatnia: mind hasztalan volt, mert nevelője sejtvén szenvedélyét, a királynál kieszközlé, hogy az meg nem engedtetett. Mit a szép Milka alakja a herczeg szivében fölébreszte, azt a Budán összegyűlt haza szépei teljes virúlatra hozták. A kis Milka képe gyöngébb és gyöngébb lett Lajos szivében, s hat hónap elfolyta alatt alig volt egy fénytelen szín, egy homályos árnyék az egykori kedves képből.

Kilencz hónap után tért meg az udvar Visegrádra. Nemzeti gyülekezetek vonták ide az ország nemességét és szépeit, kik között a nádor leánya, a tizenhat évű Lóra, fénylett legragyogóbb szépségben. Lajos herczeg örömmel mulatkozék vele, s ha olykor az udvar a kertben sétála, karját legörömestebb a szép Lórának nyújtá. Milkáról s a kisded kertész-hajlékról többé emlékezet sem volt. Hetedik napján visszajövetelének a

herczeg a várablakra-kikönyökle s láta egy feketébe öltözött leány-alakot a tóhoz menni. Edényét megmerítvén, jött a vár felé egész addig, hol két magányos bokor volt, ezeknél megállott, s megöntözte őket. A leány Milka volt s a bokrok azon két gyászfenyő, melyeket a herczeg ön kezeivel ültete. Egyszerre lángba borúltak a herczeg arczai, ezer ellenkező érzemények tolódtak szivére, és zavarodva s eszmélet nélkül futott le a várból. Mindketten lesütött szemekkel állottak meg egymás előtt. Milka szivét a megvettetés és viszontalálkozás édes-kínos érzelmei tépdelték, melyeket szó nem, de egy néma könny szemében reszketve, eléggé érthetőleg magyarázott.

Amint e szavakat mondá a fekete vitéz, hangjai igen ellágyúltanak, s oly valamit lehete sejteni, mintha a történet őt közelebbről érdeklené.

Sokáig szótlan álltak egymás mellett, folytatá beszédét, végre a herczeg felvetvén szemét, kérdé :

Eljősz napszállatkor a tóhoz?

El, válaszolt a lyányka csendes, félig hallható szóval.

Tehát az esti harangszó után?

Igen — ott leszek.

Ezzel elváltak. Soha még a herczegnek oly hosszú nem volt a nap, mint ma. Ezer munkába kezde, de semmit sem végzett. Végtére jött az est, s a nap a nyúgoti hegyek megett leszálla. Lajos sokáig ült a várablaknál elmerűlve a szép alkony nézetében. Az összebékülés s ebből származó boldogság édes álmai, a kedves leány alakja névtelen érzésekkel hatottak reá. Az estharang végső hangjai tompán zúgtak el a távolba, s még nem eszmélt fel álmaiból; mindég mélyebben sűlyedt alá az estveli homály, s még nem volt lenn a kertben. Végtére föleszmélt, és sietve ment a juharfák felé, melyek a tópartot sűrű árnyékkal fedezték. A kőpadra ült, kol a kedves leányt legelőször fogták által karjai, — s elandalíták emlékezetei. Föleszmél, s a lyányka még nem jelent meg: s rettegve vette észre, mennyire elhaladt legyen már a rendelt idő. Nyugtalan tekingete

széljel, de Milkát nem lehetett látni. Még fertály órát vár, s a lyányka nem jő. Végtére felkél helyéből s szorúlt kebellel megyen a vár felé. A fenyűbokroknál kellett elmennie amint a juharokat elhagyá; midőn odaért, szellő rezzentette meg a bokrokat, s íme egy fejér papiros hervatag levelként lebben le a lombról. Homályos sejtések környezik a herczeg szivét; remegve nyúl a levelkéhez, s gyorsan a várba futván, a legelső lámpafénynél olvassa:

„Én nem valék hűtelen — megjelentem — lehet hogy kedvesed karjain nem ügyeltél reám — tekints figyelmesebben körűl. Bocsáss meg. Istenem! én szerettelek — és így mennem kelle".

Névtelen kín és fájdalom rohantak a herczeg lelkére, de mind késő, hibáját többé helyre nem hozhatta. Visszafutott a parthoz, s mintha titkos erők vonzanák, őrjöngve mereszté szemeit a víz mélyére. E pillanatban kitűn a hold felhőiből, halaványan fénylik le a juharok között: lassú fuvallat zúg a hullámon, s távolról a víz rengő színe felett egy holttest lebeg csendesen a part felé. —

A herczeget ájulva találták meg a partnál.

A nyilazó pálya síkján, nem messze a két magányos bokorhoz, melyek ma legmagasabb fenyűi a kertnek, látni egy kisded halmot. Itt nyugszanak Milka tetemei. Azóta gyakran jelenik meg a szép leány emberi szemeknek a Duna hullámai felett; s förgetegben s éjjeli szellőkön vándorlani fog mindaddig, míg leány nem akad, kinek szegény-létére királyi mátka és sors e földön, az övéhez hasonló, juta, s ekkor az következik vándorlásaiban, ő pedig nyúgalomra megyen. — Íme ez a Hableány regéje, s most ismered őt.

Amint e szavakat kimondá a vitéz, egyszerre felegyenesedvén, megrázkódik, s a fekete pánczél lefoszlott róla, s ő a legszebb leányi alakban, melyet valaha szem látott, a hullámokba szökvén, eltűnt.

Megrezzene a kormány az öreg révész kezében, s

alig tudták reszkető ajkai kimondani, hogy az a „Hableány“ volt.

A regének kiváltkép utolja nagy benyomatot teve a királyra, éjét álmatlanúl húzta ki, s hánykodási között eltökélé, hogy a szép Erzsit többé meg nem keresi, nehogy a szegény lyánykán teljesedjék a Hableány regéjének vége. Feltételét aligha eszközölheté vala, mert Erzsi alakját nem oly könnyű volt felejteni, de dolgai Visegrádról elhívták, s mintegy tizenegy hónapig távol maradt.

Midőn ismét Visegrádon volt, megújúlt emlékében a lyányka képe, eltökélé magában, hogy azt egyikhez udvara jelesb ifjai közől férjhez adja, s boldoggá teszi. Felöltözék vadász-köntösébe, s általment a marosi partra. A hársfa ott állott, de magányosan; sem a szép Erzsit nem láthatá, sem a vásznakat messziről fejérleni. Csak az őszi szellő suttoga az ágak közt, és sárga levelekkel szórta be a kedves helyet. Innen a falu felé ballagott, s már szinte beért, midőn egyszerre harangszó kondúl fülébe, és sok népet lát jőni a faluból. Halotti kiséret volt. Négy szép ifjú legény vállain vitt egy koporsót. A zöld koszorú és fejér szalag mutatták, hogy az egy hajadon koporsója. A halotti kíséret elhalada; csupán egy öreg asszonyt látott még utól a többitől csendesen ballagni.

Kit temetnek? kérdé nehéz szívvel a király, s midőn hallaná hogy a halász leányát, megrendűltek tetemei. Az öreg asszony elbeszélte, mint szerete a leány egy királyi vadászt Visegrádról, s az mint leve hozzá hittelen. Hogy a lyányka búsúlva várta sokáig, szinte fél esztendeig, míg végre egy fekete vitéz jelent meg, ki azt mondá, hogy most Visegrádon ő a király vadásza, mert az az előbbeni elment messze messze, szintén odáig, hol a Duna vize ered, s ott egy szép városi leányt veve feleségűl; hogy ez időtől fogva a szép Erzsi szemlátomást fogyott, s szárada, mint az a parti rózsa, melyet ősz dere fonnyaszt meg, s végre csendesen elaludt.

Mélyen érdekelve hagyta el a király a szomorú helyet, és sok évekig nem lehete látni Maros tájékán. Nem sokára köz hírré lőn a vidéken, hogy már Milkát nem látni többé, de helyette a szép halászleány szokott megjelenni, s gyakran a Duna habjai felett mint ezüstszínű köd végig lebegni. A hír elhatott szintén a királyig, s az, a szeretett leányért mind a marosi, mind a visegrádi templomban miséket szolgáltata. Azóta a Hableány emberi szemeknek nem mutatkozott, de hogy még nyugalmát el nem érte, abból lehet gyanítani, mit a visegrádi halászok beszélnek, hogy estvénként a Dunán csendes nyögéseket és sóhajtást, mint a szellő zúgása, lehet hallani; sőt Maroson egy a falu korosabb emberei közől nem régiben azt állítá: hogy mindszentnapi estvén a Dunaparton fehér vásznakat húzongatott ki egy láthatatlan kéz.

II.

A FEKETE LOVAG.

NÉPREGE UTÁN.

I.

Nyúgoti szélén a Mátrának, hol a pásztói sivatag hegyláncz emeli kékellő pompában ormait, s egyalakú magas hullámzatok közt nyúlong el a jász síkok felé, kisded róna völgy felett áll egy közép emeletű halom, melynek tetőjén néhány faltöredék s bástyaromok látszanak. Pusztaság s mély hallgatás uralkodik a hely körűl, csak néha zeng felé a legelőkről egy nyájkolomp vagy esti csendben a szomszéd faluból egykét tompa rémletes emberszó. Dél- és nyúgotszaki vidékein tágas, mérföldig terjedő erdőtlen tér nyílik fel a szemnek, hol arany kalászszal sárguló földek s a zöld szín minden bájaival elhímzett rétek között áradoz a zavaros habokkal tolongó Zagyva. Két századdal ezelőtt e gyönyörű tért rengeteg erdők boríták, hasonlók a Mátra irtózatos vadonaihoz, s Verebélytől kezdve le az almegyékre vivő úton jókora távolig nem volt emberi kéznek egyéb jele látható, mint egy nyomorú fa híd a Zagyva folyamán. Belebb azonban sűrű erdők között az említett halom tetején kormos régi falakkal egy ítmény álla, melyet a köznép maig is Hasznosvárnak ez. Közép nagyságú, gót ízletű alkotmány, békes elyűl inkább mint hadi czélokra készítve; birtoka

és lakja is azon korban egy grófi nemzetségnek, melyet, ha okok nem tiltanának, elég volna csak megneveznünk, hogy a történetek ismerője előtt harczra termett, bátor őseinek emlékezete megújúljon, de így kénytelenek lévén őket a névtelenség homálya alatt hagyni, néhány vonásban igyekszünk őket az olvasóval megismertetni.

Az előkorokban e nemzetségnek egyik kitűnő lelki bélyege az emberszeretet és szelídség voltanak: de a későbbi ivadékok koronként elfajúltak az atyák nemes természetétől, s ami bennök hajdan vitézi erő, bátorság volt, utóbb kegyetlenséggé, rablói indulattá változott. A szelídséget vad szenvedélyek, a nyájas leereszkedést durva nemzetségi gőg, a felebaráti szeretetet kevély, megvető lenézés válták fel elannyira, hogy utóbb a hasznosvári grófok a nép szavában — mely nem mindég, de gyakorta isten szava — különféle undok nevezetekkel jegyeztettek meg.

Azon korban, melybe regénk esik, csak két élő tagot számlált e nemzetség: az öreg István grófot, kit a nép rablói indulata miatt Zsarlónak nevezett, és fiát, a szép Endre úrfit. — Zsarló — mert a nép szava után mi is így akarjuk nevezni — egy mogorva, sötét természet vala, kinek halvány s mindég azonegy színű ábrázata, kevés és lassú beszéde, hideg tekintete mutaták a magába sűlyedt, gondolkodó, szövevényes terveken tünődő lelket. Mosolygása, mely sebesen, mint villám a felhőket, futá végig borúlt arczvonásait, egy éles, metsző gúnyba általolvadva elrémíte mindent maga elől, s egy kegyetlenűl hideg szívnek volt visszadöbbentő jele. Egy pár fekete szem, mely barna pillái közűl világolt; s úgy függe tárgyán mint két éles tőr, megrezzenté a legbátrabbat is, s eltilta minden bizodalmat s meleg szívcserét magától. Intéseit másolhatatlan parancsok gyanánt kelle tekinteni, s jaj vala annak, ki őket teljesíteni késett. Midőn fellobbana, ami ritkán történt, haragjának nem volt határa; minden szörnyűségre képes vala elvetemedni, s ha a nép szavának hitelt

lehet adni, ily fellobbanásnak leve szeretetre méltó nője is áldozatjává, kit különben kedvelni látszott. Biztosa egyetlenegy volt, a hozzá sok tekintetekben hasonlító Hornya, egy pór származatú ravasz tót Szepes vidékeiről, ki hajlékony, s mindenekre ügyes, és kész szolgálatai által fúrta be magát a gróf kegyeibe. Mulatságai vadászat és rablás, mely czélokra mintegy tizenöt izmos és jól fegyverzett lovagot tarta zsoldjában, kiknek egy része őrök gyanánt tartózkodék várában, a más pedig tökéletes haramiaéletet űzött a hegyekben, s a grófnak minden pillanatára fegyverben álla. Vakmerő és durva nép egyébiránt, melynek keblében eltompúltak a szelídebb érzések, s veszélyes merényekben találta gyönyörűségét. E szilaj csoport többnyire szökevény katonák, börtönökből elillant rabok, uraik erszényét kifosztogatott orvok, s egyéb ilynemű emberi söpredékből álla, s vezére egy Illi nevű vakmerő haramia volt, kiről regénk folytában leszen szó.

Valamint az öreg gróf természete, oly hideg és szigorú volt azon viszony is, mely közötte s Endre fia közt fonódott. A fiúban, ki egy ajtatos szerzetestől vette nevelését, atyja iránt szeretet érzelmei helyett alázatos félelem és nyomasztó rettegés uralkodtanak. A gyermek korának mintegy huszadik évében álla, egy vékony sugár alak, kinek testalkatja, kifejlésekor, a legszebb férfiúi termetet igérte. Vállaira gazdag fürtökben omladozott gesztenyeszín haja, egy pár éles keresztűlható fekete szem lövelte barna pillák közűl szédítő világát, melynek szigorú s atyjáéhoz hasonlító tekintetét derűlt szabad homlok, halvány pirosságú arcz, meleg részvételt és szerelmet jelentő ajkak szelidíték. Az ábrázat vonásai egyébiránt erővel és férfiúi szépséggel valának elöntve, s egy pillantat beléjök elégséges volt volna bármely begyes asszonyka fejét elbódítani, minthogy ezen tulajdonok által is érdemlé még gyermekebb éveiben a szép Endre nevet. Egyébiránt heves és indulatos vala mint nemzetsége, de jószívű, leereszkedő, nyájas, büszkeség nélkül, minden szépre és nemesre fo-

gékony, honnét közel és távol rokonai úgy tekintették, mint szép remények bimbóját, melyből a háznak ős rényei fognak még egyszer felvirúlni. Míglen gyönge korát tölté, sötét lelkű atyja a gyermekkel teljesen meg volt elégedve, mit a szerzetesnek egy ízben dicsérve is említett. Mert akkor a gyermek rettegett egyebet gondolni és tenni, mint amit atyja gondolt és teve, s hunnyászkodva veté magát alá minden parancsainak még akkor is, midőn ellenkezőt hive. E békes öszhang bármily csudálatos volt ily két különböző természet közt, sokáig maradhatott volna fen, ha két eset nem zavarta volna meg, melynek mindketteje nevezetes változást szült az ifjúnak könnyelmű, nyúgodalmas lelkében, s oka leve a történetnek, melyet beszélendünk.

* * *

Égető hévvel sütött a felhők közé szorúlt nyári nap, mely épen délpontján álla; epedve hajtá le fejét minden fű és virágszál, midőn Endre úrfi hosszas lovaglása után a mátrai bérczek közűl kifejtezve, egy kies rétszélben paripája fékét megköté, s az árnyékba heveredett. Bármily fáradt vala, szemei gyönyörűséggel fordúltak az előtte kinyúlt lapályra, mely mint egy regényes tájkép úgy terűlt ki az andalgó tekintetnek. A vidék legaljasabb részét virúló rétek fedezték, mintha zöld bársony szőnyeggel lettek volna bevonva, s ezeknek mintegy közepe táján alacsony sáspartjai közűl csillogott a napfényben Zagyva folyama. Nyúgot felé, a víznek túlpartján, Verebély falu látszott füstölgő kéményeivel, s a hozzá nem messze álló monostor egy kisded dombról komolyan tekinté a hullám tűkrében fekete falainak visszaábrázolt képét. A falu megett erdőkkel elborítva emelkedtek halmai a búcsújárásról emlékezetes Szentkútnak, melyek délszakra a Mátra vég hegyeivel fonódnak öszve, éjszak felé pedig fokonként lapúlva Hevesnek bérczekkel elöntött felvidékei felé szabadabb kilátást engednek a szemnek. A szédítő meredekségű

ágasvári tető, egyike a Mátra legmagasabb csúcsainak, mely lovagunknak oldalvást, kelet felé esett, közelléte miatt kevésbbé lehete vonzó, de annál kedvesb látomány vala előtte az a kis mezei lak, mely a hegy tövében sötét hárs- és szilfák megűl mint valamely elzárt remetehajlék fejérlett ki. Ez egy kisded vadászház volt, a terebi pusztán, mint amaz időben neveztetett, ma Tiribes vagy jobban Terebesnek mondatik, s tulajdona egy messze elágazó nemes törzsöknek. Endre úrfi szemei kedvesen futották végig a természet bájos ábrázolatait, s örömmel függtenek volna tovább is kivált a kis remetehajlékon, mely mint valamely varázslak magához igézte csapongó képzeleteit, de a hosszú lovaglás- s rekkenő hévtől el lévén tikkadva, szemei akarata ellenére is lezáródtak. Alig szúnyada néhány perczig, midőn hirtelen ugatás ébreszté fel. Fölemelé fejét, s láta egy fürge leányt maga előtt a gyalog ösvényen menni, ki egy kerekded fekete korsóban vizet vive.

Csitt, Ordas! mond a lyányka bizonyos elfojtott félelemmel, amint a czifra nyergű és csótárú lovat megpillantá, csitt, te bohó, soha sem láttál lovat? És kettőztetni kezdé lépteit.

Azon természetes vágy, mely a melegtől tikkadtat italra ingerli, Endre úrfiban is szomjat gerjeszte a korsó látására, s megszólítá a leányt :

Hol merítéd a vizet, hajadon?

A lyányka, ki csak most vevé észre az idegent, megdöbbene a szóra, mint kit andalgásaiból ijesztenek föl, de csakhamar öszveszedé magát, s kész vala egy rövid visszautasító válaszszal; azonban figyelemmel körűltekintvén látá, hogy a kérdező nem valamely közönséges pásztorlegény, amilyenek őt néha kötődésből szólíták meg, hanem egy csínos úri lovag, bizonyos szemérmes tisztelettel felele, hogy vizét a közel forrásból meríté.

Nem engednéd által egy perczre korsódat, szép leány? mond az ifjú ismét, nyájasan s oly hangon, mely z asszonyiságot tisztelő leventét bélyegzé.

Vaj igen uram, ha parancsolod. Ez legjobb forrásvíz, melyet itt a hegyek között találhatsz.

S te a legszebb leány, kit e hegyek neveltek, nem-e?

A lyányka arczát halavány pirosság futotta el, zavarodva nyújtá korsóját az idegennek, és szemeit szemérmes aggodalommal földre süté.

Az ifjú lovag ajkaihoz emelé az edényt, szemeit pedig a lyányra függeszté, kinek szépsége még csak most kezde előtte feltűnni. Egy sugár nyúlánk termet, a legszebb kerekdedségű tagokkal, melyeket művész valaha a maga ideál szobrain felmutata; egy pár eleven kék szem, mely a legszebb leányi körben is csudálókra talált volna, egy vidám fehérségű arcz, melyre csak a szív mozdúlatai vontak néha egy gyenge kétes pirúlatot, s szenvedélyen kivűl halavány volt mint a hegyek hava, s benne a szemek tüze szelídűlvén, az ábrázatnak félig epedő színt kölcsönözött; egy piperétlen de csínos öltemény, egyszerű s közép az úri és paraszt ruházat között, melyből csak egy fodros szélű fekete kötényként, s két szál piros galánt a legszebb gesztenyeszínű hajfürtök közé fonva említünk — ezek voltanak azon külső ékek, melyek e hegyek ibolyáját a környék legszebb virágává tették.

A lyányka egykét félénk pillantatot vetett futólag az ifjúra, míg ez elfeledve magát nézésében, a korsót szinte félig kiüríté.

Vizednek csuda jó íze van, leányka. Talán szépséged igézte meg : de korsód igen kiürült, újra kell megmerítnünk.

Nem kell, mond a lyányka, megrázogatván az edényt, még félig van, s az elég apámnak első szomját eloltani.

S ki a te atyád, hegyek ibolyája, s mely völgy nevelte szépséged?

Atyám? Vadásza a hasznosi grófnak. Látod, uram, ama vityillót a hársak megűl fehérleni? Ott lakik. Az

a szilsövény, melynek szöge látszik, a miénk, vagy inkább a grófé, mert övé a vadászhajlék is.

Mi neve e helynek? kérdé az ifjú hirtelen, a lyánykára meresztve tüzes fekete szemeit.

Terebi puszta, mond a lyányka, félénk csudálattal tekintve az idegenre.

Emelka! kiálta emez, s minden vére arczába látszott szökni, Emelka te vagy?

A lyányka csudálkozva tekinte reá. Ki vagy te jámbor idegen? Nevemet mondád, de — úgymond fejcsóválva — én nem ismerlek.

Bohó leányka! Nem volt-e atyád várnagy Hasznoson? Nem laktál-e magad is ott? Még sem ismersz?

Uram .... megengedjen .... Kegyelmed! — Istenem, Endre úrfi! felelt a leány akadozva, s néhány lépést félelmes tisztelettel visszahúzódva: megengedjen kegyelmes úrfi, nem gondoltam ....

Látd, te könnyelmű lyányka, mint elfeledéd hajdani ismerősödet, hajdani játszó társadat, mint nem gondoltál reá többé, mióta atyád Hasznost elhagyá; de én emlékezem reád; ha elfeledtél is, rossz leányka, képed előttem lebegett, habár nem ily szépségben is mint most itt állasz, mert nyolcz év óta felette megváltoztál. De lelkemre mondom, szép virágszál lett belőled, örvendhet atyád, az az agg zsémbes, az a megelégedetlen morgó, kinek semmi sincs kedvére. Nem igaz-e, hogy atyád téged igen szeret, szép lyányka?

Oly igen nem, Endre úrfi, csak mint érdemli oly gyermek, ki bölcsőjétől fogva gondot, bajt, bosszúságot szerze neki, holott különben boldogúl s nyúgalomban élhetett volna.

A pénzt inkább szereti úgy-e? A vén fösvény!

Ah Endre úrfi, ne bántsa ily beszéddel a szegény öreget. Nekem nincs semmi panaszom ellene, ő elég jó egy gyámolatlan árvához, mint én vagyok, kinek egész léte csak kedvetlen érzéseket szült neki, s midőn felnevekedett is, oly kevés örömére lehet. Ő komor, kedvetlen, zsémbelődő, ajkairól ritkán zeng nyájas szó,

béke csak akkor van a háznál, ha nincs hon, de a jó isten tudja, hogy a szegény öregnek igaza van. Egy fiú gyermeknek mennyi hasznát vehetné! De én szegény leány mit segélhetek rajta? Bennem nincs semmi gyámola, egy ok sincs mely miatt szerethessen, s tudom hogy nem szeret, de én, Endre úrfi, én szeretem a jó öreget, úgy mint valaha leány szerette atyját. Ő egyedűl támaszom, kivűle senkim sincs e földön! Azért Endre úrfi, ne sértse őt, mert az szívemnek fáj.

Csudálatos lyányka, te tudod hogy az a vén morgó nem szeret, téged egyetlen gyermekét, gyenge anyátlan árvát: mondd meg nekem, mint szeretheted te őt?

Ó gróf, mond a lyányka, megcsóválva fejér nyaka felett azt a barna fürtű szép fejecskét, szokva vagyok hozzá, mert úgy nőttem fel. Egy van csak ki engem szeret, kivűle nem gondol rám senki, élek vagy halok, s én még is minden embert szeretek.

S ki az az egy? kérdé Endre hirtelen, s szemei égni látszottak.

Az egy szelíd áldott lélek, kihez hasonló kevés van, mond a lyányka nyúgalommal, s akinek köszönöm, hogy nem úgy nőttem fel mint sziklai gém, szilajon és vadúl: az én jó néném.

Úgy? mond az ifjú csillapúlt érzéssel, de ezt nem hihetem el neked lyányka, nem hihetem, hogy ne legyen valaki, ki téged jobban szeret mint nénéd? Há, Emelka! miért pirúlsz? Csalfa, úgy-e nem tagadhatod, hogy e vidék ifjai között vannak csudálóid? hogy van olyan, ki rád szívesben pillant, kire magad is szívesben tekintesz, mint nénédre?

A lyányka egy kissé megzavarodott, pirúltan függeszté le fejét, de csakhamar felemelte ismét szép szemeit, s egész nyúgalommal felelt: A vidék ifjai közűl én sokat ismerek, minden vasárnap látom őket a templomban, köszöntenek s én köszönök, s ez minden ismeretségünk. Ők nem ügyelnek egyébiránt rám s én nem rájok.

Ha ügyelsz-e rájok, lyányka, azt nem tudom, de

hogy közöttök van valaki, aki téged még inkább szeret mint rénéd, az iránt bizonyossá tehetlek.

S ki az? Én nem ismerem őt? mond a lyányka ártatlan hidegséggel.

Találd ki, felele az ifjú.

Mondom, hogy nem ismerem.

Vigyázz, lyányka, hogy meg ne fogjalak, te jól ismered ezt az ifjat.

A leány aggodalommal tekinte reá, halavány pirúlat futá el arczait, de csakhamar ismét egész nyúgalommal felelt: (Nem ismerek közelebbről férfit, atyámon kivül.

Atyádon?)

Amint mondod, uram! Talán ismerős vagy vele?

Igen — úgy — félig — távolról.

Nem jőnél be hozzá, csak húsz lépés ide a vadászhajlék.

Most? — — Nem, majd máskor. Én itt a hegyekben gyakran megfordúlok, s ha oly jó vizet adsz máskor is lyányka, úgy még gyakrabban fogok ezután.

A vizet nem én adom uram, az a forrás ott a kőszirtek alatt, melynél könnyű lesz megtalálnod a csanakot is, a pásztorok ezzel szoktak merítni.

Az csanak, de én a te korsódból akarok inni, lyányka, s azon vízből melyet magad merítettél. Ha ezt megigéred, úgy máskor is eljövök, s meglátogatom atyádat.

Víz, víz marad, akármivel merítjük. De miért ne, ha épen úgy kivánod uram, valamikor csak a kútnál találsz.

S hát ha ott nem talállak?

Akkor a vízparton vagyok — mond a lyányka megijedve, mintha tán azt nem is kellett volna mondani.

S eljősz a kúthoz? mond, megfogván a lyányka kezét, eljősz?

Ha dolgom nem lesz, talán. De ereszd kezemet, yám vár.

Ha megigéred?
Eljövök.
Holnap hát, ily tájban.
Igen, isten veled.
Légy boldog szép lyányka! mond ez, érzékenyen utána intve s nézésébe merülve, mind addig míg a fáktól láthatá.

A lyányka sietve ment útján mindaddig míg az erdőcskében volt, de mihelyt a szilfák közzé ért, és gondolá hogy az idegen többé nem látja, megfordúla és titkon visszanézett felé. Az ifjú csakhamar vállára vevé puskáját, és ment fel a hegyeknek, a lyányka pedig lassú hangon ugyan, de még is elpirúlva önmaga előtt megvallá, hogy az egy szép legényke, s midőn az ajtókilincset megnyitá, csudálkozva vette észre, hogy keze reszketett.

II.

Késő éj vala midőn Endre Hasznoson megérkezett, s csendesen, nehogy atyjától észrevétessék, szobájába lopódzván ágyára dőlt. De álom szemeire nem jöve. A lyányka gyönyörű alakja oly magas szépségben álla szemei előtt, milyet csak ifjonti tüzes képzelet előteremthet. Keblében ismeretlen lángok kezdének ébredezni, hatalmasan érzette magát vonatva ezen egyszerű erdei lyánykához, minden képzeletben őt látta, szavait hallá, mozdúlatait és szépségét csudálta, s az éj felén már túl vala, midőn az álom elnyomá. Midőn a hajnal első sugáraival ő is felébrede s ágyából kikelt, s a magas várablakon kitekinte, mely kelet felé egy kisded völgyre nyílt, ő magába és képzeletibe merülve hidegen nézett a reggeli szép tüneményekre. A keletkező nap lángsugárai, melyek a Mátra sötét ormai megűl pirúlni kezdének, a madarak zengése, a réti virágok illatja, melyeket hűs szellők lebegtetének felé, nem köthették le az ő szerelme álmain csapongó figyelmét. Ő nem

vala többé az a vidám, gondatlan, könnyelmű ifjoncz, ki mint szilaj őzfi játszva kalandozta be a bérczek meredekeit, veszélyeket nem ismerve: ő érzeni kezdte létebecsét, sejté hogy e föld valami olyat bír, melynek értékéhez az ő képzete semmit sem tehet hasonlatba. Nyugtalan és feszengve várta hogy atyja eltávozzék, s ő mehessen hová szíve és képzete szomjai ragadozták. A nap már jó fenn vala, s közel délhez, midőn a várkapun atyját négy lovagtól kísérve, kik között Hornya is volt, kinyargalni látá. „Lovakon mennek, jó jel! gondolá magában, estig nem fognak visszatérni; s azonnal felöltözék, és ment az udvarra, hol megnyergeltetvén lovát, a verebélyi úton sebesen elszágulda.

Csendes vala minden, csak lova lépteinek kopogásai hangzottak az erdőben. Ő kedves álmaiba merűlve haladt darab ideig; midőn a Zagyva hidához közelgetett, lassú nyöszörgés hatá meg fülét, mely a parti égeresből tetszett felé nyögdelni. Ő nem ügyelve a tárgyra tovább haladt, de midőn a hídon túl vala, a nyöszörgés még inkább hallatott, néhány lassú jajszó is zengett fel a völgy mélyéből. Az ifjúban felébrede ugyan a vágy megtudni e nyöszörgés okát, de a hangból azt veheté ki, hogy az valahol távolabb lehet, s az oda-menetel időt rabland el tőle, melylyel annál inkább kelle gazdálkodnia, minthogy a dél nem messze vala, útjának czélja pedig még jól távol, s azon felől rettege atyja vagy kísérői által megsejtetni. Megsarkantyúzván tehát lovát, sebesen előre szágulda. Az erdő nyílni kezdett, s ő egy tisztásra juta. Alig mene néhány ölnyi távolra, ismét hallá a nyöszörgést, a jajszót, s most már ezen szavakat is emeltebb és világosb hangon: Endre úrfi! Endre úrfi! Endre megfordítá lovát és körűlnézett, de semmit sem láta. Azonban mert a hang és kiáltás nem szűnt meg, visszafordúla, és ment honnan a nesz hallatott. Midőn a völgybe ért, egy embert láta, kinek karjai és lába hátrakulcsolva egy fához valának kötözve oly szorosan, hogy magát megszabadítania lehetetlen volt, sőt még tagjait sem mozdítható.

Ki vagy te boldogtalan? kérdé az ifjú, mellé szöktetve.

Ah, Endre úrfi, az istenért, ne hagyjon egy szerencsétlent itt gonoszúl elveszni. Istentelen haramiák támadtak meg, s mert védelmeztük magunkat, két társamat a Zagyvába vetették, engem pedig öszvelődözve megkötöztek. Jaj pénzem, jaj szép portékáim!

Az ifjú leszálla lováról, s eloldozá az embert, kinek ősz hajai bizonyították agg korát, s az a hang melyen a magyar szavakat kiejté, tót származását. Magát házaló tőzsérnek vallá, ki vászon, selyem keszkenők s egyéb szövetbeli portékákkal az alföldre igyekezett, de e szerencsétlen tájra jutván mindenétől megfosztatott, s jobb keze néhány helyen meglövetvén, a munkára is alkalmatlanná leve. Az ifjúban felébrede a szánakozás érzelme, s a szerencsétlen embert, kinek sebei most is vérzettek, nyergébe emelte azon szándékkal, hogy Verebélyig viszi, s ott valamely keresztény ápolására bízza. De alig haladt vele egy óranegyednyi távolra, az ember felszólala :

Endre úrfi, nem hall valami zajt?

Igen, úgy tetszik emberhangok.

Az istenért, hagyjon engem itt, s szabadítsa meg magát, az én gyilkosaim jőnek.

Az ifjú megállítá lovát, s hallgatá a beszédet. Csend vala az erdőben, s néhány szót tisztán ki lehete érteni.

Egyenlően, bajtársak, egyenlően! ez volt szava urunknak — mond egy tompa mély szózat.

Hát nincs-e úgy? kérdé a másik?

Szőrt szőrért atyafi, úgy szól az igazság. Neked pénzed van és keszkenőd, s nekem az a nyaláb darócz?

Annak is megvan a maga becse.

Czigánynál sátornak; cserélj hát, tisztes fejű apád hasznát veheti. Úgy sincs ponyvája, melyen a lopott lisztet szárítsa.

Nézd a gorombát. Tán tiszttartó volt apád, máléleső palócz!

Molnár poronty! én nem akarok pántolódni. Ne kezdj veszekedést, mert istenemre megszalasztalak. Én egyenlő osztozást kivánok.

Igazság! mond egyszerre két más hang.

Jaj szép portékáim! mond a tőzsér felsohajtva, de annak már vége, s most csak hagyjon el az istenért Endre úrfi. Sokan vannak.

Az ifjú egy sűrűbe vivé az öreget, s egy pár aranyat nyomván kezébe, elhagyta azon biztatással, hogy még visszatérend. Hallá a rablók beszédét, melyből kivehette hogy legalább is négyen vannak, de a vakmerő ifjú meg nem állhatá, hogy hozzájok közelebb menvén meg ne nézné kik legyenek. Leszálla lováról, s hogy lábai dobbanásai meg ne hallassanak, csendesen vezeté a zöld pázsiton. Midőn egy ritkás széléhez ért, újraczivódásokat halla, melyre megállván körülnézett, s láta négy izmos paraszt suhanczot a gyepen heverni, s közel hozzájok nyerges paripát legelve. Ketteje a suhancznak kemény szóvitában volt, a más ketteje pedig egy vég vásznon látszott osztakozni. De csakhamar az erdő sűrűjéből pisszenések hallattak, melyre a legények felszökdeltenek, s ime más kettő féknél fogva vezetve lovát jöve közikbe. Az egyik, kit emezek tisztelettel köszöntének, egy halvány magas termet, hátrább marada, s lovát egy fa mellé kötve a dombon leült, az ifjabb pedig a csoport közé vegyülve, beszédbe keveredék emezekkel, melyre nem sokára kiki előadta a rablott portékákból osztályrészét, s azt újra kezdék egymás között osztani. Endre darab ideig nézte őket a sűrűből s hallgatózék, de egy szót sem vehete ki többé. Azonban a hátravonúlt magas férfi felemelvén fejét, az osztozók közé kiálta: Vége van-e már? Az ifjúban meghűlt a vér e hangnak hallására, úgy tetszett neki mint ha atyja szavát hallaná. Azonban nem akara hinni füleinek, s hogy bizonyosbbá lehessen, most még inkább vágyott leshelyén maradni. Nem sokára az ifjú, ki a portékákat osztá, felegyenesedvén körültekintgetett,

melyre az ifjú, nehogy észrevétessék, egy kissé hátrább vonúlt.

Pimaszok! kiálta az ifjú tüzes hangon, melyben Endre Hornya szavát ismerte meg, itt czivódnak, s nem látják a karvalyt mely őket távolról lesi! S erre felkapván pisztolyát elsüté.

Még nem mondá ki szavát Hornya, midőn Endre már sejtvén, hogy ottléte észrevétetett, lovára szökött, s oly sebesen mint csak lehete elszáguldott, s egyedűl ezen sebességnek s vigyázó szemeinek köszönheté, hogy a veszélytől megmenekedett, mert Hornya lövése épen azon helyt sodrá el a bokrok ágait, hol Endre álla.

Endre hallá a lövés után mint kiáltá atyja — mert Hornyát megismervén, nem kételkedett többé hogy az az ő atyja — bajtársait fegyverre, de csakhamar eltűnt füleiből minden hang és nesz, mert oly sebesen rohana paripája, hogy míg a rablók csak az útig vergődhettek is lovaikkal, ő már távolra halada, s többé nyomba nem érhették. Az ifjú csak akkor jöve azon ámulat és ijedelem hatásából, melyet a rendkivűli jelenések reá tettek, magához, midőn közel vala Verebélyhez. Atyját ily társaságban találni borzasztó gondolat volt, melyből nem tuda magához térni. Fejében ezer ellenkező eszméletek forogtak, melyek őt hasonlóvá tették egy holdábrándoshoz, ki vándorlásokat teszen a nélkül hogy tudná és eszméleten volna. Csak akkor ébrede fel, midőn a verebélyi lakosok, kik őt ismerték és szerették, ezen szavakkal „isten jó nap, Endre úrfi" köszöntötték, és a falusi lyánykák, kik az ablakra futottak midőn lova dobogását hallák, különféle észrevételeket tettek reá: „A szép Endre úrfi! mint kiizzadt paripája, ugyan hová siet oly nagyon?

Azon dombocska alatt, hol most a csengerházi puszta áll, nem messze Terenyéhez magas szil és égerfák között egy magányos csárda állott azon időben, midőn e vidék felett gróf Zsarló vala úr. Alkalmas szállóhely, s gyakori menedéke a Magyarország felrészeiből jövő útasoknak; ezen helyhez kelle jőnie annak

ki Verebélyből a terebesi pusztára menni akart, mert máshol nem vala híd a Zagyván. A csaplár, egy piros pozsgás zömök termet, ki mindég kedvetlen volt, és mindég zúgolódott cselédeire, ámbár őket szerette, mert külső komorsága mellett is valódi jószívű ember volt; s az útasok, kiknek mindég vannak panaszaik a vendégfogadósok, a csaplárokra, egyebet nem tudtak felhozni János diák ellen (mert így nevezték), mint hogy itczéje neki kisebb a meghatározottnál. Azonban ez nem nagy vétek csaplárban, minekutána a szokás már ezt behozta s országszerte így volt, s talán maig is így van: János mester azt gondolá, hogy ő sem akar jobb lenni a többinél, s valahányszor szemére vetették az itczét, ő dörgött ugyan cselédeire, s ütlekkel fenyegette őket, ha becsületes borivóit így csalják, de négy szem közt tudtokra adta nekik, hogy fenyegetéseire ne sokat hallgassanak. Mindemellett a jószívű jámbor diákot Endre úrfi kedvelte és szerelmének csak őt tevé biztosává, mely ügyben az híven el is járt, s ami titkot tuda, azonnal értésére adá. Midőn Endre a csárdához ért, leszálla lováról, s amint szokása volt, füttyente a csaplárnak: melyre az rendszerint kijött, és az ifjú gróf lovát elvezeté. Most azonban nem jelent meg, mert a füttyenést saját lármájától nem hallá.

A renyhe dologtalan nép! úgymond haragjában, csak azt lesi mint kerülje ki a munkát. Gondolja kend, Mihály mester, még most sem jöttek meg a temetésről.

Ugyan nem-e? szólala egy koros ember az asztalszögből. Hejnye pedig én is ott voltam a temetésen egész végig, s azután még haza ballagtam, pedig uram fia hol van az én házam, csaknem a falu más végén, s még azután hajtottam ide a marhát a legelőre.

No lássa kend, Mihály mester. Ördög és pokol! a méreg emészt meg. Hát ha még borivók volnának! Mindent magam tegyek? Agyon verem őket, s az még nem elég, azután összetöröm kezét lábát a manó hordta az népének.

Hahaha János diák! elég egy is, ha agyonverte kend őket azután minek bántaná kezöket lábokat? De hagyja kend, majd megjőnek; addig beszélgessünk egyebet. Mit gondol kend János mester, ki lesz most már a verebélyi ispán?

A jó isten tudja, felelt a csaplár egy kissé megcsillapodva; a Jézus áldja meg azt a jó urat mind ezen mind a más világon. Az egy becsületes jó lelkű ember volt, olyat nem hamar kapunk. Az nem vetette meg a szegény embert. Ha hozzá mentem, úgy néha a korcsmapénzzel, gondolja kend le nem ültetett? Mindjárt kijött maga is: No hogy van kend János diák, mi jót hozott kend hozzánk? Zsuzsi, hozzatok egy pohár bort ennek a becsületes embernek. Így, Mihály mester, egész órákig is elbeszélgetett velem. S ha néha boszszús volt, ha a Zsarló pénzért zaklatta, ha keményen rám parancsolt hogy pénzt vigyek, midőn jöttem, még maga követett meg: lássa kentek, én nem örömest teszem ezt a sarczolást, de a nagyságos úr! — s itt vállat vonított — Ha rám parancsol! A boldogságos szűz mentsen meg haragjától.

Isten nyugaszsza őt, olyat többet nem kapunk. De kend hát okos ember, János diák, s össze is jön itt néha urakkal is, mit hall, ki lesz ezután ispánunk?

A jó isten tudja, a mi urunk, a gróf, csudálatos ember, ki találná ki szándékát; ő a jó embereket nem is szereti, s nekem nem sok reményem van hogy sokáig maradjak itt e csárdában, ha valami olyan zsarlót tesz ide kentekhez mint maga. De ezt csak négyszem közt mondom, Mihály mester, tudja kend csak úgy négyszem közt, mert az a gróf — — — no, egy szóval csudálatos ember.

Értem, értem, hamar torkára tapod, aki felőle roszszúl beszél.

Hej, Mihály mester, ha már Endre gróf volna urunk! Az volna ám az élet. Istenem! sohasem láttam jobbat fiatal úrban, az lesz ám valaha gyámola és atyja a sze-

gény embernek! És aztán, Mihály mester, mint ül a lovon, micsoda büszkén, azt gondolná kend, hogy olyan kevély, rátartó, mint az a dölyfös apja, pedig istenem, ez a rongyos csapszék, s az a tűkrös palota Hasznoson sem különböznek jobban egymástól, mint ez a fiú apjától. Mondhatom kendnek, szívem szerint való gyönyörű legényke. Alatta a ló sem úgy megy mint más lovag alatt : kevélyen szedi szárait, s oly gyengén viszi, hogy csak meg sem billen a nyeregben, mintha érezné a hamis pára ki ül a hátán.

Azt láttam magam is taval nyáron . . . . De-nini! János diák, valaki füttyentett ott kinn, nem hallá kend?

Csak várjon kend, Mihály mester, valami útas bort kiván. Ördög és pokol! az a gaz tacskó és az a csámpás liba még sincsenek itt.

Ezt mondván János diák kimene az udvarra, s amint meglátá hogy a szolga a kapuba jön, nagy lármával reá támada :

Te gaz kölöncz, most van vége a temetésnek? Várj rá, öszvetöröm csontjaidat . . . Majd úgy eresztelek el másszor is az ispán temetésére.

A fiú meghunnyászkodva mene el előtte a korcsmába, János diák pedig kimene a ház megé, honnan a füttyentés hangja jött.

Ah jó napot, édes Endre úrfi!

Csitt, mond Endre hirtelen, nem szabad tudni, hogy itt vagyok. — Mi újság?

Istenem! ez a szegény pára, hogy megizzadt, ugyan nagyon megzaklatta nagyságos úrfi, szinte reszket bele. Nem pihentetjük meg egy kicsinyt? Aztán, Jézusom, mi lelte az úrfit? Olyan sápadt mint a fal. S minek az a sisak fején? Istennek hála, most nincs török a nyakunkon. Szálljon le édes Endre úrfi, s pihenjen meg, az a szüntelen való nyargalás, hegyen völgyön mint a forgószél, elrontaná még a vasgyúrót is.

Mi újságot tudsz János, hogyan vannak Terèbesen?

mond az ifjú, szavába vágva, mintha nem is hallaná amannak szavait.

Majd mindent elmondok, mindent Endre úrfi, de előbb szálljon le hát. Ez a szegény pára . . .

Tudsz valamit, kérdé hevesen.

Istenem, mondom, hogy szálljon le előbb.

Ördög és pokol! mond az ifjú, hogy kend oly sokat tud hiába fecsegni, János. Én tudni akarom mi hír van, s tovább menni.

Lelkem-adta Endre úrfi, csekélység, semmi; hogy az úrfi még olyan heves is tud lenni, pedig mondom csekélység. Lyányom ma odát volt a pusztán, senki sincs otthon, Dorogi uram a hasznosi erdőre ment reggel, csak Teréz asszony és Emelka. Sokáig beszélt Terézzel, ki az ablak alatt ült, de Emelkát nem látta. Végre mikor el akart jőni, a kis szoba ablakára pillantott, s látta Emelkát rokka mellett csendesen ülni; az orsó sebesen pörgött kezében, de a lyányka néha-néha letette, s orczáját kendőbe rejtvén sírt.

Sírt? kérdé Endre meglepetve, valóban sírt? S neki különben nem könnyen áll a sírás.

Semmi, Endre úrfi. Teréz azt mondta hogy az ispán leányát siratta, ki apja meghalván, árván maradt egy kisded négy esztendős öcscsével.

Gondolnád? — — De semmi! s nincs egyéb? S Dorogi hát nincs otthon?

Csak éjszakára várják.

Isten veled, János! mond az ifjú kezét nyújtva János diáknak. Maradj fen egy kissé tovább, érted? Az éjt talán itt töltöm.

Hozza isten Endre úrfi. De hát most hová megyen?

Át a pusztára. Kell őt látnom, nyugtalan vagyok; ott valaminek kellett történni. Különös érzések támadoznak bennem. Isten veled, még ma látni foglak. S ezzel megsarkantyúzván lovát, tova száguldott.

A csaplár fejcsóválva nézett utána, meddig el nem tűnt szemei elől. „Mi baja lehet ennek a fiúnak, még ilyen különösen nem láttam! hm, hm, most már szeret-

ném ha soha sem látta volna azt a leányt, még tudja isten mi történik miatta. Az a tót zsivány, az a Hornya, rég kerülgeti ezt a leányt, s pedig Dorogi s Hornya sokat vannak együtt itt a korcsmában, s mindég úgy titkolódnak. Istenemre mondom, nem szeretem a dolgot. S ennek a tüzes vakmerő ifjúnak nem is mer az ember ilyet mondani. Isten mentsen meg.... mi lenne abból. Ej, ej, bár ne tudnék semmit a dolog felől.

III.

Emelka atyja, az öreg Dorogi, egy tisztességes jó házból vette eredetét, de a török pusztítások között számtalan nemes nemzetségekkel ő is ínségre jutott, s csekély birtokait elvesztvén, hogy magát éhhel-haláltól megóvja, mások kegyelmeihez kellett folyamodnia, s így juta gróf Zsarló szolgálatjába, s a terebesi vadász kötelességeit szinte tíz esztendő óta vitte. Ő sanyarú vala minden tiszti dolgaiban és pontos, jószivű ember mindaddig, míg a jószivűség semmibe sem került, de mihelyt embertársait áldozattal kelle segélni, ott a jószivűségnek a pénzszeretet és a fösvénység hallgatást parancsoltak. Ne lett volna benne ez a gyengeség, mely annyi rossznak kútfeje, oly szembetűnő mértékben, őt sok jó egyéb tulajdonai szeretetre méltóvá tehették vala mind azok között, kikkel öszveérintésben élt. Ő azon korban állott, midőn az ember többnyire belefáradva az élet terhes foglalatosságaiba, kivánna magának gyakrabban pihenő órákat csinálni, s ha ezt mégis nem teheti, zúgolódva kezdi és végzi munkáját. Dorogiban ez a zúgolódás, ez a zsémb annál gyakorabb volt, minél terhesbek, minél fárasztóbbak voltak erdőmesteri foglalatosságai. Ő csak ünnepnapjait mondhatá szabadoknak, egyébkor, kivált téli időkön kivül, hajnaltól estig nem vala hon, s ha haza tért, komor és kedvetlen volt, s panaszla sorsa s terhekkel megrakott élete ellen, kinek egykét fillért, mint mondogatá, izza-

dás közt kell keresnie az alatt, hogy oda át a faluban az az ispán szobában ülve úr, s torkig ül a bőségben. S ha ilyenkor háznépe közűl valaki csillapítá, vagy vígasztalta, mit testvér húga Teréz több ízben próbála, szinte dühösségbe jött, és keserű szidalmakat ejte. Igy lőn, hogy háznépe csak akkor volt békén, midőn ő nem vala honn. Rajta kivül azon kis csínos mezei lak népessége csak négy személyből álla, leányából, testvér húgából, s két szolgaleányból. Teréz egy, sugár magas alak, kinek szelid vonásaiban jóság és bizonyos lelkicsend mutatkoztak, s kinek ábrázatján, bár szemei születése óta homálylyal valának borítva, s bár hanyatlani kezdő korát élte, nem lehete minden kellemet megtagadni; viselt gondot a házra, s neki köszönheti Emelka is, hogy jobb neveléssel dicsekedhetett, mint talán sok hozzá rangra nézve hasonló leányok. Teréz és nevendéke Emelka a leggyengédebb szeretettel viseltettek egymás iránt, s ami ezt búsítá, az a másikban is a legmélyebb részvételt ébreszté fel. Midőn Emelka először megvallá Endre iránti indúlatait, Teréz megrettene, s igyekezett a leánykát arra bírni, hogy e kötelékket oldja fel; de minekutána látta, hogy szerelme mélyebben van elgyökerezve, mintsem többé kiirtani lehetne, arra fordítá minden gondjait, hogy titokban tartassék, s a két cselédnek a legszorosb hallgatást parancsolta, tudván azt, hogy ha a kegyetlen hasznosi grófnak értésére esik, áldozataivá lesznek haragjának, s mert elképzelé, hogy Dorogi is, esmervén gróf Zsarló természetét, leányának e szövetkezését a legnagyobb kedvetlenséggel veendené, eltitkoltaték minden ezelőtt is : amit könnyű vala eszközleni, mert, mint mondánk, ritkán volt honn, és Endre úrfi soha sem jött előbb Terebesre, mintsem a csengerházi csaplártól Dorogi hollétét kitudakozná.

Így állának a dolgok, midőn egy estve Dorogi fáradtan haza jövén, puskáját levevé válláról, és e szavakkal : „le veled utálatos szer, bár ne jött volna a világra, ki először föltalált,“ haragosan a szögletbe

veté. Hogy nekem meg is kelle valaha azt tanulnom vesztemre! Mint bánnak velem! Ha itthonn maradok, kinn megvan a nagy kár, az a lator nép megcsal, meglop, az uraság engem becstelenít; ha kimegyek, megint a gróftól nincs nyugodalmam. Az az isten-adta vadászat! melyből semmi haszon, csak lábbeli kopik benne, melyet aztán senki sem térít meg. Nem gondolhatom, mi gyönyörűsége van a grófnak benne, szüntelen azokat a meredek sűrűket mint medve bujkálni. Nincs-e más mulatság a világon, mint az, hol az ember lábait csaknem csontig lejárja? Ifju koromban? igen, akkor szívesen jártam volna, de akkor úr valék, s most őszűlt esztendeimben bakszökéseket kell tanulnom sziklától sziklára, mint a kőszáli kecske, s az isten-adta egész nap! — — Hüh be elfáradtam, mint a marha, mely reggel óta igában nyög, s mi hasznom benne? egy fillért sem bírtam elaggott gyenge koromra összetakarítani, hogy a férgek ne emészszenek meg. Istenem, istenem, ki fog engem öreg napjaimban gyámolni?

Teréz és Emelka szótlan ültek a kandalló mellett, míg az öreg zsémbelődött, mert ismerték természetét, hogy ily órában a legbékesb beszéd is tűz az olajra. De végső szavai Emelkában a gyermeki érzelem húrjait illenték meg, s a lyányka felkelt, és csendesen atyjához menvén, e szavakkal: Édes atyám, ne epeszsze magát ily aggodalmakkal: Nem vagyok-e én leánya, ki öreg napjaiban gyámola lehetek? egy forró csókot nyomott kezére.

Hallgass, mond az öreg, haragosan visszatolván őt, csak olyan vagy, mint a többi nemedbéli, hiúságokon kapkodó, és csalfa, lenge és csapodár, neved asszony. Együgyű, kába lyányka, mit tettél mindeddig atyád könnyebbségére? Menj, menj, te sem vagy jobb, mondom, mint egyéb nemedbéliek.

A lyányka keserű könnyekre fakadva vonúlt vissza, és a szobának egyik szögébe, hová csak homályosan csillogott a kandalló világa, elvonúlva nyomta el fájdalmát, melyet atyja méltatlan pironságai szívében támasztottak.

Édes bátyám, monda Teréz, ki mindeddig szótlan ült helyén, kérlek, hogyan lehetsz eléggé kegyetlen, ártatlan lyányodat oly vad szemrehányásokkal keseríteni? Mivel ada okot reá, kérlek az istenre?

Te is itt vagy? mond Dorogi oly hangon, melyben harag és elkeseredés látszott; gondolám mindjárt hogy ügyészévé fogod magad tenni kedvenczednek. Jól tudom hogy ti összetartotok, hogy egyiktek úgy nem gondol az én sanyarú életemmel mint a más, hogy egy vigasztaló szóval sem jőnétek enyhíteni terheimet, de...

Nem magad vagy-e, kit minden szó, minden megnyugtatás, csillapító hang, csak bosszúságra gerjeszt? Csak fecsegj, hisz ahhoz jól tudtok! De istenemre mondom, segítek, nem sokára segítek én magam a dolgon, s nektek úgy kellend tánczolnotok, mint én kivánom. Meglátom ki lesz az én akaratom felett úr saját fészkemben!

Nem voltunk mind eddig engedelmes szolgáid édes, édes bátyám? Ne hagyd magad elkapatni a haragtól.

Csitt nekem, nem akarok hallani több fecsegést, én el vagyok tökélve, hogy e nyomorú szolgálatról lemondok; a verebélyi ispán tegnap halt meg, a gróf megigérte, hogy helyébe Hornyát nevezi, az egy derék ifjú ember, és szép is azon felűl, ami a ti bálványtok, gyenge teremtések! s mondjatok bármit, én többé nem hallgatok beszédetekre, eleget hallgattam, s te Emelka, férjhez mégy hozzá, s atyádat elaggott korában megmented az éhhel-haláltól.

Édes atyám! azt az irtózatos ....

Egy szót se .... mond az öreg felegyenesedvén helyéből, nem akarom, hogy felingereljétek mérgemet, s olyanra kényszerítsetek, mit talán magam is megbánjak .... E szavakkal kimene a szobából, és ágyára dőlvén, mint az, ki boldogságára egy nevezetes lépést teve, lassanként elcsillapodván fellázadt vére, elaludt.

Midőn a szobát elhagyá, Emelka mély zokogással borúlt Teréz nyakába. Édes néném, te egyetlenegy

istápom és reményem, szabadíts meg engemet, én el vagyok, örökre el vagyok veszve.

Együgyű kába gyermek! azt hiszed hogy az atyádnak komoly akaratja? Nem láttad-e, hogy rossz órájában volt, s e beszédeket csak a fellobbanás mondatta vele? Holnapig elfelejti, s többé elő sem hozza.

Nem, nem, mond a lyányka fejét csóválva, én jól ismerem őt, szándékait nem könnyen változtatja, s oly elhatározott beszédet mint ez vala, még nem igen hallottam tőle, s nem hiába jár utána az az utálatos Hornya. Ez kicsinált dolog édes néném, mondj akármit, én érzem hogy a legszerencsétlenebb teremtés vagyok e földön.

Kedves Emelka, mire ez a hiú félelem? Mind ez semmi, valóban semmi, s ha feltenném is hogy való, nincs-e még száz módja a szabadulásnak? Azt hiszed-e, hogy Endre úrfi nem talál módot?

Ne nevezd őt. Boldogtalan pillanat, melyben először láttam! Ezek az érzelmek, melyeket keblemben felébreszte, lesznek gyilkosaim. Nem tudod-e mily szoros titkot parancsolt, nem tudod mint retteg atyjától? Ó néném, mondj, ha tudsz, csak egy vígasztaló szót: nekem egy reményem, egy gondolatom sincs, mely romlással ne fenyegetne.

Boldogtalan képzeletek, lyányka, boldogtalan képzeletek! Én szólni fogok atyáddal, s lefestem előtte egész fekete színekkel azt a szerencsétlenséget, melyet kába szándéka által akar neked készíteni. Én ismerem Hornyát, jobban mint ő, s le fogom neki ábrázolni micsoda embernek akarja adni egyetlen gyermekét. Most légy nyugton leányom, feküdj le, és verd ki fejedből e bohó képzeleteket.

A lyányka egy kevéssé meg látszott nyúgodni e beszéden, s lefekvék, de midőn végig gondolá állapotját, újra felébredtek aggodalmai, s fejét a párnákba rejtve keservesen sírt. Látta nyomorúságát egész nagyságában, látta hogy az egyetlenegy Endre az, kiben reményei egy pontba látszanak gyűlve, hogy csak ő lehetne

őt képes megmenteni, de az okosság azt tanácslá, hogy ez előtt titkolni kell az egész dolgot, nehogy mérséktelen tüze még nagyítsa a szerencsétlenséget. Ily hánykódások közepett töltötte az éj nagyobb részét, s csak hajnal felé nyomá el az álom.

Másnap atyja, a nélkül hogy valamelyikhez háznépei közűl szólott volna, korán elmene, ami Emelkában új nyugtalanságot gerjeszte, s egész napját a különben fürge, vidám lyányka rokkája mellett megvonúlva a szobában tölté, s ottan-ottan szemei keserű könnyekkel töltek el.

Így állottak a dolgok a terebesi pusztán, midőn Endre úrfi a csaplártól hallott hír következtében a zagyvai hídon keresztűlnyargala.

A vidék, mely lovagunk szerelem-tüzelte szemei előtt felnyílt, hasonló vala egy szép tájképhez. A Zagyva két partja kies zöldeletű rétekkel volt akkor is mint ma elborítva, s a kedves tekintetű lapály akkor is erdő-koszorúzta hegyekkel vala körűlvéve, keletre t. i. az irtózatos meredekségű Ágastető, mely egyike a Mátra magas bérczeinek, nyúgatra pedig a szentkúti hegyek köríték. Csak azon kis vadászhajlék, mely sűrű szilfái körűl mint egy tündérlak úgy mosolyga lovagunk elébe, tűnt el a mai időben e tájról, s helyette egy vörösfedelű úri laks néhány gazdasági épületek látszanak a táj zöldéből feltűnni.

A forrásnál, hol először látá egymást a két szerető, megálla Endre úrfi, de nem találván senkit, tovább lovaglott a hajlék felé. Midőn közel vala, leszálla nyergéből, és ménét a sövény mellé kötve egy sűrűbe, gyalog ment a vadászhajlékba.

Istenem! kicsoda az! kérdé Emelka, felszökvén helyéből, amint látá, hogy az udvaron végig egy idegen jő, a kutya mellette áll, s meg sem ugatja.

Ki jő? kérdé Teréz.

Öltözete azt mutatja, hogy katona; én nem ismerem, de kellett neki már itt lennie, különben a kutya nem örvendene úgy jöttén. Istenem! talán Hornya.

Alig mondá ki Emelka szavait, az ajtó megnyílt, s egy deli férfi alak sisaktól fedett arczczal és pánczélosan fegyveresen megnyitván az ajtót: Emelka! mond enyelgő hangon, s kiterjeszté karjait a lyányka felé.

Istenem! te vagy Endre? mond a lyányka felijedve, mit jelent e szokatlan öltözet, épen ma?

Nem tudod? Csalfa, nem te kivántad-e, hogy hadi öltözetben láthass?

Úgy! — — hála istennek, hogy nem más. Istenem, mi bohó lyányka vagyok én, hogy úgy megijedtem.

Tagjaid remegnek Emelka! Mi lelt? Te nem vagy félénk. E fegyverek ijesztének-e meg? Várj, bohó lyányka, leteszem őket.

Hagyd, Endre, hagyd. Veszélyt gondoltam, hogy így felkészűlve láttalak.

Még is, még is Emelka, te nem vagy ma oly vidám. Arczaid halványak, s látod, csalárd, te sírtál, szemeid azt mutatják.

Ah, Endre, hagyd, semmi, valóban semmi.

Nem lyányka, hiába tagadod, szemeim észreveszik a változást; azonban bármely csekély legyen is az, mely lelkeden végig ment, te sírtál Emelka, s itt történnie kellett valaminek Ha tagadod tovább is, Teréztől fogom ki tudni! Talán nyomában vannak titkunknak? Szólj, nekem tudnom kell mindent.

Csendesedjél Endre, mint lángolnak szemeid, hidd valóban semmi — atyám le akar mondani tisztségéről, és —

És?

Verebélyben lakni. Istenem, az az öreg ember nem bírja már vinni tovább e fárasztó hivatalt. Nyúgodalmat óhajt.

Úgy? — — mond Endre, elmerűlten fel alá sétálva a szobában. S fog-e hivatal nélkül élhetni?

Azt a jó isten tudja.

Értelek Emelka. De légy nyugton. Apád leteszi hivatalát, Verebélyben fog lakni, és élelmére ne legyen gondja. Én fogok vele szólni, magam fogok.

Istenem, Endre! ne tedd azt. Atyád meg fogja tudni, és gyanúba ejted titkunkat előtte.

Mindegy, sokáig úgy sem szándékom titkolni; rövid időn mindent tudni fog. Én már elkészíték mindent, szombaton átmegyünk Szentkútra, az én hajdani tanítóm öszveesket titkon, s midőn a dolog megtörtént, tudatni fogom atyámmal.

Az ég irgalmáért, Endre ne tedd azt, elveszít tégedet, elveszít engem. Én nem akarom, Endre, hogy az történjék, nem akarom.

Mit? mond Endre, csudálatosan elsápadva szegezvén szemeit a lyányra, te nem akarod?

Nem, egyáltaljában nem.

Nem akarod hogy enyém légy? Emelka, te nem akarod? Isten, nagy isten! mi ez? Látod te csalárd, hazug szív! most árulád el magadat. Tehát minden vallomásid, minden érzelmed, minden lángod, minden szavad, nem vala egyéb, mint kígyóhízelkedés?

Endre, az isten irgalmáért, te félreértesz engemet! Nem ismered-e atyádat? Nem magad festéd-e előttem haragját? Ó borzasztó gondolat, ha ő titkunkat megtudná: eltiporna téged, eltiporna engem s ártatlan atyámat.

Hahaha! a pokol űzi-e játékát velem? mond Endre vad dühhel felkaczagva, s nem ügyelve dühében a lyányka beszédére; ki hitte volna hogy a sátán angyalképben űzze ármányait e földön. Borzasztó, borzasztó!

Endre, boldogságos szűz! mi lelt? te dühösségben vagy. Istenem, te rosszúl vagy! isten, mi lelt?

Hallgass kígyó! mi gondod rá, hol döfte meg gyilkod mellemet; elég neked ha megöl.

Szörnyű, szörnyű, s te kételkedel? Íme hallgass reám: itt újítom meg eskümet újra előtted, hogy senkit kivűled nem szerettem, hogy nem fogok soha is szeretni, s míg az a kereszt üdvezűlt anyám adománya kezeidben van, melyet jegyűl adtam, addig semmi halandó nem fogja bírni kezemet — mond a lyányka magas égi eltökélettel. s közelebb lépvén az ifjúhoz — Endre,

Endre — mond ellágyúlt hangon, érdemlettem-e én ezt tőled?

Az ifjú bámúlva merűlt el a lyányka nézésében, s mintegy elalacsonyodva látá magát ezen magas eltökéltség mellett, s midőn a lyányka utolsó szavait mondá, könnyek perdűltek ki szeméből, felszökött, s engesztelőleg nyúlván a lyány keze után :

Emelka! mond kérlelő hangon, angyali lyányka, megbocsátasz-e nekem?

Hah, Endre, ez ismét a te szelíd lelked szava volt. Bocsásson meg az isten, ki téged oly szelíddé s oly vaddá teremte egyszersmind. Endre, Endre, hogy te ily csekélységen úgy fel tudál lobbanni, hogy te nekem annyi bajt és szívfájdalmat okozsz, s még is annyira tudlak szeretni!

Angyal! mond az ifjú melléhez szorítva őt : míg szerelmed enyém, nem rettegek semmit, jőjön bár tíz oly rabló mint atyám, kit oly remegve említesz, e szerelmet feldúlni nem foghatja.

Ah kedves, kedves Endre! mond a lyányka bús hangon, még is, én rettegek érted. Ne volnál oly hirtelen, oly láng, én nyugton tudnék lenni, de lobbanásod még veszélybe viszen.

Ne félj kedves, én elég csendes vagyok megfontolni, mit kellend tennem, hogy megmentselek téged és magamat azon veszélytől, melylyel atyám haragja fenyeget. Légy nyúgodt, nem sokára látni foglak, és akkor tudatni veled szándékaimat. El van minden készítve a legjobb módon, s neked velem együtt boldognak kellend lenned.

Igérj meg hát egyet, Endre megnyugtatásomra.

S az?

Igérd meg előbb.

Pajkos, itt kezem.

Hogy semmit sem tészsz megegyezésem nélkül.

Makacs, mit nem kivánsz te mindent, de legyen, legyen. S most isten hozzád.

Angyalom legyen vezéred.

Szerelmed angyala! mond Endre visszapillantva az ajtóból.

A szerelmes pár elvált, nem gyanítva mikor és mely változások közt fogják egymást viszonlátni. De ki tudná megfejteni, mit rejt a jövendők fátyola titkos árnyékával, ki tudná megmondani, hogy az a békes sajka, mely reggel kedvező szempillantat közt szálla tengerre, estig mely partnál fog megállni.

A leányka ablakáról kísérte szemeivel kedvesét mind addig, míg az esti szürkületben el nem tűnt. Midőn ismét rokkája mellé üle, körűlfogák a sötét gondolatok, rémlet fogta el lelkét, titkos és mély mint az éj, mely szobájában elfede szemei előtt minden tárgyakat. Maga sem tudá megfejteni minemű aggodalmak ébredeztek lelkében, de ő nyugtalan és bús vala, mint ki nehéz betegségben vonagló rokonát virrasztja.

Endre úrfi vidáman s nyúgodt lélekkel szökött paripájára, s aggodalom nélkül ereszté azt futásnak az előtte felnyílt téren. A nap már leáldozott vala, s mert a szentkúti hegyek megűl fekete borúlat emelkedett föl, az éj nem lassanként, hanem hirtelen s mintegy sietve borítá be barna szőnyegével a tájékot; s míg lovagunk a hídhoz jött, oly sötétség lőn, hogy alig lehete tíz lépést látni, s a közel tárgyak is formátlan fekete csoportok gyanánt tűntek fel a szemnek. A Zagyvához érvén Endre úrfi, lassú beszédeket halla a túlparton, melyeknek értelmét nem, egyedűl csak hangját veheté ki. Midőn a hídon általjött, csendesen lépteté lovát, s körűltekintgete. Két emberalakot láta, amennyire a homályból kivenni lehete, a pázsiton heverni, melyeket csak a világos színű öltözet jelele ki félig láthatólag, s nem messze hozzájok ropogások hallattak a fűben, melyek azt gyaníttaták, hogy ott lovak legelnek.

Midőn Endre közelebbb jöve, e szavakat veheté ki a beszédek közűl:

Hm, ha én kegyelmed volnék, czimbora, másként beszélnék.

Nos, lássuk, mond Hornya.

Először forgolódnám körűle mint a turbékoló gerlicze, sok szépet kedveset mondogatnék neki, felpiperézném magam mint egy kis király, s nem jelennék meg előtte másként mint czifrán, hogy a szem megakadjon rajtam. Egy leány, hahaha, mi könnyebb mint egy ilyen bohó kis izét elcsábítani; fogadom, még maga járna utánam.

S ha ez nem sülne el?

Ki mondja?

Én, ki már jártam ezt a kopott régi útat.

Kopott? régi? hagyján, csak jól járjon rajta az ember.

Talán te tudnád jobban, ólommadár, ki oly nehezen fordúlsz mint a kenetlen kerék. Hagyd el kérlek, ha mást nem tudsz.

Jó, hát legyen úgy, nem sülne el: akkor erőhöz nyúlnék. Eleintén ficzkándoznék a csík, később megjuhászodnék. Ha pedig ez sem, már akkor nagy oknak kell lenni, már akkor bizonyosan nyúl fekszik a bokorban, s ezt kell meglesni, és kiugratni. Hol a kérő szép is gazdag is, ott a leány nagy ok nélkül nem osztogat kosárkát.

Ez már ér valamit, ez helyesen volt mondva.

Elhinném. Czimbora, ily dolgokat attól kell tanulni, ki tizennyolcz esztendeig egyiránt forgatta a boros kancsót és a huszárkardot.

Nagyon jól, nagyon jól molnár, én már magam is gondoltam ezt. S majd szemmel tartom a porontyot, s ha valamit sejtek, Ábrahám, Izsák és Jákob istene, könyörűlj lelkén, melyet kiugrasztok belőle.

S akkor éljen a verebélyi ispánság! — — De csitt, nem lódobogás volt-e ez?

Úgy tetszik, megnézem, tán valamelyik czimboránk.

Amint Endre észrevevé, hogy megsejtetett, sarkantyút ada lovának, s tova száguldott. Hornya utána néze és hallgatózott, s midőn visszajöve, elmondá társának, hogy egy lovag jött által a hídon.

Nem czimboránk-e? kérdé emez.

Nem az, oldalán kard csörtet, s úgy látszik fején sisak van. Kantározz fel, s menjünk, ő a csárdába lesz. E hídon nem jöhet más, csak az, ki Terebesen volt, itt valaminek kell lappangania. — Néhány perczenet alatt fel valának készűlve, s ismét néhány alatt a csárda udvarán, hol leszállván lovaikról a borozó szobába mentek. Amint az ajtót benyiták, ott találták társokat, kit a hídnál vártak,

Mennydörgő mennykő! hát te már itt vagy, s mióta? mond az egyik, midőn az ajtót benyitván látá, hogy társok, ki után várakoznak, már a csapszékben boroz.

Halál és pokol! hát ez a barátság, kapitány uram? — mond ez, és serlegét borostól a földhöz vágá — szavát meg nem tartani csak becsületes emberhez való, de egy gaz mint kendtek és magam, ha valamit pajtásának tenyerére fogad, cselekszi, hacsak a manó el nem vitte.

A két belépőnek egyike egy alacsony, széles vállú, rendkivűl izmos, naptól elsütött férfi vala, vonásaiban, melyek durvák voltak, erő és elszántság mutatkozott, s bizonyos egyezésben látszott lenni lelke vaskos termetével, szemeiben jó kedv és vidámság volt, de ha a harag öszvehúzá szemöldeit, a néző visszarettent előle, oly irtóztatóvá vált egyszerre ábrázata. A másik, egy szinte közép termetű férfi, de vékony és tagjaiban egy kevéssé nyúlánk, szép termetű, göndörhajakkal, melyeket vörösnek lehet inkább mint szőkének mondani, vonásait nem igen lehete kivenni, mert arcza valamely kenőcscsel vala elmázolva, hihetőleg hogy meg ne ismertessék; egy vonás, melyen a kenőcs vastagabbnak látszott mint egyébhol, gyaníttatá hogy homlokán egy mély vágásnak helye van, egyébiránt az orr, ajak, homlok, áll, igen kedvesen valának alkotva, és ha a vörös hajakat, melyeknek lángszíne valami visszataszító vala, fel lehetett volna cserélni, a fej sok férfiúi szépséggel vala felruházva. Vonásaiban komolyság és sanyarú lélek jelei ültek.

Mit mond az az ökörfej amott? kérdé az elmázolt ember, társát komolyan és villámló szemekkel mérve: a gyáva ördög még elárul bennünket.

Az izmos férfi nem felelt, hanem közelebb ment az asztalhoz, és félig tréfálva félig haragosan rákiálta:

Bornadály, mocskosabb a sárban fetrengő bivalnál, már megittad eszedet?

Ki mondja, hogy én ittas vagyok? Csúfolódó hazug! tán te vagy részeg, azért nem érted az igaz beszédet. Csalfa, zsidónyúzó, ismerlek, egy darab vászonért kész volnál pajtásodat felnyársalni.

Pókhasú, kutyahal! ni mint kitolta már szemeit a bor! Lásd meg! még ő pattog! Veszekedni akarsz-e, félénk kutya, tudod mint jártál már másszor velem? Vagy hallgass, vagy lelkemre mondom e fokos vállaidon fog lejtőt járni. Amint ezt mondá, az izmos férfi kinyújtá karját, hogy nyakán fogja, de az tovább szökött az asztal megett, s ijedve kiálta fel:

Czimbora! pajtás! ne légy bohó, értsd meg a tréfát! Istenem! veszekedni akarsz-e, ki bántott?

Csendesen, legények, csendesen, mond az ifjú parancsoló hangon. Andor, nem szégyenled magad czivódást kezdeni? És te Illi, te gyalázatos boriszák, ha gégéd uralkodik rajtad, legalább nyelvedet tedd lakatra, különben istenemre mondom, s már máskor is mondtam, megjárod velem.

Édes jó uram, hiszen én már hallgatok, békén akarok maradni, de ez a marakodó Andor . . . .

Csitt, Illi, most már legyen elég, szót se többé, mond az ifjú, és csendesen leülvén az asztalhoz, csak most vevé észre, hogy a korcsmában többen is vannak. Balról a szögletben t. i. egy kerek asztal mellett öt ember ült és koczkát játszott, nem messze hozzájok pedig, emezekhez hasonló öltözetű a lóczára dőlve, egy pedig fejét a lóczán végig nyúlva aludt. Külsejökből azonnal meg lehete ismerni, hogy hadi emberek s fegyverök az asztalon és széken vala elhagyva. Jobbra a korcsmából benyíló szobában pedig a korcsmáros ült Endrével lassú

beszélgetések közt, melyeknek értelmét nem, csak hangját lehete kihallani az irószobába.

A mázolt arczú legény készantag úgy üle az asztal mellé, hogy néha-néha bepillanthata a mellékszobába, s láthatá Endrét tetétől talpig, s láthatá hogy a csaplárral bizodalmas beszéletekben van.

Illi! mond az ifjú, minekutána néhányszor a korcsmárost és Endrét szemügyre vette volna, emlékezel arra a fekete lovagra, kit ma reggel megugrasztottunk? Vigyen el a manó, ha ez nem egy azzal, kit most a hidon általnyargalni láttam.

Volt-e pánczél derekán? mond az izmos Illi.

Pánczél, és fején sisak, amennyire a homályban láthattam.

S az a szép fekete paripa alatta, mintha a szélkirály méneséből való volna. Ördög és döghalál! hogy mi gyávák voltunk őt elszalasztani, de az én nyergesem nem futhata vele versenyt, a nyomorúlt gebe már eleget szolgála, szeretném őt ily villámcsikóért felcserélni. Ez a nagyszájú gyáva Illi, mond megvető pillantattal társára tekintve, kit már akkor a bor és álom elnyomott, nem mere azon a tüzes fakón utána menni, de csak az ördög még egyszer előmbe vezesse ezt a nyalka ficzkót, hitvány eb legyen nevem, ha lovát magamévá nem teszem.

Ne félj, Illi, kezeimben van.

Hogyan?

Amott ül a csaplár szobájában.

Úgy? hát könyörögjön a Jehovának, hogy békében maradjon. Én mindjárt megyek, s felkantározom lovát magamnak.

Azt nem teszed, Illi, azt nem kell tenned, kábaság volna, mielőtt tudnók kicsoda?

Mi gondom reá, ha a török császár fia is, nekem ő nem kell, hanem lova.

Dőre, mondom neked, azt nem teszed. Hátha Endre úrfi volna?

Pah! kinek jutna ily gondolat eszébe. Endre úrfi fog járni ily időben a verebélyi csárdába! Ő most jól alszik magas palotájában a puha párnán. A gyáva fiúcska, ő nem fog éjszaka lóháton nyargalózni, nem úgy termett hogy egyébre való legyen, mint kályha mellett ülni s vén asszonyok meséin pityeregni.

Gondolnád? — Ha úgy volna! de én ismerem őt jobban, s bizonyossá tehetlek, hogy ő más mint aminek látszik. Ő meg nem retten a maga árnyékától, valamint atyja, ő épen az a vakmerő, szilárd, makacsszívű, ami atyja, csak egyben különbözik tőle, s jaj neked, hogy különbözik.

S az mi volna?

Az ami neked semmi. — Reggel és estve térdepelve nyögdécseli az Üdvözlégy Máriát, a szentkúti barát, az a vén lator, tele verte fejét Szűz Máriával, Mihály arkangyallal, Jakab és János apostollal, s a Belzebub tudná micsoda szentekkel.

Az semmi, az apja okosabb, ily dolgokon nem sokat töri fejét, s akarja, hogy más se törje. Majd kiveri ő e bolond mámort az úrficska koponyájából. S ha nem is, vigyen el engem a sátán csont és bőröstől, ha gondolok vele.

Te bohó vagy, nem látsz orrodnál tovább. Ha az a Zsarló ma behúnyja szemét, akkor megyek merre két szemem visz, mert ily Szűz Mária katonáját szolgálni embernek, ki nagyokra termett, mint p. o. én és te, Illi, a világnak legnagyobb szégyene volna, Azért, pajtás, czimbora, te szívemnek szíve, neked megmondhatom, azért magamat bemesterkélem most Verebélyre, s ha egykét esztendeig arattam, míg az öreg Zsarló él, midőn felfordúlt, tele erszénynyel könnyű lesz tovább állni. Nincs-e igazam? S te czimbora, neked velem kell tartanod, míg élsz nem fogod megbánni.

Nem voltam-e én mindég hű társad? Itt kezem pajtás, hogy nem hagylak el, de azért e fekete paripát magamévá akarom ám tenni, mert amit mondasz, az nem egyen fejembe.

Épen az az, amit előbb meg kell tudnunk. Ha szemeim nem csalnak, ez a paripa épen az, melyet ezelőtt félévvel az ecsegi erdőben vettünk el, tudod, mikor azt a hét gyáva németet megszorítottuk. Zsarló talán fiának adta a lovat. Azonban lehet hogy hibázok, mert minek volna e leeresztett sisak, e pánczél Endre úrfin? hiszen itt saját uradalmában nincs kitől félnie, hanemha valami titkos szándékot forral. Majd vigyázzunk rá, s ki kell tudnunk, bármi történjék.

Azalatt míg ezek itt így beszélgetének, a katonáknak egyike, ki a lóczán végig nyúlva feküdt, felüté fejét, s nyugtalanúl kérdé, ha hajnal van-e már?

A koczkázók nevetni kezdének kérdésén.

No őrült bolondok, mi van itt nevetni való?

Amazok most még inkább nevettek.

Halál és pokol, mióta lettetek bolondok mindnyájan : én azt kérdem, ha reggel van-e már?

A nevetés még inkább folyt.

A sátán tépjen szét benneteket, mond ez felemelkedve helyéből; aki köztetek nevet, azt mindjárt megtanítom sírni.

Most a koczkázók felhagytanak a nevetéssel, de a másik alvó kezde nevetni, melyre a magas férfi szinte dühödésbe jöve, felugrék helyéből, és a koczkázók felé rohant, kik megett a nevető egy faszékre dőlve volt; de a koczkázók felszökdeltenek helyekből. Csendesen, Bartó, csendesen, megőrültél-e? kiáltának egyszerre hárman is; ha nem tudsz magadon segíteni, majd segítünk mi.

Gyáva, nyomorék szúnyoghad! Ti? ti mernétek? Álljon elő aki oly bátor köztetek, mindjárt megtanítom hogy kell bolondot űzni a magánál okosabból.

Bartó! te vagy igen sokat ittál, vagy megkábúlt elméd. Nem nevetni való-e, hogy még alig sötétedett el az est, már hajnalt hirdetsz, mint a megdőrült kakas.

Vihogó kutyák, hát nem szólhattok? Nevetnetek illik-e okos embert? Lelkemre mondom, — rég űzitek velem játéktokat, nem sokára siralmasan lerovom.

Eszed tébolyog, Bartó, csak czivakodást keressz. Ha oly nagy kedved van hozzá, üsd fütykösödet hátához annak a fekete betyárnak ott az asztalszögbe, az kaczag rajtad legjobban.

Bartó körűlnézett, s midőn látná hogy a korcsmában három idegen betyár is van, a szégyen és méreg teljes erővel lobbant fel benne, s felkapván egy jókora vastagságú botot, mely a korcsmának egyik szegletében állott, a három borozó legény felé mene, s minekelőtte szólna, kit legközelébb ért, az alvó Andornak válla közé üte. Ki ijedtében felugorván, mert álmában talán bírói személyek között képzelé magát, fölkiálta : Irgalmas isten! engem ártatlanúl akasztanak fel!

Hangos kaczaj támada a katonák közt Andornak e szavára; Hornya is teljes tüdejéből nevetett, s még a szigorú Illi képén is lassú mosolygás vonúla végig.

Hej részeges lajhár, neked jól jő ez az ütés, legalább kiveri fejedből a mámort, mond haragosan Illi; ha czimborám nem volnál, megkérném ezt az őrűlt katonát, hogy verjen végig rajtad.

Halál és pokol, ki az őrűlt? kérdé a mérges Bartó, hatalmasan ütvén az asztalra, hogy minden boros edény széthulla róla; ki vagy te otromba paraszt, hogy egy okos katonát őrűltnek nevezni mersz?

Otromba paraszt, uram, amint mondod, de őrizkedjél tőle, mert azt a fütyköst könnyen kiveszi kezeidből, és koponyádon zúzza szét.

Isten hírével, most hát veled lesz dolgom! Előbb ennek a barna pajtásodnak akartam betörni a bordáját, mert ő volt legkészebb a kaczajra, de isten hírével, hát rajtad szerzek e botnak mulatságot. Ezt mondván, felemelé botját s meg akará ütni Illit, de ez hirtelen felszökvén helyéből, megragadá izmos karjával a botot és egy kevés birakozás után kicsavará kezéből a katonának. A katona pisztolyhoz kapott, de Illi sem vala rest, s kihúzván öve mellől egy pisztolyt, egy szempillantat alatt felhúzá és czélzásra irányzá.

Fel ne húzd, katona, sárkányát fegyverednek, mert én már kész vagyok, s te azonnal ördögé lészsz.

A csaplár hallván a czivódást, közikbe jött, és esdekle, hogy legyenek csendesen. A koczkázók látván hogy a tréfa komoly színt vesz magára, felkeltenek helyeikből.

Bartó! kiáltának többen egyszerre, le azzal a pisztolylyal! s kelmed idegen, akárki legyen, dugja el fegyverét honnan elővette. Szégyen magyar embereknek egy kis hahotáért egymást öldökölni.

Félre, gaz latrok! ki akar engem megtartóztatni, hogy azt az ugató szelindeket meg ne lőjem: felelé Bartó, társai felé mérges tekintettel fordúlva.

Mindnyájan, te esztelen borkancsó, kiáltának amazok, és rá esvén Bartóra, kivevék kezéből a pisztolyt sok birkózás után.

Pajtások, czimboráim, mond Bartó esdekelve, csúfja legyek-e egy paraszt kutyának? Esküszöm a pokolnak minden ördögeire, ezt soha sem fogom nektek elfeledni.

Igazság, monda egy rész, az otromba szajhafi kudarczot üt rajta, azt még se tűrjük.

Tudjátok-e mit? Hagyjuk őket bottal kivíni az ügyet. Adjatok Bartónak is egy fütyköst kezébe, úgy is kanász volt, a bot úgy karikáz ujjai közt, mint a szél-zuhogtatta malomkerék.

Úgy legyen, monda Bartó, én úgy akarom, élet s halálra!

Legyen! kiáltának a többiek.

Kar, kar ellen, Bartó, mutasd meg, hogy nem csak nyelved és torkod derék, hanem karod is, amint katonához illik. Te pedig, füstös betyár, vigyázz: ha győztes lészsz, tovább mehetsz, ördögeid hírével, kikhez amint képed mutatja, rokon vagy, ha pedig meggyőzetel, lábadnál fogva akasztalak fel arra a fogasra, s ott fogsz billengőzni hajnalig.

Úgy legyen, mond hidegen Illi, s mindnyájan rá kiáltának, hogy: Úgy legyen.

Andor és Hornya rémülve tekintgetének egymásra, s az első kivált mozdulatokat teve az ajtó felé, melyből észre lehete venni, hogy jobbnak látja az ütközet végét be nem várni, nehogy a sor akkor majd reá is kerüljön; s valóban, mikor a katonák hátra kezdének vonódni, hogy a két vívónak szabad helyet engedjenek, mind Hornya, mind pedig Andor elillantak, s lovaikra szökdelvén, kinn várták a viadal végét, hogy ha szorúl, futásban keressék a győzelmet.

Te csontos ördögfi — kiálta nevetve egyike a katonáknak Illihez, midőn ez az asztal megűl kilépe s izmos tetemét előtte megmutatá, — te csontos ördögfi, őrizd vastag tökfejedet, hogy e katona görcsös botja meg ne látogassa, mert istenemre! bizony talál rajta mit ütni.

Vigyázz te a magad vörös kobakjára, mert ha dőre pajtásodat megtánczoltattam, majd a tiedet vadászkésemmel szelem ki vállaid közűl, s elviszem magammal szövétnekűl, hadd világítson vörös hajad éjjeli útamon.

A két vívó most előlépe jókora vastagságú bottal fegyverkezve, s a korcsmaszoba közepén, hová a mécs legjobban világíta, megállapodának.

No isten neki, jer hát te megdőrült hosszú katona, ha mersz, hogy legyen e pihent karnak mit ütni, mely úgy is hajdanában meleg vasakat lapítgatott a kovácsvinnyében.

Nesze hát, lólábrontó szennyes kovács! mond a magas katona, s egy ütést mére botjával az Illi fejére; de ez oly sebességgel, melyet alig lehete szemmel követni, visszaüté botját, s ugyanazon pillanatban oly hatalmas csapást ada a katona baloldalára, hogy az mint a korbácscsal megcsapott hólyag nagy puhanással a földre esett.

Lásd, szerelmes czimborám, már is elterűltél. Ámde ez csak kecskebotlás: ugorjál talpra, s ne hagyd magad, mond gúnyolólag Illi.

A nézők között kaczagás támada a hólyagpuhanásra, melyre az elesett katona még inkább tűzbe jövén hogy saját társaitól kinevettetik, felszökött földről, s

teljes erejével rohant az ellenfélre. Most a viadal egész mértékben kezdődött, a botok csattanása, a nézők folyvást való kaczagása, a korcsmáros aggodalmas jajgatásai, ki vendégeinek koponyáját is, de fazekait még inkább féltette, melyek egy polczon a két levente felett álltak, s minden szempillantatban ki voltak a veszélynek téve : mind ez egy különös, nehány perczig tartó jelenést ada a nézőnek, melyet az akkori kor harczjátékai sem haladtak volna felül érdekletre nézve. A rohanás, melyet a katona, felugrása után, kezde; nagyobb erőt, bátorságot és tüzet fejleszte ki, hogysem könnyen lehetett volna ellene állani, s a győzedelem csak azért nem lehete a katonáé, mert egy Illi vala ellensége, kinek nagy ereje mellett elég hidegsége, s azon felül ügyessége is vala, s így lőn, hogy a szegény fellobbant hadfia több kemény ütéseket kapa az alatt, míg társa alig egyet, s végtére a sok vak hadarászat közben botját is úgy üté meg Illi, hogy az azonnal ketté törött.

Most enyém vagy, szerelmes czimbora, mond ismét hidegen Illi s gúnyoló hangon; most enyém vagy mint a tökbe esett czinke, többé ne is vergődjél, mert az én botom még erős, s az ütést később fogja megúnni mint derekad és kékfoltú vállaid.

Nem úgy kovács, nem úgy, kiáltának a katonák, a viadal még nincs ki : ha meg akarsz szabadúlni körmeinkből, úgy még ölre kell mennetek, s aki előbb győz, arra áldomást iszunk.

Jó, én kész vagyok, bár, lelkemre mondom, az ily viadalt velem nem igen ajánlanám egyikteknek is, de ha az én kedves czimborámnak kedve van, legyen, nem bánom. Ezzel elhajítá botját Illi oly erővel, hogy ez maga eldöbbenthete mindent az Illivel birkózástól, mert egy széklábhoz ütődvén, a bot is, a székláb is ketté törtenek. Illi, amint elveté botját, feltürekezett, s úgy várta a katonát kiterjesztett karokkal : Jer, kedves czimbora, hadd öleljelek meg, mond.

A katona szokott tüzével hozzá szökött, s keményen megmarkolák egymást, s birkóztanak mint két fiatal

bika, melyet az alföld szabad síkja nevelt. A viadalnak csakhamar véget vete az Illi erős karja, mert a katona, ki a botviadalban, ha győzni nem is, legalább sebes és ügyes karjánál fogva mérkőzni Illivel képes volt, itt erőre nézve sokkal hátrább állott, s minekutána sok próbák után sem tudott valamire menni, Illi felemelte a levegőbe, s oly irtóztatólag ereszté a földre, hogy a szegény katona nagy zuhanása között ájúlva maradt.

Ördög és pokol, te kovács, te derék kölöncz vagy, kár hogy nem lettél katona. Éljen a vitézség! Bort ide! kiáltának a vad katonák; dögölj meg te erőtlen vén banya, ki csak locsogni tudsz. Nem vagy méltó a katonai névre. — Mi a neved, czimbora? kérdé egyike a katonáknak, bizodalmasan felé fordúlva.

Azzal nem tartozom nektek, mond Illi, sokat jelentő tekintettel és hangon, de egyikteknek még igéretet tettem, s nem szeretnék adós maradni. Há vörös katona, elő! ha van szív az alatt a zöld mellény alatt.

Barátom, mond a rőt hajú vitéz kérlelő hangon, úgy hiszem, hogy te értesz tréfát. Szégyen volna nekünk bajnok létünkre egymást bántanunk. Testvérszív, te mától fogva pajtásom.

Félre gyáva teremtés, kiálta Illi, midőn látná hogy az felé jő és meg akarja ölelni; eb legyen pajtásod, ki nem mersz velem szemközt állani. Te gyávább az ugató kutyánál, mely csak sövény megől vonít társára, máskor lánczon tartsd nyelved, mert nyakcsigolyádnál húzom ki. Isten veletek vitézek.

Mit pajtás? te nem mégy. Áldomást isznak győzedelmedre. Csaplár, bort ide!

Mit, én áldomást, hogy egy őrültet földre fektettem? hogy egy gyáva eb szavamtól is elrémült? Az nem szokásom. Béke veletek! Ezt mondván kinyitá maga előtt az ajtót, és ment.

A vitézek csudálkozva nézegetvén egymásra: kicsoda ez az irtóztató ember? kérdék a korcsmárost.

Há! uraim, kicsoda, az isten tudja; itt mindenféle ember fordúl meg, ki győzne mindenikkel megismer-

kedni. Kegyelmetek holnap tovább mennek, s ha valaki kérdi tőlem : kik voltak, hát tudom én? Csaplárhoz nem illik az emberek után tudakozódni.

Te hazudsz vén sas, jól ismered őt, de talán zsiványczimborád, s nem mered megvallani.

Uraim, én nem vagyok gazember, én hét esztendő óta bírom e korcsmát, s kérdjék meg uramat, a hasznosi grófot, ha én nem vagyok-e becsületes ember? Én el akartam titkolni ezen ember nevét, mert nem bátorságos megmondani, de ha az én jó nevemet mocskolják kegyelmetek, ha fölgyújtanak is, kimondom, hogy akivel itt czivakodott ez a derék vitéz ember — a katonára mutatván, ki már akkor felvánszorga ájulásából — nem egyéb volt mint a haramia Illi!

Illi? — mondának visszahökkenve a vitézek, az az iszonyú zsivány, kinek nevét három vármegye emlegeti rettegve? Lehetetlen! Illi!

Épen az, uraim, de kérlek benneteket ne áruljatok el, hogy nevét tőlem tudjátok, inkább ördögöket megsérteni, mint ezt.

Légy nyúgodt, mondának ezek, nem lesz bajod. S most társok felé fordúltak, ki a lóczán üle, fejét könyökére támasztva. Bartó, szóla egyik hozzá, te még is ficzkó vagy talpadon, nem szégyelheted hogy meggyőzettél, Illi már más legényeket is terített a földre, kik nálad vitézebbek voltak. Jer az asztalhoz, igyál pajtás, én beszélek nektek néhány csínyt erről a híres haramiáról, és arról aki bandájának feje.

Halljuk! szólának a többiek, és körülülék az asztalt, s csend leve, és figyelni kezdének a beszélőre.

Mi elhagyván ezen jó vitézeket, mivel nem czélunk az Illi életét leírni, és más tájakon fogjuk követni a rege fonalát, csupán azt említjük, hogy a szegény csaplár is megülvén egy szegletben, távolról hallgatá a katonák beszédét, s réműlve és csudálattal hallá több ízben említtetni a haramia történeteiben a Zsarló gróf nevét, kit, hogy Illivel szövetségben van, azt hitte hogy egyedűl ő tudja.

IV.

Midőn Illi a csapszéket elhagyá, s az udvaron megállapodván körűlnéze, s nem látá sem lovát sem társait, elfogá a méreg. A gyalázatos kutyák a kapufélfától búcsút vettek! mond haragosan dörmögve magában. Azonban nem sokára nyerítést halla, s azonnal megismeré, hogy az ő lova, melyet csakhamar meg is talált az út mellett egy fához kötve. Midőn nyergébe veté magát, készantag szabadon hagyá a fékszárakat, hogy lova megmutassa merre mentek társai. Az okos állat természeti ösztönből kitért az útból, és néhány száz lépést mene egy rétszélbe, melyen néhány fa és bokor álla magányosan. Ott találá Andort aluva a fűben, lovát pedig a réten legelve.

Fel te álmos gözü! kiálta Illi harsogó szóval, melyre az ijedten felriada, s e szóval: Istenem, ki vagy? talpra ugrott.

Ha, utálatos álomdunyha! hol hagytad Hornyát?

Előre ment, valakit kémlel.

Valakit? kölöncz, micsoda valakit?

Ahaha, felelt ez ásítozva, azt a pánczélos katonát, ki ottben ivott a csaplár szobájában.

Ha, vigyen el téged a manó, lomha álmos medve! s te itt nyújtózol? Fel lovadra! vagy kitolom álmos szemeidet, s pisztolyomba töltöm sármányt lődözni a kökényfáról.

Nonó! csak ne dohogj, megyek már. Hornya parancsolta, hogy várjalak meg.

Rég ment el Hornya? Láttad azt a pánczélos ficzkót?

Már lehet fél órája, hogy az a gyerkőcze az úton mellettünk elporoszkált, s Hornya azonnal utána mene kémlelődve.

Fél órája? Hah! mennydörgő villám! azóta hol vannak! Még sem vagy készen?

Megyek, megyek, mond az, s felhága nyergébe, de

mivel a bor és álom elnehezíték fejét, amily magasan tolakodott lova jobb oldalán, oly mélyen bukott le a balon.

Mint görög a boros korsó! törjék el a kalánfülű angyalok. Halljad gyerkőcze, én téged nem várlak, hanem hogy meg ne fogjon itt részegen valami kóborló hadnagy, fejedbe lövöm e pisztolyt, s elteszlek a más világra, hogy társaidra ne vallhass. Hallod?

Már a nyeregben vagyok pajtás, czimbora, tán csak nem ment el az eszed, hogy meglőj. Nem vagyok-e én hű társad élet s halál közt?

Hol kancsót kell forgatni, ott első vagy, de hol puska ropog, füleidet dugod, gyalázatos csúnya eb! Előre, vagy . . . .

Megyek, az istenért, megyek, édes kedves Illi, mond ez szorúlt félelemben az Illi hangjától.

S mentek sebes vágtatva, mint kiket ellenség fegyvere űz. Csendes és tiszta éj vala, egy szellőcske sem ingatá a bokrot, s mint valamely szép éjjeli tündér úgy fürdött a hold visszaábrázolt képe a Zagyva hullámzó tükrében. Ezüstszínű ködlepelbe burkolva nyúgodtak a hegytetők. Semmi nesz és hang nem zavará meg a mély hallgatást, csupán a mi két lovagunk sebes száguldása dobogott végig a göröngyös országúton. A monostor mely Verebélyhez néhány nyíllövetnyire az erdőszélben álla, hol most egy templomot s néhány faltöredékeket lát az utas, még ezen időben virágzatban vala, s régi alakzatú czifrált falaival szent László és Kálmán koraít varázslotta az útas elébe. A klastromban minden álomba látszott elmerűlve lenni, csupán egy ablakból pislogott mécsvilág, s lassú morgás és susogások hallattak.

Hallod, mint nyöszörgi imádságát a kecskeszakállú barát, mond Illi, midőn a klastrom mellett elmentek: az neked volna alkalmas Andor: egy barna csuklyát nyakadba akasztani, s éjszakánként boremust kiabálni az ablakon.— Oremust akara mondani a pórszájú Illi.

Mérnek ott bort is? kérdé az iszákos Andor.

Igen, minden hétre egy messzelyt egy jó imádkozónak.

Messzelyt? vigye el őket a manó, úgy nem is végzik el éjjeli gorénusokat haskorgás nélkül. Ördög legyen barát, ha bort nem szabad inni.

Te telhetetlen horpasz! Ihatnál vizet, és pedig szentkúti vizet, az jobb barátnak mint a bor.

Isten hírével, csak hadd igya a barát, én boromnál maradok.

Ily beszédek között haladtanak el a klastrom mellett, s megeresztvén ismét lovaiknak fékét — mert eddig csak halkan jöttek végig a falun — szabad futást engedtek magoknak. Midőn az út erdők közé kezde csavarodni és setétebb leve, ismét halkabban mentek, s nem sokára lódobbanásokat hallván magok megett, visszafordúlának, és láták Hornyát sebesen feléjök száguldani.

Mely szerencse, hogy itt talállak benneteket! mond ez. Nevezetes felfedezést tettem. Azt a pánczélos gyerkőczét a klastromig kémleltem. Gondold Illi, ő mátkája a Dorogi leányának. Midőn a klastromhoz ért, hátul kerűle, s egy ablak alá állítá lovát, hármat füttyente, melyre mécsvilág jöve az ablakhoz, s egy vén zsivány, egy barát. Kihallgattam beszédöket. A fattyú titkon fogja magát ezen barát által a szentkúti kápolnában összeeskettetni. Az idő kisasszonynap éjszakájára van határozva, midőn Dorogi háznépestűl ott leszen búcsún. Ha az esküvés megtörtént, a fattyú a leánynyal odább akar állani. Halljad Illi, előbb kiontom vérét, mint hogy ezt engedjem.

És kicsoda ő?

Azt nem tudhattam ki. De külsejéről nagy gyanúm van gondolni, hogy Endre gróf.

Úgy el vagy veszve, Hornya.

Pah, pah; miért? Épen ez az, amit óhajtok. Atyja ebben soha sem fog megegyezni. De én már általgondoltam az egész dolgot, egy elmés csínyt fogok játszani a fiúval. De tudjátok-e mit? ő azonnal itt leszen, erre

kellend neki elmennie, mi elrejtőzünk a sűrűbe, s a gyerkőczét elfogjuk : ha csakugyan Endre úrfi, fogva viszszük atyjához; ha nem az, úgy nem kell nektek mondani, mit csinálunk vele. Illi, te egy szép paripát kapsz tőlem ajándékúl.

Úgy legyen, én magam elfogom a madárkát. Most rejtezzünk el. De még egyet. Halljátok pajtások, míg meg nem tudjuk hogy kicsoda, meg ne sértsétek. Az öreg Zsarló torkotokba verné kardját, ha fiát megvágnátok vagy lőnétek. A pisztolyból ki a göbet, elég porra tölteni.

Nem kellett sokáig e három erdei latornak lesben maradnia, mert akit vártak, csakhamar megjelent. Elvégezvén t. i. Endre úrfi titkos beszédét a szerzetessel, egy nyájas fejhajtással búcsút veve, s megsarkantyúzván a tüzes mént maga alatt, könnyüden, mintha földet sem értek volna lábai, elszágulda. Nyúgodtan és gond nélkül halada útján, s bizonyos belső csenddel lelkében, mint ki dolgát jól végzé. A mély hallgatás körűle, a felhőtlen tiszta égről ragyogó hold, melynek szürkűlő fényében néma szendergés között nyúgodott a vidék, a regényes, félig homályban álló hegyek, a csendesen zuhogó Zagyva, a harmatgyöngyökben csillogó rétvirány bájos andalodásba meríték a heves ifjú képzeletét. Szeretett lyánykája képe lebegett előtte, s egy szép jövendő, melyet erős küzdelmek, háborgó viszontagságok legyőzésével hive magáévá tehetni, mint ragyogó pályabére a had síkján vívónak, úgy tűntek fel előtte. Andalgásaiból lova nyugtalansága verte fel, mely, amint a szabad tért elhagyá s az erdők közé szorúlt úthoz ért, füleit hegyezni, hortyogni és kapálni kezde.

Csendesen, csendesen Szellő! mond Endre megveregetvén paripája nyakát; mi rémít bohó, nem látod, hogy az út szabad, s bátran mehetsz előre? Hogy a ló nem hiába nyugtalankodék, s hogy előre látá és érezte amit Endre nem vőn észre, csakhamar felviláglott. Alig mondta ki t. i. e néhány szót paripájához, egyszerre egy tompa vad szózat kiáltá a sűrűből, hogy megálljon. Az

ifjú körültekinte, s egy lovagot láta a sűrűből kibukkanni, ki azonnal útját állta.

Ki vagy te durva pór, s mit akarsz, hogy útamat elállod? mond az ifjú oly hangon, melyben vakmerő elszántság mutatkozék, s egyszersmind pisztolyát előkapá.

Ne kérdd, hanem add meg magad, míg fejedbe nem sütöm e fegyvert : mond a durva szózat.

Ismersz-e engemet? kérdé az ifjú.

Igen jól, lőn a válasz.

S mi okod van engem magtámadnod?

Azt ne kérdd — mond ez, néhány káromlattal felczifrázva szavait — hanem tedd le fegyvered, szállj le lovadról, és add meg magad.

S másként nem engedsz menetelt? mond ez elhatározottan.

Meddig fegyvert emelhet kezem, addig meg nem szabadúlsz.

Tehát veszsz el zsivány eb, mond az ifjú, s rá süté pisztolyát.

Hah, kölyök, te rútúl megelőztél, mond a lovag, s melléhez kapván, lováról, mely a lövésre felszökött, holtan lefordúla.

Ez nem ő, ez nem az ő szava! Pisztolyra Illi, kiálta egy hang a sűrűből, melyet Hornya szavának ismert meg Endre. S azonnal két roppanás esett, egy göb füle mellett süvölte el, a másik pedig sisakjának felső tollait tépte szét, s két lovag ismét előugrott a sűrűből. Van még töltött fegyvered? kérdé Hornya csendesen Illit, hogy Endre ne hallja.

Van, de csak vakon töltve.

Úgy nem leszünk mindjárt készek.

Semmi, ő még is a miénk, az ördög sem menti meg kezeimből. — Halljad gyerkőcze, tedd le azt a fegyvert kezeidből, kés nem neked való, megmetszed ujjaid vele, s add meg magad, úgy éltedet megmentheted.

Alávaló haramiák! söpreje az emberi nemnek, ti

ketten vagytok egy ellen? De istenemre mondom, drágán veszitek meg halálomat.

Villám ficzkó, lásd mi hetykén beszél, monda Illi Hornyához fordúlva.

Illi, istenemre mondom, még is ő, ez az ő szava volt.

Mindegy, ha királyfia volna is, én a gyermeket megtanítom, mint kell embert agyon lőni.

Illi, én uramnak fia ellen kardot nem húzok.

Ha, félénk kutya, mindjárt gondoltam, hogy nem fog helyt állni. Halljad, szajhafi, többé meg ne mutasd magad előttem, ismersz hogy én feledni sokat tudok, de az áruló barátot még az oltárnak szentei előtt is meggyilkolom. Így véded te pajtásodat? Menj meddig haragom teljes lobbanásba nem jő ellened, mert akkor késő lesz indúlnod.

Ne légy bohó Illi, mond ez, megréműlve Illi eltökéllett beszédétől, én veled akarok, veled fogok maradni életben és halálban. Ezt mondván, mozdúlatot teve, mintha Endre ellen akarna harczolni; de ő eléggé ravasz vala csak színleni szándékát, hogy Illit megkérlelhesse, titkon pedig azt forralá, hogy pisztolyát megtölti, és Illit lövi le inkább, mint hogy ez az ifjú grófot bánthassa, s az öreg Zsarló kegyelmét elveszítse.

Illi, én majd pisztolyt töltök, mond ez, hátrább vonúlva, mert a fiú, amint látod, jól van fegyverkezve, s csupán karddal nem boldogúlsz rajta.

E gyermekkel? te gyáva lélek.

Meglátod, én ismerem őt, ő bátor és jól forog a fegyver kezében.

Halljad gyerkőcze! mond Illi, Endre felé fordúlva, mivel nem akarod magad megadni, én elfoglak lépveszszővel mint éneklő madarat, s kalitkába zárlak; énekelni, úgy hiszem, tudsz?

Igen is, de énekem sírásra fakaszt. Halld csak! mond Endre hidegen, s czélba vevé a haramiát.

Mint érzéketlen szikla úgy álla e rémítő ember a lövésnek, kezében kard vala, mert töltött fegyvere nem

volt. A pisztoly Endre kezében elroppana, s Illi lovát úgy lövé szügybe, hogy az süvöltve vágta le magát és lovagját a földre.

Ördög és pokol, a gyermek tudta hol kell kereskedni! mond Illi, midőn a porból felvánszorgana, hová nyergéből elvetődött, mert így gyalogúl csakugyan nem sokat tehetek ellened.

Igen jól van, mond magában a ravasz Hornya, most a fiú megszabadúlhat a nélkül hogy Illit bántanom kelljen.

Endre kilődözvén pisztolyait, most harmadik ellensége ellen kardot ránta, de az nem sokáig állá ki a küzdhelyet, hanem futásnak erede, s Endre neki bátorodva győzelme által, utána iramodék, míglen az erdők között el nem veszítené.

Medvének lakozzanak csontain valahány gyáva férfi van, mint ez a gyalázatos Hornya, kit egy mazna gyerkőcze megszalaszt. Én megtanítom most mindjárt mindkettőjöket. Ezt mondván, felüle agyon lövött pajtása lovára, mely holt gazdájától el nem futhata, mert kengyelbe akadva lába, maga után kelle hurczolnia a holttestet; s nyargala oly sebesen mint csak lehetett, de a két egymást űzőt többé nem láthatá.

V.

Nem akarjuk tovább kísérni ifjú bajnokunkat, hanem történetünk jelenéseit általteszszük Hasznosvárra, s kérjük olvasónkat, méltóztassék magának egy tágas boltozatú szobát képzeletben előteremteni, melynek hosszú formátlan ablakai vannak, s az apró üvegtáblák különféle, sárga, kék, zöld, vörös színű üvegekből, régi gót ízlés szerint. A szobának falairól hideg, feszes, pánczélba szorított mellű ősi bajnokok tekintenek le; a szoba padolatja vörös márványból áll, melyen a lépés koppanás nélkül nem lehet, s a koppanások a kerekded boltozatban kettőzve hangoztak vissza. A falak körül magaskarú nagy bőrszékek állanak, s egy hosszú diófa

asztal, durva munka, kiczifrázott lábakkal, rajta néhány öszvetűrt pergamen írás a régiség által elszárítva, s néhány kisebb-nagyobb kard, pallos és tőr, egyik szögletben sárgára festett fogason néhány puska és pisztoly tündöklő csinosságban, ami arra mutata, hogy gyakran vannak kézben. A falon egy ütő fa óra függ, melynek koppanásai hangosan zengenek a boltozat közt, a mutató éjjeli tizenegyen túl látszik állani. A szobát egy homályos mécs világítja meg, melynek melancholiai fénye bizonyos szomorú alakot kölcsönöz a tárgyaknak. Egy másik szögletben egy magas nyoszolya áll, gazdag atlasz párnákkal megrakva, melyekben könyökére támaszkodva, félig takartan egy őszbe csavarodni kezdő, de még jó erőben álló férfi fekszik. Két keresztűlható fekete szeme, mint az éles tőr, egy ifjú emberre függesztve, ki előtte félelmes tisztelettel áll.

S igazak ezek mind, melyeket mondasz, Hornya? szól, ágyából egy kevéssé felemelkedve gróf Zsarló, mert ő az, kit itt leíránk.

Kegyelmes gróf, ne higyen szavaimnak, hanem nézze meg önmaga. A paripa jól ki van izzasztva, s még párolog, mert nincs fertálya, hogy az úrfi róla leszállott.

S valóban van valami szövetkezése azzal a pór lánynyal? Hornya, én igazat kivánok, nem szeretnék általatok megjátszatni, mert esküszöm mindenekre : ki hamis hírt terjeszt, kegyetlenűl fogna lakolni.

Uram, amit mondtam, esküdni merek reá, s ha nem igaz, hatalmadban vagyok minden szempillantatban.

Elég, a dolog úgy is magától fog kifejleni — mond a gróf, és elsetétedvén arcza gondolatokba merűle, mely szinte egy óranegyedig tartott.

Az alatt Hornya némán álla előtte mint a kőszobor, eltávozni sem, de új beszédet kezdeni sem mere, hanem hallgatva leste ura további parancsait.

Halljad Hornya! — mond ez lassú hangon, végig húzva tenyerét öszveredőlt homlokán, mintha el akarná törleni róla a gond fellegeit — neked el kell venned azt

a leányt, most már el kell venned; a verebélyi hivatal megürült, ennek minél előbb be kell töltetnie. A dolog sietést kiván. Te holnap Dorogihoz mégy, elmondod neki kivánságomat, s azt teszed hozzá, de jól megérts, hogy szolgálatomban csak úgy marad meg, ha e parancsot teljesíti. Azt a sérelmet, melyet rajtam leánya teve, hogy arra a fiúra merte szemeit vetni, csak így teheti jóvá.

Kegyelmes uram, mond a ravasz Hornya színlett alázattal, nincs tehetségem meghálálni e kegyelmet, azonban, ha szólnom szabad....

Nos hadd halljuk.

Ha én azon leánynyal öszveesküszöm, Endre úrfi fejembe lövi pisztolyát.

Szót sem többé Hornya! mond ez rendkivül fellobbanva, én nem akarok tőletek tanácsokat kérni, én engedélyt kivánok, s aki visszafelelget.... te tudod már mint járhatsz velem. Azért menj, parancsolatom teljesítve legyen, s hallod, Hornya, hajszálig teljesítve. A többit bízd reám.

Hornya néma tisztelettel hajtá meg magát, és ment. Zsarló egyedűl maradván, újra gondolatokba sülyede, melyek annál mélyebben járhatták keresztűl lelkét, minél nagyobb vala a csend mely körűle uralkodott. Sokáig feküvék szótlanúl magában, míg végre képzeletei fellázítván, felszökött, és ágya szélére üle.

Isten, isten! mond szikrázó szemeit a boltozatra emelve; több ízben büntetél engemet e dühös lángokért, melyeket önmagad oltál keblembe: adj csak ez egyszer mérsékletet, hogy azzal a gyermekkel olyat ne tegyek, melynek bánalma esztendőkig rágja belsőmet. Nehéz mázsányi súlyokkal van e szív megterhelve; hallgass meg engemet mindenható! sok, igen sok ami nyom, többet e szív már nem fog elbírni. E gyermek erkölcse tisztasága, mely az én munkám, az, miért bocsánatot reménylek tőled egy vétkes élet után! ne hadd, hogy magam rontsam le amit építék. — S még is nyugton nézzem-e, hogy ez a gaz költöncz századoktól

fénylő nemzetségét pórvérrel akarja elmocskolni? Nem! esküszöm előtted mindenható, inkább eltiprom e magas törzsök utolsó csemetéjét, mint hogy ezt történni lássam. Nem lenni inkább, mint világ mocskáúl lenni. Ezeket mondván elcsendesedék, s fejét lehajtá a párnára, s úgy látszott hogy szunnyadoz, de a haragnak lázadó szikrái mint izzó tűz égeték belsejét.

Aludni, midőn a gazság velem egy fedél alatt fonja gyalázatos terveit? Lehetetlen, meg kell semmítenem e titkos szövedéket, s még ma és mindjárt, különben megölnek e lángok keblemben. — Monda, és felszökött ágyából, s egy hosszú, térdig érő kaczagányt vetvén vállaira, kezébe vevé a mécset, és ment. Mint sír-utáni vándorlatra kárhoztatott lélek, melylyel a mesék a puszta romokat éjféli órákban meglakosítják, úgy suhogott végig a haragtól fellázadt Zsarló egy hosszú sötét folyosón. Az őr, ki egy lépcsőnél állott, keresztet vete magára, midőn e rémalakot szétszórt hajakkal, halavány ábrázattal mellette elballagni látá, s midőn benne urát ismeré meg, még inkább megrémült.

Parancsol valamit kegyelmes uram? mond reszkető hangon az őr.

Semmit, válaszola a gróf sötéten, a nélkül hogy reá tekintene, s tovább mene a hosszú folyosón, míglen egy erős vasajtóhoz ért, melyet felnyitván, egy tágas terembe lépett, s az ajtót maga után kétszeresen bezárá.

A szobában gazdagság és fejedelmi pompa látszott. Magas selyem kárpitok függöttek az ablakokról súlyos arany rojtozatokkal, a kő padolaton czifrán hímzett török szőnyegek voltak elterítve, melyeken legkisebb zaj nélkül lehete végig sétálni. A szoba falait tűkrök és arany rámájú képek ékesíték. Környűl a falak mellett ülésre és evésre alkalmazott török párnák voltak különfélekép elrakva. A teremnek egyik szögletében zöld atlasz kárpitok között egy nyoszolya állott, melynek gazdag párnáin egy szembeszökő szépségű fiatal férfi csendes álomba merülve nyúgodott. A boltozatról egy nagy lüster függött, s alatta a szobának közepén

egy tűkörként fénylő, sima ébenfa asztal, és körűle székek.

Midőn a gróf a szoba ajtaját csendesen bezárná, lassan az ágyhoz mene, és szétvonván kárpitjait, szemeit az alvóra függeszté. Egy ezüst pénz fekete galandra függesztve volt azon tárgy, mely a gróf figyelmét először is magára vonà. Kezébe vevén, és szorosan vizsgálván, e szavakat olvasá bele vésve : Dorogi Emelka.

Hah! mi ez, kérdé magába fojtott susogó hangon. Nem szerelmi jegy-e? Gyermek, mond keserű kaczajjal, te azzal a parasztfajjal már ennyire vagy? Gyermek, hiszen majd meghűtöm lángjaidat.

Ezt mondván, az ezüst pénzt keblébe rejté, s mécsét az asztalra tévén, egy székre üle, s szemeit az alvóra függesztve, az Endre nevet tompa rémletes szóval kiáltá.

A boltozat visszazenge, s Endre réműlve kérdezé : Jézus! nem haramia kiálta-e?

Endre, kelj föl! kiálta ismét a tompa szózat.

Istenem, ez atyám szava volt, mond Endre, s felüle ágyában. Atyám! te vagy? Ily későn? istenem!

Gyermek! miért ijedsz te meg atyádtól, haramia vagyok-e én, hogy úgy reszketsz tőlem?

Megengedj, atyám, véletlen jöttél; ily későn nem vártalak. Valami rendkivűl való lehet ami ide hoza.

Hah, eltaláltad, boldogságod gondjai zavarják nyugalmamat, míg te édes álmok között nyugszol.

Atyám, mivel hálálhatom meg szeretetedet?

Endre! szereted te atyádat?

Mely kérdés! kételkedhetel-e? Nem voltam-e mindég engedelmes fiad? Nem parancsaid és intésed kormányzá-e minden léptem?

Nem is tanácslanám neked, gyermek, hogy atyád szavait megvesd. Tudod, mint járt anyád, makacssága miatt? Az isten mentsen meg téged, s mentsen meg engem hasonlótól.

Atyám, mi említteti veled épen most azt, miről még soha sem szóltál?

Hogy megemlékezzél gyermek, mint lehet atyád parancsát visszavetni. Halljad gyermek, te atyádnak nem csak életet köszönhetsz; hanem azt is, hogy emberré nevekedtél, olylyá, ki mind karddal mind észszel szerencsét tehetsz a világban, egyedűl az én gondjaim gyümölcsének kell ismerned.

Atyám, kell-e ezt említened? ki tudja jobban mint én mennyivel tartozom neked?

Halljad tehát gyermek, további akaratomat, s készűlj magadat hozzá alkalmazni. Az ország nádora, anyádnak rokona; én lépéseket tettem nála jövendő szerencséd iránt. — Holnap után menned kell Pozsonyba, ott fogod megtudni, hadi vagy polgári pályán akarja-e a nádor karjaidat használni. Hallod, Endre, mit mondok? Mért halaványodik úgy el arczod? Gyermek, tán nem tetszik?

Amint akarod atyám! mond Endre színlett egykedvűséggel, én kész vagyok parancsaidra — de belső háborgását jelenték arczvonásai, s az, hogy hirtelen felkele ágyából, s egy hosszú nyusztprémes mentét, mely bokáig ért, magára vetvén, a szobában fel s alá kezde járni. Az öreg észrevevén nyugtalankodását, riadó hangon kiálta rá:

Mért nem maradsz veszteg há? Mit jelent ez a kevély sétálgatás atyád szemei előtt? Büszke, nagyravágyó gyermek, még nem vagy tábornok, s ha azzá tesz is szerencséd, én mindég atyád leszek, ki tőled alázatosságot vár. Ülj le, még nem végeztem el.

Endre félénk alázatossággal vonúla be egy székre, s belsőleg remegve várta a beszéd végét.

Pozsonyba kell menned, mint mondám. S mert onnét visszatérni hihetőleg csak esztendők múlva fogsz, hogy botlásaid megelőzzem, melyektől fiatal ember oly kevéssé ment épen azon pontban, mely legtöbb vigyázatot kiván, elhatárzám magamban, hogy mielőtt elútaznál, jegyváltót fogunk lakni.

Atyám! mond hirtelen Endre, vér szökvén arczaiba.

Ne törd félbe szavaimat. A * * nemzetség régi, tősgyökeres, velem távol rokonságban is áll. Salgó vára s néhány falu a Karancs hegyei mellett, tulajdona: egyetlenegy leányra száll mind ez; te ismered a leányt, egy szép fiatal özvegy, félesztendő előtt halt meg ifju férje; ha a gyász ideje kitelik, megülljük vele lakodalmadat, addig pedig jegyet váltotok, s holnap Salgóba útazunk.

Atyám, ezt a bűn fertőjét? . . .

Ki mondta neked ezt, gyermek? Ha nem volnál rokona, e szóért meg tudnálak tanítani.

Egész környék beszéli, s ha nem volna is való, egy hírbe jött kaczért akarsz nyakamba tolni? Nem, atyám, te valóban csak tréfálsz.

Az szokása atyádnak! Kölöncz, én nem jöttem hozzád tanácskozni, az én parancsaim engedélyt várnak. Te jegyet váltasz amaz özvegygyel, vagy koczkára teszed atyád szeretetét.

Atyám, azt akarod-e, hogy egyetlen gyermeked egy buja asszony karjai között világ kudarczává legyen? skorpiót akarsz-e támasztani, mely fiad kebelét teljes életén keresztűl marczangolja? Atyai szeretet-e ez? Atyám — folytatá az ifjú iszonyú feszengések között az öreg gróf előtt térdre esve — te nekem életet adtál: azt bízvást elveheted, de nemzetségem nevét, becsületemet, esküszöm mindenekre! általad elraboltatni nem hagyom.

Hah! mond a gróf szikrázó szemekkel, visszalépve — Mi volt ez? Fattyú, kivel beszélsz te?

Egy atyával, kit becsületes férfiúnak hiszek, nem erdőkön bújdokló haramiának, mond az ifjú büszkén felegyenesedvén atyja előtt.

Gyermek, mond a gróf elsáppadva haragjában, s reszketének minden tagjai: tanácslom neked, ne ingereld lángomat a végső fokig! S levetvén magát egy székbe, körültekintgete, s egy kardot pillantván meg egy szögletben: látod édes gyermekem, mond ellágyúlt hangon, melyben harag, kétségbeesés, ijedelem, s a megbántott lélek elkeseredett hangjai voltak egyesűlve: édes gyermekem, látod-e azt a fegyvert ott: ne ingereld atyád

haragját végső pontig .... Itt elhallgata, s mintha erőt szedne reá amit még mondani akar: ah az borzasztó, borzasztó volna! mond elhaló hangzattal, mely hasonló vala a rém susogásaihoz. Úgy-e kedves, kedves gyermekem! te engedni fogsz atyád kivánságának?

Nem, esküszöm mindenekre ami szent előtted, atyám, azt tenni soha sem fogom. Látom haragodat, látom a gyilkot melylyel fenyegetsz, azzal ölted meg ártatlan nődet; kegyetlen! ölj meg engem is, azt teheted, de hogy borzasztó kivánatodat teljesítsem, soha nem.

Hahaha! mond az öreg gróf mérgesen felkaczagva, te hős gyermek! te nem félsz a haláltól? meglássuk nincs-e oly eszközöm ellened, melytől reszketni fogsz? E szempillantattól fogva zárva lészsz e falak között: vagy engedni fogsz parancsomnak, vagy napfényt nem látsz, meddig ez ősz hajakat fejemről a rothasztó sír le nem tépi.

Az ifjú mint kőszobor álla, halaványan függesztve szemeit rémítő atyjára, ki felkelvén székéről, sebesléptekkel kimene az ajtón, s a kulcsot kétszer fordítván meg a záváron, zsebébe dugá. A szobában iszonyú csend eve, s Endre jól hallhatá mint suhogtak végig léptei a folyosón, s mint parancsolá az őrnek, hogy Endre ajtaja elébe álljon, s mint parancsola titkot afelől kit őriz.

Az ifjú csak akkor tért bámulásából magához, midőn körűle minden elcsendesűlt. Végig gondolá a történetet, de állapotja iránt nem esett kétségbe. A kegyetlen gyilkos atya! ő talán hetekig fog hagyni itten epedni, s ha látja, hogy kivánságai rajtam széttördelnek, végtére eszére tér, s az ajtót kitárja előttem. Minden még nincsen elveszve, meddig titkomat nem tudja, s fogadom, azt megtudni nem fogja, bár fortélyos kémje; az a tót eb, minden hállóit kiterjeszsze is. — Így v
gasztalá magát az ifjú, míglen hosszas hánykód
után el nem aludt. Álmából csakhamar felébreszté
őr, ki ajtaja előtt kiálta hajnalt, s egyszersmind a
emlékezteté, hogy ő legszabadabb emberből egysz
fogoly leve. Midőn szobája a napfény feljöttével m

világosodék, körűl tekintgete, ha lehetnének-e reményei egykor az önerejével való szabadúlásra. De az igen magas ablakok, melyek régi ízlés szerint épűlvén, a legszálasabb férfi sem érhette volna el kézzel, az erős gránitba vésett sűrű vasrostélyozat, melyen legfelebb kéz férhetett keresztűl, s a kettős nagy vasajtó, eltűnteték minden reményeit a szökés által lehető szabadúlásra. Ilyenféle gondolatokkal küzködött ő, s tölté unalmas idejét. A dél közelgetett már, midőn egyszerre egyik kép a falon ingadozni kezde, mígnem egészen félre tolatván egy kisded nyíláson a falban egy kosárka tolódott be, és utána egy férfi kéz, mely a kosárkát a földre eresztvén, ismét visszahúzódott, s a kép is helyére viszszabillent. Az ifjú nem annyira a kosárkának, bár látta, hogy az étekkel van megrakva, mint azon felfedezésnek örűlt meg, hogy itt a falban, amit eddig nem tuda, egy ily nyílás van. Mert ezt ő ezen szempillantat óta mint szabadítóját tekinté.

VI.

Napok múltanak, melyek hetekké nőttek, s hetek jöttek egymás után, de az ifjú még mindég egyedűl vala, és semmi emberi képet nem láta maga körűl. A remény, ez a foglyok vigasztaló istensége, s a szeretett lyányka képe, melyet ábrándozásai elébe varázslottak, voltak egyetlen társai a szerencsétlen ifjúnak magános óráiban. A környékben az a hír futa el, hogy Endre úrfi Pozsonyba ment, s onnét a nemes felkelő sereggel táborba a török ellen. Minden jó szerencsét kivána neki a harcz veszélyei között.

Midőn e hír Terebesre jöve, a szegény Emelkát kínos fájdalmak érzései fogták el. Bár mentegeté Endrét, de még is nem lehete nyugton azon különös hidegsége iránt, hogy elmenetelét egykét búcsúszóval nem jelentette. Később azon hír is jöve fülébe, hogy Endre úrfi a salgói grófnéval jegyet váltott. Nem lehet lefesteni, mely kínos érzéseket gerjeszte e hír a szegény lyányka

szívében. Arczának eleven pirossága sápadt fehér színre változott, tüzes villámló szemei bágyadtan csillámlottak, derűlt lelke mint a felhőkkel bevont ég komoly és szomorúvá változott. Félnap is elült rokkája mellett a nélkül, hogy valaki szavát hallaná. Kínjait nevelte atyjának dörmögése, ki szünet nélkül zsémbelődék és leánya makacsságát mondogatá szerencsétlensége okának, s hogy a gróf szolgálatjából elbocsátja.

Ó én boldogtalan atya! mondogatá estvénként, midőn az erdőről megjöve, bár soha se született volna e leány veszedelmemre! Boldogtalan szempillantat, hogy annak az Endre grófnak reá kelle vetni szemeit! most engemet vétketlenül döntenek ínségbe. — De annak te vagy oka, agg boszorkány! mond haragosan Terézre fordítva szemeit, te tudtad, boldogtalan, mi történik e falak között, s nem igyekeztél azt akadályoztatni, hanem még titkoltad előttem. Háladatlan testvér, te voltál az öldöklő vipera házi szerencsémben.

Hallgass kérlek, te nem tudod mit szólsz. Én voltam oka hogy leányod szép volt, s a gróf szeme megakadt rajta?

Szépség, szépség! bár az isten vakon hozta volna világra, legalább nem tette volna magát, atyját és mindenét szerencsétlenné.

Pogány! bántsd meg az istent, még az a híja; nem eléggé vagy szerencsétlen? még ennek büntetését is magadra lázítod?

A lyányka halványan ült a szoba egyik szögletében, s szemeit a két czivódóra függesztve; Istenem, istenem! mond. fejét csóválva, sóhajtozó hangon, mi irtóztató mélység szélén állok én, fejem szédűl ha bele tekintek, s még is, hogysem másokat döntsek ínségbe, inkább magamat döntöm bele. — Édes jó atyám, mond csudálatos elszánással, én általgondoltam állapotunkat: bízzál bennem, én mindent jóvá fogok tenni, s kérlek engedj meg, hogy kivánságodban eddig ellenkeztem. Én bohó, reményt tápláltam keblemben, s hittem, úgy lesz, amint gondolám! most látom, hogy az egész go

dolat kába álom volt, s hogy fel kell belőle ébrednem. Hagyd rám édes atyám, s bízzál bennem, hogy mindent jóvá teszek.

Emelka, kedves leányom! mond az öreg Dorogi ellágyúlt hangon, álom-e ez vagy valóban a te szavaidat hallám?

Leányod eltökélt szavai, atyám! mond Emelka csudálatos elhatározottsággal. Itt kezem reá, hogy igazat mondok.

Az öreg megfogá a lyányka reszkető kezét, bámúlva nézett reá, s könnyes szemekkel megölelte: Kedves egyetlenegy leányom! te érzed atyád nyomorúságát. Az a mindenható atya, ki most lenéz reád és szívedet egész tisztaságában látja, meg fog érte áldani. — — Kezeid reszketnek leányom, arczád halavány: tudom, hogy erős harczot kell kiállnod, de bízzál istenben, ő erőt fog nyújtani hozzá, hogy nyugalmad rablóját gondolatodból az idő eltörülje.

Ne erről többet édes atyám, mond a lyányka, s lefüggeszté szemeit, mintha elszalasztott gondolatjait keresné, s egy kis szünet után, homlokára tevé tenyerét — valamit akartam még mondani, szóla szorongó hangon, ah de fejemben oly sötétség van, meg nem lelem melyik gondolatomat akartam előtted felfedezni.

Édes gyermekem! mond Teréz hozzá közeledve, te rosszúl vagy. Hagyd máskorra amit mondani akartál, s a helyett dőlj le néhány pillanatnyi álomra.

Nem, nem, Teréz, azt még el kell mondanom, te csudálkozni fogsz, de még is meg kell mondanom. Atyám, hol van most Hornya?

Nem tudom gyermekem, de gondolnám Hasznoson.

Úgy? én kivántam vele szólni, nem küldhetnél érette?

Ha akarod leányom, izenni fogok. Mikor jőjön?

Minél előbb, annál jobb.

Jó, még ma itt lehet, mond Dorogi, és kimene a szobából, s néhány perczenet múlva visszatért, s leányát egy ágyra dőlve találta. A szobában csend vala, s úgy látszott mintha Emelkát szunnyadás lepte volna meg.

Ez a lyányka felette rosszúl van, mond Teréz lassú hangon Dorogi felé fordúlva. Én félek, hogy amit nyelve mondott, szíve nem hiszi, s nem akarja, s ez fog romlására lenni. S ennek ki lesz oka más, mint te kegyetlen ember, ki örök zsémbjeiddel oda vezetted őt, hogy azt is tegye, amit tenni maga is lehetetlennek hisz.

Hallgass kába asszony, nektek mindjárt halál forog fejetekben, mihelyt valaki ujját szúrja meg. Ezt a bolond szerelmet elfeledni; melynek te voltál koholója balgatag kevélységedben. — Ő egy nyomorú szegény vadász lyányából grófnét akart csinálni, s most, hogy én ellentállok, s a bolond lépést jóvá igyekszem tenni, rám rivalkodik mint egy dőrűlt. Annak a lyánynak nincs baja, egy két szempillantat helyre hozza, amit ez a bódorgó szerelem, amit fejébe vertél, rajta elváltoztata. S csak az fog történni édes kedves húgom asszony, mond gúnyolódva, amit én akarok, nem amit kegyelmed bölcs fejével kigondolt, és oly nagy tűzzel véghez akar vinni.

Csak meg ne bánd erőszakos lépéseidet, én mindent jóvá hagyok, csak ne légy kénytelen megbánni, ha már késő lesz : mond ez komoly arczczal, s mert látá hogy Emelka fejét felemelé, hozzá mene.

Hol van atyám? kérdé a lyányka körűltekintve, s midőn ez ágyához jöve, felé fordúla. Mikor gondolod, hogy Hornya eljöhet, atyám?

Nap lemente előtt, leányom, itt lesz, vagy tán még előbb.

Istenem! oly hamar. Nem elég volt volna-e holnap után?

Magad mondtad, hogy minél előbb.

Istenem, mond a leány hirtelen felülve ágyában, az szörnyű kábaság volt. S mondtam én azt, atyám?

Azt mondtad leányom, felele Teréz, én ezen fülekkel hallottam.

Kegyelmes isten, irgalmazz nekem hogy elfeledtem, mely nehéz súly nyom engemet! Lehetetlen, lehetetlen! . . . .

Mi lelt édes leányom?

Ah atyám, leroskadok alatta. Egy nehéz esküvés fekszik lelkemen. Szörnyű, szörnyű! Látod, kedves, kedves atyám, hogy leányodnak akaratja van, de lehetetlen! Kérlek ne ereszd előmbe Hornyát.

Mi ez, Emelka?

El fogom mondani neked, itélj önmagad, ha lemondanom lehet-e? Emlékezel atyám, azon ezüst ereklyére mely anyámé volt, s midőn halálos ágyán feküvék, levetted nyakáról, s az enyémbe akasztád. Ez Endre úrfinál van. Én adtam neki azon esküvés mellett, hogy meddig vissza nem adja, addig másé nem leszek. Azt kábaság volt tennem, csak egy fellobbant pillantat határza e szörnyű lépésre, de megvan, s nem függ tőlem megmásítani.

Drága gyermekem! Ily esküvés nem kötelezhet. Én megesküdtem egykor bor között, de megtartani nem tartám kötelességnek, mert azon esküvés, mely vakon, vérhevület közt történik, isten előtt nem számoltatik.

Ámde én, atyám, én tiszta lélekkel, józan elmével esküvém. Ilyet megváltoztatni nem lehet, nem lehet. Az ég megbosszúlná, ha vele játszanám. Nem atyám, látod hogy én akartam, de lehetetlen.... Eskütörő!.... Az nem lehet, atyám, leányod. Azért kérlek, ne ereszd előmbe Hornyát. Szörnyű, szörnyű volna!

Amint akarod, kába lyányka! mond Dorogi, egy kissé éreztetve hangján bosszankodását.

Atyám! mond a lyányka hánykódó feszengések között, atyám, te neheztelsz, látom képeden! Isten, isten, ne átkozd el lyányodat, én a nélkül is nyomorék vagyok, eléggé nyomorék!

Nem neheztelek rád, leányom, mond ez, erőt véve indulatján, szánlak téged szegény gyermek, ki magadat s atyádat vég veszélybe döntötted.

Isten, isten! mond a lyányka, fejére kulcsolva kezeit, te látod hogy én menekedni akarok e szövevényből, én szegény szerencsétlen féreg! de lehetetlen, mázsányi súlyok fekszenek rajtam.

Ily kínos érzelmek közt folytak el Emelka órái, melyek mint emésztő férgek a virágban, úgy dúltak a boldogtalan lyányka keblében, s ijesztő nyomokat hagyott a belső küzdelem a lyányka külsején is. Egynapi bánat oly változást teve rajta, mint hetekig tartó betegség, s ő, ámbár arczának szép alakja megmaradott, sokat veszte előbbeni alakjából, mert a pirosság képéről, s a tűz szemeiből eltűnt, s hasonló vala azon szép fiatal halotthoz, melyet valamely szempillantatnyi veszély ölt meg, s a halálnak nem maradott ideje a maga minden jeleit képére sütni.

Hornya megjelent, még mielőtt az estve leszállna, de amint jöve, csakhamar úgy el is ment, mert a leány elébe nem eresztetett. De hogy hiába nem jöve, abból fog felviláglani, amit a következő szakaszban beszélendünk.

VII.

Néhány napig vala Emelka ily állapotban, mint az előbbeni szakaszban beszélők. Ő a legepesztőbb küzdéseket állotta ki. Egyfelől atyja szerencsétlensége, mely a gróf fenyegetései által, hogy hivatalából elereszti, a legrémítőbb képekben mutatkozék előtte; másfelől Endre hidegsége, melylyel hosszú útjára oly könnyedén, csak egyetlenegy búcsuszó nélkül is elhatárzá magát, s az Endrének tett esküvés, mint megannyi marczongló férgek emésztették belsejét. Nap hosszat szótlan üle kínos tünődésekben sorsa felett, s ha atyja megjelent szemei előtt, metsző fájdalmak nyilamlottak szívébe. Ez a szegény boldogtalan öreg általam leszen földönfutóvá! gondolá magában, s keserű könnyeket törle ki titkon szemeiből.

Hetek múltanak el, s a dolgok fekvése még nem változott. Az öreg Dorogi komoran jött meg s ment el hivatalos dolgai után, s egykét hideg szó vala csak, melyet leányával váltott, ami a szegény leánynak sokkal kegyetlenebb volt, mint hajdani állapotja, midőn

nélkül zsémbelődött és pirongatá. Végre a leány eltökélé magát, hogy határidőt teend a meddig várni fog, hogy Endre úrfi feloldja esküvése alól, s csak addig tartóztatá magát e szándékában, míg atyja újra említést teend előtte a dolog felől, ami nem sokára halada, mert az öreg gróf magához hivatá Dorogit, s elmondá neki szándékát, ha leányát Hornyának nem adja.

Emelka! mond egy estve, midőn haza jöve, kedves gyermekem, mit végeztél magadban a dolog iránt? Mondd ki isten nevében vég akaratod, én nem kényszerítlek többé semmire; a gróf ma magához hivata, s kiadá a búcsút, ha kivánságát nem teljesítjük. Én vég szándékodat akarom tudni, s el vagyok tökélve a vándorbotot kezeimbe venni, s házról házra keresni keserű élelmemet.

Azt nem fogod tenni atyám, leányod odáig nem enged jutni. Én meggondolám magam, s kész vagyok mindenre, halljad vég akaratomat, s add tudtára a grófnak, add tudtára Hornyának. El vagyok tökélve végkép Hornyának adni kezemet; ah az ég tudja, mely áldozat ez tőlem egy oly emberrel házassági szövetségre lépni, kit minden halandók között legkevésbbé szerethetek, de sorsom úgy akarja, és úgy legyen. Ám, de engedjétek, hogy még szent-Mihály-napig várnom lehessen. Ez idő nem messze van, de mégis elég arra, hogy Endre úrfitól hírt vegyek. Kérd meg, atyám, a grófot, adja tudtára ezt fiának, ő bizonyosan visszaküldi a jegyűl adott ereklyét, s akkor esküvésem alól fel vagyok mentve, és szabad és kész minden lépésre, mit a sors reám mér. Ez végső eltökéletem.

Jól van, gyermekem, mond az öreg Dorogi, komoran végig húzva tenyerét homlokán; a grófnak azonnal holnap tudtára adom, kéréseddel együtt. Ő magafejű ember, s nem igen szeret feltételeiből engedni, ámbár, reménylem mégis, hogy megegyez kivánságodban.

E kinyilatkozás után Emelka csendesebb vala s megnyugodni látszott sorsán, s mert a remény, ez a boldogtalanok barátja, mint a sürű felhők közől néha felte-

kintő hold, egykét sugárt bocsáta néha a lyányka végtelen homálylyal elborúlt lelkébe, s kecsegteté, hogy Endre úrfi talán még is megjövend, s feloldja e tekervények végtelen csomóját.

Az idő szakadatlanúl futa mérhetetlen pályáján, napok hetekké, hetek hónapokká nevekedének, s Endre úrfinak még sem vala híre; a köznép sajnálkodva emlegette, hahogy háborúban, ahová atyja küldé, mint a hír szárnyalt, kellene majd elvesznie. Szent Mihály hete már közelgett, s a lyánykának minden nap lenyugtával egy-egy reménysugara tűnt le.

Egy kies őszi estvén ablakára könyökölve nézett a szentkúti hegyek felé a lyányka, elmerűlve a nap letűnő bíborában, midőn egyszerre lódobogás hatá meg fülét. A lyányka felszökött : istenem ő jön! mond, és kezét szivére nyomván, itt, itt, ez a rendkivüli dobogás mondja nekem, ő jön. Mindenható! adj erőt e végső szempillantat kiállására.

Meddig a lyányka ezeket mondá, Teréz az ablakhoz álla és hallgatózott : Az nem ő Emelka, én ismerem, kinek lépteit hallod; ő nem úgy jár, sebes és hirtelen az ő lépte.

Istenem légy velem, akárki, de szívemben valami rendkivüli előérzetek támadnak.

A szobaajtó csakhamar megnyílt, s egy szolgaöltözetű ember belépe.

Jó estvét szép asszonyaim! nem tudom ha jó helyt járok-e? Engem Endre úrfi, a hasznosvári ifju gróf, küld Pozsonyból Dorogi Emelkához, a terebesi erdőmester leányához.

Az én vagyok jó ember, mond a lyányka reszkető hangon, mi hírt hozasz Pozsonyból?

Az ifju gróf köszöntését s e bőrtokot; mi van benne, nem tudom, mert lepecsételve adá kezembe.

Mint van a gróf? kérdé Teréz, s mikor fog visszajőni Hasznosra?

Azt a jó isten tudja, asszonyom; ő egészséges, fris, a háborúból szerencsésen megtért, kezeken hordják a szép kisasszonyok, de ő egyre sem néz, mert a salgói grófnéval jegyben van.

Meddig az idegen e szavakat mondá, azalatt kinyitotta Emelka a tokot, s rémítő sikoltás között földre ejté, s egy székbe dűlt. Szent isten légy irgalmas! mond a lyányka, s mind két kezével eltakarta szemeit, most mindennek vége. Köszönöm, jó ember, amit hoztál, ne mondj többet, tudok mindent, mindent tudok. Mondd a grófnak, hogy amit külde, kezemhez vettem, s köszönöm neki hogy elküldé. Az isten adjon neki vídám hoszszú életet, sok szerencsét a veszedelmes harczokhoz, mondd neki, jó ember, ezt, isten veled.

Talán valami rosszat jelent amit hoztam? Asszonyaim megengedjetek. . . . .

Semmi, jámbor idegen, mindent teljesítél emberűl, ami rád bízva volt, minden jól van, az ég áldjon meg.

Áldjon meg, jó asszonyaim. Isten veletek, mond az idegen, elhagyva a szobát oly érzéssel, mely szívének jóságát bizonyítá.

Ki lett legyen ezen idegen, az olvasónak nem szükség hosszabban magyarázni. Felebb jelentők, hogy az öreg gróf birtokába tevé magát az ereklyének, s hogy általa juthata a ravasz Hornya kezébe, ki a lyányka elbóditására e szolgát küldé, egy rövid mesére tanítva, a terebesi pusztára.

Az első benyomás, melyet a jegy vétele a lyánykára teve, leírhatatlan. Ő mindeddig csak attól rettege, hogy Endre úrfi tovább marad el mint a határnapig, s talán akkor jövend vissza midőn már késő leszen; de azt, hogy elfeledve s megvetve legyen attól, kit szivének legforróbb lángjával szeretett, előre nem képzelheté. Midőn az idegen, ki e rémítő hírt hozá, eltávozék, a lyányka keserű könnyekre fakadt, arczait kendőbe rejté, és szivének legmélyebb érzéseiből látszott zokogni. A jó Teréz kimeríté minden vigasztaló tehetségeit a nélkül, hogy

keservét lecsillapítani tudta volna. Midőn a szobát az est beálló homálya ellepé, megszűnt a lyányka sírni, szemeit megtörlé, és hideg nyúgalommal csak most szólala meg először keservei között.

Most halj meg szegény, megvetett, elutált leány. Senki sincs többé e széles földön, ki pártodat fogja. — E szavak után elnémúlt, senki sem látá többé sírni, senki sem halla ajkairól egyetlenegy panaszhangot is. Atyja titkon örvendett, hogy a jó leányka ennyire meg tudá győzni érzéseit, s ez időtől fogva legszelídebb hangon, legmelegebb részvéttel szólott, melylyel atya leányához szólhat, a bús Emelkával. Az elvakúlt boldogtalan agg ne volt volna csak elvakítva fösvény indulatai által, s ne vélte volna azt mindjárt igaznak is amit oly hévvel kivánt: látta volna, hogy leányának ezen állapotja, melyet ő megnyugvásnak nevezett, szívfásulás, s az érzelmek kétségbe esett állapotja. De ő könnyen hivé amit rég óhajtott, s leányának szerelmi kötelékét természetes úton hitte feloldódni, holott az erőszakkal vágatott ketté. E tévedő hitben mindennemű rendeletek megtétettek a menyekzőre, mert négy nap múlva Szent-Mihály ünnepe következett. Emelka hidegen nézte, s csak egy sóhajtás sem jelenté keservét mind ezen készületeken. De szerető nénje, vérző szívvel vevé észre mint indula a hegyek ibolyája, mint Endre úrfi nevezgeté, hervadásnak; látá a halavány arczokat, a beesett szemek hamvadozó tüzét, és azt, mint változtak el az ábrázat gyengéd szelíd vonásai bizonyos élesmetszőkké, melyeket a szív belső harczai dúltak el, s mint leve a lyányka kedves szívolvasztó hangja, gyenge, susogó, s betegek hangjaihoz hasonlóvá.

Az öreg gróf, ki nemzetségi gőgjét látá megsértve fiának ez aljas születésű leánynyal szövetkezése által, derűlt arczczal érté meg kedvencz Hornyájától, hogy a jegyváltás Terebesen végbe ment, és a menyekzőre holnapután készűletek tétetnek. Szándékait látta ez által teljesedésbe jőni, s hogy örvendett a dolognak, bár külsején nem látszott meg, azon leereszkedő sőt mor

dani lehet nyájas beszédből lehete kivenni, melyen Hornyával szólott, vele kegyeit éreztette, s gőgjéből kivetkőzvén megigérte, hogy a menyekzőn maga is jelen leszen.

VIII.

Mi, általszökvén egy napot, melyen semmi sem történt, mi az olvasót érdekelhetné, regénk fonalát a csengerházi korcsmában kezdjük újra folytatni.

Szent Mihály napját megelőző estvén, terhes, barnán kéklő felhők gyülekeztek a látkörre, egy villám a másikat érte, s a szívrezgető égdörrenés, mint száz ágyúk ropogásai morgottak végig a Mátra bérczein. Rémítően süvöltött a szélvész, és jelenté, hogy rendkivüli zivatar fogja meglepni a környéket.

A csárdában csend vala, mintha minden élet kihalt volna belőle, csupán az ivószobában hallatott beszéd: a jámbor csaplár t. i. s a verebélyi kovács szomorú mécs mellett iddogáltak.

Még egy messzelyt János diák! aztán isten legyen kenddel, mond a kovács, fekete tenyerét az asztalra nyomogatva.

Hát csak nem marad kelmed?

Nem lehet, lelkem János diák. Látja kend, a gróf hintója udvaromon áll, egyik kerekéről lepattant a sínvas. Még az éjjel el akarnám késziteni, mert holnap azon viszik be a menyasszonyt esküvőre.

Menyasszonyt? micsoda menyasszonyt? kérdé a csaplár csudálkozva.

Hát nem tudja kelmed, hogy az erdőmester leánya férjhez megy, még pedig ugyan csak jól ám; ezután kalapot emel kend János diák előtte, mert ő Verebélyen a nemzetes asszony.

Lehetetlen, hiszen még nem volt jegyváltó.

Tegnap előtt volt. A prior még nem is akarta az esketést megengedni, mert nem voltak háromszor kihirdetve, de mit használ a prior beszéde? Arra a Zsarló

csak azt felelte, hogy akarja, s a dolog azonnal elvégződött. Látja kend, a nagy urak könnyen bánnak még egy olyan főpappal is, ők nem keresik mi az igazság, csak azt mondják: én úgy akarom, s aztán a dolog megvan.

Igazat szól kend. Hiszen ez az egész menyekző úgy ment, lássa kend. Az a szegény leány utálja Hornyát, de a grófnak kedves embere, s a gróf azt mondotta az erdőmesternek: Dorogi uram, vagy oda adja leányát Hornyának, vagy szolgálatomból elmehet.

A manót, s azt mondta?

Biz azt ám.

S Dorogi, a vén kába, szót fogadott?

Istenem, mit tegyen? szegény ember mint magam. S ha a gróf elereszti, koldulnia kell. S így a két veszély közt azt a bárányt teszik fel áldozatúl, azt a boldogtalan leányt.

Istentelen dolog, istentelen.

S hát csakugyan holnap lesz az esküvés?

Hornya maga mondotta.

Hóhér vigye el az árulót! kiálta egy dörgő szózat, mintha égből mennydörgött volna le. A két beszélő ijedve szökött fel s körültekinte, s láták hogy Illi a csapszékben egy távul asztal mellett a lóczára félkönyökre dőlve fekszik.

Kelmed van itt Illi? Ugyan megijeszte, honnét jő kend? s régen van itt?

Ne kérdje kend, János diák, tudja hogy nem szeretem a kérdéseket. Eljöttem és itt vagyok! Hogy megszeppentek kelmetek, jól esett, mit törik fejöket azon az ebkölykön, azon a Hornyán.

Megengedjen kelmed, Illi, mi semmi rosszat nem mondtunk felőle, csak beszélgeténk, hogy holnap tartja menyekzőjét.

Kicsoda? Hornya? igen, menyekzőt tart, ha még holnapig meg nem fojtom. S ki lesz a menyasszony?

A terebesi erdőmester leánya, ha ismeri kend.

Az Endre gróf szeretője? Hahaha! hát már Hornyára szorúlt?

Megengedjen kelmed, Illi, kitől tudja azt hogy Endre úrfi ismerte e leányt?

Azt gondolja kelmed, hogy én bolond és vak vagyok? Vén gomba! Ki volt az a pánczélos gyerkőcze aminap ott a szobában? — És rémítőleg mosolyga a csaplár szeme közé.

Nem tagadom hogy ő volt, ha tudja kend.

Elhinném, s akkor meg is ugrasztottam, de a fatytyúnak jó szeme van, s derék ficzkó talpig, kevés hía volt hogy fejemen nem fütyöltette keresztűl az ólomgöbet, mint az Andorén.

Istenem, hát viadalra kerűlt a dolog? Miért bántották kelmetek azt a jó ifju urat?

Mert bolond voltam, s az a gaz Hornya rá tudott venni, s köszönetűl elárult a Zsarlónak. De istenemre mondom, előmbe ne kerűljön ez a kölöncz, ez a Hornya, mert megtanítom árulásra. Egy itcze vöröset ide, csaplár, torkom tele van porral, reggel óta lovon ülök, s merő földpalásttal voltam ellepve.

A csaplár elfordúla, s az alatt egyik idegen jött a korcsmába, hátán egy nagy bútrot hozva, s fáradtan a lóczára veté magát. Külseje azt mutatá, hogy valami házaló kalmár.

Ki látott ily időt? mond, a kovács felé fordúlva, mert Illit nem vevé észre a sötétben; Szent Mihály napján ily mennydörgés, villámlás! s mily irtózatos szél süvölt! hála istennek, hogy idáig jöhettem. Az éjjel oly zápor lesz amilyet még nem látott ember.

Tán garbonczásdiák kend! hé? kérdé a dörgő szavú Illi, s a tőzsér ijedtében csaknem öszveomlott, hogy e rémítő ember szavát itt egyszerre hallá.

Az nem vagyok, jó uram, mond ez alázatosan, de ha látná kelmed a borúlást, elszörnyedne rajta. Úgy függnek a felhők! azt gondolná az ember, mindjárt leszakadnak.

Jó egri! mond a csaplár, letevén a bort Illi elébe, s mécset gyújta az asztalra.

Hagyja kend a mécset, majd oda ülök a mellé az emberséges ember mellé, mond Illi; és felkelvén a lóczáról, borát általvitte a másik asztalhoz, s a kovács mellé leüle.

Kend a verebélyi kovács, úgy-e bár? mond reá tekintvén.

Az vagyok uram, tán ismer az úr?

Éljen kelmed, de jobban patkoljon lovat, mert az enyém, melyet a minap patkolt, másnap mind elhányta a lábáról. Én madzaggal is rá tudnám úgy kötni.

Nem fakó a kend lova?

Az.

Annak körme gyenge, nem tartja soká a szeget.

A manót gyenge, most Fülektől jövök rajta patkó nélkül, s még csak meg sem kopott a körme. A kéz rossz, atyafi, a kéz. De semmi, nézze meg mindenki miért veti ki pénzét, s ha egyszer kivetette, magát okozza. Nem igaz atyafi?

Úgy van uram.

No hát szent a békesség. Igyék kend egyet. S tele töltvén poharát vígan felkiálta: Éljen Endre gróf, a derék ficzkó!

De arra én is iszom, mond a korcsmáros, s poharat tölte magának.

Dögöljön meg az a vén morgó Hasznosvárban, s adja isten kezembe Hornyát!

A kovács felemelte poharát, de a csaplár nem merte.

Poharat csaplár! kiálta Illi, vagy a föld iszsza meg mindjárt a kend borát.

Engedjen meg kelmed, a hasznosvári gróf az én uram.

Ördög és pokol! s hát aztán? még az a zsidó is amott inni fog halálára. Hé zsidó, jer közelebb.

A tőzsér félénken lépe közelebb az asztalhoz: Én nem vagyok zsidó, uraim, én egy becsületes tőzsér vagyok Fülekről.

Illi szemei közé nézett. — Úgy tetszik én kendet ismerem.

Meglehet uram, engem sok ember ismer.

Valóban, s te tudod honnan, de ha életednek örűlsz, ne említsd.

Az olvasó ki fogja találni, hogy ez az a tőzsér vala, kit Endre úrfi megszabadíta. Midőn közelebb lépett, Illi megtölté poharát s oda nyújtá neki :

Igyék kend, pajtás!

A korcsmáros, minekelőtte felemelné a poharat, már rá köszöne Endre úrfira hogy éljen, és jőjön vissza szerencsésen harczából.

Éljen a derék ficzkó! mond Illi, szeretnék még egyszer megvívni vele. De az a két pokolfaj, az a vén Zsarló, és az a kölyök Hornya. . . . . . De még kezembe fog ő kerűlni. Azt az Endre grófot is ő tukmálta el Hasznosról.

A tőzsér élesen szemeibe nézett Illinek e szavakra. Tudja kelmed azt?

Mit?

Hogy Endre úrfi Hasznosvárott van?

Manót van, egész világ azt mondja, hogy Pozsonyban van.

A csaplár, kit a tőzsér beszédje igen érdekelni látszott, közelebb lépe a tőzsérhez, félre húzá őt. Tudja kend bizonyosan, hogy Endre úrfi Hasznosvárt van?

Ha tudom-e? — Én ma ott voltam, s amit mondok nem hazugság.

Mikor jött meg Pozsonyból? kérdé a korcsmáros.

Pozsonyból? hehehe! A szegény fiú ott nem is volt.

Kölöncz! mond Illi, komolyan rátekintve, azt gondolod hogy mi bolondok vagyunk?

Megbántottam kelmeteket? megengedjenek, én nem tudom mivel.

Mondj igazat, mond a korcsmáros, láttad Endre úrfit?

Nem láttam. De tudom, hogy két hónap óta kínozza az öreg Zsarló tömlöczben.

Tömlöczben? mond Illi, ki mondta azt neked?

Az én sógorom áll őrt ajtaja előtt, s ez beszélte, hogy két hónap óta van elzárva.

Az isten irgalmáért! mond a korcsmáros, öszvecsapva kezeit, s pedig az egy szelíd jó fiu. Vajjon mit akar vele a gróf?

Azt nem tudom, de ha tehetségemben állna, megszabadítanám, mert én is sokat köszönök neki. Itt egy félénk tekintetet vete Illire, ki egy kevéssé gondolkodni látszott.

Én értem jól az egész dolgot. De várj — vigyen el a dög, azért is megszabadítom. E szavakat mormolá Illi inkább, mint mondotta, s a csaplár csak az utolsó szót értette meg, s mintha valaki pénzt nyomott volna markába, úgy repült végig egy bizonyos örömderület képén.

Az idő már éjfél felé vala, az égdörgés még nem hagyott fel, s a zápor szörnyű zuhogással szakadt a felhőkből. A tőzsér bútorára hajtá fejét, és félékeny vigyázó álmot aludt. A kovács pedig végig nyúlt a lóczán, s nem sokára hortyogni kezde.

Midőn Illi észrevenné, hogy amazokat elnyomta az álom, a csaplár felé fordúla, s lassú hangon kezde vele beszélni.

Ismeri kend ezt a bútoros embert? kérdé szeme közé nézve.

Úgy félig meddig, néhányszor megfordúlt itt a korcsmában.

Nem hazudság-e, amit Endre úrfi felől beszélt?

Úgy hiszem nem, különben jámbor emberséges kalmár embernek látszik.

Én egy tréfát fogok tenni, mond ez, de kendnek segítenie kell. — Én megszabadítom tömlöczéből azt a derék ficzkót, azt az Endrét, kár volna neki ott elepedni, s kardomat megfürdetem annak a tótnak a vérébe.

Istenem, szabadítsa kend meg, Illi, de ne ontson vért. Az isten kendnek bátorságot adott, és sokat tehet, de az isten irgalmáért, ne bántsa az öreg grófot.

Csitt a felől, csak azt mondd meg, mikor lesz az esketés?

Azt nem tudom bizonyosan, de úgy gondolom hogy délben.

Jó, mihelyt a zápor megszűnik, azonnal megyek.

Ezeket mondván felkele helyéből, és az alvó tőzsérhez ment, és azt felrángatván álmából, ujjait kezeire nyomta hogy hallgasson, és őt kövesse. A tőzsér nem mere ellenkezni, hanem felkelt, s intvén a csaplárnak, hogy bútorára vigyázzon, a mellékszobába bement Illi után.

Halljad kölöncz, mondj igazat : való-e hogy Endre fogva van, s nem hazudtál-e?

Édes kedves uram, én bizonyosan tudom, mert tömlöczét is mutatták. Volt kend valaha Hasznoson?

Igen.

Tudja kend azt a szép tűkrös szobát, ott a vár napnyúgoti szögletén? nagy márvány grádicsokon menni fel ajtajához. Ott van bezárva Endre úrfi, a szegény, derék Endre úrfi.

Ember, én neked nem hiszek; ha hazudsz, most mondd meg, mert utóbb késő lesz.

Isten látja lelkemet hogy nem.

Én magamat veszélynek teszem ki, ha szavad után indúlva oda megyek; azért te itt maradsz estig a szobába zárva, meddig én vissza nem jövök, s jaj neked, ha igazat nem mondtál.

Kezeiben vagyok kegyelmednek, s nem bánom akármi történik, én itt maradok.

Illi kilépett a szobából és az ajtóra mutatván, honnan kijött : Csaplár, úgymond komoly, sokat jelentő hangon, azt a kölönczöt estig, míg én vissza nem jövök, el ne ereszsze kend, különben mi nem vagyunk többé barátok.

Ha kívánja kelmed, úgy lesz édes Illi.

Most éljen kend.

Hová ily időben?

Én megyek, a zápor megszűnt, a hajnal úgy hiszem nem messze van, s Hasznosvár ide jó távol. Jó egészséget.

Édes kedves Illi, köszöntse kend a grófot, s mondja neki, hogy minél előbb a klastromba legyen, mert ott valami fog történni ami őtet érdekli.

Bizza kend rám, mond emez, és elhagyá a szobát; lovát felnyergelé, s néhány percz alatt eltűnt.

IX.

Néma csend uralkodott Hasznosvár magányos falai között, s néma csend a szegény Endre úrfi körűl. Már szinte hetedik hete folyt fogságának, a nélkül hogy maga körűl egyéb emberi hangot mint ajtaja előtt az őr kiáltását hallaná. Fogságának harmadik hetében egyszer megjelent atyja azon falnyílásnál, melyet említénk, s kérdé, ha rá áll-e kivánságára; de a bosszúságtól éjjel nappal tüzelt ifjú, elkeményedve atyja kegyetlenségén, fellobbana amint szavát hallá atyjának, s kérte őt, hogy ne ostromolja pogány beszédjeivel, különben kísértetbe jő, és a falnyílatba süti pisztolyát; mely beszédre atyja elnémúla, s többé nem halla emberi hangot. Fájdalom és bú emésztették a szegény ifjat, minden vídám szín elenyészett arczáiról, a hosszas tömlöczben méltatlan büntetését keseregte, és keseregte a szegény Emelkát, kit atyja üldözéseinek hitt kitéve lenni, de mindenek felett bánkódék az ereklye elvesztésén, melyet az Illi és Hornyával való viadalban hitt elveszettnek. Napjait szomorúan számlálta, s midőn egy reggel imádságos könyvéből észrevenné, hogy Szent Mihály napja van, a fájdalomnak minden seregei összetódúltak felette. Ez az a nap vala, melyen titkon öszveesketni akará magát kedvesével. Komoran ült ágya szélén, s mintha minden reméuyei ezen nappal halnának el, lassú tömlöczi halálos senyvedéshez késztgeté magát. A nap maga is oly komor volt mint lelke, ablakain keresztül sötét borúlt eget láta maga felett, mely az

éjjeli vihar után még nem tisztúlt ki, s a távol hegyekről hallá a szelek rémítő zúdulását. Így tünődék egyedűl, midőn egyszerre zajgás támada ajtaja előtt.

Tedd le fegyvered atyafi, látod én minden megtámadásra késztülve vagyok, s ha ellent állsz, csak veszélyed sietteted. Erre egy csettenést halla mint az el nem lobbant fegyverét, s utána dobogást, csúszásokat a kőpadolaton, s nem sokára egy zuhanást nyekkenéssel.

Látod kölöncz, hiába akartál lőni, most enyém vagy. De nem öllek meg, te nem érdemled azt: urad érdemli, s az a tót fattyú, az a Hornya, hogy egy kissé megtánczoltassam. Erre elnémúltak a vetekedők, szinte egy óranegyedig csend lőn.

Nem sokára az Endre fogházában a falnyílatnál egy durva szózat bekiálta:

Endre, Endre, itt vagy? élsz?

Ki vagy, mit akarsz? Tán ismét atyámtól jősz? Távozzál kérlek, s mondd neki, hogy hagyjon fel álmaival: én el vagyok tökélve itt halni meg.

Nem, kába gyerkőcze, én nem atyádtól jövök. Atyád nincs itt, Verebélyen van, most esküszik Hornya a te mátkáddal. Menj oda, s lődd pisztolyod a zsivány fejébe, itt vannak a kulcsok, nyisd meg szobád ajtait, de várj egy kevéssé, míg én eltávozom; nem akarnék veled szemközt állni, me t én nem vagyok barátod, s most nincs idő hogy megvívjak veled: majd másszor, gyermek, másszor. Most siess, déli harangszó előtt a klastromba légy, különben későn jöhetsz. Élj szerencsésen; míg mi meglátjuk egymást, készen tartsd karod velem megvívni, vagy leszúrlak lovadról, vagy ha meggyőzsz, barátok leszünk; most nem vagyunk azok.

Ki vagy te rémítő teremtés pokol-koholta híreddel? Gondolod, hogy engem megcsalsz?

Ne kérdezd ki vagyok, higyj szavaimnak, mátkád még ma Hornya fekteti nyoszolyájába. Itt a kulcsok — ezzel zördülés esett, a kulcsok beestek a szobába, a hang megszűnt, s a szóló sebes léptekkel elsiete.

Endre úrfi, mint akit mély álmából vernek fel, s néhány pillanatig nem hiszi hogy ébren van : oly állapotban volt, midőn ámulásából felüdűlt. Felszökött, magára húzá azon ruházatot, melyben atyja elzárta, a fekete pánczélt, sisakot, oldalára övezé kardját, s magához vevé a pisztolyokat, s ment. Midőn az ajtót kinyitá, az őrt megkötözve ajtaja előtt látta heverni.

Mi bajod van ficzkó, ki kötözött meg?

Az ördög volt itt, uram, ember képében, lőni akartam reá, de a lövés nem fogott rajta.

Hol van ő, merre ment?

Isten tudja, eltűnt.

Hol van a gróf?

Verebélybe ment.

Minek?

Nem tudom, uram.

Hol van Hornya?

Ő is ott van ; még tegnap ment el, a gróf ma reggel.

Lovat nyergeljetek! kiálta Endre iszonyú tűzzel le a folyosó ablakáról a vár udvarára, az én lovamat, a Szellőt. Halljátok? És a hangos kiáltást rémítőn verték vissza a bástyafalak. S erre kihúzta kardját az ifjú, és elvagdalta a köteléket, melylyel az őr megkötözve volt.

Így kölöncz, köszönetűl azért, hogy így kínoztatok.

Édes gróf, mond az őr félénk együgyűséggel, nem akarna visszamenni tömlöczébe: engemet az öreg gróf felakasztat.

Azt akarod hogy fejedbe lőjem e pisztolyt? otromba eb ! majd megtanítom én uradat! mond az ifjú, és szikrázó szemekkel mint a villám eltávozék a grádicsokon.

A szolgák egymásra tekintgetének, hogy az ifju gróf, kit Pozsonyban hitték lenni, egyszerre megjelent, s még inkább bámúltak azon, hogy oly rémítő ábrázat-

tal ült lovára, s mint téli hófergeteg, mely meredek hegyekről omlik, úgy rohant ki a várkapun.

Boldogságos szűz Mária, mi ez? Láttátok-e mint rohant el; mondának egymásnak, és futottak a kapuhoz, hogy nézzék merre megyen. Nem sokáig láthaták. A verebélyi úton szágulda el sebesen, s az erdő elfedte szemeik elől.

Az éjjeli zápor megszűnt, de az irtóztató szélvész még mindég harsoga a vidéken, és terhes fekete felhőket hajtott a látkörre, melyek úgy függöttek a verebélyi völgy felett, mintha minden pillanatban leszakadozni készűlnének. Csikorogtak az erdők tölgyei merre Endre úrfi nyargala, s úgy tetszett neki, mintha az elemek is pártjára keltek volna megbosszúlni bántott szerelmét. A Zagyva messze túl áradt partjain, s habjai oly magosan emelkedtek, hogy a hídnak sehol sem látszott nyoma. Endre úrfi, mint a meredekről leszakadt szirt, mely vak zuhanással gördűl merre az első irány ragadta, úgy rohant gödrön, berken, síkon egyiránt, nem látva és nem tudva maga körűl semmit, nem érezve egyebet mint a cselszövények szörnyűségét, melylyel szerelme kijátszatott, midőn a tüzes fekete mén, mely fejér tajtékkal öszvehányva valami borzasztó képet adott volna a nézőnek, a vízparthoz ért, s megállapodék, mintha ura parancsát várná, mitevő legyen. Az okos állat érzette a veszélyt mely előtte lebegett, füleit hegyezte, s bizonyos belső borzadással tekinte a sárga hullámokra, melyek keskeny partjaik között, mint a távol égdörgés oly zajjal zuhogták el. A vakmerő ábrándozó felébrede álmából, midőn hű lova megállott, s látá maga előtt e rémítő hullámhatalmat, mely határt akar vetni vakmerő pályájának. Néhány perczig ráereszté szemeit e locsogó örvényzetre, de csakhamar öntudat nélkül s vak ösztöntől izgatva felemelé lábait a két kengyelben, s egy kegyetlen sarkantyúlökést ada paripájának. Lova felágaskodott, mintha utólszor mutatná fel magát az égnek, s közé ugrott a hullámoknak. A sebes örvény elsodrotta őt, úgy látszott mintha a víz öszvecsapva feje

felett, mérhetetlen mélységeibe lökte volna. Néhány perczig nem volt semmi látható, az örvények szabadon sodródvā tolódtak egymás után, a szél magas hullámokat hajtott, melyek túl csapkodtak a felemelt partokon.

A szem nem láta többé semmit. Két vándor elsápadva tekinte egymásra, s az egyik kétségbeesve kiálta: Vége van.

De az ifjabbik még egyszer kinézett a víz felé, öszvecsapta kezeit, örömcsepp hulla szemeiből s felsikolta: Megszabadúlt, látja kend, most szökött ki lova a partra. És valóban a hű állat megszabadítá mind magát, mind urát. A paripa megrázkódék, megállott néhány perczig, s visszanézett a torlódó habokra, mintha most akarná meggondolni, mily nagy volt a veszély, melyből kihatolt. De az ifjú szemei előre fordúltak a verebélyi útra, s alig engede három pereznyi pihenést a szegény hű párának; újra megsarkantyúzta azt, és elszáguldott.

A két útas elnémúla a bámulattól, s néhány perczig szótlan haladt, s az öregebbik levette kalapját e szók között: Istenem, ezt a te hatalmas kezed tette, s szabadítá meg: dicsértessék szent neved.

Még félórányi távolra vala az ifju a verebélyi klastromtól, midőn a déli harangszó füleibe kondúlt. Tompán és szomorúan zúgott végig a völgyeken, s az ifjút felrázta álmaiból. A ló lankadni kezdett alatta, de az ifju a harangszóra feleszmélvén, még egyszer sarkantyút ada neki, melyre az öszveszedvén minden erejét, mint a förgeteg oly sebesen robogott végig a sík országúton. Nem sokára meglátszott a klastrom, elnémúlt a harangszó, a paripa még néhány lövetnyi száguldást teve, s az iszonyú pálya ki vala futva. Az ifju a klastrom udvarán állott, megigazítá öve mellett pisztolyait, s leszállott. Egy sereg nép épen akkor tódúlt ki a templomból, s a nászcsoport egy hosszú folyosón végig a klastrom ebédlőpalotájába vonúlt. A menyasszony hószínű fejér köntöse úgy világlott ki a többi öltözet közől, mint a zavaros habokból a hattyú. Ő halavány volt és komoly, szemeiben nyúgalom vala, de olyan mint a völgy nyugalma

zivatar után. Lassú lépésekkel mene a kiséret, melyet az öreg gróf látszott vezetni, a leány, mely mint a gyenge nádszál úgy ingadozott mentében, atyjának karjaira volt támaszkodva. A vőlegény a többi kisérők között volt elvegyűlve.

Midőn a sereg belépe a palotába, épen akkor érkezett oda Endre úrfi is. Megálljatok! kiálta. A jelenlévők látván őt, öszvecsapkodák kezeiket: „Jézus! Endre úrfi!" Egyéb hang nem hallatott az ajkakon. Az ifju keresztűltört a csoportokon, s egyenesen Emelka lábai elébe omlott. Emelka, az egek irgalmáért: így tartád meg esküvésed? mond az ifjú, s öszvekulcsolt kezekkel álla szeretője előtt.

Endre, sikolta a leány, s kezét szívéhez nyomá, mintha akadályozni akarná, hogy meg ne repedjen. Endre, szerencsétlen Endre! mit tevél te nekem? És az ifjú nyakába borúlt.

Midőn az érzések első fellobbanása lecsendesűlt, az ifjú visszaszökkent a leány karjaiból: félre hitszegő! mond szikrázó szemekkel, érdemled-e hogy hitetlen karjaid ölelését tűrjem? Átkozott perczenet, melyben csábító szépségedet láttam.

Isten! mond a lyányka, és könnyei keservesen kezdének hullani; isten! én téged Endre mindég szerettelek, az isten bocsássa meg vétkemet, hogy én szegény alacsony sorsú leány rád mertem pillantani, az kábaság, irtóztató kábaság volt, de az ég meg fogja bocsátani.

Hah kígyó, még is hallatod álnok csábító szavaid? gondolod, hogy többé lesz hitelök e feldúlt, kiégett kebelben? Mondd meg itt, az örök isten előtt, mert tovább nem viszed nyomorú éltedet, mióta szereted te e gaz latrot?

Kit értesz, mond a leány, rá meresztve szemeit, Hornyát?

Hah, álnok teremtés, hamar kitalálod, tudod kit értek.

Istenem! nyelvem azt esküvé, hogy szeretem, de szívem mindég tagadta azt.

Leány, igazat mond-e szavad? szóla Endre, ki csak az utolsó szavakat vette figyelmébe; mondd meg őszintén, te istened színe előtt állasz.

Én igazat mondottam.

Ördög és pokol! — mond az ifju, s fogai összekoczódtak, és lábai rezgének — s még is hitszegő levél?

Endre úrfi, mi búsít? Azt mondod hogy hitszegő vagyok? Nézd — mond a lyányka, s kihúzá kebléből az ereklyét — ismered ezt?

Endre irtóztató szemeket mereszte e jelre.

Nem magad mentél-e fel esküm alól? Nem küldted-e a jegyet vissza? Hah, Endre úrfi, én vagyok-e a hitszegő?

Halál és pokol! ki adta neked e jegyet?

Szolgád, ki által visszaküldted.

Hah egek! mond Endre, homlokára téve kezét, most értem: árulás, irtóztató cselszövés, ördögi játék az egész. Halál és pokol, hol van Hornya?

A jelenlévők rémülve tekintgetének körül e kérdésre, de Hornya sehol sem vala. Egy perczig mély csendesség leve. A hallgatást egy tompa szózat szakasztá félbe, mely a palota fő részéről hangzott:

Gyermek, mit keressz te itt? mond az öreg gróf, és közelebb jöve a csoporthoz.

Hah, vén morgó, jó hogy itt vagy, később veled lesz számadásom. De mondd meg előbb, hol van Hornya?

Hornya eltávozott, monda valaki a csoportból.

A szemtelen gaz lator, odább álla úgy-e? Jól van, lépj ide, te vén áruló atya, s lásd: előtted fogok e leánynyal öszveesküdni, ne mondj ellent, az egekre kérlek, csak most ne ellenkezzél: az irtóztató volna.

Endre, te dühösködöl! mond Emelka ünnepélyes nyúgalommal. Késő, késő, Endre úrfi, e kéz már oltár előtt másnak van adva.

Isten, nagy isten! mi ez?

Az esküvés épen most vala, mond a leány mint előbb. Menj Endre úrfi, kérlek, honnan jövél: késő, minden késő.

Az ifjú szemeit atyjára mereszté; egyszerre felszökött helyéből, atyja elébe omlott, s kezét megfogván: Atyám, mond kétségbe esve, igaz-e amit a leány mond?

Hahaha! mond a gróf, keserű gúnydiadallal felkaczagva : igaz, igaz!

Úgy veszsz el zsivány gyilkos atya! mond az ifjú, s felszökvén, reá lövé pisztolyát. Az öreg gróf földre rogyott, eláradt vére a padolaton, s életjelenség nélkül.

A leány ájúlva rogyott öszve e borzasztó jelenésre.

Endre irtóztatóan mereszté megholt atyjára szemeit, s hasonlóan az őrűlthez az elájúlt leányhoz rohant, ki atyja karjain nyúgodott, megfogva annak halvány kezét — „most, úgymond, kezemet adom, hogy fel vagy oldva esküvésed alól, most élj boldogúl, szerencsétlen kedves áldozat! Ezeket mondván, elereszté a lyányka kezét, és kirohant az ajtón, s lovára ülvén, elszáguldа oly sebesen amint jött.

Ez egész borzasztó jelenés egy negyedig tartott, s midőn az ifju már eltávozék, csak akkor kezdének a jelenlévők magokhoz térni ez iszonyú ámulatból, mely hasonló volt egy borzasztó álomhoz.

A boldogtalan Dorogi haza vitte leányát, ki feleszmélt ugyan ájulásából, de halálos betegségbe esett.

Hornya felől a rege e perczenet óta hallgat. A ravasz lélek jó eleve megsejté a veszélyt, és elillanta.

Az öreg gróf — a lövés jobb karját roncsolta öszve — életében maradt — de bajából csak több hónapok után kelt fel.

Endre úrfit többé nem lehete látni. A verebélyi nép közől, kik közönségesen szerették, többen mentek keresésére, de hiába. Lovának nyomát egész a Zagyvapartig kisérték, sőt midőn a víz elapada, még az iszapban is lehete észrevenni: többet senki sem mondhata felőle, s mi itt leeresztenők drámánk kárpitját, de az olvasó

kérdhetné, ki volt legyen az a fekete lovag, kiről a történetet elczímeztük? Hogy e kivánságnak eleget tegyünk, el fogjuk mondani amit a néprege még végezetűl e történethez beszél, kinyilatkoztatván hogy igazságáért csak az eddig mondottaknak kezeskedünk, nem annak is amit mondandunk.

X.

Két pásztor, úgymond a rege, negyed napra a klastromi jelenés után, egy holdvilágos estve, a terebi réteken ballagott, nem messze a vadászhajléktól. Füleikbe egyszerre csendes suttogást hozott a szél, s midőn feltekintének, láták, hogy Endre úrfi, fekete lován s fekete pánczéljában, a vadászhajléktól jöve, karjain egy asszonyalak vékony ködalakú fejér öltözetben csügge, szőke hajai hosszú tekercsekben lebegtek a szél fuvalmában.

Most már az én menyasszonyom vagy, Emelkám! most senki sem vesz el többé tőlem, monda egy férfiszózat, melyre az asszony szelíd szíves hangon felele: Tied vagyok kedves, tied, te sírok vőlegénye.

Ily beszédek között szágulda el a szerelmes párral a fekete mén, melynek nyomain lángok keltek valamerre ment, és serényéből kék szikrák pattogtak. A pásztorok sokáig néztek utánok, láták midőn a paripa a Zagyva hullámai közé szökött, s láták, mint úszott velök könnyeden — Ha szerencsésen elérték-e a túlpartot, nem mondhaták meg, mert alig voltak a habok között, a holdat sötét felhő fedé el, a tájra homály borúlt, mely nem hagya többé semmit látni. Másnap Dorogi nem lelte leányát, s mind ő, mind a nép azt hivé, hogy Endre úrfival elszökött. De nem sokára hír jöve, mely e véleményt megczáfolá: egy halhorgászó beszélte t. i. hogy a Zagyva partján — amint mi vélekedünk nem messze azon helyhez, hol még 1815-ben egy kőhíd állott, de később az áradat elsöpré — az iszapban két halottat talált öszveölelkezve, egyik pánczélba vala öltözve, fe-

jén sisak, másik egy fiatal leány, vékony fejér ruhában. A halász mutatá a helyet, s a köznép ma is mutogatja, hol őket eltemeté. Szép zöld gyeppel benőve domb emelkedik fölöttök, s itt nyugszanak a szerencsétlen szeretők, de nem örök béke és egyesület ölében, amit ártatlan üldöztetésök érdemlett volna, hanem, amint a rege beszéli, sír utáni vándorlásban. Sokszor látni, mondják a verebélyiek, zivataros éjszakán Endre úrfit fekete pánczélban, fekete lován a templom mellett, mely a régi klastrom omladékaiból épült, sebesen elszáguldani. Néha a sötétben nem látni egyebet a lángok lobbanásainál, mely a rohanó mén nyomain támad és enyészik.

III.

K Á M O R.

ELSŐ RÉSZ.

ELSŐ SZAKASZ.

A KÉT BAJNOK.

A nap már lehanyatlott vala, midőn egy magányos lovag a diósjenői rengetegek közől, Hont és Nógrád szélén, kivergődvén, szabadabb futásnak eresztė párolgó lovát az előtte felnyílt síkon. Olykor megállapodván, vizsga szemekkel tekintgete előre, és figyelt ha a levente, kit űzőbe vőn s még alkalmas távolnyira vélt maga előtt lenni, nem mutatkozik-e. Az alkonypára elborítá szemei elől a tárgyakat, s szinte félórányi tért hagya maga megett a nélkül hogy neszt hallana vagy élő termetet látna. Már csüggedni kezdett reménye, hogy szándéka teljesűlhessen, s bosszú és harag forrtanak mellében, hogy amit oly óva s előlátással számolt vala ki, az egy elvétett pillanat miatt fog semmivé lenni, s tette kémszemek által kitapogattatni. De csakhamar lódobogás hatotta meg fülét, s midőn körűl pillantana, elől sötét klastromfalakat látott, megette pedig távol egy feketlő árnyékot az esti szürkületből kifejtőzni. A levente volt, kit űzőbe vevén egy sokfelé ágazó útnál

szemei elől elveszte. A hold épen feltekinte kelet felől, s lovagunk azonnal rá ismert a rohanó tüzes fakóra, mely szinte bőszülten ragadá a nyergében ülőt magával. Lovagunkat örömérzet lepé meg, látván, hogy a lesett martalék ki nem síklott kezeiből, hanem inkább önkényten fut tőrébe; felkapcsolván sisakját, szablyát húza s magát vívó helyzetbe tevé. A klastromfalaknak egyike megé vonúlni, s az ellent bevárván orozva ledöfni könnyű fogott vala lenni, de lovagunk többet bízott karja ügyességében, s büszkébb vala, ámbár vétekkel undokítva, hogysem magát orgyilkossá alacsonyodni engedné. A levente csakhamar elérte a klastromfalakat, egy közép termetű, izmos, s amennyire a hold borongó fénye kivenni hagyá, a kornak érett szakában álló férfi. Alakja, melyen erő és elszántság mutatkoztak, viszszadöbbenthete vala egy közép ügyességű bajnokot, de nem a mi lovagunkat, kinek sebes és gyakorlott karja több esetekben mutatá meg, hogy az erőn lehet fortélylyal győzedelmet venni.

Lovagunk fekete pánczélba vala öltözve, tollatlan sisaka szinte fekete; a levente könnyű vadász ruhában, széles kétélű tőrrel öve mellett, s rajta semmi hadi készület, csupán zománczos kék sisakja, melynek tetején vörös tollak ingadoztak, s egy hasonlólag zománczhüvelyű szablya. Mi ezen jeleknél fogva nevezendjük őket.

A fekete pánczélú bajnok úgy helyezé magát a keskeny útra, mely a klastrom falai s egy irtózatos mélység között ment el, hogy a kék levente magának csak fegyverrel csinálhata nyílást.

Tíz lépésre voltanak egymástól, midőn a kék lovag férfias s egy kevéssé dörgő szóval kiálta a fekete bajnokra, hogy engedjen útat. Ez nem válaszolt, hanem előszöktetvén, kemény csapással támadt a kiáltó ellen.

Hah gyáva rabló, te vagy? Köszönöm a sorsnak, hogy kezembe ada, mond a kék, s oly döféssel rohant reá,

hogy ez nyergében nem tartózkodhatván, földre szédült, s míg magát összeszedhetné, megrettent paripája futásnak erede.

A tizenötödik századi bajnokhoz az illett, hogy gyalog ellennel nyeregből ne vívjon, leszálla tehát a kék vitéz s úgy támadta meg társát. Tüzesen és elszántan folyt a viadal szinte egy óranegyedig, míg végre a fekete hős nem erővel, de karja fortélyával oly veszedelmesen találá ágyékba a különben is pánczéltalan ellenfélt, hogy az életjelenség nélkül rogyna öszve.

Ekkor a győztes eloldván a legyőzött paripájának fékét, gyorsan elszágulda, mint az kinek dolga kívánt véget ért.

Egy elzárt keskeny völgyben, közötte azon hegyeknek, melyek Váczon felűl szinte Párkányig a Duna balpartját fedezik, érte be társait a fekete pánczélú lovag, minekutána az éjnek nagyobb részén keresztűl könyörűletlen zaklatta volna maga alatt azt a nemes párát, mely győzedelme által ragadományúl jutott kezébe. A csoport mintegy kilencz lovagból állott, kik közől heten fejtől talpig úgy valának felkészűlve mint a mi ismert lovagunk, fekete pánczéllal, sisakkal, fekete paripákon. Ketteje a lovagoknak vadászköntösbe öltözött asszony alakok voltak, kik némán és szótlanúl mentek egymás mellett, egyike világos pej, másika vasderes ménen. Elnyeríté magát vitézünk fakója, midőn a csoport közé ugratott, s a két asszonyalak paripája hasonlag, mintha ismerősök idvezlenék egymást, a vitézek között pedig halk suttogásban e szó hallatszott: „a gróf“.

„Móré, nem volt semmi baj?“ szóla bajnokunk (kit ezután gróf czímmel fogunk tisztelni) egyik vitézhez a kíséretből.

Semmi, méltóságos uram, de a gerliczék közől egyik igen szomorú, talán bánja a fészket honnan elhoztuk: mond a grófnak ez a biztosa.

Csitt, mond a gróf, ajkaira tevén ujját, majd megszokik új fészkében.

Meg, ha a vörös karvaly el nem ragadja, de ettől ments meg engemet, jó istenem, inkább ama sánta ördöggel a mesében víni, mint ezzel.

Attól nincs mit félned többé.

Hogyan? talán beadta neki nagysád az ólom pilulákat? Szóljon, kérem nagysádat, én fejtől talpig fül vagyok.

Ismered ezt a fakót alattam?

Valóban, mintha láttam volna — — az bizonynyal az, tegnap is azon ült. Mit teve nagysád neki?

Csak annyit, hogy többé nem háborgat.

Úgy boldog éjszakát kámori vár! Ezután csak úgy világítasz, ha én gyújtom meg a fáklyát feletted. Holtig hív szolgája leszek nagysádnak, csakhogy e sárkány körmeiből megszabadított. Istenem, ha nagysád nem jő védelmemre, azolta poklaiba kapott volna a manó, s mely siránkozás a budai csaplároknál! két esztendeig gyászolták volna a szerencsétlen Móré Tamást. De szerethet is a gaz nép! Mert ki látta azt a korcsmát Budán üresen, borivók nélkül, hol Móré Tamás beszélte török csatáit? Ó gyöngyöm-adta sashegyi bora, ha engem föld alá tettek volna, tíz esztendeig fekete színt vettél volna magadra, de légy oly szép piros mint eddig, s ne félj, hogy árván maradsz míg Móré Tamás mozoghat. Úgy-e hogy jól vittem ki, amit nagysád reám bíza? Oly messziről hozom a galambokat a nélkül hogy elrepülnének, vagy a kánya őket elkapná. Ez csak érdemel jutalmat, s hiszem hogy ha a Dunapartra értünk, nem hagyja nagysád hív szolgáját étlen szomjan tovább poroszkálni. Látja nagysád ott azt a csárdát! szép csaplárné benne, tiszta és csínos minden, s az a budai bor, az fogja ám megmelegítni az éh gyomrot.

Máskor Tamás, máskor, sietnünk kell, hogy virradtig legalább a vizen túl legyünk. Hát ha valaki nyomozza útunkat?

Nagyságos uram, csak két kortyot hát, ha hiba esik

miatta, akasztassa fel nagyságod Móré Tamást a dorogi legmagasabb bástyafokra.

Ezeket mondván, megsarkantyúzá paripáját, s előre vágtatott a csárda felé, hogy míg emezek a Dunáig jőnek, ő addig elvégezze reggelijét.

A gróf komor szemekkel nézett utána, s nem vala kedvére amit e boriszák teve, de kénytelen vala az ilyeneket elnézni, mert e kedvencz szolgáját megsérteni, ki csaknem minden titkaiba beavatva volt, nem vala tanácsos.

Szürkült a hajnal midőn a Duna partjához értek. A gróf félre lépe a csoport közől, s megfújta tárogatóját, melyre csakhamar sebes evezéssel két csolnak jöve a Duna túl partjáról. A vitézek legott leszállongának, s egyik csolnakba lovaikat vezeték, a másikban pedig magok fogának helyt.

A két fátyolozott asszonyt maga segíté le lovaikról a gróf s a csolnakba vezette. Épen indúlni akartanak, midőn egy durva szózat rájok kiálta, hogy megálljanak. A vitézek kardjaikhoz kapdosának, de a gróf lecsendesíté őket, mert a kiáltó csakhamar közelebb jöve egy víg éneket dúdolva, melyből Móré Tamás hangjára ismert.

Ez a bortömlő, ki csak két korty bor miatt tért ki az útból úgy tele szívta már magát kora hajnalban a budai nedvből, hogy alig bírt lováról lekelni. A bor azonban csak testét szokta volt ellankasztani, feje, bármennyit ivott, tisztán maradt a mámortól, s ritkán vala oly eset, hogy Móré ne tudta volna mit teszen, s mit beszél. Ez okból volt hozzá a titkokkal teljes grófnak bizodalma. Kedve volt volna Tamásnak még tovább is dúdolni énekét, de grófjának, kinek magába vonúlt, titkokkal teljes és mindég nagy dolgokat forraló természete előtte keresztűl láthatatlan s bizonyos rémfátyollal volt előtte elburkolva, komor arczúlatára tekintvén, nem mere énekével zajt ütni, hanem a csolnaknak egyik szélébe húzódék s a bor gőzétől nyomatva elszenderűlt.

Mély hallgatás uralkodék a csolnakon, csak a lapátok kimért s egyalakú csappanásai zavarák meg a csendet. A hegyek, melyek eddig kietlen fekete foltoknak tetszettek, lassanként előtűnedeztek a kelő fényben. Hideg hajnali szellő fuvalta körűl a vándorokat, kik a nap pirúló lángjára, mely a víz tűkörén reszketett, szótlanúl bámúltak. Azalatt a csolnak észrevétlenűl a parthoz evezett. A vándorok kiszállongának, egy négylovú szekér görgött elő, melyre a gróf az asszonyokat felsegélvén, vitézeivel lovára pattant, s az egész kísérő sereg az erdő sűrűségei között eltűnt.

MÁSODIK SZAKASZ.

A KLASTROM.

A klastromban, melynek falai mellett az iménti szakaszban beszélt viadal történt, hallák a lónyerítést, a kardcsattogásokat, s öszvefutának a fráterek, de nem tudván mi történik legyen, s vaktában nem mervén a klastrom kapuját felnyitni, jónak találák, hogy a Páter Eustáchius szobájába menjenek, kinek ablakai oda szolgáltak, honnan a fegyverzaj jöve, s onnét tudják meg micsoda kalandor nép, vagy az ő kifejezésök szerint: quales impii nocturni praedones azok, kik éjjeli időben e szent helyen egymást öldökleni eléggé istentelenek.

Quid hoc est fratres? mond az öreg Eustáchius, midőn álmából felrettenvén a nagy zörgésre ajtaját felnyitá, per amorem Dei crucifixi, talán tűz van? Boldogságos szűz, nem megmondottam-e hétezerszer is, hogy kutya és csirke a konyhából exuláljanak. A toll és a szőr gyulékony portéka; per deos immortales, tamen ex Plinio et Aristotele haec nota sunt.

Nem tűz, carissime confrater, hanem háború, öldöklés, gyilkolás, mondának az ajtón berohanók, kik csaknem feltaszigálták a jó öreget, midőn tisztelt auctorait idézgette.

Háború, öldöklés? per sacratissimam trinitatem! Civile bellum perniciosum totae quantae reipublicae. Egész sereg mondásokat idézett Cicero és Tacitusból a polgári háború ellen, de senki reá nem hallgatott, hanem lélekszakadva rohantak az ablakokra, hogy lássák, quid consilii inter praedonum discordias.

A hold felhők alá volt rejtezve, sötétség és borzasztó csend uralkodott az egész környéken. Az ablakon bámulók egy lelket sem láttak, mert azalatt míg ők Páter Eustáchius ajtaján zörgettek, a bajvívás végbe ment, s a fekete vitéz már jó tova haladott.

Kérdés támada közöttök, mitevők legyenek? Ha tanácsos volna-e a kaput felnyitni s nehánynak kimenni, hogy körültekintsenek, a klastrom falainál nincsen-e valamely zsiványbanda. mely talán a klastromot akarja felgyújtani, hogy annál könnyebben vihesse véghez a klastrom nyájában való rablást.

Egyike a fráterеknek azt vélte, hogy minekutána annyi szemek nézése és fülek hallgatása sem láthatott s hallhata valamit, ő el nem hiheti hogy a fegyvercsattogást, a lónyerítést más okozta legyen mint az a haramia, kit egy hónap előtt itt gyilkoltak meg, s kinek lelke azóta ezen környéken kísért.

Azon korban a tudomány helyét babona töltötte be. A képzeleti erő vezér nélkül csapongott a kor embereinél, s mindenütt, hol valami természeti úton megfejteni nem tuda, csodákkal és tündéri erőknél fogva fejtegette. Innen volt, hogy az emberek földet és tengert, léget és felhőt rémekkel s tündér alakokkal lakosítottak meg, nem csoda tehát, ha a mi fráterünk találmánya hitelt könnyen nyert.

Az egész confráterség körében csak az egy Páter Eustáchius volt, ki ezen állítást tagadta. S ámbár magában ő is hitte a rémek lételét, s félt tőlök, de az a kis hiúság, hogy magát mindég a legtanultabbnak mutathassa, eltagadtatá vele saját belső érzeményét, s többnyire mást szokott vítatni mint amit hive. Most is tehát azonnal bele csapott a beszédbe :

Az lehetetlen fratres! Kisértetek csak a vén asszonyok fejében vannak, hoc repugnaret legibus naturalibus. És azután feltenni is vétek! Hiszen tudjuk ex novo testamento, hogy urunk az ördög hatalmát megtörte, hogy neki többé semmi ereje nincs az emberi lelkeken, hogy ...... Még több és bővebb okokat hordott elő, részint

a theologiából, részint a metaphysikából, melyekkel igyekezett bebizonyítani hogy a fráter állítása nem való. A confráterek azonban nem mertek neki ellent mondani, de magokban még is hittek a fráter szavának.

Azalatt míg ezek itt tanácskozának, a klastom kapusa, ki maga is észrevevé a falak körűli lármát, sok vesződség után felkelté a priort, ki a vacsoránál infusiót engedvén, maga is jobban bele tekintgete a kancsóba mint egyébkor, s mélyen elaludt, kihozta tőle a kulcsokat, melyeket ez éjszakára mindég magánál tartott, mert tapasztalá, hogy a kapus a fráterеket némelykor kibocsátgatja, s ezek az egy fertálynyi távolra fekvő Diósjenőre szöknek, s gyakran csak akkor térnek vissza, midőn a reggeli misén kell öszvegyülekezniök. Megszerezvén a kulcsokat, magához vette Páter Móriczot, ki legbátrabbika vala a szerzeteseknek, s ha Páter Eustáchchal a tudományokban nem mérkőzhetett is, több ítélettel és életbeli ismeretekkel bírt nála.

Amint a kaput kitárnák, egy fekete paripa, egész lovagi készülettel a hátán, nyerítve az udvarba robbant. Az olvasó emlékezik a fekete vitéz paripájára, mely elszabadúlván, a viadal közben tért tetőt öszvenyargala, míg végre a helyre hol urát elhagyá visszatérne, kit midőn nem lelt volna meg többé, a klastromkapuban megállapodék, s elnyeríté magát, hogy valaki által bebocsáttassék; — az őr és Páter Móricz azon bátorsággal, melylyel a klastromban kevés bírt, öszvevizsgáltanak egy homályos lámpafénynél mindent, míg végre a kék sisakú bajnokra akadának, ki még akkor is félholtan feküdt vérében. Páter Móricz közelebbről megvizsgálván a testet, észrevevé hogy még meleg, s benne élet van; haladék nélkül a klastromba viteté azt, és az orvos páterre bízta. Megvizsgálván a páter sebét, nem találta veszedelmesnek, de a testben szükségkép nagy elgyengülésnek kellett következnie, mert igen sok vér folyt el belőle.

Ámbár a leventét külső jelekből inkább lehete holtnak mint élőnek tartani, még is hogy, ha lehet, eszméletre

hozassék, azt szükség volt sietve eszközlenie, de a páter addig nem nyúla a testhez, míg azon kornak szokásához képest minden, részint babonás, részint religiosus szertartásait el nem végezte volna. Komoly, ünnepélyes léptekkel közeledett a beteghez, érthetetlen szavakat mormolva körüljárta ágyát, s végre térdre esett, s ezen versnek háromszori elmondása után :

Fü, fü, fü!
Ördögoldal-fü,
Légy segéde a betegnek
Ördögoldal-fü.

kelet felé fordúlva, egy áhítatos Ave-Máriát monda, s keresztet vetvén a betegre, a szokott szók helyett ezeket mondogatá : Hippokrates és Galenus nevében Ámen!

Végre öszvetördelvén sebfüveit, belőlök írt készíte, s a bajnoknak sebhelyére köté, s egy kisszerű csuporba füveket hányván, rájok bort önte, s az ekként készült italt a betegnek beadá, melyre az csakhamar magához tért, és megszólala, de csak gyengén s alig hallható hangon.

Alig futa el a klastromban híre, hogy a megsebesített levente él, Páter Móricz azonnal felkerekedék ágyából és ment látogatására. Ijedség futá el tetemeit amidőn a szobába lépett. A bajnok, kit csak alig hittenek többé életre hozhatni, Jeney Kálmán volt, a páter egykori nevendéke.

Elfogódott szívvel könnyek csordúltak ki a jámbor szerzetes szemeiből, midőn szeretett nevendékét ily helyheztetésben látá, érzette a veszedelemnek egész súlyát mely életét fenyegeté.

Boldogságos szűz! hát így talállak-e Kálmán, s téged, bajnokot százak felett, talállak-e így? Mely kar lehete képes legyőzni?

Csitt! mond Jeney, elég szerencse nekem, hogy téged itt talállak. Ha a Jeney név előtted valaha kedves volt, ha Kálmán iránt legkisebb szikrája lobogott valaha benned a szeretetnek, most bizonyíthatod be.

Mi történt az egek uráért?

Ne kérdd, ahoz az idő rövid. Eddig atyám talán kétségbe esve küszködik a halállal: ülj lóra, és siess, hogy napfelkölte előtt Kámorban légy. Mondd a szerencsétlen aggnak, hogy ne bánkódjék, leánya nincs elrabolva, karjaim megszabadították, hogy itt van velem, s mihelyt sebemből meggyógyúlok, azonnal honn leszünk Kámorban.

Mit? egek, nem hagyott-e el eszméletem? Ha értem amit mondasz? Lórát, elrablani? Istenem, szólj világosabban.

Mindent meg fogsz tudni. Pető honn van, látta a történteket, beszéltesd el vele magadnak. Most minden percz drága. Adjatok papirost, tollat, írnom kell neki. Másként nem hiendi amit mondasz.

Kálmán, az egekre kényszerítlek szólj, él-e Lóra?

Kérdezd az eget, mely lecsillámlik reá s látja őt: én nem tudom.

Hol van tehát?

Nagy isten, mit nem adnék érte, ha tudnám. Kérdezd azokat kik elrablák, de félre ezzel, ne töltsük szóval az időt, hanem nyergeltess lovat s menj fel Kámorba, de sietve amint csak lehet.

Amint ezeket mondá, azonnal tollat veve, s felegyenesedvén amennyire elgyengűlt teste engedé, megírá a levelet.

Páter Móricz látván, hogy a menetel haladást nem szenvedhet, azonnal lóra ült, és az erdőknek sűrűségei között sebesen elvágtata.

HARMADIK SZAKASZ.

KÁMOR.

Minekelőtte a történet fonalát tovább vinnők, szükség, hogy olvasónkat a Jeney házzal, melynek elhanyatlása tárgya lesz e regének, közelebbről megismertessük. Egyikén azon magas tetőknek, melyek Nógrád és Hont között emelkednek föl, s jenői, vagy másként börzsönyi hegyeknek neveztetnek, nehány faltöredék, s bástyanyomok látszanak. A pásztor, vagy vadász, mert e sivatag vidéket ritkán látogatja más, a mai időben kámori romoknak nevezi e puszta omladványokat, s regéket mond felőlök, melyeket őseitől tanult, vagy leleményes elmével önmaga költe. Ezen romok alatt, mondják a mai kor emberei, kincsek vannak elrejtve, melyeket feltalálni csak annak lehet, ki száz esztendőt túl élt, s szegény levén, sorsával még is végiglen meg vala elégedve. A kincs, úgymond, több századok óta hever már a föld üregében, a nélkül, hogy valaki fölemelhette volna, s még félszázadig lesz elrejtve, s ha mindaddig sem találkozik még száz évű megelégedett, messze tartományokból fognak bizonyos idegen vének, számokra nézve hárman, megjelenni, s a kincset sötét borzasztó éjszakán a villámok fénye mellett felásván, magokkal elvinni. Ezen hegyek alatt fekszik a termékeny határú diósjenői falu, itt ömlik ki sziklák alól a gyógyerejű Zsibak forrás, itt láthatni ama csodálatos szigetet, mely minden tizedik évben változtatja helyzetét, mert a rege szerint zen sziget a boszorkányok gyűlhelye. Itt tartanak minen tizedik évben tanácsot, s valahányszor gyülekeze-

töknek jó végelőn, forgószelet támasztanak, mely a szigetet tovább hajtja a tó hullámai felett. Mintegy ötven év óta azonban a sziget egy helyben marad, mert a boszorkánysereg bizonyos nevezetes kérdés fölött, mely iránt már öt ízben tarta gyűlést, öszveegyesűlni nem tud.

Mi nem akarjuk ezen véleményeknek alapjait vizsgálni, s eldönteni, mennyire igazak, mennyire nem. s azért bár többeket beszélhetnénk még, félbe szakasztjuk, s a helyett inkább egy-két vonással festjük ezen tájat, úgy, amint azon korban volt, melyben az itt elbeszélendő történet esik.

1456. év körűl Diósjenő k'rnyékén több mérföldekig nem láta a szem egyebet sűrű erdőknél; a szántóföldek, melyek most gazdag aratással jutalmazzák Jenő lakóját, akkor rendetlen alakú irtoványok voltak, széllyelhányva egymástól az erdők sivatagaiban; a földmíves izzadással, nagy munkával szerezheté elő a terméketlen földből élelmét. A nép vadászatot látszott eginkább kedvelni, mert a vidék vadaknak nagy bőségében volt, a vadász könnyen vehette fáradságának utalmát.

Diósjenő, most egyik Nógrád legnépesebb helységeinek, akkor csak középszerű szegény falucska volt, egyetlenegy kitünő hajlék sem látszott benne. De annál nagyobb fényt és pompát láthata a szem ott, hol most a kámori puszta romok állanak. Mint egy tündér palota, csendes pompában fénylettek Kámor tornyai a magános sivatagban, s már messziről mutatták a szemnek, hogy urai s építői valaha a hatalomnak és gazdagságnak magas pontján állhattak. Mikor és ki által emeltettek legyen ezen méltóságos falak, arról a történetek mélyen hallgatnak. Felőle csak annyit mondhatunk, hogy jeruzsálemi András idejében már a Jeney nemzetségé volt, mely származását Huba vezérig vitte fel, s három századiglan virúlt Magyarország gyökeres nemzetségei között, s az országban mint vitéz és harczra termett ivadék ismeretes volt. A nemzetség képei között, melyek a várteremek egyikében voltanak felaggatva, függött kép

azon Jeneynek, ki egy régi oklevél bizonysága szerint jeruzsálemi Andrástól adományúl kapta ezen várat a diósjenői faluval s nehány ezen vidéken fekvő helységekkel együtt; ez adományban kapott uradalom az idők viszontagságai között részint belső háborúk, részint a Jeneyek fényűzése miatt (mert ez nagy gyengesége vala e nemzetségnek) annyira elcsonkúlt, hogy V. László király idejében, kinek országlása alá esik e jelen történet, a Jeneyek birtokában csak a kámori vár és Diósjenő volt. Három helységet az Ipoly partján a Forgách nemzetség ragadott erőszakkal magához azon zavaros időkben midőn Hedervári Kont és egyebek Zsigmond király ellen lázadának fel. Azonban 1436. évben Jeney András Forgách ivadékot vevén nőűl, vele nehány termékeny faluknak juta birtokába a Garan mellékén, s ez által ismét egyikévé vált a felső-magyarországi hatalmasb nemeseknek.

V. László országlásakor, vagy inkább azon korban, midőn regénk kezdődik, a Jeney háznak András, a 70 évű agg, volt feje. Míg karjai a fegyvert emelhették, egyike volt a legvitézebb bajnokoknak Zsigmond s Albert királyok alatt, esküdt híve a Hunyadi-háznak, s híve a csecsemő Lászlónak is mindaddig, míg a Garák vagy inkább Cilli pártja Hunyadi ellen rémítő hállóit nem szövé. Jelen volt a szendrői győzedelemben Murát ellen, s midőn Hunyadi táborozásai elközeledtek, csaknem minden harczaiban részt vett, s kevés volt, kinek vitézségébe s hív indúlatába oly sokat helyezett volna Hunyadi, mint az övébe. A szentimrei véres harcz után, hol Hunyadi oly dicsőleg vágta keresztűl magát a török táboron, sebet kapott, s félszemét egy nyíllövés által elvesztette, visszavonúlt a hadi pályáról, s Kámor falai között szeretett nője s egyetlenegy fiúmagzatja körében tölté a nyúgalom és béke napjait. Nyúgalmát egy történet keseríté el, melyet a jövő szakaszban beszélendünk.

NEGYEDIK SZAKASZ.

TIZENHAT ÉV ELŐTT.

Egy komor őszi napon a vár előcsarnokában állott Kámor asszonya, a szépségéről nevezetes Forgách Mária, széllyel tekintgetve a várhoz vezető ösvényen, ha férje és Kálmán fia, kik a vadászaton voltak, nem jőnek-e? Sehol sem vehete észre jelt jövetelök felől, őket sehol sem láthatá, de helyettök egy asszonyt vett észre a vár felé közelegni. Egy czigány koldusné volt, ki balkarja alatt egy csomó rongyos bútort vitt, jobb kezénél pedig egy kisded, mintegy öt évű leányt vezetett. Az egyike volt a legcsudálatosb termeteknek, melyeket a szem emberalakok között találhat. Magassága csak negyedfél lábnyi, ehhez képest rendkivül vastag, de ezen vastagság korántsem a kövér vagy húsos test, hanem inkább, ami asszonyoknál ritka, csont és izmok következése volt. Arcza egy rémítő boszorkánykép, inkább férfi mint asszony arczhoz hasonló, eldurvúlva s égve a nap vagy tűz hevétől, szemei szikrázó feketék, melyeknek tekintete, a helyett hogy könyörűletre olvasztaná, inkább elrettenté a nézőt. Vonásaiban egy kegyetlen mosolygás, melyekkel Ramberg a káröröm vonásait festené, ezt azonban egy bizonyos komolysággal igyekezett elrejteni. Ősz hajai öszvekuszáltan állottak fején, s csak félig voltak egy gondtalanúl öszveaggatott sárga kendő alá borítva. A kis leány, kit karjánál fogva vezetett, ellent nem állván az, hogy arcza oly színű volt, mely e népnek tulajdona, egy kedves lény vala. Gyönyörű nagy fekete szemek forgottak barna szemöldjei alatt, s göndörödött gyűrűkben

omlottak alá vállaira holló fürtei; vonásain annyi kellem és lágyság volt elöntve, hogy a szem, mely egyszer reá pillanta, gyönyörűség között merűlt el nézésébe.

Így közelgett e két egymástól különböző alak a vár felé. Már a kapun belül voltanak, midőn egyszer riadás támada, s egy sereg kopó, mely a vadászatról jöve, rémítő zajjal rá rohant a koldusnőre. Ő visszahúzódott a kitárt kapu egyik szárnya megé, de a mérges üldözők nyomában voltak, s képzelhetetlen dühösséggel rohantak reá. Az asszony védte magát, amennyire lehetett, de mind hiába, a kis leányt kénytelen volt kezéből elbocsátani, hogy mind a két karjának hasznát vegye. Az ebek a leánykára rohantak, s már öszvemarczongolták volna, midőn hirtelen ott termett Kálmán, s látván a veszélyt, megsarkantyúzá paripáját s közéjök ugratott a kutyáknak. Azonban ifjú hevessége mérséklet nélkül elragadván, amit jóvá akart tenni, azt elrontá. A paripa elszilajodván a heves sarkantyúzat által, tüzesen a kutyák csoportja közé ugrott, s a szerencsétlen leánykát öszvegázolá. A koldusnő rémítő sikoltása, amint kétségbe esve ölébe kapta az eltiprott gyermeket, leírhatatlan. De ez már mind későn vala. A lyányka egy óranegyed múlva kiadá lelkét.

A szerencsétlen koldusnő kétségbe esve tépte haját, sikoltva futott fel a vár felé, s irtóztató hangon kiáltoza fel a vár asszonyához, hogy adja vissza gyermekét, melytől istentelen fia oly kegyetlenűl fosztotta meg; dühösen rohant fel a grádicsokon, s bőszűlt lelke Kámor asszonyán öntötte volna ki dühét, nem találván más tárgyat bosszújának, mert Kálmán ekkor már eltávozott: ha a megréműlt Jeneyné hirtelen el nem zárja előtte a várcsarnok vasrostélyzatú ajtaját.

Ekkor a koldusnő, hasonló egy őrűlthöz, felkaczagott, karjaira vette gyermekét, öszvecsókolgatá azt, s ismét földre tette. Sírt s nevetett egyszersmind, s rémítő ábrázattal, melyen fájdalom, kétségbeesés s egyszersmind a bosszú iszonyú képe ült, azon ajtó felé fordúlván hol

a megrémült Jeneyné borzadva eltávozott, szörnyű átkokba öntötte ki mérgét.

Átok rád, kegyetlen Jeney faj, átok arra aki szült, s akit szülni fog. Legdrágább kincse magzatodnak, melyet szülni fogsz, Kámor asszonya, mely neked is kincsed vala : a szépség, legyen kiirtója ivadékodnak. Szálljanak várad kevély tornyai legdühösebb ellenséged kezébe, s örök homály és feledék borítsa el a Jeney nevet.

Ezen borzasztó átkozódás után, melyet a már leszálló szürkület még borzasztóbbá teve, karjaira vevén holt gyermekét ez a csudálatos asszonyalak eltávozott, és soha magát többé Kámor vidékén nem mutatá.

E szerencsétlen történet után Jeneyné, kinek szelíd és gyönge érzéseit ez irtózatos jelenés mélyen megrázta, nem sokára forró lázba esett, s megszülte magzatját. Midőn tudtára adnák, hogy szülötte leánygyermek, ellepték lelkét a babonák minden rémei, mivel a koldusnő jóslata már ennyiben teljesülve volt, egész valósággal hitte, hogy a leány leszen oka a Jeney ház elpusztulásának. Mély ájulásba esett, melyből többé fel sem ébrede.

A csecsemő, mely egészséges és ép vala, ügyes dajka kezére bízatott, s nevekedett atyja vigyázó szemei előtt Három évű koráig, valahányszor reá tekinte az öreg Jeney, fájdalom gerjedt fel lelkében, s könnyeket törlött ki szemeiből a szeretett nő emlékezetére.

Később, midőn a leány 9—10 évű volt, atyja szívében örömök és félelmek váltogatták egymást iránta. Gyönyörködve vette észre a leány eleven tüzes elméjét, s édesdeden múlatozott vele, de lassanként fejledező szépsége aggodalmat gerjeszte benne. A kor babonái őt kevésbbé fogták el mint egyebeket, de még is annyira nem győzheté meg, hogy a csodálatos jóslóné átka iránt egészen nyugton volna.

A lyányka még csak 14 évű vala, s már a szomszéd vidékeken szépsége köz beszéd tárgya lőn. Aköznép nem nevezé őt máskép, mint a szép Lóra, s a pajkos le-

venték, kik Kámorba jöttek Kálmánhoz vagy vadászat, vagy harczjátékok kedvéért, bódúlt kedvökben a lyánykát kámori csillagnak nevezték, s mindenik iparkodott magát szerelmére méltóvá tenni, de ő érzéktelen és hideg maradt irántok. Nyarantan a lovaglásban lelte mulatságát, s kevés vadászatot tarta Kálmán, hogy ő azon jelen ne lett volna, egyikétől kísérve hívebb szobaleányainak. Téli napokban, midőn az öreg Jeney meghitt bajtársaival estvénként öszveült, emlegetve a régibb csatákat s a nagy bajnok Hunyadi győzelmeit, s átkokat szórva a Cilli és Gara czimboráira, kik a Hunyadi ház ellenségei voltak; Lóra egy kandallónál megvonúlva, dajkája tündérmeséi által szép regényes világot alkota maga körűl. Csodálkozva hallgatta a rőfszakál történetét, a három testvér királyfi bújdosását, kiknek legifjabbika nyerte el a sok viszontagságok után a tündérvárban lakó csoda szépségű leányt. Legörömestebb hallgatá azonban a szép Irma regéjét, kit hét esztendeig szeretett a szélkirály fia, mert szüleitől meg nem nyerhette, végre kilopá a várból, és hat villámsebességű tátoson elragadván, bűbájos kastélyában rejtette el.

Bármely együgyűen voltak is az öreg Márta regéi szőve, elégségesek valának arra, hogy egy természeténél fogva ábrándozó lyányka fejét elbódítsák. Innen származott, hogy Lóra mindenben bizonyos regényes színt keresett, s minél csodálatosabb és a mindennapi élettől különböző színe volt valamely tárgynak, annál kedvesebb volt előtte. Azon sok szép ifjoncz bajnokok közől, kik különbféle ürügy alatt Kámorba jöttek, hogy e szépség bálványát láthassák, s figyelmét magokra függeszthessék : az egyetlenegy Forgách volt az, ki Lóra kegyeit leginkább látszott bírni, s ezen megkülönböztetést nem annyira szépségének, ámbár a legszebb férfiaknak volt egyike, kiket Lóra valaha látott, hanem inkábbára annak, mert alakján és tettein bizonyos regényesség vala, mely őt a többi leventéktől egészen megkülönböztette, s leginkább hasonlíthatóvá tette azon

tündér lovagokhoz, kikkel Lóra a maga képzeleti világát meglakosította.

Forgách László, unokája volt azon Forgáchnak, ki a Jeney nemzetség Ipoly melletti birtokait magához ragadván, az öreg Jeney Andrással gyülölségben élt; Lórával és Kálmánnal rokonságban is állott, mert mint mondottuk, ezeknek anyja Forgách leány volt. Ez a Forgách egy gyönyörű sugár termet vala, magasságára nézve egy kissé több mint középszerű, hasonló egy ifjú paladinhoz, ki nagy Károlyt a harczba kísérte; arczát egy pár ajak, a legszebb metszésű, egy kevéssé meggörbedt orr, s két fekete szem tele szerelemlánggal és epedéssel ékesíték. Lelke bátor, nagyokra készűlt, s minden tettre elszánt, amely nagyság és szépség bélyegeit hordozhata magán. Heves és könnyen fellobbanó természetű, de lobbanásait egész a csodálatig mérsékleni tudó; s innen a vele egykorú ifjú bajnokok között, kiket nem ész mint ezt, hanem szilaj tűz ragadozott, a legvitézebb lovag. Az egy szép tekintet vala, midőn László valamely ünnepen bajnoki ékességeiben megjelent. Rajta minden egyszerű vala czifrázatok nélkül, semmi szembeszökő piperézet vagy szín rajta nem látszott, soha más színű öltözetet mint feketét nem viselt, még is minden szemek reá fordúltanak, mert méltóság kellemmel párosúlva ritka férfin volt annyi mértékben, mint László alakján. Egy sötét pej paripája volt, melyet, midőn Németországban kalandozna, egy bajvívásban Fridriktől nyert, ajándékúl. Soha még bajnok lovat nem szerete mint ő ezt. Szemfénye gyanánt nézte, s a sebességtől vevén hasonlatot, bódorgó hevében Villámnak nevezte.

Ez a szép regényes lovag bálványa vala az asszonyi világnak, sőt bálványa az akkori ifjú leventéknek is. Minden ifjú lovagok csak azon törekedtek, hogy hozzá hasonlítsanak; minden leányka leginkább neki kivánt tetszeni, de László szíve csak Lóráért hevűlt, csak ennek s ebben látszott élni, s a kevély ábrándozó leányka végre meghódolt volna e tündér vitéz ostromainak,

de vele csak némelykor jöhete öszve. László tudniillik sok hálával tartozott Cillinek s a királynak, s ezeknek volt híve, s inkább a Garák mint Hunyadi pártjához szított; az öreg Jeney pedig mind azt, ki Hunyadit az imádásig nem tisztelte miként ő, ellenség gyanánt nézte. Ez vala oka, s ama másik, hogy nagyatyja Jeneynek némely birtokát magánál tartá, annak hogy László nehányszor szóbeli vitákba ereszkedvén Jeneyvel a Hunyadi és Cilli között levő gyűlölség fölött, tüzesben öszvekapott, mintsem az ősz bajnok tűrhette volna; s később látván, hogy Kámor ura előtt nem kedves vendég, Kámorból egészen elmaradt, csupán Kálmán vadászatát látogatá meg, de ezt is ritkán, mert Kálmánnal sem eléggé öszvehangzó volt. Itt láthatá csak némelykor Lórát.

Ily kedvetlen körülmények között elveszté minden reményét, hogy Lóra szívét magához hajthassa, s még inkább azt, hogy valaha őt bírhassa. Nem sokára el is hagyá Kámor vidékét, melyhez csak félnapi távolságra lakott, s Budára, hol a király és Cilli nagy kedvezésekkel fogadták, s a király, apródainak fejévé tette, ritkán bocsátá el oldala mellől, s Cillin kivűl alig volt biztosabb embere.

Így tölté napjait László az udvari zaj és fénynek közepette. Lóra képét azonban semmi ki nem törülheté lelkéből, s élete bús emlékezés s titkon epesztő gyötrelem napjai voltak.

Örömest beszélnénk többet is itt e regényes lovagról, mert tudjuk, hogy szép olvasóinkat is ő érdeklené leginkább; de félbe kell szakasztanunk, s visszatérnünk Kámorba a szép Lórához.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

V E N D É G S É G.

Az egy szép júliusi napon vala, midőn Jeney a Hunyadi vaskapui győzedelmét ünneplette. Pözsgött a vendég Kámor palotáiban. Magas fa székeken ültek körűl egy hosszú tölgy asztalt, s vidám felkiáltások között járt kézről kézre az ó budaival töltött nagy billikom. Legelső volt Jeney ki a vaskapui győző egészségéért kelyhét felemelvén, azt ezen fenharsogó szavakban dicsőíté :

A vitézek fejedelmének, ki ezelőtt 14 évvel Vaskapunál az ozmánokat megtörte, hosszú életet!

Éljen! kiáltának a bajnokok, s adja isten, veté közbe egy ifju levente, hogy ellenségei megszégyenűljenek.

Jól mondád Laszky, felelt Jeney, keresztűlnyújtván kezét az asztalon a szólóhoz, jól mondád, adja isten, hogy az álnokok fúljanak meg azon tőrben, melyet ellene készítenek.

S kik azok? kérdé egy szózat a sokaság közől, s látván, hogy minden szemek reá fordúltanak, felemelkedék székéről.

A társaság csak most vevé észre, hogy közöttök egy ismeretlen van, s a szózat annál meglepőbb vala. Az idegen, ki szavát fölemelé, egy izmos férfi volt fekete pánczélba öltözve, sisakát, mely hasonlólag fekete volt, karjára akasztva tartá. Feje kopasz, csak hátúl látszott rajta nehány rőt hajszál függeni. Vonásai mintegy 40 évre mntattak. Külseje közönséges embert árult

el, s alakján bizonyos durva szemtelenség látszott, s egy pár kialudt tüzű szem, s egy vörhönyeges orr jelentették, hogy a Noe-apolta nedvnek nem ellensége, s hogy jelennen is ez szól belőle. Az olvasó ismeretes már ezen kancsóvitézzel, ő senki egyéb nem mint Móré Tamás.

Midőn vakmerő kérdését kibocsátaná, felállott, mint mondánk, és Jeneyre tekinte, kihez a kérdés intézve látszott lenni.

A heves Kálmán nem várván be hogy atyja feleljen, tűzbe lobbant, s a Cilli és Gara neveiket kiáltá fel.

Ifjú bajnok, minekelőtte e két nevet említenéd, meggondolhattad volna, hogy ők a király leghívebb szolgái, hogy csak olyakat cselekesznek, miket ő felsége maga is javal, s amikor cselekedeteiket kárhoztatják, magát a felséget kárhoztatják. Tudod-e mi a felségbántás?

Azt nem tőled fogom tanulni, gondolnám. S ki vagy te, hogy egy istentelen Cilli és Gara pártjára kelni mersz?

Az mindegy a dologra, elég hogy egy híve a királynak, és így tisztelője a Cilli és Gara névnek.

Az a vakmerő arcz és rettenhetlen hang, melylyel Móré ezeket mondá, bámulást gerjeszte a körben. Kálmánnak egy szempillantatnyira nem engedé a tűz felelni, de csakhamar elcsillapúlván, határozott szóval, mely egyszersmind értésére adá Tamásnak, hogy a villám közel van, rá kiálta :

Úgy hát ellensége Hunyadinak, s ellenségem nekem.

Amint akarod úgy magyarázd, mond Móré, s alig mondá, általános zaj támada a körben, szikrázott az arcz és szem minden alakon, s Kálmán már félig kihúzá kardját, midőn Lóra mellette termett, s kérlelve őt, minden erejével tartóztatá karját.

Bármely szemtelen vakmerőséggel bírt is Móré, s bár e jelenés előre ki vala Móré és grófja által gondolva, még is, midőn ennyi szemek villáma egyszerre reá

csapott, Móré egy kissé elsápada, s alább hagyott fenhangjából.

Azon időben nagy véteknek tartatott a vendégi jus megsértése, s Móré csak ennek pajzsa alatt mert ennyi szemtelenségre vetemedni, aminthogy reménye nem is csalá meg, mert az öreg Jeney, bármint fel vala is háborodva Móré szavain, midőn látná hogy a fegyverek zördűlnek, azonnal csendet kért.

Az balgatag vakmerőség tőled, bárki légy, hogy magadat itt közöttünk Cilli és Gara hívének vallod, s érdemelnéd, hogy azonnal kárát lásd botor tettednek; de barátim, Hunyadi hívei, ne felejtsétek a vendégi just, s ne azt, hogy Jeney házában még ezen jus soha sem sértetett meg. Azonban, ha kinek kedve van ezen Cilli czimboráján elégtételt venni, teheti azt bízvást Kámor falain kivűl. A délesti időt úgyis vadászattal kívánja tölteni mulatságtokra Kálmán, halaszszátok az elégtételt akkorra.

Úgy legyen, mond Kálmán, tüzesen végig mérve szemeivel Mórét, én meg fogok vele vívni.

Legyen, mond felbátorodva Móré, s egy nehéz vas keztyűt vetvén Kálmán elébe.

S most csendet barátim, mond Jeney, s elkezdé újra a kelyhet Szilágyi és az ifjú Hunyadiak egészségére üríteni.

Valahányszor felkiáltás történt, Móré kelyhe már akkor mindég üres volt, mérgesen borítá fenékkel fel kelyhét a jelenlevők bosszantására.

Haraggal vala a vendégeknek mindenike eltelve, azonban elfojták tüzöket az öreg Jeney intésére, s a hosszú tivornya viszály nélkül ment végbe.

Felkerekedének a vendégek a hosszú tölgy asztal mellől, és mindenike sietett, hogy a vadászseregtől el ne maradjon. Lóra és társnéja nyitották meg a menetet, e' egy világos pej, amaz vasderes ménen. Az ifjú levent körbe vették a két asszonyalakot, s a legszerencsé

nek az érzette magát, ki Lórához közelebb juthata. Kámor csillaga csak hidegen forgatá végig rajtok szeme szép sugárait, s bájos mosolygással, de amelyben csak udvariasság mutatkozott, viszonzá a nyájaskodók szavait. Figyelme más gondoktól látszott elfoglalva lenni. Szemei végig repülték a sereget, s Kálmánon állapodának meg, ki midőn észrevenné húga intését, közelebb szöktete hozzá, s mindketten kiválva a seregtől beszédbe merültenek.

Lóra szemrehányást teve bátyjának, hogy viadalra pánczél nélkül s ily könnyű fegyverzetben jöve, s nem titkolhatá el aggodalmát a viadal kimenetele felől. A lyányka rettegésben vala egy részről bátyjáért, más részről sajnálta az idegen vitézt is, ki iránt benne bizonyos titkos részvétel támadott. Az a fekete pánczél, melybe öltözve volt, az a fényes kopasz homlok, mely oly bátran állotta ki annyi szemek haragvillámát, az a szokatlan mód, melylyel e csodálatos vitéz Kámorban megjelent, s mely által ottlétét észrevehetővé tette, mind oly különös színt viseltek magokon, melyeket a regényes Lóra kedvelt. Ez a titkos idegen vitéz hasonlónak látszott előtte egy tündér lovaghoz a mesében, ki egyszerre megjelenik valamely történet öszvebonyolodott csomóját felsőbb erőknél fogva feloldani. Ezen okokból igyekezett Lóra azon, hogy a viadalt valahogyan elmellőzhesse, azonban esdeklései Kálmánt, bármily hatása volt is szavának egyébkor reá, meg nem kérlelhették, hanem inkább tüzét nagyobb lángba hozták.

Azonban hogy Lóra és Kálmán beszédbe merülve lassan egymás mellett léptettek, riadás támada, s a vadászok egymásra kiáltozák a v i g y á z a t! hangját, mely annak volt jele, hogy az ebek valamely vadnak nyomában vannak. Azonnal zavarodás támadott a vadászseregben, s a lovagok csakhamar széllyel futának, s a két asszonyság egyedül hagyva látá magát.

Kálmán, noha tüzes vadász vala, nem hagyá magát ezen zaj között elragadtatni, hanem az ismeretlen lovagot követé szemeivel. Amint Móré megsejté, hogy

Kálmán által lesben tartatik, megsarkantyúzá lovát, és ellenkező irányban azzal merre a vadászok mentek, mintha szökni akarna, száguldani kezde; mihelyt ezt észrevevé Kálmán, utána iramlék, s látván, hogy az nem áll, hanem mindég sebesebb menetelt enged lovának, rá kiálta. Móré nem felelt, hanem sebes futással ment. Kálmán mintegy bizonyos levén felőle, hogy a galád faj megszeppent, s a viadal elől fut, tüzesen vágtata nyomában; már jó tova haladának onnét, hol az asszonyságokat hagyták volt, midőn Móré egy tisztás mezőre érvén, hirtelen megállapodék, s két ujját ajkaira tevén, hangosan süvölte. Ekkor szemközt fordítván lovát a felé még mindég tüzesen nyargaló Kálmánnal, kardot húza és elébe vágtatott. Kálmán rögtön ott vala, s a két bajnok öszvecsapott. Tüzes vala a megtámadás mindkét részről, s a kardok csattanásai végig hangzották az erdőt. Móré csakhamar érezvén, hogy az, kivel mérkőzik nála sokkal erősebb, már hátrálni kezdett és csüggedni, s midőn látná, hogy a diadalt végtére is kénytelen e vakmerő ifjúnak engedni, futásnak erede. Kálmán nyomában volt, már éltével fizetett volna Móré, de csakhamar zörgés támada a sűrűben, s egy lovag előtte termett, s ugyanazon pillanatban, midőn ezt észrevenné, hét más fekete pánczélú lovas kibúja az erdőből.

Kálmán azonnal észrevevé, hogy ez árulás, s hogy az idegen vitéz, kit mi Mórénak ismerünk, csak azon okból futa, hogy őt veszélybe csalhassa.

Nem csüggede el Kálmán bátorsága, noha látá, hogy itt kilencz ellen kell vívnia. — Megigazítván magát nyergében, egyenesen azon lovag ellen támada, ki először a sűrűből kijöve, mert a másik (Móré) már előre haladt. A kardok hatalmasan öszvekoczczanának, s Kálmán azonnal sejté, hogy ellenkezőjén nem oly könnyű leszen győzelmet venni, mint ama másikon lett volna. Azonban a fekete vitéz, nem annyira támadólag mint védőleg viselé magát, s csak azon látszott igyekezni, hogy tartóztassa őt, s társainak szabad menetelt eszközöljön. Gyanúját az is bizonyítá, hogy a fekete vitéz

sokszor előre tekintgetett, ha társait látja-e még. Kálmán még inkább tűzre gerjesztetvén ezen álnok játék által, mely alatt titkos czélokat vélt lappangani, megújúlt erővel rohant a vitézre. Ez észrevevén, hogy társai már jó tova haladtak, megsarkantyúzá lovát s iszonyú sebességgel rohant előre. Kálmán mindenütt nyomában.

Mintegy negyedórányi verseny száguldás után a fekete bajnok ismét megállapodék, egy oly helyén az erdőnek, hol az út többfelé csavarodék. Előttök egy kissé távolabb jókora magasságú kopasz domb állott, melyen csak itt-ott volt egy-két bokor. A viadal ismét megújúlt, de a fekete bajnok részéről ismét csak védőleg és Kálmánt tartóztatólag. Soha még Kálmán ennyi ügyességet a védelemben egy bajnoknál sem tapasztalt: rajta minden fegyverforgatási fortélyok foganatlanok lettek, elannyira, hogy Kálmánnak minden, szinte a dühösségig vitt támadásai mellett is, a fekete bajnok, kezei közől sérelmetlen síklott ki.

A nap már a hegyek megé szálla, midőn Kámor hőse a bosszú és szégyen érzeteitől elfogódva, minekutána a futó lovagot szemei előtt elvesztvén, többé beérni nem remélheté, visszafordítá paripáját. Alig mene nehány száz lépést, történetből visszatekinte, s íme a kopasz domb tetején, melyet említénk, látá a kilencz fekete lovagot két asszony személyt körbe fogva kísérni. Jég hidegséggel simúlt le az ijedelem tetemein, midőn húgának vasderes paripáját megismeré. Most lőnek előtte az egész félnap titkai világosak, most tudá, hogy az a lator, kivel bajvívásba keveredett, húgának rablója. Ádáz érzések kezdének dühödni keblében, látta, hogy a veszély elháríthatatlan, hogy maga kilencz vakmerő latorral mérkőzni elégtelen; de háborgó érzéseit az ész szava le nem csendesítheté: mint egy bőszült úgy rohant vaktában a rablók után. Szinte félóráig száguldott előre, míg csak annyira érhete, hogy őket távol megpillantható. Lórát megmentenie már maga is lehetetlennek hitte, s felhagyott azon feltétellel, hogy őket tovább

űzze, s a helyett azon okosabb gondolatra jöve, hogy nyomaikon, melyeket a letiprott fűben jól ki lehete venni, kémleni fogja őket. Ily feltétellel haladt utánok, hol lassan ügetve, hol sebesebben a szerint amint nyomaikat látá, vagy eltévesztvén, néha keresé.

Azonban az a ravasz fekete lovag, kivel oly sokáig vívott hasztalanúl, s ki az ő mozdúlatira ügyelt, megsejté őt, s amint tudjuk a történet elején, a monostor mellett útját állotta, s vele öszvekapván, megsebesíté.

HATODIK SZAKASZ.

NŐRABLÁS.

Csend vala s mély hallgatás Kámor palotáiban, csupán az öreg Jeney kedvencz madara vijjogott néha lánczát zörgetve. Ez egy rendkivűli nagyságú sas vala, egyike azoknak, melyeket a Szepes vármegyei havasok nevelnek; ez a fejedelmek madara szinte 30 esztendő óta tartatott a kámori várban fogva, s egyike volt az öreg Jeney legkedvesebb múlató tárgyainak. Mindég maga szokta volt etetni, amihez ez a büszke fogoly annyira szokva volt, hogy végtére mástól nem is igen akará elfogadni étkét, s ha a szolgáknak valamelyike húst vagy egyebet hoza s felé nyújta, megfordúla helyén s nem nézett a kínálóra, mintha tőlök valamit elfogadni magához illetlennek tartaná. Valahányszor pedig az öreg Jeney végig ment a palotán, szárnyait rázogatá s vijjogással adta tudtára éhét. Az öreg Jeney ezen méltóságos madárban, mely 30 éveken által csendes nyúgalommal látszott viselni rabságát, a megdönthetetlen nagyság eleven symbolumát találta; s az imádott hős Hunyadit hasonlítgatá hozzá, kit a maga fenségéből, hová hazafiúi érzelmei emelték, semmi rágalom és fondorkodás panaszokra vagy bosszúra levonni nem tudá.

A nap vég sugárait lövelte be a gót ablakok sokszínű üvegein, s bekövetkezett az éj; de még a vadász seregből senki sem tére meg. Szédelgető léptekkel csoszogott végig a palotán Jeney, kevélyen körűl tekintgetve őseinek képein, melyek a falon függöttek. Ősz feje s meggörbedt vállai, gyenge inogása, első tekintetre

mutaták évei nagy számát, melyeket túl élt. Bátor tekintete, mely még ezen agg éveiben sem hagyá el, gyaníttatá a hajdankor bajnokát. Ő már a határnál állott; a múltban vala mindene, a jövendők csak hiú álmok gyanánt huzódtak végig képzelete előtt. Ami még az élethez kapcsolá, az egyedűl két szeretett gyermeke volt, s ezeket is a babonás hit előtte mint szülötteit a balszerencsének úgy ábrázolá. Lóra iránt való szeretetét s gyönyöreit homályos aggodalmak zavarták meg, Kálmánnak pedig határtalan tüze semmi mérséket nem ismert, s férfiú korában ifjúi vad lánggal ragadozta el, tevé nyugtalansága okát.

Ily gondolatokkal tépelődve járdalt most is végig a szobákon, s merengéseiből kedvelt madara vijjongása ébreszté fel.

Ha, te pajkos, éhezel úgy-e? mond az öreg, s kinyitván egy fa szekrényt, nyers húst veve kezébe, melyet a sas meglátván, elterjeszté széles nagy szárnyait, s azoknak rázogatása által oly nagy szelet gerjeszte, hogy a teremben levő mécsvilágok sebesen kezdenek lobogni. Az öreg egy ideig ingerlé az éh madarat, oda nyújtá neki a falatot, ismét elkapja, melyre az méregbe jöve s csapkodni kezdett szárnyaival, de csakhamar lecsendesűlt, midőn az öreg egy húsdarabot oda engede. A sas körmei közé fogta, de előbb nem vágott bele, mintsem orrát ura kezéhez törülgetné, mely a hízelkedés jele volt. Így űze múlatságot vele, s rövidíté magányos óráit, amidőn hirtelen zajgás támada a várudvaron, s míg az öreg az ajtóhoz érne, szörnyű sebességgel és fuldokolva berohana egy szolga azon hírrel, hogy Lóra kisasszonyt és Ilkát nem találják, hogy a vadászok öszvebolyongták az egész erdőt, de sehol nyoma nincs, hogy egy paripa visszajött, de magányosan ura nélkül, s nyaka megsebesítve van s vérzik, s azt gyanítják a nyeregszerszámról, hogy Pető lova. Aligmondá a szolga ezeket, azonnal belépett Pető, kit, amint tudjuk, megrettent lova kivete a nyeregből, s gyalog vánszorgott vissza, amennyire az esés által elgyengűlttől telhetett.

Pető elmondá a szomorú hírt, hogy az az idegen vitéz, kit Kálmán úrfi viadalra hítt, kilenczed magával volt, hogy Kálmán úrfi kettejével megharczolt, de őket meg nem győzheté, hogy a rablók elfutottak szemeik elől, s most Kálmán úrfi nyomozásokra megyen stb.

Az öreg reszketve hallgatá e rémítő hírt, ijedés és bosszú megrázták tetemeit, s midőn magát öszveszedné, Petőre és leginkább a szolgára támada.

S te félénk aláválo kutya, ott merted hagyni uradat a veszélyben, s most bátorkodol előmbe jönni, és itt vén banya módjára pityeregni a szerencsétlenségen? El szemeim elől, ezen pillantatban lóra! s utána a latroknak, s jaj annak, ki hírt nem hoz köztűletek. Húsán e madarat fogom meghizlalni.

Pető menteni kezdé magát, hogy lova kivetette nyergéből, s nem mehete többé a rablók után, de a felháborodott öreget az csak ingerlé, s annyira fellobbant, hogy egy buzogányt kapván kezébe, mely ott a szegletben több rozsdás fegyverek között állott, utána hajítaná, de karjai nem bírván elég sebességgel, Pető félre ugrék előle. Ez által a méreg annyira elfogá, hogy azonnal szédülés lepte meg, és földre rogyott.

Midőn eszméletre jőne, ágyban találta magát, s Lóra dajkája ült mellette.

A szolgák lovakra ültek, s öszvefutották a közel környéket, de nem juthatván semminek nyomába, éjféltájban visszatértek.

A gyönge agg, midőn hírt veve, újra mély ájulásba esett annyira, hogy a körűlállók már holtnak hitték. Midőn magához tére, az éjfél már elhaladt, az álom elnyomta a körűle levőket, mély és iszonyú csend uralkodott. Ő mozdúlatlanúl feküdt ágyán, szemei az ablakon keresztűl világló holdra valának függesztve. Hirtelen uhogást hallott, az ablak megnyíla, s egy fejér alak, asonló azon vékony ködhöz, mely holdvilágos éjszakán tavak felett lebeg, ágya felé húzódott, s gyenge, félig allható hangon ezen szavakat susogá :

Nyugton, Kámor agg ura,
Türjed békén sorsodat.
Változatlan végezet :
Nemzetséged elveszendő
Mint az árnyék sat.

E szavak után csendesen enyészni kezde az alak, mindég ritkább és ritkább leve ködábrázata, s végtére hasonlóvá vált azon ezüst sugárokhoz, melyeket a hold a terembe lövelle, s elfoszlott a szem elől mint a víz feletti pára, melyet fuvalmak tépdelnek szét.

A beteg mind ezeket hideg figyelemmel szemlélte, de midőn az alak már eltűnt volt, végig gondolá szavainak értelmét, képzelete óriássá növeszté képét nemzetsége balszerencséjének, elborzada a gondolattól, hideg veríték folyá el arczúlatát, s kitörte a forróláz. Így feküvék szinte hajnalpirúltig szó és mozdulat nélkül.

HETEDIK SZAKASZ.

AZ ŐRÜLT.

Keresztet vete magára, egy Ave Máriát monda el Páter Móricz, midőn a klastromfalakat elhagyá. Az éj csendes vala, tisztán fénylettek a csillagok, s ő békén haladott útján. Diósjenő falut már elhagyá, midőn a hajnal szürkűlni kezdett. Hideg szellő támada éjszakról, eleintén csak gyenge fuvallattal, de minél közelebb ére Móricz a boszorkánytóhoz, annál inkább nevekedni tetszék az előtte, s midőn már szinte a vízpartnál ügetne, irtóztató forgószéllé változott, mely Móriczot, ki különben sem vala a legügyesb lovas, csaknem lesodorta a nyerges hátáról. Móricz nem vala félénk, amint annak ezen éjszaka is adá jelét, de midőn ezen helyhez ért, mely a boszorkánymesék által annyira ki vala híresztelve, hideg borzadás futá el tagjait, s lehúzván fejéről a capuciumot, egy áhítatos keresztet vete magára, s e szókat mondá : Jézus légy velünk !

Irtóztató viharszél zuhogott a tó környékén, szörnyű moraj támada az erdőben, csikorogtak a fák, s a víz hullámai magasra emelkedének. A páter szemei az ingó szigeten függtenek, s rettegések között, mikor fog majd tovább mozdúlni, mert azt, hogy most boszorkánygyűlés ne legyen, senki sem hitethette volna el vele. Midőn a szigetet elhagyá, s a hegyekhez közeledék, a zaj is megcsendesűlt,. Az ég virradni kezdett, s páterünk yugton mene utján. Midőn az erdő közé ért, emberi eszéd hatotta meg fülét, de ő senkit sem látván, keeset gondola a beszéddel, s tovább ment.

Közötte a jenei hegyeknek, hol az út felcsavarodik Kámor felé, leszálla páterünk nyergéből, s lovát gyalog vezette. Így mene nehány perczig; midőn közel volna a forráshoz, mely ott sziklák alól fakadt, s harsogó csattogással ömlött le egy közel mély völgybe, lova makacson megállapodék s nem akart tovább menni. Eleinte páterünk vonni kezdé azt fékjénél fogva, de midőn látná, hogy engedni nem akar, rá üle, s úgy igyekezék kényszerítni a menetelre. A ló hortyogni és kapálni kezde egy ideig, de csakhamar megindúlt s békén mene. Midőn a forráshoz ért, egy asszonyalakot veve észre, mely a forrás mellett ült egy szikladarabon, s kötényében mindenféle virágok voltak, melyeket koszorúvá látszott kötözni. Az egy parasztleány volt, idejére nézve mintegy 16—17 évű, ábrázatja nem vala szép, de vonásaiban valami vonzó és érdeklő volt; öltözete igen különös, s az akkori viselethez, melyet a falusi leányok kedveltek, csak annyiban hasonló, hogy ebből, s egy nemesi származatú asszonyi öltözetből látszott öszvevegyítve lenni. Derekán tudniillik egy szűk, testhez feszűlten álló, mákvirágszín mellény volt, lábain piros kordovány csizma, szoknyája barna szövet, melyre czifrázatúl sárga búzakalászok voltak aggatva, karjain egy tiszta fehér ümög széles ujjakkal. Haján, mely gondatlanúl befonott vala, hasonlókép búzakalász koszorú. Arczain beteges halavány szín ült, s mindamellett is, hogy a lyányka gyakran nevetett, képéből a keseredett lélek jelei látszottak. Midőn a páter közelebb jöve hozzá, a lyányka elhajigálta virágait, felegyenesedett helyéből : Isten hozott atyám, mond, és megfogá a páter köntösét, és megcsókolgatá, végre hát mégis eljöttél. Ugyan bizony régen is vártunk utánad.

Ki vagy te csudálatos lyányka, s mit csinálsz itt, ily időben egyedűl?

Mintha nem tudnád? mond a lyányka bizonyos keserves nevetéssel, pedig esketni jősz engemet Kálmán úrfival, mert az az öreg ember aki Kámorban lakik, nem szeret, már úgyis nem sokáig fog élni, s akkor

enyém lesz az a szép magas vár, elhajítom ezeket a kalászokat fejemről, nagy aranyos csipkék lesznek fejkötőmön, s olyan szép leszek, mint a szép Lóra kisasszony.

S ki mondta neked mind ezeket szegény leány?

Ki mondta? Kálmán úrfi, aki sok embernek parancsol, még neked is.

S hát honnan jösz te most ide?

Honnan? Kámorból, ott voltam megnézni azokat a szép magas tornyokat, hol Kálmán úrfi lakik. De ő most nincs otthon, elment Lóra kisasszonynyal Budára, magának és nekem ruhát csináltatni a menyekzőre, hahaha! Az öreg ember meg, aki engem nem szeret, haragudott hogy elmentek, azután beteg is lett, már most meghal, úgy ni, mert engem sohasem akart a várba ereszteni, s egyszer lejött hozzánk a malomba, s olyan haragosan nézett rám, huh!

Itt egy nagyot sikolta, hogy szinte hangzott az erdő, s nem sokára távulról e kiáltás hallatszott: Ilka! Ilka!

Melyet, midőn a leány meghallott volna, általölelte a páter lábát: ne hagyj engem édes atyám, mond esdekelve, és könyűk hullottak szemeiből, ne hagyj engem elvinni annak a vén asszonynak, az engem megint bezár, s jaj milyen sokáig kell ott ülnöm: hacsak el nem szököm, nem ereszt, tegnap estve is úgy szaladtam el előle, máskép nem láthattam volna azokat a szép magas tornyokat Kámorba, nem láttam volna azt is, hogy az öreg ember, aki engem nem szeretett, meghalva fekszik. Jaj jaj jaj már itt van az a vén asszony! kiálta a lyányka, s elhányván virágait kötényestől, szaladt le a völgy felé.

Hová szaladsz szegény boldogtalan, mond az öreg asszony, ki épen a forrás mellé tért, Andor, Andor!

Itt vagyok, felelt egy férfihang az erdőből.

Eredj, vidd haza húgodat, lábaim nembírnak utána futni.

A kendé az a leány? kérdé a páter a közelgő asszonyt.

Enyém az isten-adta boldogtalana! Bár elvenné a Jézus, s ne hagyná kínlódni.

S mióta van így?

Lelki atyám, bizony már esztendeje.

S mitől tébolyodott meg?

A kérdésre az asszony elsárgúlt, szemei tüzesen forgottak, s mint egy fúria mérges tekintettel mereszté szemeit a páterre.

Kérdezze meg ott ahová megyen, s minek is kérdi, mintha nem tudná, ki tett engem szerencsétlenné már ezelőtt tizenhét évvel.

Csodálatos asszony, mond a páter, reá meresztvén szemeit, én csak most ismerek reád, s tudom, hogy férjedet szerencsétlenség érte ezelőtt tizenhét évvel, de leányod bajának ki oka, azt mind eddig nem hallottam.

Nem kelmed volt-e Kálmán nevelője?

Az voltam.

Nem jár-e minden héten a kámori kápolnába misézni?

Jártam ezelőtt két évvel, de most más barát jár.

Azt kell tudni kelmednek, hogy Kálmán úrfi szerette Ilkát, s míg a szegény lyányon egy kis szépség volt, mindenféle igéreteket tett neki, amint e boldogtalan beszéli, de később az isten-adta megbetegedett, képén kiütések voltak, s elvesztette előbbi kellemét, a miért Kálmán úrfi többé reá sem nézett, s a szegény leány bújában megbódúlt, s most, azonban hogy én hajamat öszvetépdelem a keserűségben, kelmetek ott Kámorban vígan múlatnak, gond nélkül poharazva, s akik szerencsétlenné tették, egy vígasztaló szóval sem közelítnek a szegény özvegyhez. Én folyamodtam az éghez bosszúért, nem hallgatott meg, most felidézek mindent a poklokból, s visszamérem a kölcsönt, ha mindenem utána vesz is. Isten hozzád, szerencsés útat a várba!

ott reád lakodalmi pompa vár, benne a Kámor kevély ura lesz a vőlegény s a menyasszony én.

E szavak után hirtelen megfordúlt e csodálatos asszony, s minekutána még nehány fenyegető és bosszús fúria-pillantatokat vetett volna vissza az elborzadt szerzetesre, eltávozott azon irányban, merre leánya ment volt.

Mint kőszobor úgy álla a páter egy helyben mozdúlatlanúl, e csodálatos jelenéstől; nem tudá, mit higyjen a beszéltek felől. Ez asszonyt ismerte még azon korban midőn Kámorban lakott, s tudá azon szerencsétlenséget is, hogy férjét ezelőtt tizenhét évvel az öreg Jeney halálra lőtte történetesen vadászaton, s hogy ennek az asszonynak a környéken az a híre vala hogy boszorkány, s gonosz lelkekkel szövetségben van, de amit leányáról beszélt, az a páter előtt egészen új dolog volt, s nem hiheté el, hogy Kálmán, kinek szívét jól ismerte, a leányt ilyetén módon volt volna képes szerencsétlenné tenni. Midőn így gondolkodnék, hirtelen keresztűl villant fején amit a tébolyodott leány monda Jeney felől, s azonnal lovára ült, s amint tőle telhetett, sebesen folytatta útját.

A nap már felkele, arany színben olvadoztak a hegyek, de Kámor tornyai most nem látszottak meg, mert fent a hegy tetőn sötét reggeli pára fogta körűl. Midőn a várkapun bevágtata, egy szolga jött elébe, s kijelentette hogy urok épen félóra előtt adá ki lelkét.

Dicsértessék az úr neve! mond a páter, keresztet vetvén magára, s egy hosszú könnycsepp csordúlt ki szemeiből. Nem sokára Pető jött halvány arczczal elébe, kinek, midőn kikérdezte volna mindenek felől, elmondá, hogy Kálmán úrfi nálok van nehéz sebben.

Én mindjárt lóra ülök mond a hív szolga, és elhozatom ide Kálmán úrfit.

Az istenért ne! az nagy balgatagság volna tőled, egy nehéz beteget a gyász helyére hozni.

Az igaz, de hát ki fogja a temetést elrendelni?

Az az én gondom. Mindjárt menjen egy szolga a monostorba a priorhoz, adja tudtára a dolgot, s azt is, hogy tegyen rendelést a temetés iránt, s küldjön nehány frátert, kik a pompánál jelen lesznek. Kálmán úrfi előtt titkoltassék el a dolog addig, míg betegségéből fel nem gyógyúl.

Pető azonnal ment, hogy Páter Móricz rendelése teljesedjék.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

TEMETÉS.

Kálmán úrfi, orvosa parancsolatja szerint, nyugton feküvék ágyában szinte más nap délig, de minekutána ily hosszas idő alatt sem vehete semmi hírt atyja felől, lelkét aggodalmak kezdék marczonglani. Nem sokára a dél elmúlta után mozgást halla szobája ablakai alatt s beszédeket, melyekből olyasmit vehete ki, mintha a klastromban valamely készületek tétetnének. Eleintén békén marada, de képzeletei csakhamar felverték nyugalmát, felkele ágyából s kitekinte az ablakon. A zaj már megszűnt, csend vala a monostorban, s ő amint nem halla semmit, úgy nem is látott, s noha eléggé erősnek érzé magát arra hogy fenn maradhasson, mégis lefekvék. Nem sokára megkondúltak a monostor harangjai, tompa zúgással viszhangzottak a falak, titkos rémlet fogta el Kálmán lelkét, felkele hirtelen ágyából, az ablakhoz mene és hallgatódzott. Csend vala mindenütt, de távolról a monostor folyosóin lépteket halla, s beszédet, a hang közelebb jöve, s épen Kálmán ajtaja előtt ezen szavakat lehete belőle kivenni :

„Ma reggel halt meg“. Felszökött Kálmán e szavakra, villám sebességgel hányta magára ruháit, s egy szempillantatban kün vala a monostor udvarán.

Az orvos észrevevé, hogy betege megszökött az ágyból, zajt támasztа, öszvefuta mindent, s midőn megpillantaná Kálmán úrfit, öszvekulcsolt kezekkel kérte, hogy térne vissza, mert egészségét veszedelemnek teszi ki.

Hallgass áruló! nem elég, hogy eddig veszteglék miattad, akkor, midőn Kámorban atyámat temetitek! S e szavakra elkiáltá magát, hogy azt az idegen lovat hozzák elő.

A jámbor páter, ki Kálmánt gyógyítá, térdre esett előtte, s könyörgött a boldogságos szűz nevében, de a tüzes ifjú kardjára csapott, s ha nem engedtek úgymond, mennem, keresztűl rajtatok fogok magamnak útat vágni, s mérgesen az ólba rohant, megnyergelé a lovat, mely a fekete bajnoktól maradt vala el, s mint a villám felpattaná reá, és ment téren és tetőn egyiránt képzelhetetlen sebességgel mint a zivatarok üvöltő szele, nem látva semmit, s nem érezve mást, mint vesztesége nagyságát.

A szegény paripa, mely még a meredeknek fel is sarkalva volt, Kámor kapuiban leroskada a bőszűlt lovag alatt, s ő mint egy bosszúló oroszlán úgy rohant fel a várba. A nap már elszállott volt és borongni kezde az esti szürkület. A várudvar tele volt néppel, kik Diósjenőről csoportozának össze a szomorú pompára. Száz szövétnek világított a kormos falak között, s a koporsót négy szép pánczélos levente hozta vállain le a vár udvarára.

Szerzetesek állották körűl a koporsót, fejökre húzva a szomorú csuklyát, s midőn egyike a gyászhangú requiem aeternam dona ei dominét mondaná, zavar támada a népben, az asszonyok borzadva susogának egymásnak: Jézus! itt van Kálmán úrfi! A bőszűlt ifjú keresztűlronta a népen, s egyenesen a koporsóra rohant. A körűlállók mint a kőszobrok elmerűlve álltanak ott e szörnyű látványra, és senkinek sem juta eszébe, mitevő legyen. Kálmán, kinek szívét a fájdalom ölyvei egész a dühösségig tépték, leveté a koporsó fedelét, és az elhidegűlt tetemekre borúlt.

Ó isten, isten! kiálta kezeit fejére kulcsolva, csak egy búcsúszót még e halvány hideg ajkakról! Mint a kőszobor mozdúlat nélkül marada hosszú ideig a koporsón, s végre felegyenesedvén, végig tekinte a kö-

rűlállókon, mintha arczot keresne, melyen fájdalmaihoz hasonló fájdalmakat olvasson; halvány és rémült arczokat látott, de fájdalmat, név nélkül valót, milyen keblében dúlt, egyiken sem sejthete. Még egyszer rá tekinte oly pillantattal, melyben az elválás minden keservei egybe olvadva voltak, s ekkor kezeivel eltakarván a könnyekben úszó szemeket, hideg, elfásúlt susogó szózattal parancsolá, hogy vigyék a testet.

A halotti kíséret megindúlt a sírbolt felé, ő pedig tántorgó léptekkel barátjaitól kísérve fel a várterembe. Egy karszékbe vetette magát s végig vivé pillantatait a szobának minden szögletein, mintha keresne helyet, hol szemei ürességet ne találjanak, mely szívében hosszszú, végig láthatatlan volt, mint az öröklét gondolatja.

Bajtársai azt hivék, hogy fájdalmai alatt leroskad, de ez csak az érzelmek első kiömlése volt, melyet rendszerint az ő heves természete irtóztató, rendkivűli képekben nyilatkoztata ki. Az első érzelem-zajgás után elébe állott atyjának agg s régtől sír felé hanyatló korá, mely rendszerint első vigasztaló gondolat ily körűlmények között: csillapodni kezdő érzései egymásba olvadtak által. A bosszú szózatja pendűlt meg lelkében, képzelete óriássá növeszté előtte azon történetet, mely húgát érdeklé, s mintha titkos hatalmak fuvalnának tagjaiba erőt, felegyenesedvén helyéről, lassú, de hatalmas léptekkel járdala végig a tágas teremben; vonásai mutatták, hogy feje magas gond s czélok fontolásával tépelődik. Úgy tetszék előtte hogy ős atyái, kiknek hideg, feszes rémhez hasonló tekintetű képeik, melyek a müvészetnek még csak első derengései voltak, ott függtenek, őt bosszúra intenék. Fellázadának minden érzései, sebes léptekkel ment a szomszéd palota felé, hol a temetésre gyűlt leventék komor sötét arczokkal ültenek az asztal körűl, s minden jelei nélkül a vígságnak lakták a szomorú halotti tort. Minden szemek az ajtó felé fordúltanak, melynek két magas szárnya sebesen szétröpűlt egymástól, s közöttök belépett a kámori ifjú hős.

Egy méltóságos ősz férfi felkele székéről, s elébe ment, hogy üdvözölje. Hideg pillantatot vete reá az ifjú, melyen egyszersmind a csodálkozás jelei látszottak, de észrevevén, hogy az ősz pillák alól könnyek csordúltak ki, egy szíves kézszorítással viszonzá az ősz üdvözletét.

Isten hozott, úgymond, Forgách, s vedd köszönetemet érte, hogy téged is itt talállak, kit legkevésbbé reméltem.

Öcsém, engemet csak atyád hitt ellenségének, de az nem valék; hogy Hunyadi mellett a királynak is híve voltam, mint jobbágyához illik, az vala vétkem előtte. De legyen feledve a múlt, Forgách meg fogja bizonyítni fiának, amit az atya nem hive, hogy a rokonvér benne a Jeney ház iránt soha sem hűlt el.

Az ifjú hideg és gyanús pillantattal tekinte reá, kezét egykedvűleg nyújtá neki jeléűl a békülésnek, de mozdúlataiból látszott, hogy szívét, mely gyanúktól vala körűlvéve, nyújtani nem akarja.

Helyt foga az ifjú, vendégei között, s kelyhét felemelvén, köszönetet ivott a jelenlevőknek, hogy atyjának végtiszteletére megjelentek.

A leventék melegen fogadák a köszönetet, de azon megjegyzéssel, hogy ők csak a kötelesség parancsait teljesíték, s kezeiket nyújták ifjú barátjok további szolgálatára.

Jeney felálla e nyilatkozatra, szemeiben szokatlan tűz lobbana fel, s arczát, mely eddig halvány volt a betegség és bánat miatt, gyenge pirúlás lepte el.

Vendégeim, vitéz bajtársak! mond a leventékhez fordúlva, Jeney még soha sem kért semmit tőletek, kiket rég barátjainak nevez: engedjétek meg, hogy most tegyen hozzátok kérést, s azt, hogy barátságtokat szabad legyen próbára tennie.

A vitézek egymásra tekintgetének barátjoknak e szavain, mint azok, kik csudálkozásokat valamely dolog különösségén el nem titkolhatják, azonban csakha-

mar kiragadá őket Jeney beszéde a kétségből, melyet az ekként folytata :

Tudva van előttetek, mi történt a Jeney házon nehány nap előtt, tudva van, hogy az a gyalázatoknak oly neme, melynél nagyobb egy magyar ős törzsökös nemzetségen, mind azoknak véleménye szerint, kik nem korcsaik nemzetünknek, nem eshetik.

Igaz, kiáltának mindnyájan, tiszteletlenség az aszszonyi nemen egy dicsőséges háznak, milyen a Jeney, egyetlenegy leány ivadékát, Kámor dicső csillagát, ily undokúl meghomályositani: ez több mint orgyilkos bűne. Leányrablás, leánygyalázat : a vétkek legnagyobbika.

Épen ez az amit mondani akarék nektek, s ez az ami bosszút érdemel.

Bosszút, rémítő bosszút, kiáltának a leventék.

Ezt kivánom tőletek bajtársak, ez legyen próbája barátságtoknak, s reménylem hogy amit kivánok, az nem nemtelen kivánság tőlem, mert nincs köztetek egy is kinek leventei kardja ne volna felszánva az aszszonyi becsület védelmére, ha pedig van, az nem érdemli, hogy a tisztességes lovagok körében helyet fogjon.

Úgy van, s parancsolj velünk, bátran mint bajtársaiddal, s megyünk bármely szempillantatban, s készek vagyunk megvívni ördögeivel a pokolnak! E szavakra felállottak székeikről, mintha mindenik menni késztilne. De Jeney, ki leghidegebben szóla közöttök, bár a leghevesbike vala mindnyájoknak, lecsillapitá őket.

Köszönöm, úgymond, részvéteteket nemes leventék; ti több hévvel is vettétek a dolgot mint vártam volna, s ez győz meg arról, hogy barátságtok igaz, de bajtársak, a dolog nem oly könnyű mint vélitek. Lórát hatalmasb kezek között gyanítom lenni, mint hogy szabadítása oly könnyű szerrel véghez mehessen. Itt a hevesség csak rontaná a dolgot, azért egyedül azt kivánom tőletek : igérjétek meg vitézi jobbotokra, hogy ha

karotokat kivánni fogom, nem fogjátok azt tőlem megtagadni.

Vitézi jobbunkra és becsületünkre! mondának hevesen a leventék.

Úgy legyen, felelt Jeney, s ezt mindennemű esetekre, akár az ellen kell is víni, ki országunkban magánál nagyobbat ismerni nem akar, akár egyike ellen az én legközelebbi rokonimnak.

Midőn e vég szavakat mondá, éles, keresztűlható, lelket döbbentő pillantatot vete az öreg Forgáchra, mintha lelkéből akarná kiolvasni, hogy húgának rablója az ő fia volt, a híres levente Forgách László; azonban az öreg vonásain sem ijedség, sem zavarodás jelei nem látszottak, hanem a helyett a legnagyobb részvételt mutata Lóra ügye iránt, ami Kálmánnak egy kissé gyengítette gyanúját, s e pillantatban készebb volt hinni, hogy ez istentelen történetben Cilli Ulrik keze mozgatja a dolgokat.

Úgy legyen, kiáltának Jeney utolsó szavára a leventék, amint te akarod.

Ha testvéremmel kell is megvíni, veté utána az ifjú Laszky, én szolgálatodra leszek, mert a vétket atyámban is tudnám büntetni.

Ezen viszonos igéretek után eloszlának a bajnokok Kámorból, s Jeney egyedűl marada a most már puszta palotákban, hol még nehány nap előtt atyja és szeretett húga társaságában a legkedvesebb órákat tölté.

Minden üres volt és puszta Kálmán lelke előtt, s iszonyú csend uralkodott a gót falak között, csak néha hallatá magát egy gyenge sápító vijjogás messze egyikében a vár előcsarnokainak. Most emlékezett meg Kálmán megholt atyja kedves madaráról, azonnal ment a szobába honnan a vijjogás jöve.

Midőn az ajtót kinyitá, szárnyait rázogatni kezdé a szegény állat, de észrevevén, hogy nem az öreg Jeney jő felé, elcsendesedve nézett Kálmánra. Ez felé ment és játékot kezde vele, de az komor és szomorú tekin-

tetét nem változtatá meg, Kálmán eledelt nyújta felé, a madár elfordúlt.

Szegény boldogtalan bohó, te még most is gazdádat várod, mond Jeney, és most kezdének először szemei könnyezni. Várhatsz: meddig az neked többet étket nyújt, megemészt az éhség.

Szívében az emlékezet minden fájdalmakat megújíta, s zokogva mint egy gyermek hagyta el a szobát. Ha a betegség és a mai nap szerencsétlensége el nem lankasztá vala minden inait, még azon éjjel elhagyta volna a gyásznak ezen puszta helyét, hol minden szeglet és tárgy csak kínos emlékezeteket gerjeszte benne; de tagjai gyengék valának, és a bágyadás oly nagy, hogy általok még érzései is eltompíttattak, s a test nyúgodalmat kivánt.

Sípjával egyet füttyente, melyre hív szolgája Pető belépett, kinek midőn kiadná parancsait a készületre, ágyába dőlt, s elnyomá az álom.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A VÁNDOROK.

Még a hajnal alig támada fel, már készen állott a vár udvarán két paripa, melyeken Pető és Kálmán úrfi vándorlásaikat elkezdendők voltak. Nyugtalanúl kapált és tombolt a két mén, rágta zabláját és nyerített, hogy az egész várterem hangzott bele, s Kálmán úrfi még nem jöve. Őt egy hosszú és nehéz álom nyomta el, melyből még sokáig nem ébredt volna fel, ha Pető nem jelenti vala, hogy a paripák rég óta készen állanak. Sebesen felöltözék vándor köntösébe, melyet a végre választa ki, s mely egészen hasonló volt a Petőéhez, s mert még eddig senki sem látta testén, eléggé alkalmas arra, hogy meg ne ismertessék. Midőn elkészüle, egy csomó kulcsot veve kezébe és intett Petőnek, hogy az öreg Borka jöjjön elő.

Ez a vén asszony, dajkája volt mind Kálmánnak, mind pedig Lórának, s a Jeney ház leghívebb cseléde, amiért urának mindég legtöbb bizodalmát bírta. Ez egy egyszerű anyóka volt, tele áhítatossággal és istenfélelemmel, de e mellett hogy neméhez és korához is hasonló legyen, tele amaz idők babonáival, s valahányszor regélni kellett, arra mind kész vala, minthogy több regét, s tarkább és tündéribb színrel kifestve nála talán a híres Seherazád szultánné az Ezeregy Éjszakában sem tuda, s ezekkel bódítá el Lórának is, ki az ő dajka kezein nőtt fel, ifjú tüzes képzeletét.

Az öreg belépe, s az vala első híre, melyet hozott hogy azt a nagy madarat, melyet a boldogúlt kegy

mes úr úgy ápolt, ma reggel holtan találták. Négy nap óta, úgymond, semmit sem evett, mert az étket még az ő kezeiből sem akarta elvenni.

Hagyd azt, mond Kálmán hidegen, de még is nem minden részvét nélkül: hagyd azt jó öreg, elég hogy magad élsz, s van, kinek kezébe adhatom e kulcsokat, s kire bízhatom mindenem gondviselését. Minden cseléd parancsod alatt fog állani, a várkaput éjjel és naponnan zárva tartsátok: ez maga elég arra, hogy kóborló rablóktól megmentsen. Isten veletek.

S hová megyen Kálmán úrfi? kérdé az agg szorúlt szívvel, s könnyet törülve ki szeméből: és mikor tér meg?

Két nagy kérdés, mond Kálmán, melyre felelnem nem oly könnyű, mint te jámbor öreg gondolnád. Hová megyek, azt még csak a jövő órában fogom meggondolni; mikor térek meg, azt csak a jó isten tudja: lehet hogy nem sokára, lehet hogy soha sem, de ne búsúlj, te akkor sem vagy elhagyva: tudod, hol van a nemzetség kincse lelrejtve, végy magadnak belőle jutalmat azon hív szogálatokért, melyekkel a Jeney ház iránt viseltettél.

Az öreg csodálkozva s bizonyos nehezteléssel nézett reá.

Hogy Kálmán úrfinak most jut eszébe megbántani az öreg Borkát?

Megbántani, Borka? Azt én, Borka, nem akarhattam.

Jutalom hív szolgálatomért, s kincs, mely nekem nem kell. Nem elég jutalom-e nekem, hogy árva létemre Kámorban felnevekedtem, s az a szép telek, melyet a megholt kegyelmes úr Diós-Jenőn ada, nem jutalom volt-e, s én még kincseit is megraboljam jóltevőimnek? Kálmán úrfi, Kálmán úrfi, hogy oly sok idő alatt sem tudá magád Borka az úrfival megismertetni.

Bocsáss meg nemes szívű öreg, az nem úgy volt értve. Tudod, ha én vissza nem jövök, Kámor minden kincseivel együtt valami galád kezébe jut, s talán épen az kapja királyi adományúl, ki eszköz volt, hogy a Jeney ház végső ivadékaiban is kidőlt.

Az nem történik, mert ha Kálmán úrfi háborúba megy is, s ott vész, van még akire e kincsek néznek.

S az?

Lóra kisasszony.

Úgy? Jó szerencsét hozzá Borka. Te becsületes aszszony vagy, szeretnéd a kincset Jeney örökösöknek megtakarítani, de abból alig leszen valami: tudod jó öreg, alig leszen valami.

Talán lesz Kálmán úrfi. Azt hiszi-e az úrfi, hogy Lórát valami idegen rablók vitték el. Hahaha, én többet tudok.

S mit tudsz te szerencsétlen öreg? mond Kálmán, tüzesen megragadva Borka kezét, s rá függesztvén szemeit, mintha ki akarná nézni belőle a titkot.

Hm, mond Borka, amit én tudok, azt az úrfi nehezen tudja, az olyat csak mi asszonyok tudjuk észrevenni. De ne nézzen hát rám olyan mérgesen Kálmán úrfi, szinte fáj a szemem belé.

Ki vele amit tudsz, vagy ....

Az istenért, miért haragudott úgy meg úrfi, hiszen én megmondok mindent szívesen. Nem vette-e észre Kálmán úrfi, hogy a szép ifjú úr aki mindég ide jött vadászatra, Lóra kisasszonyt szereti?

Ki az, boldogtalan, mondd meg?

Kicsoda? mintha nem tudná: Forgách úrfi.

Úgy? azt tudtam.

Rég szerette Lóra kisasszonyt, s úgy látszott, a kisasszony is őt, de titkolta, mert a megboldogúlt kegyelmes úr haragban volt a Forgáchokkal. S röviden szólva, én tudom, hogy Forgách úrfival ment el Lóra kisasszony.

Tudod, te vén szatyor, mond Kálmán haragra lobbanva, s engem itt hagysz várakozni, s szádból kiolvasni a szót?

Azaz, csak úgy gondolom Kálmán úrfi, mert hej, hamis érzés az a szerelem.

Vagy úgy, hát csak gondolod? Én is gondoltam öszve vissza sok tarkát és bolondot életemben, de vele

nem akartam senkit elámítani mint te most engem. Most p. o. azt gondolom, hogy Lóra még ma vissza jő hat lovú tüzes szárnyú lovakon vágtatva be Kámorba, mintha a szélkirály húga volna; de mivel a gondolat bolond, elhallgatok vele, s magam sem hiszem, s paripát nyergeltetek, s megyek merre szemeim visznek, a helyett hogy bevárnám.

S nem hiszi azt az úrfi? én pedig hiszem, hogy ha a kisasszony és Forgách megtudják, hogy az öreg úr meghalt, nem levén többé kitől félni Forgáchnak, azonnal visszajönnek.

Attól mentsék meg jó istenei Forgácsot és engem.

Hogyan? Nem fogadná őket az úrfi szívesen?

Hallgass öreg, azt te nem érted, mond Kálmán iszonyú tűzzel, mely mutatá, hogy még a gondolattól is borzad, ha Forgáchnak kell lennie húga rablójának.

Készen vala minden, s a két útazó paripákra ülvén, elhagyá Kámor falait. Egy komor ködös reggel vala, az ég elborúlva, s alig lehete tíz lépést előre látni, ámbár június 15-dike volt. Kálmán lelke sötét és borongó, mint a sivatag köde, melyben útját folytatá. Midőn a várkapun kiértenek, felkapcsolák sisakjaikat, hogy magokat minden vizsga szemek előtt ismeretlenekké tegyék, s csendesen haladtak lefelé a hegyeken. Eleintén azt tevé fel magában Kálmán, hogy Buda felé veszi útját, de az a gyanakodás mely előbb is már foglalatoskodtatá lelkét, hogy t. i. Forgácsnak kell a dologban valamit tudnia, most az öreg Borka beszéde után új erővel lepte őt meg, s megváltoztatván szándékát, lovának fékét Szécsény tája felé fordítá.

Már jó tova haladának, de még mindég erdők között, amint az út mellett két asszony szemeikbe ötlék. Egy forrás mellett ültenek, s közel egymáshoz, bizodalmas beszélgetésben. Egyike a két asszonyoknak az a boszorkányi tetteiről elhíresűlt molnárné volt, kit az olvasó már ismer, a másika egy még ennél vénebb bába Diós-Jenőről, kinek ugyan nem volt boszorkányi híre, de hogy valami ily lény lehetett, az akkori babonás világ-

nak egész külseje mutatá. Derekára egy rongyos, legalább is 30 évet mutató, hajdan zöld, de színét elhagyván, sárgúló-fakó szoknya volt kötve, melynek minden részeiről leszakadozott foltok függtenek. Nyakán szinte egy régi sárgán pontozott kendő, mely csak annyiban volt jobb a szoknyánál, hogy lyukak helyett foltok valának rajta, s ez oly gondatlanúl vetve nyakára, hogy hátának csak egyik felét borítá be, a másikat egy vastag szövetű ing fedezé, csakhogy egész fekete napsütötte színében meg nem látszott. Fején semmi sem vala, a szél szabadon játszott és kuszálta haját, mely fekete volt ugyan, de vegyítve ősz szálakkal. Arczán legalább is hatvanöt év ránczai ültek, s midőn nevetésre vonúlt szája, ezen ránczok mindég egy harmadnyival megszaporodtak, legalább nevetése, mely szüntelen való volt, elrémítette volna magát a vakmerőséget is, oly valami irtózatos vala. A másik, a molnárné, komolyan ült, mosolygás nélkül, de szemeiben a romlás és pusztítás vágyai égtek. Két iszonyú alak, egyik a kárörömnek, másik az átoknak lehetett volna képe egy Salvator Rosa irtóztató ecsete alatt.

Nézd csak Éva, minő hegykén ül ez a két suhancz a lovon, mintha övék volna fél Magyarország. Mernék fogadni, hogy az az első az ördögöt is viadalra hívná, oly elbizottan lógázza magát nyergében.

Sisakjokat leeresztették, s azt gondolják, hogy ha senkit sem látnak, őket sem látja senki, hahaha!

A manó vigyen el engem, ha mindkettejét nem ismerem.

Én meg azt is tudom hová mennek, hahaha!

Gondolod Trézsi?

Mintha nem tudnád te is. Majd Lóra kisasszonyt szerzik vissza, ha pedig nem lehet, harczra kelnek azzal is, ki őket soha sem bántotta, mint a vad bika, melyet ha egypár kuvasz megriasztott, mérgében felökleli még anyját is.

Úgy kell a kevély bolondnak; ha nem gondolná, hogy neki van legtöbb esze, s karjaiban a legnagyobb

vitézség, úgy nem vetné meg az ily koldust mint mi vagyunk, nem tette volna szerencsétlenné azt a szegény bolond leányt.

Hahaha! hadd el Éva, ő most jó úton jár. Épen ott ahol te kivánod.

Szerencsés útat neki, vigye a forgó szél minél hamarább Budára, ott rá akad amit keres, megkapja jutalmát annak is amit leányommal tett.

De ők pedig nem Budára mennek.

Hát hová?

Azt még nem tudom, mert Kálmán úrfi nincs elhatározva. Nem látod, most töri rajta fejét.

Neki Budára kell mennie, törik vagy szakad.

Ha akarod Éva, de magától még most nem megy.

Neki kell Budára mennie, mond szikrázó szemekkel a molnárné, s úgy üté a kezében levő lóbordát egy sziklához, hogy azonnal ezer darabra töredezett, s minden darabból kék lángok lobbantak fel. Ha másként nem, így fogom őt mérgem lángjaival oda kergetni.

Hahaha! úgy jó mulatságom lesz benneteket nézni.

Most el Éva utánok, mond a molnárné, s kezébe vevén seprőjét, nehány érthetetlen szavakat mormola, annak utána rá ült a seprőre, s egyet kettőt csattanta ajkaival, akként, mint mikor a kocsisok a lovakat indítják. A seprő azonnal elváltozék egy tüzes fekete paripává, a vén banya pedig egy fiatal lovaggá, s rögtön útnak eredtek.

TIZEDIK SZAKASZ.

A LOVAG.

A kámori vándorok csendesen haladtak útjokon, s már közel valának az országúthoz, hol el kelle térni, vagy Buda, vagy Szécsény felé, midőn távol egy porfelleget pillantának meg az országúton, melyet a szél feléjek látszott hajtani. A felleg csakhamar eloszlott szemeik elől, s egy lovagot láttak sebes vágtatva feléjök jönni.

Isten jó nap vitézek! messze-e még ide Szécsény? kérdé a lovag, midőn hozzájok ugratott.

Még jó távolka, felelt Pető, de ha úgy megyen kend, mint egy idő óta látom, úgy estvelig könnyen ott lehet.

Azt magam is óhajtanám, mond a lovag, mert uram azt kivánta.

Szabad kérdeni, ki a kend ura?

Forgách László, a király udvarnoka.

Udvarnoka? kérdé Kálmán, ki a beszédre figyelmessé kezde lenni, s mióta?

Uram, már rég óta, több mint esztendeje; bár ott hagyná, hogy ne kellene laknom Bécset: nem is tudom mit szeret ott az az én uram; mikor úgy útálja a németet mint én.

Talán valami német kisasszonyba szeretett?

Ej dehogy, inkább egyikre sem néz, mintha nem is férfi volna, amit minden ember csudál, aki úgy nem tudja mint én, hogy neki egy magyar kisasszony mátkája van.

Mátkája? ohó, hát úgy ő sem ment a kelepczétől. S ki lehet az a magyar kisasszony?

Az uram, egy gazdag nemesnek leánya, ki nem messze lakik ide. Látja, uram, ott azt a magas hegyet, a megett van egymásik alacsonyabb hegy, ha távolabb volnánk Szécsény felé, talán megláthatnánk, ott lakik ő egy szép magas várba.

Nem Kámornak hívják a helyet?

Épen úgy.

Az hát Jeney Lóra volna atyafi?

Épen az a neve, melyet az úr mond. Uram, az ám a szép teremtés. Eszem-adta, hetedhét országon sincs párja.

Volt atyafi, volt, de már isten tudja hol van.

Hogy hogy?

Azt mondják, hogy valami erdei kóborlók kirabolták a várból, s most már semmi nyoma sincs.

Dehogy! azt még nem hallottam. Istenem, ha ezt az én uram megtudja, senki sem fogja többé vídámnak látni.

Pedig itt azt mondják, hogy ő maga lopta el azt a szép kisasszonyt.

Ha ő lopta-e? Hm, azt ő nem tudta volna úgy tenni, hogy én ne tudjam. S aztán ő más legény, villányozom a lelkét, minthogy lyányokat rablani rút dolognak ne tartaná. Ha lopták uram, másnak keze lehet ezen dologban, melyet ha valaki keresne, hamar kitudhatná.

Kié?

Én nem nevezhetek meg senkit, mert már úgy is rajt vesztettem egyszer a fecsegésen, de csak azt mondom kegyelmeteknek, hogy az udvarnál kell az ily dolgok után tapogatódzni.

Talán gróf Cillit érti kend?

Villányozom a lelkét már mondtam, hogy én senkit sem nevezek. Isten jó nap vitézek, az én útam siető.

Még egy szóra atyafi, mond Kálmán, s közelebb lépe a lovaghoz, s lassú hangon, mintha társa előtt titkolódznék, kérdé : úgy-e Cilli akit kend ért?

Én néma vagyok, de villányozom adta, ha ott keresné is valaki a lopás nyomát, nem messze járna tőle. Isten jó nap vitézek!

E szavak után megsarkantyúzá lovát s elvágtata oly sebességgel amint jött, s nehány percz múlva csak egy porfelleg látszott távol az országúton.

Úgy hát Forgách Budán van, mert a király nehány hónap óta itt mulat, s itt van bizonynyal Cilli is, mond Kálmán magában, s megsarkantyúzván lovát, Pető felé fordúla s határozottan mondá, hogy útjok Budára megyen.

Az olvasót nehezen fogná múlatni, ha itt leírnók a kámori vándorok útját, melyen semmi nevezetes nem történt, ami e regéhez való volna, azért e helyt azon szabadságot veszszük magunknak, melyet a mesélők oly nagy jussal gyakorolnak, hogy t. i. időt és helyet nem tekintvén, egyszerre oda teszik hőseiket, hová a környűletek kivánják, s a két vándort egyenesen általteszszük a királyi Budára, s itt fogjuk mutatni e történet további folyamatját, de minekelőtte ehez kezdenénk, szükség egy-két pillantatot vetni az akkori királyi udvarra, hogy a történet jobban felvilágosodják.

MÁSODIK RÉSZ.

ELSŐ SZAKASZ.

A KIRÁLYI NEVENDÉK.

Mióta az Árpád férfi ivadéka harmadik Andrásban elhúnyt, s a királyi korona, mely eddig öröködés lánczán szállott egyik sarjadékról a másikra, a nemzet választása által leve megnyerhető, Magyarországot szünet nélkül polgári pártok vészei hányták. Amennyi hatalommal bíró polgárokat számlált az ország, szinte annyi áhítozókat a korona után, melynek megnyerhetése mindenki előtt csak nehéznek látszott, s nem, mint előbb, lehetetlennek! Innen a Trencsényi Máté hatalmas mozgásai Venczel, Ottó és Károly királyok alatt, innen Lajos halála után az asszonyi ingatag kormány és Zsigmond király kevély uralkodása alatt Hervója, Kont és egyebek nyugtalanságai. Egyedűl első Lajos szemfényvesztő nagysága, s tettekkel gazdag uralkodása volt eléggé erős a kornak ezen veszélyes szellemét féken tartani. A legzavarosabb időszak azonban, melyet ezen okok szültenek, Albert halálától a nagy Corvin uradalma kezdetéig tartott.

Elsőben az Erzébet csecsemő fiának pártfogói és a lengyel Ulászló között folytak a viták, melyek a várnai mezőkön elfolyt királyi vér által megcsillapodván, most a magyar korona hatalmasb polgárai között más irányt vevének, s nagyobb lánggal mint előbb kezdettek dühöngni. Ezen zavarokból Hédervári Lőrincz akkori

nádor óhajtott a királyi székre ülni, de a nemzet sejtvén fortélyait, az 1445-ki gyűlésen, hol a kormányt hét igazgatóra bízta, közűlök a fondorkodó nádort készakarva kihagyá.

Ezen zavaros időkben emelte fel hatalmát a magyar történetekben oly nevezetes Cilli nemzetség. A ragadozó, nyugtalan indúlatú Cilli Hermánnak, a történetírók bizonyítása szerint, egy leány s egy fiú magzatja volt. Az első nőűl vétetvén Zsigmond király által, római császárné, több nagy országok királynéja lőn, s a fénynek s csillogásnak azon fokára emelkedett, hová asszony emelkedni képes, s ő vala alapítója azon hatalomnak, melylyel a Cilli nemzetség dicsekedett, mert Zsigmond király ezen szövődés óta szinte pazarlásig halmozta e házra kegyelmeit. 1406-ban Hermánt Tót, Horvát és Dalmát-országi bánná tette, Varasd városát s az egész Zágor vármegyét neki ajándékozá, a csáktornyi szigetet pedig eladta. Ennek volt unokája a híres Ulrik, kiről itt szó leszen. Ez a ragyogást szomjúzó, uralkodni vágyó lélek nem elégedett meg azon hatalommal, melyet ősei hivatala és reá maradt széles birtokok által nyert vala, hanem magának mind nagyobb hatalmat igyekezett szerezni. Elsőben Albert királyt vonta hállóiba, ki annyira meg hagyá magát általa vakíttatni, hogy 1437. maga helyett csehországi helytartónak nevezné. Ulrik csakhamar megmutatá indulatait. Elkövete t. i. titkon mindeneket, hogy magát csehországi királylyá tehesse, azonban elárultatván szándéka, Albert által letétetett hivatalából. Midőn a kormány az özvegy Erzsébet kezeire szálla, s Ulrik ennél sejté a fő hatalmat lenni, ismét kegyeibe színlette magát annyira, hogy a királyi özvegy mindenek felett az ő tanácsait követé. Midőn a csecsemő László megkoronáztatnék, ő mondotta el az esküvést helyette. Midőn Ulászló pártja Győrt ostromlaná, melynek falai közé vonta magát az özvegy királyné, a német és cseh hadaknak, melyek a várat védték, ő vala kapitányok, s itt is, midőn látná, hogy a szerencse Erzsébetnek nem

kedvez, meg akara szökni, de Ulászló seregei által elfogaték, s csak 24 kezes állítása mellett eresztetett szabadon 1441. Annak színe alatt, hogy Erzsébet jusait pártolja, kimene a túladunai vidéket rablani egy jókora sereggel, Szombathelynél az Ulászló seregeit megverte, s Bánfi Istvánt a fővezért elfogta. 1446. ismét rablásra indúlt Horvátországba, hogy az elvesztett bosznai királyságért, mely Tvartkó rendelése szerint őt illette volna, magának és atyjának a horvátországi tartományokból kárpótlást szerezhessen. Azonban megjelent Hunyadi, s kiűzvén a galád rablókat a horvát tartományokból, hogy megbosszúlja e vakmerőséget, felprédálta a Cilliek birtokát. Ulrik kérelemre fakadt, s megszelidíte a rémítő hős haragját, s békekötésre léptek, melyből úgy látszott hogy közte és Hunyadi között tartós egyesség fog uralkodni. De a ravasz Ulrik csak színlette a barátságot, titkon pedig bosszút esküdött Hunyadi ellen, s e szempillantat óta kérlelhetetlen gyűlölséget táplált ellene keblében.

A békekötés után Ulrik Fridrik udvarába ment szerencsét keresni, s azt fel is találta. Fridrik megszereté a magához hasonló ravasz s fortélyokkal teljes embert, s mert mély belátást s éles itéletet tapasztalt benne, sokszor használta őt tanácsadóúl s feltételeinek kivitelére.

Így történt vala, hogy kényteleníttetvén Fridrik az ifju László királyt, kinek nevelésére ügyelt vala, a csehek, ausztriaiak és magyarok kivánságára hatalma alól kibocsátani, őt Ulrik gondviselésére bízta. Ulrik oly nevelést ada a gyermeknek, mely az ő életmódjával leginkább öszhangzott, s melylyel magát jövendőben László országai felett titkos uralkodóvá tehette.

László, ki természeténél fogva jó indúlatú vala, s Fridrik udvarában mértéklet, rend és becsület-szeretethez vala szoktatva, most korláttalan feslett életbe merűlt. Azon jámbor és erkölcsös életmódot, melyben László neveltetett, Cilli stájerkodásnak nevezte, s inté gyermeket, hogy ebből meg kellend tisztúlnia, melyek következésében őt Bécsbe vivén, ott elébe új

napirendet és életmódot szabott. Reggel, mihelyt álmából felkölt, malvásiai borral és czúkrozott dióval kelle a szolgáknak udvarolniok. Ezután templomba mene misét hallgatni, temérdek nép öszvetódulása között, hogy bátor legyen, úgymond Cilli, ne oly gyáva s emberfélő mint Fridrik. Megérkeztekor válogatott sült madarak és magyar borok hozattak az asztalra. Ezen felűl vala az ebéd, melynek fényesnek kellett lennie, s nem kevesebből tizenkét éteknél állnia, melyhez erős italok járúltak. Ebéd felett különféle éneklők, tréfaűzők, kötéltánczosok múlatták az ifjú királyt, az énekeseknek kötelességök Fridrik császárt gyalázni, gúnyolni; az ifjú királyt dagályos czifra beszédekben magasztalni, s a Cilli tetteit dicséret-hazudva emlegetni. Ezután ő felsége egy kissé szendergett, s álom után ismét drága gyümölcs, bor s egyéb szeszes italok hozattak elő, hogy az ifjúnak ellankadt érzékei újra ingerlődjenek.

Ezután némelykor az országos tanácsba, többnyire pedig a városba vitte Cilli nevendékét erkölcstelen asszonyok társaságába, s a gyönyör mámorai között tölték óráikat késő éjszakáig. Borral, gyümölcscsel s egyéb ritka étkekkel az asztalnak még akkor is telve kellett állnia, midőn a király éjjeli álomra nyúgodott le. Ily rendszeresen, s kiszámolva munkált Cilli nevendéke elrontására, s így történt vala, hogy e gyenge bimbó, mely a természettől szép tulajdonokkal vala megáldva, midőn kifejlett, sokkal kevesebb leve, mint rendeltetésénél fogva lehetett volna. Lelke a Cilli vezér intései alatt elveszté magánálló, nagyokra törekedő erejét, benne igen kevés férfiúi elhatározottság vala, s feltételeitől nem volt nehéz elmozdítani, egyedűl abban volt állandó, amit Cilli jónak talált, mert gyenge korától ahhoz szokott, hogy ennek fejével gondolkodjék, s ennek kezeivel munkáljon. Akaratja ritkán volt : minek kell történnie mind házi, mind országos dolgaiban, azt Cilli határozá el: ő egyedűl királyi nevét adta hozzá. Gyanús és bizodalmatlan vala mindenkihez,

mert emberismeretet gyűjteni nem volt alkalma. Azt tisztelé, azt becsűlte, s egyedűl csak azt, kit Cilli dicsérve említett előtte. A magyar nemzethez kevés bizodalma volt, mert kedvencze úgy festé neki, mint háborgó nyughatatlan népet, melynek mindenike, ki csak valamely kis pontján áll a hatalomnak, az ő élete és királyi széke után áhítozik. A Hunyadi házban vetélkedő társait látta, s félt tőlök, és gyűlölte őket, mert Cilli elhiteté vele, hogy ezen nemzetség csak alkalomra vár, hogy a király személyét hatalmába ejthesse, s ha ez egyszer megtörtént, semmi sem fog ellene állani, hogy magát a királyi székre ne emelje. Szóval Cilli minden igyekezeteit arra fordítá, hogy a gyermekből árnyék királyt neveljen, s helyette magát tegye uralkodóvá, amit nagy részben el is ért, sőt egészen el fogott vala érni, ha Hunyadit részére tudta volna húzni. De ez egy hatalmas szikla volt pályája közepén, melynél terveinek nagy része hajótörést szenvedett.

Azonban bármint igyekezett Cilli az ifjú László elrontásában, azt még is nem eszközölheté, hogy némely jó oldalai ne maradnának a gyermeknek, melyeket az ingyen adakozó természet olta belé. Ilyen vala a mérséklet az étel s italban, bizonyos természeti belső irtózás a bujaság iránt, s mert a gyermek fogékony vala sok nemesre és szépre, ha az igaz ügynek szószólója találkozott előtte, nem vala példátlan dolog hogy, Cilli ellenére is, a jobb félre hajlott. A história egy történetet beszél, mely ennek szép példáját adja. Podjebrád csehországi helytartó, némely erőszakos tettei által azon gyanút voná magára, mintha lázadást akarna támasztani, s magát a királyságra emelni. Szükség volt, hogy mozgalmai korán, még csirájokban elnyomassanak, s e végre elhatároztatott, hogy az ifjú király személyesen megyen Csehországba. Azonban a pénztár ki vala ürűlve, s nem volt költség az útra. László felszólítá az ausztriai rendeket segedelem-adásra. Ezek Eyzinger Ulrik ösztönzésére azt kivánták, hogy a király gyűlést tartson, s ott, mind ezen kivánat, mind

pedig némely az országot illető tárgyak felett tanácskozás tartassék. A törvényes kivánatnak, bármint igyekezett, nem állhata ellent a ravasz Cilli. A nap meghatároztaték, s a rendek öszvegyűltenek Korneuburgban. Az előrelátó s óvakodó Cilli sejtvén, hogy itt a rendek ellene is forralnak valamit, szünetlen a király oldala mellett volt, s nagy gonddal ügyelt, hogy hozzá senki se közeledhessék, s vele az ő jelenléte nélkül senki se szólhasson. Így folyt el nehány nap a nélkül, hogy a tanácskozás elkezdődött volna. Nyilván feltámadni Cilli ellen, s szenvedhetetlen gázlásait a népen előszámlálni senki sem bátorkodott. Végre Eyzinger oldotta fel a csomót, s azt kivánná a rendek nevében, hogy a tanácskozás elkezdődjék, s mert itt némely nevezetes az országot közelebbről érdéklő dolgok fognak előjönni, méltóztassék ő felsége ezen tanácskozásból minden idegent kirekeszteni. A király inte Cillinek s egyéb idegeneknek hogy távoznának el. Mihelyt a palotából kilépe, azonnal felszólala Eyzinger, és bátor beszédet tarta Cilli ellen, lefesté életmódját, elmondta az ország közönséges panaszait, kérte a királyt, hogy ezen alacsony lelkű embert, ki csak az ő és országa romlására törekedik, ne szenvedje meg többé maga körűl, különben fél ő, nehogy népei között lázadás fog támadni. Minden jelen levők javalva fogadták a beszédet, s maga a király is kezdé érzeni az ügynek igaz voltát. Amint ez elvégződék, behivatá Eyzinger Cillit, s a rendek és király jelenlétében e szavakat mondá hozzá: E szempillantattól fogva gróf úr, vége a kegyelmed hatalmának, országlásának: a király ezennel eltiltja magától kegyelmedet, s nem engedi meg, hogy tovább udvarában tartózkodjék. Cilli felháborodván a beszéden, kész vala Eyzinger ellen a legsértőbb kifejezésekre fakadni, de a királyra tekintvén, s annak szemeiben s hallgatásában olvasván igaz létét Eyzinger beszédjének, elnyomá haragját, s a helyett a királyhoz fordúlt s fájdalommal panaszlá, hogy őt, ki mind atyjának, mind özvegyi árvaságban élő anyjának híve volt

érettek vérét ontá, harczolt, s magának Lászlónak hű szolgálatokat teve, most nehány árulók tanácsára kegyelméből ki akarja zárni. Ily ellenkedést, mond, László gondolkodásával, jó szívével öszveegyeztetni nem tud, s nem is hiszi, hogy ez egyéb volna Eyzinger fondorkodásainál. Azonban Eyzinger szavába vágott, s hivatkozék a királyra, ki megszólalván azt mondá: hogy amit Eyzinger monda, az ő elhatározott akaratja. Megszégyenűlve s leverve vonúlt ki a gróf a palotából, és senkinél részvétre nem találva, négy lovaggal iramodott ki a városból életveszedelem közt, mert hogy a bécsi utczai nép meg nem kövezé, egyedűl brandenburgi Albert grófnak köszönhette.

Ez idő óta Cilli visszavonúlt birtokaira, de nem azon szándékkal, hogy ott éveit nyúgalomban töltse, hanem inkább, hogy titkon és gonddal kiszámolt terveket koholjon Eyzinger megbuktatására. Ő nem vala az a lélek, kit egy-két szerencsétlenség elcsüggesztett vagy kifáraszthatott volna, érzette mennyivel állott ész, itélet, értelem, ügyesség tekintetében mások felett, s bátorságát megtartá, és soha sem veszté el reményeit, hogy a bajokból magát kiszabadítandja. Elsőben is arra fordítá gondjait, hogy magának az udvariak között pénz és igéretek által barátokat szerezzen, amit véghez vinnie ily éles elméű, gyakorlott, azon felűl gazdag udvari embernek nem vala nehéz. Kedvezett czéljainak az is, hogy Eyzingernek, ki most az ő helyét tölté be a királynál, sanyarú és egyenes lelke nem kedveltetett. Mind ezek kieszközlék, hogy László ravasz tanácsadói Eyzingert megbuktaták, s a király Cillit visszahívá.

Az okos és mindég előrelátó Cilli, hogy ennekutána László neve alatt maga uralkodhassék, s az előbbenihez hasonló szerencsétlenség ne érhesse, úgy intéze mindeneket, hogy a királylyal csak az szólhatott négy szem közt, ki Cillinek barátja volt, s hogy a köz dolgoktól elvonja a királyt, múlatságokat s gyönyörködtetést szerze neki, melyek érzékeit csiklandák, s figyelmét köz dolgoktól elvonák. Az ifjú király azon korban vala, melyben az érzékek gyúladozni kezdének, a szív

lángjainak tárgyat keres s biztos részvét után esdekel. Cilli ezen indulatokat táplálta, nevelte, s az ifjú királynak szerelmi szövetkezéseket szerzett, s érzékeit a kéj és gyönyör álmain rengeté. Ily okok következése volt a történet, melyet itt beszélni fogunk.

Regénk azon korba esik, midőn László a magyar főrendek kivánságára Bécsből, hol többnyire múlatott, Budára jövén, maga körűl hív magyarjait öszvegyűjté, hogy velök a törökkel viselendő háború iránt tanácskozzék.

Az olvasó megenged ezen históriai szakaszért. Kellett azt előre bocsátanunk, hogy következő elbeszélésünk általa alapot nyervén, bátrabb s akadálytalanabb léptekkel haladhasson.

MÁSODIK SZAKASZ.

ORSZÁGGYŰLÉS.

Pözsgött a sok néptől a fejedelmi palota Budán, mely minden tartományokból ide gyülekezett ez országgyűlésre. — Két hatalmas párt köszörülé lelki fegyvereit egymás ellen, hogy kivívja magának az elsőséget: az egyiknek feje titkon Cilli volt, s mozgonyai a nádor Gara, Bánfi és a ravasz, hajlékony, sok alakú Újlaki. A másik pártot, mely Hunyadi barátiból álla, Szilágyi látszott vezetni, egy mind polgári, mind hadi rényei által tekintetben álló erős lelkű férfi, kivel Palóci, Perényi, Bodó, Ország, Báthori stb. fogtanak kezet. Hunyadi nem jelent vala meg, mert baráti intették, hogy őrizkedjék Cillitől, ki ellene ismét veszélyes terveket forral. A tanácskozás tárgyai voltak a hadi készületek a török ellen, ki ismét pusztítá a Száva mellékét. Cilli fővezérré nem Hunyadit, hanem Újlaki Miklóst kivánta, az országi helytartóságot pedig Hunyaditól elvenni s Garának igyekezett megszerezni, hogy e szerint a maga hatalmas ellenségének mindinkább gyengítse erejét.

Közepette ez országos tárgyak gondjainak, e rémítő két párt készületeinek, az ifjú László úgy álla, mint egy gyenge nádszál, melyet szelei a Hunyadi pártnak több ízben hajtottak magok felé, de mivel gyökerei az ellenkező fél, s nevezetesen Cilli hatalmában álltak, kevés idő múlva mindég ezen oldalra hajlott vissza. Különben is Cilli oly élelmet szerze az ifjú király lángoló szívének, hogy ezen országos nagy dolgokat hidegen, s mellékes tekintettel nézte, s Cilli volt, ki mindeneket vezete . . . . (E szakasz töredék.)

HARMADIK SZAKASZ.

A VIADAL.

A szekér sebesen és akadály nélkül halada a hegyes tájékon, az erdők csendes pusztaságaiban, szinte három órányi távolra a nélkül, hogy az útazók emberi képet láttak volna. A két nő elfáradva az éjjeli út s leginkább a lovaglás terheitől, szenderűletbe merűlt. Midőn így haladnának, egyszerre jő sebes rohanva paripáján Móré Tamás, ki mindég a szekér előtt lovagla nehány lövetnyire, s e szóval „fegyverre bajtársak! el vagyunk árulva“, a csoport közé sietett s kihúzá kardját.

Az asszonyok felriadának e kiáltásra, s rémülés között látták, hogy az erdő sűrűjéből négy erősen fegyverzett lovag, kiket egy sugár termetű délczeg ifjú vezete, megeresztett fékkel s kivont karddal rohanának előre.

Félre vitézek, mond az ifjú, előre szöktetve, vagy a ki ellen áll, halál fia.

Előbb az a kérdés, mond a gróf, mi járatú emberek vagytok, mit kivántok tőlünk, s mi juson?

Az mindegy a dologra, de ha tudni kivánod, mi a király testőrei vagyunk, s amint látod, mind hatalommal, mind fegyverrel elég erősek az ártatlanságot rabló kezek ellen védeni.

Nyomorú zsoldosok, s ti bátorkodtok egy nálatok erősb, s becsületes bajnok csoportot gúnynyal s szidalommal illetni?

Kétség kivül, s még többet is ily szemtelen vakmerő rabló csoport ellen.

Úgy hát kardra isten nevében! mond a gróf, vagy, ha tetszik, fogjatok lándzsát, bátorhoz ez még inkább illik.

Az ifjú nem várakozék több szóra, hanem inte társainak, s a két csoport öszvecsapott. Rövid nehány szempillantatig tartó harcz után a gróf és társai megfutamodának, s az ifjú bajnok négy társával még belebb tolá őket az erdő sűrűségébe.

Az asszonyok egyedűl maradtak félelem és kétségbeesés között a dolog vége iránt, s készülőben valának helyökből leszállni s a bokrok megett elrejtezni, midőn egyike a gróf társainak hirtelen előrobban, s feszített lándzsával a szekér mellé áll, s parancsolja a benn ülőknek, hogy veszteg maradjanak.

Három az ifjú bajnok kiséretéből épen ezen pillantatban bukkana elő, kiket midőn látna a szekér mellett álló lovag, rájok kiálta, hogy ne közeledjenek, különben (mond döfésre emelve lándzsáját) a szekérben levőket öszveöldösi előbb, hogysem kezökbe engedné. A három bajnok e vakmerő szóra megálla, s nem bátorkodott előbbre menni. De íme, az ifjú egyszerre előbukkan távulról, s mielőtt észrevenné a szekérnél álló lovag, úgy döfé ezt orozva lándzsájával vállba, hogy az nyergéből karikázva zuhant le nehány ölnyi távolságra lovától, minden életjelenség nélkül.

Gebedj meg latorfaj! mond az ifjú legyőzve őt, s nyájasan lépe át az asszonyokhoz.

Mint égből küldött szabadítót örömkönnyek közt fogadák a félelemtől remegők a hős ifjat, s alig találtak szót, melylyel köszönjék védelmöket.

Csekély teljesítése, s nem egyéb amit tevék, azon kötelességeknek, szép asszonyaim, melylyel mint királyi testőr s mint levente tartozom. Védeni az asszonyi ártatlanságot bűnös kezek ellen, úgy hiszem, minden becsűletes levente kész lett volna, s védeni, kivált enynyi szépséget (mond az ifjabbik hölgyre tekintve) kétszeres erővel fogott volna akárki. De félre most ezekkel tisztelt szép hölgyek, mert szabadúlástok még csak félig van eszközölve. Ha e rablósereg újra öszveszedi magát, melyet most csak a vak szerencse engedett széllyel vernünk, kétes lehet oltalmatok, azért, ha tet-

szik, szépségei az asszonyi nemnek, menedékhelyre foglak vezetni. Nem messze ide a királynak egyik vára, ha tetszik szolgálatotokra áll.

A két hölgy, kivált a fiatalabbik, kinek rémülései között is, megnyugvással andalodott el tekintete a szép hős ifjún, nem ellenkezett az ifjú ajánlkozásában, és így a szekér megindúla, körűlfogva a négy lovagtól.

Nehány óra múlva egy kisded völgyben, melyet sűrű erdőkkel koszorúzott hegyek fogtanak körűl, megállapodának. A völgy és a hegyeknek egy része végig láthatatlan kőfallal vala kerítve, melynek mintegy közép táján, kisded halom felett egy csínos épület álla, melyet múlató kastélynak inkább, mint várnak lehete nevezni. A vár környéke s az egész táj, mely a falakon belűl vala, gyönyörű erdőség által volt ellepve, melyet itt-ott nehány ösvény látszott mindenféle irányzatokban végig hasítani. A völgynek mélyében egy kisded patak zuhogott, sötéten öszveborúlt juhar és nyárfák alatt, mely megkerülvén egy részét a halomnak, egy lapályon szerte áradva elenyészett a szem elől, s egy mezei virágokkal elhintett kies rétet hagya maga helyett a szem előtt feltűnni, mely vizeitől táplálva a legelevenebb virúlatban nyílt fel a szemlélőnek. Köröskörűl csend és a legmélyebb hallgatás uralkodtak, s a fürge őzek s nemes tekintetű szarvas csoportonként legeltek szabadon és zavartalanúl a gazdag mezőn, s ki itt először jelent meg, alig tuda felébredni ábrándozásiból, melyekbe a szép regényes táj kellemei meríték.

Czélnál vagyunk asszonyaim, mond az a szép ifjú levente, amint a völgybe értek, s leszállván lováról a két hölgyet kiemelé a szekérből. Alig keltek le a hölgyek, a szekér és a három kísérő lovag eltűnt szemeik elől, az ifjú pedig ujjait ajkaira nyomván, háromszor hangosan füttyente, melyre nehány percz után egy komor tekintetű öreg férfi jelent meg egy csomó kulcscsal kezében, melyek közűl elővevén a legnagyobbikat, kinyitá a vas rostélyzatú nehéz kaput, s szótlanúl, de bi-

zonyos félénk tisztelettel üdvözölve az ifjú leventét, bebocsátá a kalandor hölgyekkel.

Az ifjú karját nyújtván az ifjabb hölgynek, ki azt szemérmes félénkséggel fogadta el, az öregebbikhez fordúlt, s vele menet közben beszédbe erede.

Midőn nehány lépést haladtak, a rostélykapu zajos csikorgással záratott be hátok megett, melyre a két asszonyt, kivált az ifjabbikat, ki félénkebb vala, titkos borzadás futá végig.

Úgy, itt már mentek vagytok, asszonyaim, minden üldözéstől: ezek a magos falak, s amaz öreg szolga vigyázó szemei képesek minden vakmerőt tőletek távol tartani.

Uram, mondá az öregebbik hölgy, mivel az isten oltalmunkra rendele, s oly szép bizonyságait adtad, hogy nemesen gondolkodol, nem fogsz megbántódni, hogy kérlek, magyarázd meg hol vagyunk itt, kié ez a kert, s ama vár ott fenn, s mint tekintsük magunkat, foglyok vagy vendégek gyanánt?

A kastély, melyet láttok, asszonyaim, Solymár, a király vadászkastélya, s e kőfalakközi kert itt körűle, a király vadasa. Én egyike vagyok a király testőreinek, nevem, ha tudni kivánjátok, Csoma László; ez a kastély most, meddig a király Budán múlat, az én ügyelésem alatt van. A király gyakorta jelenik itt meg vadászati mulatságon, melyeknek elrendelése reám van bízva.

E szerint hát itt a király hatalmában volnánk? mond az ifjabbik hölgy, aggodalommal tekintve társára.

Védelmében, felele Csoma, védelmében, szép hölgyeim, nem hatalmában. Tekintsétek magatokat itt szabadoknak, s e helyet olyannak, melyben minden szolgálatotokra áll, engemet pedig annak ki minden szempillantatban kész érettetek lándzsát törni.

Az ifjúnak gyönyörű termete, nemes és sokat jelentő arcza és szemei, kellemmel teljes mozdúlatai, s a szíves és részvéttel teljes hang, melylyel szavait mondá, különös érzést gerjesztettek a fiatalabbik hölgyben. Félénk szemérmes természeténél fogva nem mere

hosszabban reá nézni, csak lopva vetett némelykor egy-két pillantatot deli alakjára, melyet ijedve kapott el ismét, valahányszor az ifjúnak tüzes nagy kék szemei reá fordúltak.

Az ifjú többnyire az idősbik hölgy felé fordúlva beszélt, de mozdúlatai elárulták, hogy figyelme a fiatalabbikra van függesztve, s hangján oly valami jelentkezett, miből indúlatok eln' omását lehete sejteni.

Míg a hegynek aljára nem értek, útjokat beszéddel rövidíték, s midőn felebb érnének a dombra, elmerűle a két hölgy a vidék szepségeinek nézésében. A fiatalabbikat kivált regényes képzeletek fogták körűl, úgy látszott mintha ez elzárt magányos helyre tündérek építették volna e gyönyörű kastélyt, melynek szépségét a körűle álló sivatagok természeti bájai még inkább emelték. Ily gondolatok között felértek a várba, hol az ifjú egy szép tágas terembe vezeté őket, melyből kétfelé a több osztályzatú szobákba vezető ajtók nyíltak. Az ifjú kinyitván egyikét ez ajtóknak, hirtelen eltávozék, s a szép két vándort magára hagyá.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A TITKOS VÁR.

Sebes léptekkel mene Csoma végig egy hosszú sötét folyosón. Belseje telve volt gondolattal, érzéssel, tele lánggal, melynek tágulást kelle szerzeni. Ama szép idegen hölgy alakja felllázítá minden érzékeit, nem hallott semmit, nem láta, nem gondolt semmit mint egyedűl őt; soha nem érzett lángok zajdúltak fel benne, s mint az kit éjjeli rémek űznek, vaktában rohant a folyosón végig.

Itt van-e már a kamarás, kérdé hirtelen az őrt, ki a folyosó-nyilatnál álla.

Igen is, ama szobában van, felelt ez merő katonai állásban s oly hangon, melyből hódolat jelei látszottak, s a vizsgáló gyaníthatta volna, hogy az, kivel beszél, több lehet, mint csak egyike a királyi testőröknek.

Az ifjú kinyitá az ajtót melyre az őr mutata, s hirtelen egy terembe lépett, az ajtót pedig szorgalmatosan bezárá maga után.

Nos mint állnak a dolgok? kérdé egy magas férfi komoly arczczal, s élesen függesztvén szemeit az ifjúra, mint ki félelmes várakozásban van egy pillantat után, melytől boldogsága látszék függni.

Ó te kedves egyetlen barát, mond ez, nyakába borúlva a magas férfinak, mely kedves, mely dicső alak ez a te kámori lyánykád, soha, soha, még annyi nemességet, annyi bájt asszonyi alakban nem láttam.

Valóban? monda a magas férfi tettetett csudálattal, s szépnek találod őt?

Gúnyoló! láttad-e őt jól, láttad-e úgy mint e szépségében elveszett két szem? Szépség, kellem, és mind azok a ti szavaitok, melyekkel nevezitek azt a leányi tulajdont, mitől a szív lángra gyúlad, hideg száraz szavak ahhoz képest, ahogyan érzéseim nevezik ezen lyányka kellemeit. De minek e haszontalan beszéd itt, elég legyen mondanom, hogy amióta láttam, nem érzek, nem gondolok, nem látok: egyedűl ő van eszméletemben, s enyémnek kell lennie, magaménak kell tennem őt minden érzéseivel, hajlandóságaival — s mily bohó vagyok én, hogy eddig is magára hagytam. Vissza e szempillantatban, vissza hozzá!

Megállj! ne oly hirtelen! — Az nem vezet czélhoz: most még nem lehet őt látnod, s nem ma, s nem holnap sem még.

Mit? nem látni? s miért nem lehet? Hahaha! gondolod, hogy e haszontalan beszédet követni fogom, gondolod hogy belőlem játékot űzhetsz, hogy hideg „nem lehet"eddel eloltod lángomat. Félre, én megyek, tégy és mondj bár akármit.

Azt nem, mond a magas férfi, tűzzel útját állván, azt nem teszed, nem szabad tenned.

Szabad? — Gondolod, hogy lángjaimból játékot űzhetsz? hogy magamat oda engedem csábító beszédednek? Illik hogy végre magam lábain járjak. Soká, igen soká tűrtem, ezentúl nem akarom, nem fogom többé lánczaidat hordozni.

Jó, amint tetszik felségednek, uram és királyom. Amint tetszik mondom, amint jónak látja. Reám hát ezentúl nincs szüksége, én megyek, hogy terhére ne legyek felségednek, de ha majd lábai a hállóba akadnak, melybe gondolatlanúl és vaktában rohan: felséged se terheljen engem majd kérelmével, hogy onnét kiszabadítsam.

Mint érted azt? mond a király nyugtalan hangon.

Mint értem? — Az mindegy felségednek, egy szolga beszédére minek hallgasson egy király, kinek maga lábán illik járni. Rám és beszédimre itt semmi szükség többé, azért engedje meg felséged hogy távozzam jó-

kor, meddig még királyi haragját fejemre nem zúdítják: mond a magas férfi, s fejére tevén sisakját, kezdé a fekete pánczélt mellére kapcsolni.

A király habozva és aggodalom között nézte őt néhány perczig, végre ellágyúlt hangon szólala meg: Cilli! te útmutatóm, vezérem, barátom, te akarsz engem elhagyni?

Felségednek rám többé semmi szüksége, engedje meg, hogy eltávozzam.

Ulrik! te, ki atyám voltál mindég, az istenért mi lelt? Megbánta-e szavam? Egyetlenegy rokonom, szív és lélekben, te akarsz elhagyni? Látod, mint fel van lázadva bennem minden érzés, látod hogy mennem kell, s te elégnek tartod egy hideg nem lehet-tel lecsillapítni vágyaimat! Szólj, mit tegyek? menjek, veszteg maradjak?

Amint jónak látja felséged.

Cilli szótlanúl marada, és sietett fegyvereit magára rakgatni.

Drága baráti szív, mond a király reá borúlva, te nem hagysz el engemet. Én nem élhetek nélküled. Kegyetlen, hogy neked eszedbe is juthat ily gondolat!

Ó ha felséged ismét László, az okokra hallgató csendes szelíd László, s nem az a maga fejű török szultán, úgy én megint Cilli, a hív, a régi biztos Cilli akarok lenni. Igérjen meg nekem felséged egyet, úgy kezemet nyújtom az engesztelésre.

Barátom! szólj, mit?

Igérje meg felséged, hogy az ügyben, mely felségedet s ama leánykát illeti, az én rendeléseimnek fogja magát alá vetni.

Különös ember! Csak akkor s úgy szabad szeretnem amint te akarod?

Mindég és úgy amint felséged akarja, de az öszvejövetel vele csak akkor és úgy történjék amint én fogom akarni.

De mondd ki, hát miért ez?

Én igéretet kivánok felségedtől.

Átalkodott makacs fej! Itt kezem és királyi szavam rá.

Úgy, és most menjünk Budára.

S nem szabad látnom azt a kedves teremtést?

Holnap utánig nem.

Kegyetlen! az nekem egy öröklét.

Most maradjon itt felséged csendesen meddig visszatérek. Rendeleteket kell tennem a két fogoly iránt. Ezzel Cilli eltávozék, a király pedig lassú léptekkel le a várból a kapu felé.

Éj borítá, csendes csillagos éj, a vidéket, midőn Cilli és a király lovaikon ültek. Cilli mielőtt megindulának, még egyszer visszatért az öreg kapuőrhöz.

Értette-e kend jól Tamás, mit mondtam? Halált annak, ki a falakon belűl lép. Ez legyen parancsolat az őröknél.

Úgy lesz kegyelmes uram!

Ezzel Cilli megsarkantyúzá lovát, s utána iramodék a királynak. Darabig szótlan ügettek egymás mellett a lovagok. Az út sürű erdők, hegység és völgyek között ment el. (*leírni az útat*). Végre Cilli törte félbe a hallgatást.

Tudja-e felséged, kicsoda az a leányka?

Még nem mondtad.

Egy ivadéka Szilágyinak, és így rokonságban áll amaz ebfajjal, mely Magyarországban több mint felséged.

Valóban?

Leánya egy kemény nyakú nemesnek, kit amaz oláh fattyúhoz nem csak rokonság, hanem baráti kötelékek is szőnek. — Egyike ama neveletlen, kevély, törpe királykáknak, kiket Magyarország oly bőven számlál, szóval leánya egy magyar nemesnek. Felséged jól ismeri ezeket a sziklafészkekben lakó gaz latrokat.

Valóban Cilli? Szilágyi rokona? Oh az nagy szerencsétlenség?

Épen azért kell vigyázóknak lennünk, s lépteinket óva és úgy alkalmaznunk, hogy az az otromba felekezet még csak ne is gyanítsa azt, hogy a kámori tengeliczet mi fogtuk kalitkába. Az nem jó dolog volna,

11*

ha tetteinket megsejtenék, s vérbe keverhetné az országot.

Isten! mely vakmerő lépés! — Nem lehetett-e ezt másként is véghez vinni? Szükség volt-e épen rablókká lennünk?

Felségednek nem tetszik az a lyányka?

Csudálatos ember! mit gondolsz? nem mondám-e, hogy imádom őt?

S még is bánja a tettet, mely által ő birtokába juta?

Birtokomba? Az kérdés, melyet a következés fog csak megfejteni. Hát ha a lyányka engem nem szerethet, ha útál: akkor a veszély meg volt próbálva, s haszon nélkül.

Úgy ismeri felséged az asszonyokat? Egy ábrándozó lyányka ifjúsága legszebb szakában, kinek keblében talán nem is ébredt fel a szerelem érzelme: elrabolva egy istentelen gonosz Cilli által, egy szép ifjútól szabadíttatik meg, s egy tündérlovagi módon, egy ifjútól, kiben bátorság, vitézi erő, szépség mind annyi tulajdonok, hogy egy lyányka fejét elbódítsák, vannak egyesűlve. Hiszi-e felséged, hogy nem szerettetik? Hahaha!

Ezek oly remények, oly kecsegtető álmok, melyeknek sok történt dolgok mondanak ellent.

Legyen felséged megnyugtatva. Cillit még mindeddig csak szerencséje csalta meg, s az sem sokszor, de emberismerete nem. S feltéve, hogy a dolog úgy üt ki mint felséged rettegi, nincs-e még száz mód is segedelmünkre? S az a királyi hatalom oly hamar kimerűl-e?

Hagyd el Cilli, már eddig is elégszer tettük ezen hatalmat önkénynyé, erőszakká: ideje volna, hogy ily eszközökhöz nyúlni megszűnnénk.

Szükség törvényt bont, közmondása a on népnek, melynél felséged ily eszközökhöz kénytelen volt már többször nyúlni, s ez volt pajzsa, s ez leszen ezután is, tetteinknek.

Ilyetén beszédek között a budai várhoz értek.

IV.

A VÁNDOR.

Egyikében azon faluknak, melyek Tátra bérczei alatt Trencsén kies völgyén a rohanó Vág mellett feküsznek, délesti időben, égre függesztett szemekkel álla egy vándor, kémlelkedve a felhőkről, ha a zápor, mely csak imént szűnt vala meg, nem térend-e vissza megint. De épen most támada fel a nyúgati szél, szakadozni kezdett a fekete borúlat, a nap lepillanta a ritkúló fellegek megűl, s egy gyönyörű szivárvány kelt föl a távol hegyekből mint remény biztató világa, s a szállongó napnak derűlt alkonyodást ígért. A vándor viszszatekinte a kisded udvarka felé, melyből kilépett, még egyszer köszönetet teve a ház urának a szállásért, a vett jókért, s fövegét komoran fejébe nyomva, nehézkés, de haladékony léptekkel útnak indúlt. Mennyire külseje gyanítani hagyá, idegen országból jött. Öltözete különböző volt minden hazánkbeliektől, de a magyar tájak ismerete, melyek felől szólott, s a mód, miképen a honi hangot ejté, bizonyíták, hogy ez országi születés, vagy legalább több ideiglen kellett itt élnie. Kissé több mint közép magasságú, deli termetű férfi volt; ábrázata kellemes, ha bizonyos belső tünődés, mely vonásain észrevehető volt, igen is komolylyá nem tették volna. Az a mérséklet, mely tekintetében, szavain s minden mozdúlatán elömlött, szeretet és tisztelet érzelmeit egyiránt gerjeszte a nézőben. Első tekintetre úgy tetszett, hogy évei a negyvenedik számot már jó-

val elhaladták, de figyelmesben vizsgálva, észrevehető vala, miképen arczaira az évület jelét nem korosodás, hanem hihetőbben idők viszontagságai vagy bú és bel-gyötrelmek nyomák. Az érdempénz, mely mellén függe, s egy sebhely homlokán mutaták, hogy egykor hadi szolgálatban kellett állnia. Egy rézveretes csövű puska, s hosszúkás vadásztarisznya voltak minden bútora, s egy kutya, mely kezdete óta messze vándorpályájának híven kísérte, egyetlen úti társa.

Mintegy félórányi útat már maga megett hagyott volt, mióta a faluból kijöve. De most a gyalog ösvény egy meredek bérczoldalra tért, s az út nehezebb lőn, s ő lépteit gyorsítani kezdé; mert minél felebb és tovább emelkedék, annál inkább szemeibe tűntek a zivatar felhői, melyeket a nyúgati szél e csúcsok felett öszvetornyoza. Ez alkalmatlan kapaszkodás; az újra készülgető zápor, mely minden perczenetben szakadozni akart; a távol zuhogó szél végig ordítva a rengetegek fenyűin, visszatérésre tökélhették volna a csüggeteg lelket, de vándorunkat örök kiolthatatlan vágy tolta hatalmas léptekkel, melyeknek sem idő és távollét, sem zivatar zajgása nem állhattak ellent. Fölért végre a hegylánczolat legfelsőbb pontjára, s hogy fáradságát kipihenje, egy sziklatöredékre ült. Mely pillanat vala az, midőn a világ négy sarkai felé tekintett! Hegyek hegyek fölé tolva, ormok az ormokon, mint kék hullámokkal hánykódó tenger, tűntek fel szemeinek az éjszaki és nyúgoti látkör legmesszebb távoláig, hol ég és föld egymásra hajolnak; alatta az a hosszú végig láthatatlan völgy, városok és faluk tornyaival elhintve, melyeknél a Vág zuhanó hullámai szakadnak, s körűlök tompa morajjal rezeg a lég, mintha távol mennydörgő felhők űznének harczot egymással. Éjszakra a látkört vastag fekete felhőkkel elborúlva, s a messze ormok megűl sebesen kelő és tűnő villámlobbanásokat lehete látni s harsány dörgéseket hallani, melyek mint száz ütközet álgyúi szívreszkettető morgással zúgták végig a völgyek visszariadozó öbleit. A vándor tekin-

tete keresztülfutva a természetnek e sivatag szépségein, végtére egy kisded völgyön állapodék meg, mely tündér bájjal nyílt fel szemeinek, mint Palaestina szent vidéke az égető pusztákat bolygó zarándok álmain. Az alkony sugárai épen sülyedni kezdének a borúlat mögé; fényök szelíden rezgett a harmat-lepte lapályról, mely csillogó smaragdként ragyogott zöld pompájában. A völgyecske egyik szögében öszvehajladozott fák közül fejérlett ki egy vörös födelü mezei lak, melynek csínos külseje azt mutatá, hogy a környéknek valamelyik gazdagabb birtokosa vadászati vagy egyéb mezei múlatóúl építé. Megette egy kisded kert látszott tüskesövényzettel kerítve; ágyai buján virúló növényekkel elültetve szorgalmas házasszonyra mutattak. — A kerten keresztül egy patak zuhogott harsogó zajjal mind addig, míg a réti lapályra nem ért, hol csattogása megszelídülvén, virágos partok közt szaladt végig a tündér kis völgyön. A sövény mellett néhány bárány legelt, s hogy vándorunk magát egészen egy pásztori szép világba varázslottnak higye, a táj istenei egy érzékeny éneket hagyának a völgy öléből hozzá felzengeni. Az ének csendes és egyszerű vala, de bús mint őszi fuvalmak lengése a száraz avarok felett. A csattogó patak s lombok zúgása csak töredékesen hagyák azt hallani, de e töredék hangoknak is annyi hatások volt vándorunkra, hogy helyéből, mintha varázslat kötötte volna le, nem mozdúlhata, meddig a zengés el nem csillapodott. Titkos vágy és homályos bú, mint valamely gyászfátyol, voltak rajta elborúlva, s oly szívolvasztó erő, mely a szemekből észrevétlenül csal ki könnyeket.

Míg a dal zengett, a nap sugárai letüntek, barnán kéklő pára vonúlt a hegyekre, s az est beálla. A szél hirtelen megszünt, a zivatarok felhőinek zúgása közelebb jöve, a fecske alant kezdett repdesni a rét fölött, s minden jelenté, hogy a zápor, mely még egyszer fogja a tájt elönteni, közel van.

A vándor felkele pihenőjéről, füttyente útitársának, s az ösvényen, mely csendes hajlással vezeté a mere-

deken, lejöve a hegyről. Midőn a patak gyaloghidán általlépett, egy kis leányt láta a rétszélben ülni, ki néhány szavakat selypegve virágszálakat szedett köténykéjéből, s azokat nagy szorgalommal egymás mellé rakva, igyekezett csomóba kötözni.

A vándor megállott, megszólítá a kis tündért, s kérdé mint híják e hajlék urát, s a környéket.

A leányka felkele helyéből, félelmesen hátra tevé kezeit, merőn függeszté két nagy kék szemét az idegenre, s elámúla, de nem szólt.

Az idegen ismételni akará szavait, midőn egy nagyobbacska fiú, mintegy tizenegy évű, pattogó korbácscsal kezében, szaladva jött hozzájok, s kérdé az idegent, mit akar?

Tudni akarnám, édes gyermekem, felele a vándor, ha jól megyek-e ezen úton Aranyosra, s mint híják e vidék urát?

Kelmed talán apámat keresi? szóla a gyermek, amint végig nézte az idegen külsejét. Az aranyosi pusztára jól jött kelmed, mert ez az, de apám most nincs itthon, még reggel elment a hegyekbe.

Hogyan hívják apádat, édes fiam? kérdé most az idegen.

Apámat, mond a gyermek, aranyosi vadásznak hívják a faluban, de ez neki nem igaz neve.

Micsoda hát?

Petőfalvi Gácsi András, mond a gyermek emeltebb hangon, attól a magas vártól, mely Tugár partján áll, ha tudja kelmed hol van, mert az én szépapám ott várnagy volt Rákóczy idejében.

S honnan tudod te ezt, fiam, oly híven? mond a vándor, megsimítva a gyermek arczát.

Honnan? apám beszélte. Ha bejőne kelmed hozzánk, megmutatnám azt a nagy álgyúgöbet, melylyel szépapám lábát ellőtték. Olyan nagy mint a kelmed feje.

De hogyan menjek be fiam, ha apád nincs itthon?

Az semmi. Ő haza jön estvére, s addig megvárhatja end. Anyám itthon van.

Köszönöm fiam! Várni még világos van„ s ha elsötétűlt, akkor bújdoklani ez iszonyú erdőkön?

Fél kelmed ez erdőkön járni? Én nem félnék. Mentem is már egyedűl, bár anyám azt mondta, hogy a haramiák megölnek, pedig puskám sem volt, kelmednek az is van.

S minek volna neked a puska?

Minek? kérdé a gyermek mosolyogva, s végig nézte áhitozó szemekkel a vándor fegyverét; adná csak kelmed ide, hogyan ellőném!

Nem neked való a fegyver fiam. De hallod-e? micsoda ének az, ott a fák között?

Anyám van a kertben. Az neki kedves éneke, engem is megtanított rá, de én nem szeretem. Igen bús, s anyámat mindég elszomorítja ha énekli.

De azért csak elmondod nekem fiam, ha szépen kérlek?

Elmondom, ha kivánja kelmed, de aztán el ne búsúljon rajta, mert atyám a víg embereket szereti. Hallgassa hát.

A gyermek kezdé az éneket mondani, de alig haladott nehány szóig, a kert fái közől megzendűlt az a lassú gyászhang, melyet az idegen előbb hallott, s mert most igen közel vala, egész értelmét kiveheté. Inte a gyermeknek, hogy hallgasson, s a kert ajtajában leülve e szavakat hallá:

Porosz király s Terézia
Viselték háborút,
Megnyílt a vad halálmező,
Megnyílt a véres út.

Huszárruhába öltözék
A barna szép legény,
Elment zajos csaták közé,
S csatán veszett szegény.

Ki mondja meg, bús lyány, neked,
Mint hívják a helyet,
Melynek földén hősálmait
Aluszsza kedvesed?

Boldog levél, jó istened
Egy hű szívhez kötött,
Szemed még is könynyel telik
Imádságod között :

Hajh! gyászvirággal a helyet
Meg nem jegyezheted,
Hol sír ölébe' hamvadoz
Szegény volt kedvesed.

Az ének oly mély érdekletű vala, hogy a vándor elfordúlván a gyermektől, kinek tekintete szűntelenűl rajta függött, titkon egy könnyet törle ki szeméből.

Édes gyermekem, monda akadozó hangon, szeretnék anyáddal szólni. Az ég felette elsötétedett, s nem tudom, ha még ma tovább mehetek-e.

Apám igen örűlne, ha itt maradna kelmed. Ismeri őt?

Nem ismerem, fiam.

Semmi, ő még is örűlne.

Miért, te kis bohó?

Mert kelmed is vadász. Azokat ő szereti, s aztán még valami .... mond a gyermek, s mosolygva a vándor mellére függeszté szemeit, melyről az érdempénz lógott.

Micsoda?

Mert kelmed katona volt, s pénz is van mellén, ő is volt az, s neki is van, csakhogy nem ilyen sárga, s ő nem hordja mellén, hanem ládában tartja. — Várjon kelmed egy kevéssé, anyám mindjárt itt lesz.

Ezzel kinyitá a kert ajtaját, s elfuta.

A vándor magába sűlyedve üle egy kőpadon, s belsejében háborgó érzelmek zajogtak, melyeket arczainak tűkrén látni lehetett. Fejét könyökére hajtá, s néhány perczig így maarada némán; úgy látszott iszonyú fájdalom szorította el keblét. Nem sokára zörejt s lépteket hallott, melyekre fölemelte fejét.

A kertajtó csakhamar megnyílt, s egy csínos hölgy lépett elébe egyszerű házi öltözetben, s az a kis szőke lyányka, ki ruhája szélét megfogván anyjának, megé

bújva nézett ki koronként az idegenre. Az asszony, kinek vonásaiból szelíd lélek és jóság sugárzott, nyájasan köszöntvén az idegent, kérdé, hogy kit keres?

Sajátképen senkit asszonyom, — mond az, akadozó hangon, figyelemmel függesztve szemeit ez asszonyra — idegen országból jövök, magányos útazó s hazámba szándékozom. A faluban, mely ott a hegyen túl fekszik, egy háznál szálltam meg, s bevárám, míg a zápor megszűnt. A ház gazdája, a jámbor öreg, azt mondá, hogy e pusztán egy emberséges vadász lakik, ki az útast éjjeli szállásra örömmel fogadja. Kérlek édes asszonyom — mert úgy hiszem, hogy asszonya e háznak te vagy — légy szíves megengedni, hogy ez éjszakát hajlékodban tölthessem, mert ha ez iszonyú zivatar valahol az erdőn lep meg, nehezen fogom gyarló csontjaimat hazámba vihetni.

Idvez légy uram, szegény hajlékunkban; férjem és én örömmel fogunk látni, s amivel isten bennünket megálda, szolgálotodra lesz: mond szíves hangon a kedves hölgy, s bevezeté az idegent.

Dicsértessék az úr, mond az, midőn a szobába lépett, s a serény nő egy ajtatos „örökkével" válaszolva széket teve s leülteté a kandalló mellé, melynek lángjaitól kapá világát a szoba.

Ezek a te gyermekeid édes asszonyom? kérdé a vándor, fiára s a kis szőke lyánykára tekintve.

Igen uram, ez a kis szöszke, felelt a hölgy, s magához szorítva a lyánykát, megcsókólá, s ez a fiú, az én gyermekeim. A harmadik, egy kedves fiú gyermek, meghalt ezelőtt négy esztendővel; az volna legidősbik ha élne. Isten elvette őt, s nem mondhatom mint saj náltam. Lelkemet adtam volna érte, csakhogy meg tarthassam, mert az volt férjem kedvencze.

Adj hálát asszonyom az úrnak, hogy e szép k gyermeked megtartá. Mely boldogság egy hű párna a szerelem ily zálogaival bírni! Ha egyébiránt házasságod szerencsés, ne irígyeld a gazdagok szemfényvesztő pompáját. Mit nem adnék én érte — monda ellágyúlt

érzéssel — ha egy lelkes, jó szívű hölgy mellett ily két kincset bírhatnék, mint e barna fiúcska, s ez a kis szöszke angyal! Oh higyj, édes asszonyom — folytatá tovább nevekedő érzéssel — higyj szavaimnak, ki a tapasztalás országait megjártam, a boldogságnak csendben, házi kör négy falai közt nyílnak legszebb virágai, s kit a sors korán zajok habjaira vetett, s a lármás fény közt kényszerítteték leélni napjait, az rosszúl imádkozott istenének.

Amit mondasz, felele az asszony derengő érzéssel, mely a megelégedett szív égi nyugalmát festé, amit mondasz igaz, s oly igen egyez érzéseimmel, mintha lelkemből olvastad volna. Hula az úrnak, hogy nekem ezt a szerencsét engedte. Az angyalok imádságában, mint a szent beszéd mondja, nincs kérelem, s nem lehet, ők, úgymond az írás, a megelégedés örök pálmái közől csak hálaszavakat zengnek az úrnak. Atyám! monda tovább a kedves nő fohászkodva, s szelíden égre emelve lelkesűlt szemeit, atyám, mint háláljam meg, hogy nekem e boldogságot küldéd egeidből.

Szavaidból asszonyom, mond az idegen kémlelő figyelemmel, az látszik, hogy lelked magát boldognak érzi, és sorsoddal meg vagy elégedve; de megengedj beszédemnek, a megelégedés hangja nem bús, s én ajkaidról epedés hangját hallottam, s azon gyanú ébredt bennem, hogy férjed karjai közt nem vagy szerencsés, s visszasóhajtasz egy elvesztett után.

Az éneket gondolod uram, melyet az imént hallhattál?

Igen, azok kesergés hangjai voltak, bármit mondjon szavad, s belőle a vesztés mély érzelmei zengtek.

Amint mondod uram, úgy van. Az ének, melyet hallál, nekem kedvenczem, többször éneklem azt munka-közben, s férjem örömmel hallgat, a jó lélek, mert az, kiről benne szó van, ifjúsága barátja volt, s emlékezete még most is kedves előtte. Könnyeket láthatnál szemeinkben, mert egy szerencsétlen még akkor is, ha egészen idegen, ha velünk semmi kapcsolatban nem ál-

lott, érdemli szánakozásunkat, az pedig, kiről az ének szól, nekem jegyesem volt; ah egy derék, egy jeles szívű ember, méltó hogy általad ismertetett legyen, s méltó arra, hogy emlékezete azoknál, kikkel szorosban vala szövetkezve, tiszteltessék. Amit hallál, uram, nem kivágyás a jelen kötelékek közűl, hanem ünneplése a múltnak. A kötelék, mely férjemhez kapcsolt, szent, s csak a halál szakaszthatja el, s ha azt hiszed uram, amit mondál, felette tévedsz irántam. Én tizennégy évi tapasztalás után is azt valhhatom, hogy ha isten egy leányt boldogítani akar, oly férjnek karjaiba vezeti mint az én Endrém.

A vándornak a beszéd kezdete óta lépcsőnként emelkedtek nyugtalanságai. Néha merőn függeszté szemeit a hölgyre, másszor ismét félve kapta el őket róla, és a földre sűlyesztve sokáig szótlan marada. Feszengései igen is elárulták volna, hogy egy rémítő mélység szélén áll, de a kandalló homályos világa nem hagyta sejteni küzdéseit. Midőn az asszony beszédét végzé, néhány perczig némán maradt, s várt az idegennek feleletére, de az nem válaszolt. Arczait tenyerével elfedve leborúlt az asztalra, mely széke mellett volt, és sokáig mozdúlatlan maradt mint kőszobor.

Az alatt az asszony kifordúla a szobából, hogy konyhájában körűltekintvén, egy pár jó étekkel bizonyítsa meg vendégszívlő készségét. Csakhamar ismét visszatért egymásba font kezekkel, mely belső szorongását mutatá.

Atyátok ma sokáig marad el, gyermekeim, mond nyugtalan érzéssel. Még nem esik ugyan, de irtózatos szélvész van, s a sötétség borzasztó. Istenem, bár ne indúlt volna el, ha estve még a faluban volt. Lehetetlen, hogy ily időben a hegyek közt veszély nélkül jöhessen.

Tegyek mécset az ablakba, anyám? kérdé az a fürge gyerkőcze felszökve helyéből: ha a hegytetőről meglátja, könnyebb lesz utána jőnie, mert már a villám

megszűnt. Minap is szerencsésen vezette haza az ablakvilág, midőn az a nagy zivatar volt.

Az asszony javalva inte a gyermeknek, s most figyelme ismét az idegenre fordúlt, ki ez egész beszéd alatt azon egy helyzetben volt mozdúlatlanúl az asztalra hajolva. Csak akkor látszott magához jőni, midőn az asszony közelebb lépve hozzá kérdé, ha nincs-e baja?

Az idegen felemelte fejét, és szótlanúl reá bámúla, s látszott, hogy a kérdést nem értette, s elméje még mindég az előbbeni beszéd tárgyain tépelődik. Első kérdése is, midőn újra megszólalt, ez vala: ki lett legyen ő?

Az asszony csudálkozva tekinte reá, s kérdé, kit ért? s emez felelni akara, de künn zörgés támadt, léptek hallattak, s nem sokára megnyílt az ajtó, s egy alacsony, kevéssé zömök s izmos férfi belépett. A két gyermek felsikolta: „apánk!" s körűlfogák őt; a kedves hölgy pedig szelíd örömmel borúlt nyakába, s az, érzékeny öleléssel üdvözlé őket.

Te megint aggódtál rajtam, Ilonka! de most még is bátrabb valál, szemeidben nem látok könny jelét, mond a vadász, és megcsókolá a kedves hölgy szemeit. Te félénk galamb, mittől rettegsz? Vigyázz, ki ne sírd nekem ezeket a kék szemeket.

A hölgy szelíden tekinte férje szemeibe, s egy néma öleléssel felelt.

A vándornak, ki látá a házi örömnek e szép virágát, iszonyú harczokba kerűlt meggyőzni, hogy indulatai ki ne törjenek, hogy lábaihoz borúlván e kedves párnak, meg ne gyónja azon névtelen érzéseket, melyek szívét tépdesni látszottak.

A vadász, kifejtőzvén önnönei közől, az idegenhez fordúlt, s nyájasan, s oly arczczal, mely őszinte lelkét mutatá, kezét nyújtva üdvezlé őt:

Isten hozott, idegen, szegény hajlékomban. Öröm látnom, hogy e magányos puszta egy hadi embertől látogattatik. Mert külsőd uram, azt mutatja, hogy ka-

tonai szolgálatban állasz, s e sebhely homlokodon azt is, hogy van szíved, mely a halállal szemközt tud állani.

Két éve hogy kiléptem, uram, e tisztes rendből, melyet oly szeretve említesz, de barátja maradok mind örökké.

Ha meg nem bánt kérdésem, bajtárs — mert, hadi ember levén én is egykor, just nyertem, hogy így szólítsalak — mondd meg, kérlek, mely szerencse hoz e környékbe?

Poroszországból jövök, felelt az idegen. Berlinben voltam fogva, s most, midőn vége a háborúnak, s katonára nem igen van többé szükség, hazámba igyekszem leélni azon kevés napot, melyet a háború zivatarai közől megtakaríthattam. Reménylem, találok még valakit rokonaimból életben, ki elômbe jő, s örülni fog hogy láthatott, mielőtt e roncsolt tetemeket a föld elborítja.

Úgy te bizonyosan ismerted a Hadik ezredét.

Benne szolgáltam, uram, s e két szemekkel láttam győzedelmeit dicsőséges vezérének, kire szívesen fogok visszaemlékezni koromnak legkésőbb napján is. A pirnai győző, lelkeim, az ám a katona; mondhatom neked, széles Magyarország nem mutat párját. Láttad volna csak őt Görliznél és Berlinben, vagy a sonnensteini bástyák előtt, hol maga vezete bennünket ostromra! Hidd el uram, amiket teve, a porosz sokáig nem fogja felejteni. Áldja meg őt az isten itt és a más világon, nekem jó uram volt, sok kegyelmeivel dicsekedhetem.

A vadász nője, ki e beszédet egész figyelemmel hallgatá, most hirtelen szavába vágott az idegennek, s kérdé, ha tudja-e hol van Pirna, s volt-e ott, midőn az ostrom állott?

Az idegen egy kissé zavarodva süté le szemeit, s midőn ismét feltekinte, gyanúsan függeszté az asszonyra, mintha olvasni akarná vonásaiból gondolatit; de nem látván azokban kémlelő jelt, egy kissé meghajtva fejét, néhány fürtöket homlokáról elsimíta, me-

lyek a kardvágást félig fedezték. Íme, úgymond, látjátok jelét? — Ezt a pirnai ostromból hozom.

Úgy bizonyosan ismerted őt, uram, mert ez ostromnál jelen volt, mond a vadász.

Kicsoda? kérdé emez színlelt hidegséggel.

Egy szerencsétlen, kinek sorsa mindkettőnket közelebbről érdekel, s öröm volna felőle bizonyos hírt vehetnünk, mond a vadász.

Talán az, kiről aziméntszólál, asszonyom? kérdé a vándor; s midőn emez igennel felelne, folytatá szavait:

De mondjátok el csak, mi vágyása lehetett ezen különös embernek hadi életre, minekutána itthon egy kesergő mátkát hagyott maga után? És te, kedves asszonyom, mint emlékezhetel szánakozással egy hívtelen jegyesre?

Az ő nem volt, uram. Még akkor is, midőn hirtelen eltűntének meg nem fejthettük okát, szívem mindent gyanított, de hívtelenséget nem. E vétek tiszta, egyenes lelkéhez nem fért. Ő szerencsétlen volt, szerencsétlen számkivetett, hazáján kívűl bújdosó.

Tehát vétkes? mond az idegen.

Ha azt, ki nem akarva követ bűnt, így lehet nevezni, az volt.

Gyilkos talán? kérdé folyvást amaz.

Egy éjjeli viszálkodásban embert ölt. De a törvény vétlennek találta, mert az ölés ön személyét védve történt, s véletlenűl. Midőn büntelensége nyilvánná lett, a szerencsétlennek már hazáján kivűl kellett lennie, mert sehol sem találtatott. Esztendők lefolyta után vettük tudósítását, hol jelenté, hogy hadi szolgálatba lépett, s benne holtig kíván maradni. Hollétét nem írá, nehogy kerestetvén, mint hitte, a törvény nyomába akadjon. Néhány év előtt Trencsén városában egy sereg huszárság szálla meg, s azt beszélék felőle többen, hogy csatában veszett, de hol, megmondani bizonyosan senki sem tudá; leginkább azt hitték, hogy Pirnánál. Ha te voltál ott, bajtárs, kellett őt ismerned, s tudsz felőle hírt.

A vándor földre sülyeszté szemeit oly mélyen elmerülve, hogy a beszédre épen nem látszott figyelni, s csak az ébreszté fel, midőn a vadász kezét megfogván, előbbeni kérdését ismétlé.

Mint nevezték őt? kérdé most lassú, szinte az érthetetlenségig elgyengült hangon?

Rónai, feleltek emezek.

S keresztnévvel?

Dezső — Magas, sugár termetű, ábrázata halavány, szemei tűzzel teljesek, feketék.

Elég, mond a vándor lobbanó hévvel, melyben hangjai egyszerre elhalni látszottak. Ismertem jól ..... ő nincs többé!

Meghalt? kérdék hirtelen a vadász és nője.

Meghalt, mond amaz gyenge, alig érthető hangon.

A pirnai ostromnál?

Igen; a harczban esett el, rebegé az a haldokló szózat.

Egy mély fohászkodás lebbent el a kedves nő ajkairól, szemeiben könnyek reszkettek, s férjének nyakába borúla. Édes Endrém, mond zokogó hangon, a te barátod nincs többé, isten bizonyságom és te, mint szerettem őt! Emlékezete becses lesz előttem a sírig.

Nyúgodjék békén, mond a vadász mélyen illetődve, a szerencsétlen nekem rokonom vala szívben, jó lelkét sokáig nem fogom felejthetni. De mi lel, uram? arczod hirtelen elhalaványodik? Rosszúl vagy?

Csekélység, mond a vándor erőltetett hangon; egy rövid szédűlés, mely gyakran szokott meglepni, ha az út, mint ma, rendkivűl elfáraszt.

Úgy pihenésre volna szükséged. — Édes Ilonkám, reménylem volt gondod e kedves vendégre.

Szükségtelen, uram, miattam fáradnotok, én csekélységhez vagyok szokva. Amit kérek tőletek, egy pohár ital, s hajléktokban egy kis hely, hol lepihenhessek.

Amint kivánod. Örömmel töltöttem volna veled a

estvét, de színed igen is mutatja amit szád csak félig vall, s így inkább tanácslom, nyúgodd ki magad.

A serény gazdasszony megtörlé szemeit, melyekbe az emlékezés fájdalma fakasztott könnyeket, kimene a szobából, s ismét visszajött, s perczenetek alatt rakva volt az asztal néhány jól készűlt étekkel.

Igyál uram, mond a vadász, megtöltvén egy poharat; nem a legrosszabb nedv, melyet valaha ittál. Grófnénk ajándéka. Az a jó lélek! nem feledkezik meg hajdani kedves szobaleányáról. Ma is köszöntetett téged Ilonkám; tudakozta miként vagy, s miként gyermekeid.

Hol láttad őt? kérdé egy kissé felderűlten a bús nő.

Egy pár foglyot lőttem, s felvivém neki a kastélyba. Azt mondá, hogy egy hét múlva lészen tizenegyedik éviünnepe menyekzőnknek. Kérdé, ha jó-e az út ide, s midőn azt feleltem, hogy hintóval is el lehetne jőni, elmosolyodék, melyből azt vettem észre, hogy esküvésünk napján meg fog látogatni.

A jó angyal, mond a vadászné érzékenyűlten, áldja meg az úr érte, hogy oly szíves gondja van szegény szolgáira.

Beszélte, hogy a múlt hetekben Modorban volt, s hallá, hogy az öreg Rónai fél esztendő előtt megholt, s négyszáz aranyat hagyott maga után, melyet iskolamesteri hivatalából takarítgatott öszve öreg napjaira. A pénz a városnál van letéve a boldogúltnak azon végintézetével, hogy ha fia hat esztendő alatt vissza nem tér, legyen a pozsonyi irgalmas barátoké.

A boldogtalan öreg, sóhajta az asszony, vég órájában is hitte még, hogy fiát meglátja, s az nyugszik szegény idegen országban, senkitől nem siratva.

Oh istenem! sóhajta halkan, szívére tevén kezét, a vándor, ki eddig szótlan ült: mikor lesz itt nyúgalom?

A vadász és nője szavait nem, csak elszalasztott sóhajtását hallák, de az oly mélyen festé az elszorúlt kebel kínját, hogy e nemes szívű embereket nyugtalanságba hozta.

Te rosszúl vagy, uram, mondának azok; az ágy kész számodra, ha tetszik nyughatol.

A vándor némán jelenté, hogy nyugalmat óhajtana, melyre az asszony gyertyát gyújta, s inte neki, hogy menjen utána.

Az felkele helyéből, s a vadász kezét érzékenyen megszorítva jó éjszakát monda, s ment lassú léptekkel az asszony után, ki egy keskeny folyosón keresztül egy közép nagyságú, csínos szobába vezeté, mely, úgy látszott, szállója vala a környék urának vadászati múlatságok idején.

Az asszony letevé a gyertyát egy asztalkára, s menni akart, de az idegen keze után nyúlt.

Édes asszonyom, rebegé kínos feszengések közt, jóságtokat nincs tehetségemben meghálálni, de ott fenn — mond égre emelve szemeit — egy isten van, ki az ügyefogyottak pártolását nem hagyja jutalom nélkül. Légy boldog oly mértékben, amint nemes szíved mást azzá óhajt tenni . . . . . Légy boldog! Az égnek hajnala felvirrad majd, s akkor meglátjuk egymást . . . . .

Tovább akara szólni, de érzései elnyomák, s egy karszékbe omlott.

Nyúgodjál békén, holnap látjuk egymást, s úgy hiszem, jobb állapotban, mond az asszony, és sebes léptekkel elsiete.

Csend uralkodott a vándor körűl, mély és iszonyatos. Midőn ámulásából felébrede, csak kutyája nyöszörgése hallott, mely a szoba egyik szögében öszvegömbölyögve aludt. Sötéten tünődve nézett a pislogó gyertyavilágba. Merengései elébe ifjonti álmait teremté vissza az emlékezet; a tündér napokat, a remény égi csillogványait, melyek többé nem voltak, s a játszi képzelet szempillantatnyi nyúgalmat csöppente szívgyötrelmei közé. De a varázslat csakhamar eltűnt; eszmélete visszatért a jelenre, s elborzadva magától, felszökött, mint kit álmodás rémei riasztanak fel. Iszonyú hánykodások közt járt fel s alá a szobában, kezeit hol fejére kulcsolta, hol ismét szívére nyomá, mintha ott

szörnyű kínokat akarná elfojtani. Végtére, midőn hoszszas vergődések után valamennyire lecsillapodott volna, kihajlott a szoba egyik ablakára, s kitekinte a gyönyörű éjbe. A táj szemei előtt, mint egy rég óhajtott, sejtett, de el nem ért nyúgalmak hazája, regényes szépségekben tűnt fel. A zivatar felhői eloszlának, csak itt-ott lehete még látni a csillagok mérhetetlen kék mezején néhány vékony felhőt végig húzódni. Hallgatott a viharok fuvalma; a hegyek némán feküdtek, s az ég szelíd királynéja csendesen úszott a szendergő világ felett. Felnyílt az egész természet a vándor lelke előtt, s a megszámíthatatlan tárgyaknak mindenike nyúgott, csendes és boldog létben; egyedűl magát érzette számkivetettnek. Könnyei megáradtak, felsíra istenéhez csak egyetlenegy sugaráért is a vígasztalásnak, de szívére enyhűlet harmatja nem szállott. Ott álla némán mint hajdani gazdagságaiból megrablott, szétdűlt épület, évek előtt tündöklő remények palotája még, most legpusztább omladék a tájban.

El innét, boldogtalan! bár soha ne jöttél volna a kínok helyére: monda magának, s felkele helyéből azon erős tökélettel, hogy a házat bucsútlan még ez éjjel elhagyja. De most figyelmét néhány papirosdarab, tinta és toll, melyek az asztalon elszórva feküdtek, vonák magokra. S elmenjek-e a nélkül, hogy ittlételemnek jelét hagynám? — Igen; így legalább nem dúlom fel e háznép csendét, mondá, s megindúlt hogy menjen; de amit monda, az a hideg ész tanácsa volt, szíve másként érzett. Lábai egy léptet sem mozdúltanak, a fej tanácsát hallgatásra bírta az érzés, s néhány percz múlva az asztalkánál ült, s e sorokat írá :

„Édes Ilonkám! Te csendesen alszol a megelégedés karjai közt, nem gyanítva mi történik körűled, nem sejtve, ki légyen, kit hajlékodba fogadtál. Ám a mély bú, mely tizenöt év óta gyötör, s a seb homlokomon elváltoztaták előtted az arczot, melyet jól ismersz. Nem álmodád, hogy szerencsétlen jegyesed önmaga hallgatá, midőn történetét beszélétek, s tanúja volt annak mint

emlékeztek róla. Amit felőle mondátok, való, egyedűl az nem, hogy megholt. Él szerencsétlen barátotok, ti jó lelkek! él — ah! egy kínos életet! Pirnánál a porosz engemet nem megölt, mint híretek mondá, hanem elfogott; s midőn a hét esztendei háborgásoknak vége lőn, s az út a foglyok előtt nyíltan álla hazájokba jöhetni, egy porosz ezered tábornoka által őrmesteri hivatallal kináltattam meg. Kába én, gondolván hogy hazám nélkül s nélküled lehetend élnem, az ajánlást elfogadtam. Nyolcz esztendőre adám szavamat, s eltöltém azt hoszszú, szakadatlan gyötrődés közt. Az alhadnagyi tisztség meg vala igérve, ha tovább maradok : de maradnom nem lehetett. Képed mindenütt lelkem előtt álla. Éjjel és nappal, otthon és künn, békében és csatán szünet nélkül azon örök, kiolthatatlan vágy égett keblemben : téged még egyszer látnom, tudnom mely sors ért, s ha nélkülem boldog vagy-e? Haza jöttem. Az atyai hajlékot pusztán lelém, rokonaimnak egyikét sem. Részint kihaltak, részint a sors elszórta őket a világban. Gyanítva, hogy grófnédnál hírt vehetek felőled, B** faluig jöttem, s itt a történet oly házhoz vete, mely veletek közelebbi ismeretségben áll. Megtudék mindent amit tudni vágytam. Köszöntem istennek, hogy férjeddé Endrét tette. Eltökélém visszatérni honnét jöttem, s már úton valék. De minél inkább súgta az ész elhagynom e tájat, a nélkül, hogy jelét hagynám ittlétemnek, annál inkább tartóztata a szív vágyása. Ezen gondolatok ébredtek fel lelkemben : Talán szenved, szerencsétlen asszony! Talán Endrében a sors nem azt adá, kit vártál! boldogtalan vagy, s életed gyötrelem és szívtépdelő siralmak! A tünődés káprázatai nehéz súlylyal rohantak rám. Lehetetlen volt mennem, mielőtt lássalak; mielőtt meggyőzzem magamat, hogy Endre boldoggá teve-e? Jaj neki, gondolám, fellobbant érzelmekkel, melyek közel vittek a bőszülethez, jaj neki, ha téged boldogtalanná teve, ha téged, tiszta lelkű angyalt, nem eléggé becsűl! Lángom elkapott, s egy irtóztató lépésre valék elszánva. Bocsásd meg szándéko-

mat, most már túl vagyok rajta, most már minden jól van. Láttalak, s tapasztaltam, hogy sorsoddal meg vagy elégedve, hogy férjed neked annyi, hogy talán több is, mennyi én lehettem volna. — Ti boldogok vagytok, oly boldogok, milyeket isten e földön teremthet. De nekem mennem kell, ha szeretlek, ha boldogságtokat öszvedúlni nem óhajtom. Könyörgeni fogok istennek, áraszsza rátok kegyelmeit, s adja azt is amit tőlem megtagada, szívnyugalmat. Úgy hittem, hogy benneteket boldogoknak tudnom, hogy szerencsédet, te általam mindég szeretett és hányszor siratott! — látnom, lelkemnek nyúgalmat fog adni. De ennek vége. Azt látni, mily kedvesen emlékszel még mindég szerencsétlen barátodról, sejteni, mily élet lett volna az veled egy ily kis körnek, mint ez itt, csendében, keresztűljárja tagjaimnak minden idegeit. Legszebb feltételeimet ennek mérge emészti, s én oda vagyok, végkép és örökre. Isten veled! Ne kérdd, hová megyek. Meglátjuk egymást: de hol s milyon változásban? — Ki tudná ezt megfejteni?

Atyámtól maradt örökségemet gyermekeidnek hagyom. Tekints körűl ez asztalkán, s meg fogod találni. Ott, hová én megyek, úgy hiszem, nem lesz reá szükség. Ők hasznát vehetik. Ó ezerszer öleld meg őket helyettem, s mondd nekik, emlékezzenek arra, ki atyjoknak barátja volt, ki anyjokért a szeretet minden érzéseivel holtiglan lángolt. Beszéld el nekik szerencsétlen barátjok sorsát.

Isten veletek kedveseim. A mennynek angyalai hordozzanak karjaikon, te tiszta lélek."

E levelet kitárva hagyta az asztalon s egy erszényt, melyben apja hagyománya volt letéve. Bútorait magára raká, felkelté hív úti társát, s ment sebesen, hogy minél előbb távol legyen gyötrelmei helyétől.

A vadásznő, kinek a hallott hírek s ez idegennek felette különös viselete, s az, miként tőle búcsút vett, nyugtalan álmot okoztak, hallá mint csikorgott az udvarajtó, s felrezzenve ágyából az ablakhoz ment nézni, mi

okozta legyen e zörejt. Azonnal szemeibe tűnt az idegen, ki még a házhoz közel vala, lábhegyeken ment halkan, később pedig sebes léptekkel. A hold tisztán fénylett, s midőn már távol volt is, látni lehete árnyékát. Az erdőszélben, úgy látszott, megálla, s néhány perczig visszanézett. A nő szivében nyugtalanító sejtelmek támadtak, fölkelté férjét, s most mindketten az ablakhoz mentenek, de már a sötét árnyék is eltűnt. Végig néztek a gyönyörű völgyecskén, mely a holdfénytől egészen meg vala világosítva, s íme egyszerre láng lobbana fel távol a sötét fák között, s utána egy harsány roppanás támadt, mely mint felhők mennyköve dörgött végig az egész völgyön. A roppanáson túl egyszerre ismét csend lőn, de néhány perczenet múlva rémítő ebvonítás hallott a távolból.

A szelíd hölgy szívét a borzadásnak minden rémei körűlfogák.

Első gondolat, mely a vadász elméjébe ötlött, az vala, hogy a szobába menjen, hol az idegen lenyúgodott. A szobát üresen találta. A gyertyavilág még az asztalan pislogott, s mellette egy levél vala kitárva, melynek sorai, még nedvesek, bizonyíták, hogy csak aziménť volt írva. Belőle minden világos lőn. A szerencsétlen még élt, midőn az erdőben megtalálták, de magán kivül vala, s néhány óranegyed múlva meghalt. A hív kutya mellette ült. Borzasztó vala hallani, mint ordíta uráért.

A vadász le volt verve; Ilonka keserve leírhatatlan. Hónapok múlva csillapodott el fájdalma valamennyire. Nem zengett az ének többé a völgy fái között, helyette gyász, néma s megmondhatatlan, fogta el érzékeny szívét, s még esztendők után is gyakorta, midőn a bús nő a kisded udvarka ajtaja előtt megállott, s feltekinte a halomra, hol szerencsétlen barátja nyúgodott hosszas gyötrelmei után, szemeiből keserű könnyeket törlött ki.

V.

OTTÍLIA.

SZAMOSVÁRI ERNYEIHEZ.

Buda, nov. 10. 1825.

Ma huszadik napja mióta a fővárosban vagyok, s íme csak most adhatok még hírt neked magam felől, neked, te kedves barát, ki oly meleg részvéttel vagy minden iránt, mi engem közel vagy távolabbról érdekel. Bocsáss meg hallgatásomért. E különben is gyenge testalkatot a hosszas útazás annyira öszveroncsola, hogy megérkezésem óta még ki nem léptem szobámból, s e levelet is ágyból írom.

A báró, kihez ajánló leveleim vannak, nincs itt. Egy hónapja hogy Erdélybe útazott, honnan csak a nyár elején tér meg. Addig dolgaimnak nyugonniok kell. Kérlek, mondd ezt anyámnak, s nyugtasd meg mind egészségem, mind az iránt, hogy a hivatalba lépés fő gondom, s nincs szentebb és nagyobb óhajtás keblemben, mint azon gyanú megczáfolása, melyet ellenkezőim támasztottak : hogy a hivatal nem nekem való s én viszont nem a hivatalnak. Tudod, barátom, miből erednek nálunk az ilynemű vélemények. Egy részről a szolgalelkűek kiáltozzák, hogy a szabadelműség nem tűri semmi nemét a függésnek, más részről a műveletlenség — tudatlanság inkább — kétkedik, ha az olyan, ki egy pár apró értekezést csinála, csinálhat-e egyebet; mert előttök az ember középszerűleg jó is csak egy

nemben lehet. Szánd a bohókat, édes barátom, és nevesd velem; többet úgy sem érdemlenek.

Élj szerencsésen. — Anyám e napokban veendi levelemet. Változhatatlan híved Szamosvári.

November 21.

Egészségem még mindig gyenge : de tegnap orvosom biztatására elhagyám szobámat, hogy a te ügyedben, kedves barátom, végezhessek. Azonban szándékom nem lön kívánt sikerrel megjutalmazva. B** tanácsos Bécsbe útazott s onnét nem haza, hanem Pozsonyba fog visszajőni, hol, mint mondják, az ország ügyeiről a két tábla közt tüzesen folynak a viták, s a gyűlés végét előre megmondani nem lehet. Óhajtanék ott lenni, s hallani a közérdekű tárgyak fejtegetését; hallani Sopron és Pozsony, Borsod és Zala követeit, kik a köz hír szerint nagy díszei az alsó háznak. Egyvalaki a napokban jövén onnét, nem győzött betelni magasztalásaikkal. Édes barátom! mi szebb mint embertársaink s a közvélemény tiszteletében állani, mint annak érzete, hogy azon homlok, melyet a nyúgalom órájában verítékeiből megtörlünk, a közjónak védelmében izzada. Bár minden érzeni s érteni tudná becsét az ily szép küzdésnek. De fájdalom . . . . Te értesz mit gondolok, nem szükség azt tovább magyaráznom. Én meg tudnék halni gyönyörű álmaimért!

A jövő hónap elején felrándulok talán Pozsonyba, ha egészségem engedi, s akkor tudósítani foglak, mit monda B** tanácsos úr, s mit végeztem a tudva lévő tárgyban.

Kérlek, ne mulasd el anyámat többször látni, neki nagy szüksége leszen rád. A jó lélek sokáig nem fogja feledhetni fia távollétét. De, édes barátom, te tudod, hogy nekem mennem kelle. Lelkem nem viselheté tovább a sorvasztó lánczokat; az az egy-alakú minden-

napi kör, az az elmekorlátoló élet, melybe valék, szenvedhetlenné vált előttem. Testben és lélekben beteg voltam, s csak még fél évet úgy tölteni, örökre elaludt vala bennem a szellemi jobb rész. Ahhoz, hogy én ily levegőben élhessek, képződésemnek más irányt kellett vala adni s valamivel hűltebb vérrel bírnom. Nekem tárgyak kellenek, sok és különnemű kültárgyak szellemi táplálékúl, és újság és örök változás, s ezt a falusi magányban hiába kerestem : lángjaimnak nem volt mire lobogniok, ön magokat emésztgették. Rám nézve tehát úgy van legjobban amint történt vala. Hiányom egyedűl az, hogy egy szerető anyától s tőled távol estem; tőled, te rokon lélek, kinek szíve, elméje, tűrödelme az égtől magától látszanak azon czélra alkotva, hogy védangyalai legyenek életpályámnak.

December 12.

Az ember! édes barátom, mi az ember? — Lelke műveltségében mely közel áll az istenséghez, s a nélkül hasonló, sőt alantabb van a mező-nevelte baromnál. Csodálni fogod miért mondom ezt; de várd el, hadd mondjam, mi adott reá alkalmat.

Ez előtt mintegy huszonkét évvel egy vásott erkölcsű ifjú, neve Szépfalvi, ki igen gazdag szülék egyetlenegy kényesen nevelt s ugyanazért korán elromlott fia volt, egy tisztességes ház leányába szerelmesedik. A leány eleinten vonakodik e szerelemtől: de később az ifjú deli külseje, leginkább pedig dúsgazdagsága, meghódítják; oda igéri kezét, s a menyekzői ünnep nagy pompával és örvendezések között megyen végbe. Fél évet töltenek egymással; a férj csak nejében látszik élni s viszont a nő csak férje szerelmében. Mindenki azt vallá, nincs boldogabb pár a két városban, s mindenki örvendett, hogy e gyanús szövetség ily sok szerencsével ütött ki. Azonban a nő szülései hirtelen egymás után kihalnak; az ifjú házasok első sze-

relmi mámora lecsillapodván, a férj lassanként visszaesett hajdani életmódjába. Eleinten elmaradozott fél és egész napig, később éjféli időkig, sőt egész éjszakákat házán kivül tölte. Öszvegyűjté t. i. hajdani tivornyázó társait, s kártya s bor mellett, kávé s borházakban múlatta magát s bordélyban tölté az éjeket. A szegény nő eleintén fájdalmasan panaszlá, hogy így egyedűl hagyatik, később napot éjt keresztűl sírt; midőn férje haza vetődék, egymást érték mindkét részről a szemrehányások. A férj örök szidalmakkal illeté az ártatlant. Ő elrejtve mind magát, mind iszonyú fájdalmait a világ elől, néma szenvedések között húzott ki öt súlyos esztendőt, míg végre titkos keserve elemésztvén, lassanként elhervada, s midőn házassága hatodik ősze megérkeznék, a lomb, sírjára hullatá sárga leveleit. -- Két árvát hagyott a megholt maga után. Egy kedves lyánykát, valódi mását szelíd, enyhe lelkének, s egy eleven fiút. Apjok, a nem-ember, a két gyermeket egy rokonjokhoz adá nevelésbe, maga pedig elmerűle a pazarlás és tobzodás minden nemeibe. Eleinte eltékozlá saját vagyonát, később azt, mely anyjok után a két árvát illette volna. Midőn az árvák nevelő rokoni, gyanítva e pazarlást, az árvákat illető vagyont bírói zár alá venni akarnák, már az akkor nagy részében el vala tékozolva s alig lehete belőle valamit megmenteni. — Míg ezek történnének, a két árva felserdűl, a lyányka gyönyörűen kifejlik, a fiú elmetehetségének szép jeleit adja, s örűl a lélek ha rájok tekint, s látja rokonjok ápoló keze alatt mi tökéletes művelődést vett a két gyönge sarjadék. Az ember imádná a gondviselést, mely a leggyámoltalanabb férget sem hagyja elveszni, s e két szerencsétlennek fenmaradására ily édesanyailag ügyel, de még a legfőbb bajnak nincs vége, halljad mi történik tovább.

Szépfalvi tivornyázó társai között egy fiatal ember volt — neve Wallberg — gazdag bécsi kalmár gyermeke. Sokszor töltötték együtt az éjt, czimborák s egymás biztosai valának. S meddig ez tanuló éveit Pesten

töltené, nem vala nap, hogy együtt nem voltak. Az ifjú kalmárnak egy öreg atyja volt, ki épen akkor halálozott meg, midőn Szépfalvi már mindenét eltékozlá, s többé kölcsönzésekre sem volt a két városban hitele. Az ifjú kalmár épen készülőben volt, ezelőtt mintegy öt évvel, Bécsbe, hogy atyai örökét általvegye, midőn egy reggel nála Szépfalvi megjelen s kéri mennyre földre, segélje ki végső ínségeiből. A fiatal ember más napra halasztá válaszát, s ekkor kinyilatkoztatá, hogy leányát halálba szereti, s ha neki adandja nőűl, bajainak nagy részéből ki fogja segélni. Könnyen képzelhető, hogy Szépfalvinak ez ajánlás felette kedves volt. A viszonigéretek megtétettek. Szépfalvi Bécsbe útazott az ifjúval, hol egy jókora öszveg pénzt tőle felveve. De a felvett pénzzel nem vissza Pestre jött, hanem a helyett, nehogy hitelezői öszverohanjanak, egy kalandozást tőn Németországba. Ez előtt mintegy másfél évvel írt levelet lyánya gyámjának, hol jelenté, hogy lyányát férjhez szándékozik adni. A leány gyámanyja, jól tudván, mily idegen szeretett gyámítványa az ifjú kalmártól, eleinte titkolá e szándékot : de később a leány még is megsejté, s a gyűlölet az ifjú iránt még inkább fölébrede benne, s mert ismerte atyját, s nem láthata egyéb módot a szabadúlásra, sok ideig tartó küzködései után erősen eltökélé, hogy e durva ember kezei közűl kimenekedni klastromba vonja magát. E gondolattal a lyányka másfél év óta tépelődik, s mert igen érzékeny s reá mindennek felette nagy hatása van, színében és egészségében igen megcsökkent, s gyámrokoni féltik, hogy ha e kétségek között tovább maradand, a kegyetlen atya kicsapongásainak ő is, mint anyja, áldozatává lesz. — Nem, édes barátom, ilyes valami nem történhetik, a gondviselés kisért ugyan bennünket, de azt nem fogja engedni, hogy a vétek az ártatlanságon ily fényes diadalmat vegyen. Ily dolgok a vallás leghívebb emberét istentagadóvá tehetnék.

Élj szerencsésen s szánd velem a szegény árvát. E levél bús, de előtted sok érdekű lesz.

Januarius 12. 1826.

Nyugtalan vagyok, édes barátom; magammal és mindennel megelégedetlen. Betegségem igen ingerlékenynyé teve, s bár alig vagyok még itt, lelkem tol, hogy menjek tovább. A szív úgy van óhajtásaival mint a fösvény vagyonával. Az elért vágyak újabbakat támasztanak, s ezer színben és alakban. De mennyi függ, édes barátom, minmagunktól! Az ember ugyan gyakran vígasztalgatja magát azzal, hogy körülményi vitték erre és amarra, holott önmaga óhajt vágyainak nagyobb kört szabni. Meddig honn valék, útra vágytam, útamban azt kivántam, itt legyen megállapodáson helye, s mióta itt vagyok, óhajtásaim ébredtek messzebb menni. Orvosom, ki psychologiai mély belátásai által teljesen megnyerte bizodalmamat, azt mondá, lelkemnek nincs álláspontja, s azon kell ügyekeznem, hogy tárgyat találjak, mely helyhez s időhöz kösse csapongó figyelmeimet. Neki igaza lehet. Te tudod, édes barátom, mint vala ez a csapongó egykor lekötve. Jaj nekem, hogy a tárgy, mely leköté, méltatlan vala annyi szenvedélyre! Miután azon kapcsok elszakadoztak, több mint csak külvarázs legyen az, mely engemet magához fűzzön. Korom túl látszik lenni azon, hogy egy pár szép szem, s egy szerelemmosolygó ajak megfoghasson.

Azt fogod mondani: Alkoss magadnak czélpontot könyveidben, csinálj foglalatosságot, te ki jelét adtad, hogy a Músa kegyeit bírod. Oh barátom, nekem minden könyv ízetlen egy idő óta. Arra pedig, hogy saját dolgozásokra izgattassam, s hogy ezek adjanak éleményt, több részvétre kellene számot tartanom, mint a melylyel hazámfiai vannak még azok iránt is, kiket kedvenczeiknek neveznek. Az írók, bármit mondjanak philosophus szemöldökű tudósaink, emlegettetni óhajtanak, s még balúl is inkább, mint sehogy sem. Az a kör, melyet nevem a nemzeti literatúrában elfoglal, csak a jobb íróknak nyerte meg figyelmét. A sokaságból senki sem szól felőlök. Elhiszem, hogy szép dolog, ha ki azt mond-

hatja: „Inkább kevés jónak mint sokaságnak tetszeni“, s ennek gondolatjában tudja megnyugtatni érzéseit: de én még mindeddig nem tudtam, s mindig azt állítom: Shakspearnek nagyobb dicsőségére válik az angol alnéptől is ismertetni, mint az, hogy a geniális Tieck minden embereknél egy fejjel nagyobbnak vallá.

Tudom, hogy e beszédek csak ellen-észrevételekre fognak alkalmat nyújtani, de kényszerítsd hát barátodat, ha képes vagy, hitre.

Martius 20.

Első, kivel az idegenek közől itt öszveismerkedém, Várkonyi vala. Szeretetre méltó ember, kinek művelt lelkét szerencsés külsők is ajánlatossá teszik. Nekem vele annál könnyebb volt egygyé lennem, minél kevésbbé lehet rajta csak nyomát is észrevenni azon könyvgőznek, mely sokakat ez osztály jelesbjei közől is körűlveszen. Vele napokig lehetsz, a nélkül, hogy lelke fensőbbségét kedvetlenűl éreztetné. Ő, hacsak kényszerítve nincs, nem szokott mélyebb fejtegetésekbe ereszkedni. A dolgokat úgy adja elő, mintha most támadtak volna fel fejében, mintha a jelenlevők beszédeiből tanulná amit mond, s érdeme egyedűl abban állana, ami egy jó compilátoré, hogy az idegen találmányokat illő rendbe szedte. Ha nem volna dolgaitól oly szerfelett elborítva, kezén hordanák minden társaságok s azoknak ő volna lelke. Soha még emberben sok észt oly kevés praetensióval együtt nem találtam.

Midőn először látám betegágyam mellett, bármint orvost azonnal becsűlni kezdettem, távol sem mertem volna gyanítani, hogy ő nekem egyebem lehessen, mint csak orvosom, s most a legnagyobb sympathiával érzem magamat hozzá vonatni. Oh mi van az életben kedves, ha az elmék és szívek egybehangzása nem az? —

Május 12.

Mióta a szép májusi napok beállottak, orvosom tanácsából fürdővel élek. Ez lelkemnek is kedves éleményt nyújt. Reggelenként a két város főbb népe és szépei itt szoktak öszvegyűlni. A piros, kék, fejér kalapok lebegése a sétáló zöld lombjai között, a különnemű hangszerek zengése közel és távolról, az apróbb csoportok nevetkezései, az egymást érő kocsik és lovagok csodálatos meglepő elevenséget adnak a helynek. Én, ki e sok mulatkozó közt jobbára ismeretlen vagyok, mind eddig csak néma szemlélő lehettem, de az lelkemnek sok foglalatosságot nyújta. Emberismereti tudományom ez egykét nap alatt több előmeneteleket teszen, mint hetekig tartó négy fal közötti tünődés. Mily érdekes jelenetek itt és amott, ez s amaz képcsoportban! Téged óhajtlak ilyenkor oldalom mellé, hogy ezt s amazt mondhassam, erre s amarra figyelmessé tegyelek. Soha sem érzem inkább, mint itt, mi a rokon kebel, s mi vagy te nekem! Minden lelki élemény csak holt és fél becsű, ha nincs kivel megosztani. Legszebb érzelmeink értékét még egyszer oly nagyra neveli annak tudása, hogy más is hasonlólag érez. Szánom azt a szegényt, ki az emberek társaságát futja s szobába zárkozik, vagy magányos ösvényeken bolyong, hogy emberi arczot ne lásson. Rendeltetésünk nem klastromi magány s remetecsend, hanem társas körökben élés. Még az életnek is csak ez lehet valódi iskolája. Az ember ön hibáit csak másokon veheti észre; a szem nincs úgy alkotva, hogy magát láthassa.

Május 16.

Amit minapi levelemben ama szerencsétlen háznép felől írtam, Várkonyitól hallám, s most folytatásúl azt adhatom hozzá, hogy a két árva, Várkonyi rokona megholt anyjokról. Tegnap itt a fürdőben ismerkedém

meg velök. A fiú mintegy tizennégy évű eleven virgoncz gyermek, teli lélekkel és tűzzel. A lyányka csendes, szelíd, rendkivűl kedves alak; minél tovább nézed és szólsz vele, annál vonzóbbnak találod. Velem legalább úgy történt. Lehet, hogy sorsa tevé oly érdeklővé: de annyi bizonyos, hogy társaságában szívem igen el volt fogódva s metsző fájdalmak nyilalták végig. Oh ha hatalmamban állna, iszonyú feleletre tudnám vonni az oly atyát, ki az egek adományát, e szép virágot, oly kegyetlen hidegséggel tudja magától elvetni, hogy útált karjai közt egy nem szeretettnek hervadjon el.

Május 20.

Napról napra tűrhetőbben kezdem magamat itt érezni, s most egy kis időre felhagytam útazási szándékommal. Ismeretségeim nevekednek, s az itteni emberekkel mind inkább meg vagyok elégedve. Vannak közöttük is, mint mindenütt, önhitt szélfejűek, kik azt akarnák, hogy a világ előtt azok tartassanak vezérmaximáknak, miket ők kávé melletti üres fecsegéseik alatt kicsináltak; miket ha az élet embere használni akarna, úgy nem haladhatna előre, mint azon nyomorú bohók, kik társalkodási életet könyvekből tanulnak s a helyett hogy magokat az emberek előtt kellőkké tennék, üres módjok, pedáns feszelgésök miatt minden körökben csömör tárgyaivá lesznek. Vannak sok féltudósok, kik egy óra alatt elszavalják minden valaha olvasott és hallott ismereteiket; melyek rendszerint a magok helyén tökéletesek lehettek, de keresztűlmenvén fejök főző katlanán, most mind lábbal ég felé forogva jőnek szemeid elébe s ha nem vagy eléggé éles elméjű feltalálni, hol a hiba, meg kell eskünnöd, hogy azon sok Montesquieuk és Franklinok, Leibnitzok és Kantok, kikre beszédeik hivatkoznak, a világ legnagyobb bohói voltanak. Útálatos söpredék, kinek minden törekedése csak látszani vágyás. Nem az-e bölcs valódilag, ki azért

tanult, hogy tudásait czélra fordíthassa? Mit ér tudni, mit a világ minden bölcseségeit fejünkbe szedni, ha mind ezeknek hasznát nem értjük? Czél és eszköz, e két dolog az, melyeket mindig öszvetévesztenek az emberek s innen a sok visszásság, melyet minden nyomon fájlalva látni. — Említsem-e a szokások rabjait, kik mindenha azt kérdik, teszi-e más? illendő-e? mit mond a világ? Oh le veletek, ti nyomorú teremtmények! kik mindent azért tesztek, hogy a világ mondjon hozzá valamit; kik azért nem teszitek ezt vagy amazt, mert még senki sem tette, kik, ha megbokrosodott lovaim felforgatva szekeremet, vérben fetrengve hagytak, hidegen haladtok el mellettem, mert melleteket kereszt ékesíti, hivatalokkal fényletek, s a nyomorúnak segédkezet nyújtani nem a ti méltóságtok kötelessége.

De leginkább útálom politikusainkat. Minden egyéb osztálytól el tudom magamat különzeni, egyedűl ez az, melytől nem szabadúlhatok. Ezek mindenütt vannak, nyilvános helyeken, és elkülönzött körökben, tőle soha sem lehetsz bátorságban. Midőn nem is sejted, akkor rohannak rád. Hányszor kezdettem én beszédet velök Francziaország és Anglia állapotjáról, s mely gyönyörűségem volt látni, mint egyeznek velem ebben és amabban, mint vallják meg a jót itt és amott, mint declamálnak tűzzel a nép felsége mellett, mint szórják nyilaikat az oligarchia, aristokratismus lélekhóhérló százfejű szörnyei ellen, s ha megállítád őket s egy hangocskát mondtál hazádról, s szelíden kérdetted, nem méltóztatnának-e itthon is oly szabadelmüleg, oly közjót czélozva vélekedni? eleintén vonakodnak jobbra és balra, mint a kelepczéből szabadúlni vágyó egér, s végtére nem szabadúlhatván,mint a neki dühűlt eb megrohannak, s jaj neked, ha jó korán el nem inalsz előlök!

Oh barátom, csak annyit engedne isten érnem, míg ez az elkorhadt generátió lelép a cselekvés piaczáról

Május 24.

Néhány nap előtt Ottília — így nevezik a többször említett árvát — gyámatyjához vezettetém be magamat Várkonyi által. Szeretetre méltó háznép. Az asszony csendes, szelíd, csupa jóság; az öreg úr szíves, őszinte s mindig vídám; egy gyengéje van csak, de ez minden öregek gyengéje: szeret a régi korról sokat és hosszasan beszélni, s nem győz dicséreteivel betelni. Ez kissé unalmas. De mind e mellett első beléptem óta azt kezdem gyanítani, hogy e ház nekem sok örömeket fog adni. Ottília társasága s beszéde kipótolják mind azt, mit az öreg úr óságai parlaggá és soványnyá tesznek. — Isten veled!

U. í. Ottiliával minden reggel találkozom a fürdőben, hová gyámanyjával jár. Lelkemnek ő leve fő gondjává: s nem pirúlok megvallani: mióta e halvány, beteges lyánykát láttam, nem tudok mást gondolni és érezni mint azt, hogy ő egyike a szeretetre legméltóbb teremtményeknek.

Május 30.

Az én doctorom, édes Endrém, gyönyörű ember; a milyetén világos ész, szinte oly jó szív. Ha valamely nap sok dolgai miatt nem jöhet, szolgáját küldi s tudakozódik, mint van egészségem. Ha gyógyszere nem, már ezen meleg részvét is elégséges volna egészségemet helyre állítani. Tudakozásai mutatják, hogy szeret s részt veszen mindenben ami érdekel.

Tegnap nála valék. Vele öröm lenni. Minden ami körűlveszi, oly érdekes, s a lelkességnek színét viseli magán. Lakása fenn a várban van, ablakai a Dunára. Egy gyönyörű panoráma nyílik fel a szemnek midőn rajtok lenéz. Pestnek tornyai, magasan emelkedett házai egész pompájokban mosolyganak fel a túlpartról, s a Duna csendes méltóságban lejt számtalan hajóival,

tétova szállongó csolnokaival. S mi kedves a szemnek azon gyönyörű két sziget, mely paradicsomi kiességben virítva ingadoz a víz fölött, mintha most bukott volna fel valamely varázs istenség parancsára a hullámokból, s még nem lévén álláspontja, most kezdené magát megfenekleni a habdagály ellen. Tovább a szent Rákos síkja nyílik ki, s egy széles látkör terjed el a szem előtt, melyet éjszakra kékelő magas halmok szegnek. A képzelet költői andalodásba ragadtatik e szép látvány előtt, s csodálni lehet, hogy tájfestők nem támadnak azt vásznaikon müvészileg örökíteni.

Midőn Várkonyihoz beléptem, két más orvos társaságában lelém, s fontos beszédek közt Galenus tudományából. Széket teve előmbe s folytatá a beszédet. Elámúltam az ember széles ismeretén. Két társa, kik előbb nagy fontossággal szavalgatták el gondolataikat, most szótlan függtek ez ifjú ember ajkain, s ha egy új vendég érkezése nem tevé vala szükségessé a beszéd fonalát megszakasztani, talán még most is ott bámulnák őt szótlan és tompaelműleg. Midőn a két orvos eltávozott, karon foga engemet s az idegent — kiben kevesebbet leltem, mint hogy nevét feljegyzeni szükségesnek vélném — oldalszobáiba vezete, hol könyvtára áll. Mely válogatott szép gyűjtemény, s mely sok nemeiből a tudománynak! Ha nem ismerném egyébből az embert, már csak ez is eléggé bizonyította volna lelke műveltségét.

Ebéd után Szegfy — Ottília gyámatyja — látogata meg bennünket, s kikocsiztunk a hegyek közé, hol Várkonyi szőllőkerte van, s egy ízléssel készült borháza, vagy inkább őszi múlatója. Valóságos úri kényelemre épült kis mezei palota! Őreá igen nagy jövedelmek maradtak apjáról, s az orvosi tudományt korántsem szükségből űzi, hanem gyönyörűségére s az emberiség iránti szeretetből. Gyönyörű vonása egy szép és nemes léleknek, kivált ha fáradsága áldozatait hozzá számítjuk, melyeket naponként teszen a két városban a szenvedő emberiség javára. Midőn házi körülményei közé

beavata s szép birtokaival megismertetett, azt kérdém, ha vannak-e testvérei? „Mind elholtak“ mond ő. — S midőn épen folytatni akarnám kérdésemet, sejtőleg megelőzött s tudtomra adá szíves bízalom hangján, hogy van gondja örökösre. — Később tudám meg másoktól, hogy egy derék lyánykával, kit Ottíliánál többször láték, jegyben jár. — Dii tibi divitias dederunt artemque fruendi! e szavaival feküdtem le a római bölcsnek, midőn haza érkezvén, végig gondolám az én megbecsülhetetlen barátom szerencse-alkotta körülményeit.

Június 10.

Napjaim igen boldogok, s úgy látszik magának az égnek van közvetlen gondja reám, mert oly emberekkel vesz körűl, kik vetekednek egymással, hogy életemet kellemessé tegyék. Egy hét óta itt lakom a hegyek között, Várkonyi mezei hajlékában. Egészségem viszszapótlására ő maga ajánlá e mezei lakot, mert itt a levegő tiszta és egészséges. Paradicsomi életet élek itt künn a hegyi magányban.

Június 11.

Várkonyit megismertettem veled lélekben, s ő a legszívesb barátsággal üdvözöl. Azt igérte, hogy írni fog hozzád s barátságodat kérni; a jó lélek! Válaszolj neki melegséggel; ti méltók vagytok egymásra, s kevélykedni fogtok viszonyos barátságtokkal.

U. í. Ottíliát gyakran látom. Eleven elméje, szelíd ártatlan lelke meghódíták minden érzelmeimet, s darab idő óta nincs más gondolatom, mint egyedűl ő.

Június 12.

Tegnap a fürdőből Szegfyvel jöttem egy kocsin. Utunk alatt a magyar literatúra jöve szóba. Az öreg úr beszédeiből azt tanultam, hogy ő még csak a Dugonicsok s Gvadányiak világában él. Sokat beszélt nekem össze és vissza Kazinczy „újmódi“ írásai ellen. Észrevevén honnan fúj a szél, korán összevontam a vitorlákat, s mélyebben nem ereszkedtem vele a beszéd szövegébe. Vakkal színek felől értekezni mely czéltalan dolog volna! Ezek a szánakozást érdemlő emberek szünet nélkül a nyelv művelődését emlegetik, s ami annak eszköze volna, kárhoztatják. Értik-e az ily bohók magokat is? S ha magokat nem, hogyan fognak mást érthetni? Jó, hogy ma már kevesen vannak, s apró zajgásaikat senki sem hallgatja többé.

Midőn elváltunk s egyedűl maradtam, akkor juta eszembe még amit Széphalom költője felől mindent öszvehorda. Derék férfiú! sohajték magamban, mely sokszor akad meg a te nevedben az előitélet s a tudatlanság, s mi kevesen vannak még mindig, kik becsedet értenék, kik tudnák, mi valál te kezdeted óta e nemzetnek, s mi vagy még mindig! —

Ez a jámbor öreg úr, ki egyébiránt tiszteletes ember, de a nyelv dolgában idiota, mint nagyobb része azoknak, kik éltöket egyedűl hivatalbeli dolgaikkal töltik, csupán hallott imitt amott beszélni Kazinczy írásai felől, s azokat hordotta fel előttem össze és vissza, hogy láttassék a dologhoz ő is érteni. Egyet még is monda ami igen megengesztelt: hogy Zalán Futását négyszer olvasá, s költőjének nagy tisztelője Én ajánlottam neki Cserhalmot, hogy kénytelen legyen benne látni, mivé lett az az „újmódi nyelv“ egy teremtő genius kezeiben — Egyébiránt ő mulatságos ember, még akkor is ha az ó időkről beszél, melyeket általélt, vagy azokról, melyeket a maga ifjú éveiben sokat forgatott Prayai és Katonáiból tanult. A magyar constitú-

tió dicséretében kifogyhatatlan. Olyan nincs több a világon! az angol hasonlít csak némileg hozzá. Meg nem foghatja, mint lehetnek emberek, kik ezt nem értik.

Június 12.

Azt írod, hogy amit a politikusokról mondok, merő túlság; hogy az tán még sincs annyira, s fellobbanás és szertelenekben gyönyörködő képzelet festé ki oly zajos színekkel, hogy még ezen tárgyakban nem vagyok eléggé koros? — Koros? Talán érett akarád mondani. Oh mondd ki a szót, kérlek, saját nevével! Útálom azt a mesterkélt beszédet. Az az igen is udvari finnyásság nem szólhat valóan; az mindig a természet rovására szedi színeit. —

Érett, mondod? De kell-e ez? Bár ne volnánk mindenütt oly igen érettek, azaz ne ott legalább, hol cselekedni kellene. Kell érettség a dolog elrendezéséhez, de hol cselekedni kell, azzal az igen aggodalmas érettséggel még senki sem ment messze. Ez az érett szó akaratom ellen is, s a nélkül hogy tudnám hogyan, a formához tapadt pedáns ideáját hozza elmémbe. Pedáns! — borzadok barátom e névtől, s borzadok tőled is, ha valami ilyest láttatsz velem magadon. — Politikai dolgokról van itt szó, s ki e tekintetben nagyobb? a dolgok elrendezésében mély, meggondolt s a tettben ifjan szeles, éretlen, de nekem végtelen kedves franczia-e, vagy a mindég érett, mindég bölcselkedő, mindég pedáns német? Melyik tevé magát úrrá a lelkek világában? Melyik kormányozza a vélemények országát? De hagyjunk fel vele. Tüzem igen is messze ragadna.

Június 15.

Itt ülök, édes barátom, remete-hajlékomban, s nézem a legszebb hajnalt, melyet isten a maga híveire deríthet,

s reád emlékezem, s mind azokra, kik lelkem előtt kedvesek, s kikhez az érzések legszebb s örök lánczaival fűzve vagyok. Mely boldogság azt érezhetni, te kedves, hogy bármi távolra szakaszt sors és körűlmény bennünket azoktól, kiket szeretünk, velök még is lélekben s a legszentebb emlékezetek által a legtávolabb meszszeségeken keresztűl is egybefűzve maradunk. Oh hogy ezen kötelékek soha el ne szakadjanak! s a szívnek mindég legyen az az isteni szép vigasztalása, hogy vannak, bármely messze is, társai, kik vele búban s örömben részvevőleg osztoznak. Ez a gyönyörű völgy, mely itt rám oly kiesen nevet, amaz ezer virágokkal kihímzett rét, melyről a májusi leghűsebb szellők egész illattengert lebegtetnek fel hozzám, hogy szinte elszédülök a gyönyör mámorában; az a kies hajnali fény, mely a sötét hegyekből feltekint s paradicsommá varázsol előttem mindent, s minden nagy és felséges ezen mérhetlen természetben egyedűl a szeretet és barátság érzéseitől kölcsönzi bájait. E nélkül puszta volna előttem minden, mint a vadon, melyben a lelkiösmérettől üldözött bújdosik.

Június 18.

Megengedj, édes barátom, ingerleni nem akarálak, levelem szavai fejtegetéséből mutathatnám meg, hogy semmi sértő szándék nem volt bennem, midőn a pedáns szót leírtam. Félre értettél, az bizonyos : de nekem nincs kedvem magyarázgatni, s ha még egyszer megpillantod soraimat, jó szíved érezni fogja, hogy bennök nincs élesség. Élesség! te gonosz, hogyan juthatál e szóra? Lehetnék-e én éles az én Endrém iránt? Ennek gondolata is fáj keblemnek. Bocsáss meg s engedd, hagyjak fel e nem kellemes tárgygyal.

Június 24.

Az én Ottíliám . . . Enyém? ha szabad-e azt mondani arról, ki magát az égnek jegyzette el? Jó angyal, engedd meg a szót; hevem és kimondhatatlan tiszteletem szalasztták ki azt ajkamon. — Ottília engem rég ismer, s ismert, mielőtt én viszont róla csak egy igét is tudtam volna. Kérded honnan? Azon apró versezetekből, melyeket egyszer s másszor zsebkönyveinkben tőlem láta. Tegnap néhányat felmonda belőlök, hogy szavát igazolja. Megvallom neked, mióta tapasztalám, hogy oly mennyei szívét érdekleni tudtak, azóta e csekélységeknek felette nagy becsök van előttem. — Ő jelesebb költőinket mind ismeri. Dayka és Kölcsey, kedvenczei; Himfyt is olvasta, de róla azt mondá, hogy érzéseit hamar kifárasztja. Képzeld, az én Kölcseymet ő is szereti! Mely gyönyörűség nekem azt tudni, hogy ízlésem e kedves leányéval egyez.

Minap egy kis pör támada közte és barátnéja Minna közt, ki Várkonyi jegyese. A két leány azon feleselt, ha a víg nemű költemények becsesbek-e a komolyaknál? s végre, midőn nem tudnának megegyezni, engemet tőnek az ügyben bíróvá.

Én fejtegetni kezdém, hogy valódilag a víg vagy komoly műveknek, mint olyaknak, egymás felett nem lehet elsőségök, s ha van, az egyedűl a müvészség következése, mely a szépnek törvényeit inkább vagy kevésbbé teljesítette valamely költeményben.

Szamosvári úr bölcsen válaszol a kérdésre — mond Ottília — de Minna nem tevé fel azt jól. Mi azt akarnók tudni, Szamosvári úr melyik neműt kedveli inkább, s melyik neműt véli czélirányosabbnak? Müvészi tökélyről mi asszonyok nem akarunk itélni, az a férfiak dolga; egyedűl érzéseink iránt akarnók az úr javalatát vagy gáncsát megtudni.

Oh ez egészen más, felelék, s itt minden tétovázás nélkül megvallom : hogy lelkem több gyönyört lel a komoly, mint a víg nemben.

Ahá, tehát Szamosvári úr is Ottília zászlójához esküdött, szólalt Minna mosolygó nehezteléssel. Én örökre nem, s az én emberem minden magyar irók közt Szalay Benjamin. Lelkem az ő munkáiban talál legtöbb élményt. Ha baj ér, s elkomorodom, kezembe fogom Tollagit, végig futok derülettel és vidám elmésséggel teljes lapjain, kikaczagom magamat, s ekkor egy víg triolettet danolok rá, s minden megint jól van. Szeresse, kinek tetszik, Daykát, Kisfaludy bús regéit s amit legelőbb kell vala említenem, a szüntelen epedő, vérző Kölcseyt: én örökre Szalaynál maradok, s örökre Tollagi, Sulyosdi, Pöröndi s a hozzá hasonlók lesznek hőseim.

Ez ellen nincs mit mondanom, válaszolék. Én magam is egyike vagyok a Szalay Benjamin név alá rejtezett író legnagyobb tisztelőinek. Oly gazdagságot tárgyakban s elmés ötletekben, oly bő képzeleti erőt még aligha bizonyíta magyar író, s kivált a komikai Músának ő sokáig fog nálunk egyetlen választottja maradni. Azonban mind ez elsőségek nem adnak a víg költeményeknek érdemet a komolyak felett; ez egyedül s kizárólag a müvészet következése lehet. Távol legyen tőlem, hogy én elversenygeni akarjam azoknak ízletét, kik a víg nemben találnak gyönyörüséget, ámbár sokat lehetne felhordani annak megmutatására, hogy a magasabb ízlésnek, képzett szívnek és tisztúlt érzéseknek bizonyosabb jelét adja az, ki a csendesen borongó Músa keserveinél ellágyúl és könnyez, s általengedi magát azon édes kínos érzelmeknek, melyeket egy bús elegia festeget, mint a tréfák s nevetés barátja: azt állítom csak erős hittel, hogy a müvészet vég czéljának, az érzések és szív képzésének, sokkal czélirányosabban felelnek meg a komoly, mint a vígnemü darabok, s óhajtanám, hogy mindenki, kit a véralkat s fellobbanó tüz könnyen ragad arra, hogy embertársai örömét méltatlan, vagy tán épen igazságtalan tettel zavarja, kézi könyvévé tegye az oly költőt, mint például nálunk Kölcsey, kinél szelídebb, emberibb s melegebb érzésü lyrai poetát nemzetünk alig mutathat.

Tudod, édes barátom, mik nekem a Kölcsey dalai, s így képzelheted, mint hevültem fel kedvenczem mellett. Szívem tele volt érzéssel, s épen oly szempillantatban valék, hogy ez érzéseket ki is tudnám fejezni. Berekesztésül ezen dalt mondám el : „Bú kél velem, bú jár velem!“ melyet a jövő évi Aurórában fogsz láthatni. Velem a szerkesztő közlé előlegesen.

Minna megmosolygá beszédemet, s egyet fordúla : de Ottília egészen ajkaimon függött, s szemeiből olvasám, mint vala tetszésére amiket mondtam. A lyányka figyelme egészen rám volt tapadva, s én megdicsőítve érzettem magam e merengő szelíd kék szemekben, e sápadt, egek felé vágyó arczulatban. Midőn a dal utolsó soraira juték :

Szűn a zápor, szivárvány ég
Fenn sötét felhőkön,
Vándor sorsom túl halad még
Borongó időkön.
Adsz egy rózsát, hű szerelem,
Bár tövises lészen,
Tán ha kínját elviselem,
Majd öröm vár készen.

a szép szemekből egy cseppet láttam kiperdűlni, s sokba kerűlt, hogy lábaihoz nem borúltam e mennyei teremtésnek, s nem imádtam azon érzést, melyet keblében rejtegetett.

Július 20.

Mi az, édes barátom, ami bennem oly szokatlan érzéseket gerjeszt, ami úgy vidámít, meleggé s részvételteljessé teszen, hogy az egész világot karjaim közé tudnám szorítani? Lelkem, erejében érzi magát, s még oly munkás soha sem voltam mint most. Ritka nap, hogy új dolgozásokra tervekkel ne gazdagodnám. Ha asztalomhoz ülök, oly könnyen s fáradság nélkül jutok el oda, hová egyébkor leghosszabb fejtörések után sem

tudtam. Keblem oly bő, oly gazdag gondolatokban s érzésben, hogy lángjaimat fékeznem kell. Apróbb költeményeim száma naponként nevekedik, s közöttök úgy hiszem, azok lesznek örökre legtöbb becsűek, melyek most legújabban készűltek. S mind ennek oka édes barátom? .... Találd ki tenmagad.

Várkonyi dicsekvék leveleddel, melyet neki válaszúl küldél. Azt mondá, hogy barátságod egyike élte főbb örömeinek. Az nekem kimondhatatlan gyönyörűséget ád.

Julius 26.

A nyári hév igen nagy még itt a hegyek között is, s nappal nem igen hagyom el szobámat : de a reggeli s esti idők, s az éj annál szebbek. Midőn a hajnal pirúl, alig várom, hogy ruháimat magamra hányhassam, s kilovagoljak a hegyekre, hol a reggeli hűs szellő kellemes illattal frisíti érzékeimnek mindenikét. Hét órakor rendszerint szobámban ülök ismét, s írok délig. Ekkor leülök rövid ebédemhez, melyet öreg szolgám készít. Délután olvasok egész napalkonyig, s akkor ismét kilovaglok, vagy ha üzenet jő Várkonyitól, bevárom őket. Majd minden másod nap kijő Szegfy Ottíliával, néha Minna és Várkonyi is velök. Összejárjuk az egész szőllőkertet, s midőn lábaink elfáradnak, leülünk a nagy diófa alá, melyet ezelőtt negyven évvel Várkonyi atyja ültetett. A kilátás itt gyönyörű a várra és a nyúgoti hegyekre, melyek a nap arany bíborában fénylenek. Ottília nagy gyönyörűséggel szokta nézni a nap lenyugvását, mely itt a hegyeken valóban felséges. Estve midőn a hold feljő, ha nem vagyok a városban, összekalandozom az erdőket. A szőlőművesek, kik hétszámra itt kinn tanyáznak, már ismernek, s szívesen mondanak jó estvét, jó éjszakát. Az ily éjjeli magányos sétálás valami igen becses, édes barátom. Az egész természet nyugszik, csendben van minden, csupán a kis tücsök

zizeglése hallik a fűben. A hold halkan úszik borongó felhőin, s a messze távolból mint tenger zúgása úgy harsog a két város zsibongó zaja. Én leülök egy kövön, s némán merülök a természet szédítő szépségű tüneményeibe. — Áldd a sorsot, édes barátom, s Várkonyi jószivűségét, ki nekem e gyönyörűséget teremté.

September 10.

Rég nem írtam neked, de ki oka egyéb, mint tenmagad? Miért tetted nekem az írást kérdezgetéseiddel oly nehézzé s félelmessé? Én nem vagyok képes e lyánykáról valamit mondani ami őt tökéletesen fesse. Szépségét dicsérjem a román-írók szokása szerint? Mely sokan írták már le a hajnalt, s még is mik mind ezen leirások hozzá képest? Üres szavak, holt betűk. Útálom ez üres, e hideg fecsegéseket, melyeket már annyiszor ismétlettek az emberek. S aztán, annyit mondhatok neked felőle, hogy nem szép: de nincs oly szépség, melyet felűl ne haladna az a valami, az a szóval ki nem fejezhető, mi minden tettein, szaván, mozdúlatain elömlik.

Utolsó leveled óta húszszornál több ízben ültem asztalomhoz, hogy kérdéseidre feleljek : de mindannyiszor abba kelle hagynom. Lelkét kellene elődbe rajzolnom, hogy megfoghasd a képet: s ez nincs tehetségemben. Egykor leveleit közlendem veled, melyeket egyszer s másszor hozzám íra : azokban fogsz lelni néhány vonást charakteréből.

September 12.

Épen egy esti lovaglásból tértem haza. — Keblem tele vala érzéssel, tele olvadozó lánggal. Ottíliát ma nem láttam : de hallám szava mennyei zengését. Sötét vala minden körűlem és csendes mint a sír, egyedűl lo-

vam patkókoppanásai hallattak a kövezeten. Midőn Szegfyék kapujához nem messze valék, az épület felső részéből ének zendűlt meg. Azonnal megismerém Ottília hangját s ez ismert szép verset : „Homályos bánat dúlja lelkemet.“ A kedves dal a még kedvesebb leány ajkairól oly érzékeny, oly bánatos hangon zengve, fölverte szunnyadó érzéseimnek mindenikét ; homályos indúlatok keletkeztek keblemben, néma fájdalmak metszék által szívemet, könnyeim hullottak a szeretett szenvedő keservein. Midőn e szavakra juta :

Oh Végezés! örömkönyűt nem várok,
Részt abban egy sebes szív nem vehet,
Mely ön nyugtának gyilkolója lett. . .

s ismét :

Adj
Csak egy könnycseppet méltó bánatimnak,
S azonnal hozd el végét napjaimnak,
Vagy itt e sziklánál keményebb vagy.

azt gondolám, el kell enyésznem erzéseim súlya alatt.

September 24.

Vettem, édes barátom, szemrehányó leveledet, s íme válaszom reá. Igazak, tökéletesen igazak amiket mondasz, hogy egy idő óta minden elenyészett körűlem, egyedűl csak érette s benne látszom élni, hogy a hivatalba lépésre sem mutatok többé sem kedvet, sem készületet. — Csakhogy ez utóbbikra nézve még is egy kis kivételt kell vala tenned. Tudod, hogy előmozdítóimat az ország gondjai hívták el innét, s nálok lépést nem tehettem. Ha ezentúl kedvemet vesztém a hivatal iránt, annak nem én vagyok oka, hanem azok, kik szűnetlen az írói pályára serkentenek, s mellette a hivatal alkalmatlanságait festegetik. Azonban legyetek nyugton, csak kis ideig legyetek még, kérlek. Öszveköttetésem Ottíliával vége felé közelget : csak ezt engedjétek bevárnom. Mihelyt az ő sorsa elhatározódik, azon-

nal én is kitekintek újra az életbe. Szegfyékhez levél érkezett, melyben jelentik, hogy Ottília apja Wallberggel a jövő februáriusban jőnek meg, hihetőleg jegyváltóra. Ottília erősen el van tökélve a klastromi életre, s ez eltökélés erőt és kissé több vidámságot is ada a gyenge testalkatú, beteges leánynak. Ez idő már nincsen messze; várjátok el tehát ti, kik szűntelen zsémbelődtök, s hagyjátok, hogy addig legalább élhessem földi mennyemet. Az áldozat, melyet később tennem kellend, sokkal nagyobb lesz, mint hogy ezt meg ne engedhetnétek. Isten veled! Szívemet kínosan nyilalja keresztűl amit e levélben írnom kellett.

September 26.

Csendben éldelem boldogságomat, s szívem merő érzés, azért oly ritkák leveleim. — Nincs nap, hogy Szegfyéknél ne volnék. Itt lelem fel mind azt, amit évek óta hiában kerestem. Itt lelek tiszta, mesterkéletlen, affectátiótól üres szívességet, való tisztelést, gyönyörűséget s a szónak legvalódibb értelmében lelki éleményt. Itt találom azt, minek, az én kedves doctorom állítása szerint, híával voltam; itt talál lelkem álláspontot. Oh barátom, szó nem képes azt festeni, mely napokat élek egy szeretetre méltó háznép körében, s mely mennyei gyöngyörűségek forrása nekem a leglelkesebb leány társasága, kit valaha képzelni tudtam. Szellemi rokonság fűződött köztünk, s látnád csak, midőn mi hárman: Ottília, Várkonyi jegyese és én, együtt vagyunk. Jó istenem! marad-e lelkemnek csak egy legmélyebb redője is illetetlenűl? nincs-e minden, ami bennem szellemi, cselekvésben? Látnod kellene, te kedves, látnod amiket mondok, hogy valóan megfoghasd szavaimat.

October 2.

Azon érzésnek, mely köztem és Ottília között észrevétlen s mintegy magától szövődött, nincs neve, édes barátom. Mélyebb mint hogy barátságnak, tisztább mint hogy szerelemnek lehessen nevezni. Ez utóbbinak kivált épen nem akarnám mondani. A mi viszonyunk oly szent, hogy mind e perczenetig nem mertem ez angyal előtt a szerelemnek csak nevét is említeni. Ő, ki magát az égnek jegyzette el, foghatná-e azt kedvetlenség nélkül hallani? Azonban, hogy a lyányka előtt nem maradtam egészen figyelem nélkül, azzal merek magamnak hízelkedni, s ennek érzése oly fényes diadal, mely mennyei emlékezetekkel fogja kísérni életemet egész a síriglan, egész odáig, hol a rokonérzés örömei nem szenvednek többé változást.

October 6.

Bús vagyok, édes barátom, igen bús, mint kinek házában halottan fekszik rokona. Ottília egy hét óta ágyban fekvő beteg. Újabb hírek jöttek atyjától, melyek reá kínos benyomást tőnek, s azóta irtóztató szívnyilalásokban szenved. Istenem, mely kimondhatatlan állapot, midőn egy ártatlan leánynak szívszaggasztó rettegések közt kell várni édesatyját! De mit mondok? Édesatya-e az, ki kegyetlen kezekkel emeli fel a tőrt, hogy vele meggyilkolja vétlen magzatát? A sötét századokban találhattál volna ily vad állatot, ma csak hallására is borzad az ember.

Isten veled, édes barátom, érzékeny szíved nem fogja könnyeit megtagadni attól, ki barátodat a legszentebb érzésekkel szerette, ki boldoggá teheté, ha a sors engedte volna.

November 10. érkeznek meg Ottília hóhérlói. É nagy lépésre vagyok eltökélve, ha atyja a leányt klastromba menni nem engedi. Ha addig nem vennéd levelemet, november 10. emlékezzél reám.

* *

Itt küldöm Ottília leveleit. En kezemmel másolom le számodra az eredetiből. Becsüld őket, mint barátod legszentebb kincseit.

OTTÍLIA SZAMOSVÁRIHOZ.

Május 18.

Kedves Szamosvári úr! Vettem érzékeny sorait, melyeket tegnapi rosszúllétemre vigasztalásúl íra, s köszönöm szíves részvételét. Óhajtanám, hogy ne volnék kénytelen annyiszor megzavarni azoknak örömeit, kik sorsomban részt vesznek : de mit az ég ránk mért, illik zúgolódás nélkül tűrnünk. — Isten engem gyönge gyermekségem óta sok csapásokkal látogata meg, melyek alatt le kellett volna roskadnom, ha lelkemnek erőt nem ad a szenvedéseket tűrni, ha korán meg nem tanított volna, hogy boldog itt alant csak az lehet, ki eléggé erős megnyugvást és vigasztaló szót ön kebléből meríteni.

Az a kisded versezet, melyet ön leveléhez zárt vala, nekem felette kedves ajándék. Szívemet édes érzésekkel töltötte el olvasása, s ha egy leány könnye mértékéül vétethetik valamely érzékeny költemény hatásának, úgy önnek e dala, valamint többi mívei is, a közönség előtt szép részvétre tarthatnak számot. Az úrnak tisztelője

Szépfalvi Ottília.

U. i. Mindnyájan üdvözlik általam, én pedig azt mondom : vigyázzon egészségére! Guszti meglátogatja délutáni hatkor, ha kedve lesz vele kilovagolni a hegyek közé.

Május 20.

E kisded levelke üdvözletet viszen önnek, s azon kérést mindnyájunktól, legyen szíves velünk ma egy esti csolnakázásban részt ve ni. Semmi idegen nincs meghíva, a társaság egyedűl magunkból fog állani. Minna kiváltképen óhajtja hogy el ne maradjon ön, s oly szép lyányka óhajtása nem megvetendő dolog. —

Nem gondolnám, hogy meghivásomra tagadó válasz jőne, s így jelentem egy alkalommal azt is, hogy Guszti pontban hétkor fog megjelenni szállásán önért.

Május 24.

Aggodalomban voltunk, hogy önt valamely baj érheté, s annál kedvesb vala értenünk elmaradása okát. Guszti, kinek ön felette nagy kegyelmében áll, egész estve kedvetlen volt távollétén. Mi hasonlólag jártunk volna, ha egy váratlan eset meg nem örvendeztet vala bennünket.

Úgy beszélénk öszve, hogy a hold keltét Margit szigetén fogjuk bevárni. Alkonyatkor indítánk meg a csolnakot, s míg a túlpartra eveztünk, a nap a hegyek megett elszálla, arany színben csillogott minden körűlünk, s az est gyönyörű volt. Mintegy kilencz óra körűl a keleti ég világosodni kezdett az emelkedő holdfényben, s mi azonnal leereszkedénk a habokra. Guszti elővevé fuvoláját, s érzékeny ábrándozásokkal kezde bennünket gyönyörködtetni. Néhány perczig ekként haladtunk, midőn egyszerre hátunk megett egy guitarre kezde pengeni. Visszanéztünk, s csolnakot láttunk halkkal utánunk lebegni. Guszti ismét fúni kezdé fuvoláját, s midőn elhagyá, a guitarre ugyanazon hangokat nyögdelte vissza távolból, s ez így folyt váltogatva darab ideig. Minna bosszankodni kezdett, hogy valamely alkalmatlan megsejte bennünket, s tolakodásaival akarja mulatságunkat megzavarni. Azonban a csolnak egyene-

sen felénk hajtat, s képzelje ön — Várkonyi volt. Minél váratlanabb, annál kedvesebb s meglepőbb vala jelenléte. Mindnyájan felderültünk látására, s az egész társaság, kivévén Gusztit, ki ön után epedett, elevenséget nyert tőle. Az estvét sok gyönyörűséggel töltöttük; kár, hogy ön nem lehete velünk, elmaradását mindnyájan igen sínlettük. Minna éneklette guitarre mellett ön énekét a Reményhez, mely bennünket igen meghata.

Ily éjjeli csolnakázás valami igen kedves múlatság. Az ég gyönyörű boltozata a maga rogyogó hold és csillagfényeivel, fekete fellegárnyaival oly csalólag tükröződik vissza a víz mélyéből, hogy, ha a szem sokáig reá andalodott, végre úgy tetszik, mintha a csolnak mérhetetlen magasság alatt s mélység felett két ragyogó ég közt lebegne levegői szárnyakon.

Junius 12.

Jól tevé, édes Szamosvári, hogy maga nem jöhetvén, legalább levelével csinála nekem örömet; becses levelével, mely tele van emberszerető, szép érzésekkel, s tanulságos, mint minden ami öntől jő. Írjon, édes Szamosvári, minél többet, s írjon az én számomra, ki magamat örömmel adom alá erkölcsi oktatásainak, ki örömmel fogadok el minden intést, mely az erény útjára, honnét panaszaim mármár eltérítének vala, visszavezet. Mely sok szép vigasztalást foglalnak ön szavai magokban! Íme, lássa, hogy tanácsai, vigasztalásai nem hasztalanok, hogy én önt igyekszem megérteni, gondolataiból egy imádságot készítettem, melyet minden nap elmondok magamnak. Itt következik az:

„Uram! a te ostorozásidra elvesztém türödelmemet; panaszokra fakadtam ellened, te, ki egyedül vagy jó és igaz. Megfeledkeztem jótéteményidről, s csak a szenvedés óráit számláltam. A pillanatnyi búkat éveknek néztem, s azt mondám, hogy minden öröm, melyet adál, csak perczenetig tartó álom volt. Zúgolódás nélkül ve-

tem alá magamat büntetésednek, bármit mérendesz reám; mert hiszem és tudom, hogy a te igazságos látogatásaid csak javamra történnek. Nem vesztettem el reményeimet irgalmad iránt. Te kegyelem vagy és jóság; kiterjeszted gondjaidat a legparányibb féregre is, felhozod reá szent napodat, megenyhíted inségeit, mert ő is teremtményed."

Írjon, édes Szamosvári, s öntsön erőt lelkembe, mely a szenvedés súlyai alatt csüggedezni kezdett immár, s rég elsülyedt volna az ön támogatása nélkül. Majd eljőnek egykor nekem is a virítóbb napok, amikor szíves hálával fogok megemlékezhetni mind azokról, miket jóakaróim velem tettek.

Június 30.

Ha elgondolom, mely különös szívességgel viseltetik ön énirántam, s mily részvéttel van mindenhez, ami körülveszen, nem lehet szívemben a legnagyobb hála érzéseinek nem fakadoznia.

Köszönöm a kedves kötetet, melyet számomra íra öszve. Ön azt azért tevé, hogy legyen valamim, ami barátságára emlékeztessen, ha majd elhagyom e világ zaját, s oda vonúlok hová vonzódásom szólít. Ah, édes Szamosvári, ön több hálával kötött engemet magához, mint hogy ily emlékeztetés nélkül is valaha elfelejthessem. -- Keresztül forgatám az egybefűzött lapokat, s úgy találom, hogy azokat emlékeztetőűl felette jól választá. Azon érzések, melyektől keresztül vannak lehelve, hasonlókat gerjesztenek fel az olvasóban, s lehet-e becsesebb emlék, mint az érzéseké? s visszaállíthatja-e valami jobban a távol barát lelkét, mint ha olvasás alatt azt kell majd több ízben mondanom: Ez az öröm, ez a bánat, mely most kebleden végig remeg, így örvendeztette, így epeszté barátod kebelét, miként most a tiédet.

Augustus 10.

Vettem szíves óhajtásait, melyeket hozzám intézett soraiban nyilatkoztata. Azok annál becsesbek, minél inkább távoznak azon szerencsekivánatoktól, melyeket sziv tudta nélkül mondogattat a hideg mindennapi szokás. Ön sorai valamint szépek, úgy teljesek lélek-ébresztő gondolatokkal, de nem kellett vala közéjök tenni azon egy pár szót, mely csábító erejével bír a szédítésnek. Oh férfiak, mi erős kísérteteknek teszitek ti ki gyakran gyarló gyenge nemünket! Nem elég hiúsággal készített-e fel bennünket maga a természet: szükség-e, hogy azokban még ti is megerősítsetek?

Igen, tehát ma születésem tizenkilenczedik éve van, de ha végig tekintek lefolyt napjaimra, nem kell-e miattok elbúsúlnom inkább mint örvendenem? Tettem-e valamit embertársaim örömei nevelésére? Sőt szenvedéseimmel elkeserítém azoknak napjait is, kiket leginkább szerettem, kik viszont engem a szívességnek minden nemeivel öleltek. Sírnom kellene s kétségbe esnem sorsomon, mely arra kárhoztatott, hogy egyedűl a mások gyötrelmeit sokasítsam: de nem csüggedek el, igyekszem lelkemet erőben tartani. A jövendő szép álmokkal kecsegtet; én reménylek!

Augustus 30.

Ne szóljon, édes Szamosvári, atyám felől kedvetlen dolgokat. Azt nekem kínos hallani. Eddig ön vala vígasztalóm, s most azt kell látnom, hogy maga csügged el. Kérdés, ha valók-e azok mind, miket felőle némelyek beszélnek? S levele, mely önt annyira magán kivül tudá ragadni, nem lehet-e valamely hirtelen fellobbanás szüleménye? El kell várnunk, mi történik ha megjő. Én számos okokkal hiszem, hogy szándékomat, mely oly erős és szent, nem fogja akarni gátolni. Könyörgeni fogok istennek, kérlelje meg irántam s ha

majd itt leszen s karjaimba zárhatom őt, sírva fogok térdeihez borúlni, s ő, meglátja ön, egyetlen leánya iránt szánatra fog gerjedni, bizonyosan fog. Ne szóljon, édes Szamosvári, kivált ön ne, felőle. Minél inkább tisztelem önt, annál élesebben metszik keblemet szavai valahányszor róla kedvetlenül emlékezik.

October 4.

Rosszúl vagyok édes barátom, igen rosszúl, s kettőzteti kínomat az, hogy annyian szánakoznak rajtam, hogy annyinak szerzek fájdalmat. Atyámnak újabb levele érkezett, s benne oly eltökélt szándék, mely kétségbe ejti minden reményeimet. Jőjön, kedves Szamosvári, az ön vígasztalásaira lelkemnek nagy szüksége van. Talán ez lesz a vég szolgálat, melyet barátnéjának teszen. Úgy érzem, hogy én sem az égnek, sem Walbergnek nem, hanem a halálnak vagyok eljegyzett mátkája, s gyászmenyekzőm nem sokára elkövetkezik. Ha az immár nincsen messze, egy barátságra kérem önt, az utolsóra, de legszentebbre: „Szeresse az én Gusztimat mindég úgy, mint most szereti; emlékezzék meg reá, hogy árva, hogy a sors mindenétől megfosztá, ami előtte szent és kedves volt.“ — Ez barátnéja utolsó kérése.

Irtóztató fejszédülések között írom e karczolást, s nem tudom, ha belőle érzésem nagyságát képes lesz-e felfogni. De ön, édes Szamosvári, pótolja ki magának a hiányt, s mondja a legszívrehatóbb szavakat, melyeket csak gondolhat, hogy Ottília mondani fogott volna.

VÁRKONYI ERNYEIHEZ.

Buda, sept. 14. 1826.

Ha barátság nem kötelezne is önhöz írnom, felebaráti szeretet parancsolná, hogy nehéz körűlményeim között segedelméhez folyamodjam s bölcs tanácsát kérjem.

A mi kedves barátunk betegen érkezvén a múlt őszszel Budára, először is engem tisztele meg bizodalmával, s mint orvoshoz hozzám folyamodott tanácsért. Eleinte saját előadásai után próbáltam gyógyítani : de néhány hétig tartó vizsgálataim után tapasztalám, hogy baja nem a testben, hanem lelkében alapúl. Ennek gyógyításához fogtam tehát. Hosszas, sőt czéltalan volna leírnom, mint igyekeztem benne psychologiai ismereteim iránt bizodalmat gerjeszteni, s mint meg is nyerém azt lassanként oly mértékben, hogy utóbb tanácsaimat gyermeki engedelmességgel követte. Megérkezése után szinte két hétig ágyban maradt; munkámba kerűlt míg onnét felizgathatám, de miután felkelt is, szobáját nem akará elhagyni. Elzárkozva szűnet nélkül magában tűnődék, ezerféle bajokat képzelt, s ha jöttem, nem szóla egyébről, mint mindig magáról. Látám a hypochondria veszedelmes jeleit, s igyekeztem őt megmenteni. Egy szép délesten kicsalám a szabadba, általkocsiztunk Pestre a város erdejébe. A szép nap, tiszta levegő, tárgyak változása lelke előtt, s leginkább az, hogy figyelme magáról elfordíttatott, mind ezek igen jóltevőleg hatottak reá. A kocsizás után nyúgodtabb vala álma, jobban érezte magát. Ezt tevém vele több ízben, s folyvást, valahányszor időm engedé, mert egészsége javúltával társasága sok gyönyörűségeimre volt. Utóbb társaságokba vittem s néhány házakkal megismertetém,

hol mindenütt szívesen fogadtatott, mint egyike a legérdekesebb társalkodóknak. Midőn a májusi napok bekövetkeztek, s a nyár melege megérkezett, fürdőt ajánlék neki, nem annyira a fürdés, mint az ott nagy számmal megjelenő emberek miatt.

Egy kikocsikázás alkalmával a város erdejébe vezető sétálón egy csínos szőlőkert tűnt szemébe, igen jó ízlettel épűlt nyaralója miatt. Kérdé tőlem, kié lehet a szép kert? Elmondám, hogy egy meghalt rokonomé volt : de tékozló férje eladá, mindamellett, hogy nem őt, hanem gyermekeit illette volna. Kérdezgetései oda vezettek, hogy az egész háznép történetét elmondám. Ő beszédemet igen nagy részvéttel hallgatá, s vettem észre, hogy a boldogtalan atya ballépései egész belsejét felháboríták. Nem tudá feledni, s még napok után is emlegette, s amint tőle hallám önnel is, édes barátom, közölte, és így fogja tudni az egészet. Néhány nap múlva e kikocsikázás után Szegfyné, Ottília és öcscse Guszti a fürdőben voltak velem, hol találkozván Szamosvárival, öszveismertetém őket. Szamosvári igen el látszott érzékenyűlni a szegény beteg leány látásán, s vettem észre, mint meg vala ütközve. Napok múltanak el, s én Szamosvárit foglalatosságim miatt nem láthatám, de hallám Szegfynétől, hogy velök a fürdőben mindennap öszvejött. Egy reggel szállásomra robbana felderűlt és szinte feltüzesedett arczczal, midőn épen a fürdőből haza térne. Bészedeim különféle tárgyakon andalgának, ő azokra nem látszott figyelmezni, s mindene elárulta, hogy gondolati távol tárgyakon függenek. Egyszerre felszökék helyéből, felém jött, s kérve kért, hogy ismertessem meg őt a Szegfyék házával. Én örömmel ajánlám magamat, annál inkább, minthogy e háznépet, kivált a vídám és tréfás öreg Szegfyt, olyannak hivém, kik között Szamosvári ábrándozó és heves lelke csillapúlást szerezhet. A megismertetés megtörtént, de fájdalom veszedelmes következésekkel — Szamosvári azóta Szegfyéknél mindennapos, s Ottíliának ábrándozó imádója.

Ön, tisztelt barátom, be levén avatva Ottília körülményeibe, azonnal fogja érteni, hogy Szamosvári szenvedélye e lyányka iránt jó következéseket maga után nem vonhat. Én Ottília atyját jobban ismerem, mint hogy Szamosvárira nézve legkisebb kedvező reménynyel biztathatnám magamat. Ottíliának vagy Wallberg keze, vagy legfellebb klastromi élet között lehetend választást tennie; sőt kérdés, ha atyja meghajthatatlan makacsságát ez utóbbikra rá lehetend-e bírni. — Íme elébe terjesztém önnek, tisztelt barátom, a dolog állását, gondolkodjék róla, mint lehetne a veszélyt, melyet e szerelmi szövetkezés támaszthat, elhárítani. Talán jó volna ezeket így tisztán Szamosvári elébe terjeszteni, s arra bírni őt, hogy az Ottíliávali szövetkezéssel hagyna fel. Önnek nagy befolyása lehet reá, ne sajnálja fáradságait; azok minden bizonynyal a mindkettőnk által szeretett Szamosvári boldogságát eszközlendik. — A mi állásunk ez ügyben felette kényes. Szamosvárit mindnyájan tiszteljük s szivünkből szeretjük. Ő igen jeles tehetségű s szeretetre méltó ember; de felette érzékeny, s könnyen ingerelhető; rettegünk őt megsérteni. A szerencsétlen szenvedő leánykával valamely kedvetlenséget éreztetni szinte nehezen esik a szívnek, s így egyedűl önben van minden reményünk, bizodalmunk. A csomó annál szövevényesebb, minthogy a lyányka, igen elzárkozott természete mellett is, nem látszik egészen érzéketlennek Szamosvári iránt.

Legyen ön, édes barátom, szíves velem közleni, micsoda lépésre tökélendi el magát. Értekezzünk egymással e nehéz dologban, talán nem leszen szükségtelen. — Tisztelő barátja

Dr. Várkonyi.

Sept. 25.

Önnek, édes barátom, Szamosvárihoz írt levele — melyet velem másolatban közöl — igen jól van gondolva, s lelkemből látszik kiírva lenni. Elvárjuk, milyetén foganatja leend. Úgy hiszem már el fogott hozzá jutni. Ne terheltessék válaszát, melyet tőle venni fog, a menynyiben a tudva lévő tárgyat érdeklendi, velem közleni. Minthogy Ottília iránti viszonyairól velem még mind e mai napig nem szólott, hihetőleg most is tartózkodni fog említésétől, s így csak öntől várhatok értesítést a Szamosvári gondolkodása felől.

Oct. 1.

Szomorú dolog, amit ön, édes barátom, a tudva lévő tárgyban jelent. Azok szerint tehát le kell mondanunk legparányibb reményeinkről is szándékunk jó foganatja iránt. Így kénytelen vagyok magamat az utolsó, a legkedvetlenebb lépésre eltökélni: kénytelen vagyok magával Szamosvárival szólni. Az nem szereti barátját, ki veszély szélén látván nem ügyekszik őt az örvény mellől visszarántani : de képzelheti ön, édes barátom, mi nehéz tisztet vállalok magamra.

Octob. 7.

Aggodalomban vagyok a dolog kimenetele iránt. Szépfalvitól levelet vettünk, mely jelenti, hogy novemben elején itt leszen Wallberggel s egyszersmind meghatározza nov. 11-dikére a jegyváltás napját. Nem volt mit tennünk, közleni kellett a levelet Ottíliával. Képzelheti ön, mely mennykőcsapás volt ez a szegény lyánykának. Nem sírt : de arczulata festé, hogy belsejét mélyebb kínok dúlják, mint a sírás fájdalmai. Midőn

érzései első eltompulásukból magokhoz tértek, egyik ájulásból másba esett. Tegnap óta enyhűlni látszanak gyötrelmei, amit Szamosvárinak lehet köszönnünk, ki tegnap egész dél előtt ágya mellett ült s biztató tehetségeinek minden hatalmát egybegyűjté a beteg lelkében jó reményeket ébreszteni, hogy Wallberg más gondolatokra térend, s akkor atyját is reá lehet beszélni majd, hogy szándékát a klastromi élet iránt jóvá hagyja. — Csodálatos leszen ön előtt amit mondok, mert az előttem is csodálatos vala, hogy Szamosvári Ottília klastromi szándékairól szólhat, de a dolog nincs különben. Úgy látszik, hogy Szamosvári erre rég el van késztilve, mivel jól érti, hogy e szövevényes körülmények közt ő Ottília birtokára soha számot nem tarthat. Szándéka egyedül az, hogy a szeretett leányt boldognak tudhassa, s a klastromi életet Ottília mindig úgy festé, mint vágyainak fő, utolsó és legszentebb czélját. Csak így lehet megérteni az erős resignátiót.

Octob. 13.

Rettegek Szamosvári miatt. Ma először szólt velem Ottíliáról, s először nyílt meg előttem. A harcz, mely belsejében háborog, melynek tanúja valék, leírhatatlan. Oh, édes barátom, ha ön őt láthatá vala, nem fojthatta volna el keservét a szegény ifjú gyötrődésein. Nyakamba borúlt és síratá Ottíliát mint rá nézve minden kinézések szerint már megholtat. Én mindeneket mondtam vígasztalására; egy kissé csillapodni látszott. Resignátiójában nincs ugyan oly lélekcsend, melyet óhajtani lehetne, azonban e tekintetben még is meg tudnék nyúgodni, ha más gondolat nem rémítene, mely a közte s Wallberg közötti viszonyból támadhat. Midőn Wallberg nevét említettem neki, fellázadt benne minden indúlat. Nem lehet azon hitből kivenni, hogy Wallberg

[illegible]

[illegible]

Ha [illegible] [illegible]
[illegible] számára, hogy [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] vére, meg kellett [illegible]
[illegible] meg, s azt [illegible]
[illegible] annak képzeletétől, [illegible]
[illegible]. — Ottiliának [illegible]
[illegible] magán kivül. [illegible]

Nov. 10. estve.

Megtörtént a mitől rettegtem. Szépfalviék megérkeztek. Wallberg már tudta Szamosvári szenvedélyét Ottíliához. Szegfyéknél találkoztak. Wallberg szemrehányást teve Szamosvárinak. Heves vala az egybekapás, s Szamosvári párviadalra hívta Wallberget. Két katonatiszt volt a secundáns. Ma reggeli hatkor volt a viadal kinn a szomszéd erdőben. Szamosvári sérelem nélkül jött vissza; Wallberget kocsin hozták ájulások közt. Bal vállát összezúzta a lövés. — Szamosvárinak tanácslák, hagyja el ez országot, míg Wallberg életben van : de ő távozni nem akar. Úgy látszik elméje háborog.

Nov. 11. esti 11 órakor.

Ottília magán kivül van. Valamely gondatlan, ágya körűl elmondá mi történt.

Egy negyeddel később.

Ottília szava elállott, szemei húnyva vannak. Éjféig megválik mire fordúl dolga.

Éjfél után 4 órakor.

Magához jött. Előhozatá tűkörfiókját, s egy csomót kezembe ada azon kéréssel, hogy holta után égetném el. Úgy tetszik Szamosvári kéziratai.

Egy órával később.

Irtóztató szenvedésekkel kell küzködnie. Nem szól, kínjait szíve sebes dobogása jelenti.

Reggeli 5kor.

Túl van szenvedésein. Az utolsó perczben atyját kivánta magához. Midőn belépne, keze után nyúlt, s megcsókolván azt, minden vonaglások nélkül csendesen elszunnyadott.

Nov. 12.

Ma reggel Szamosvári őrjöngve rohant a szobába, hol a halott kiterítve fekszik. Kórházba kellett vitetnem. Tettei azt mutatják, hogy elméje meg van háborodva. — Wallberg magához jött. Orvosa bízik, hogy a seb nem veszedelmes, s életéért nincs ok aggódni.

November 5.

Ne szóljon ön, édes barátom, Szamosvári anyjának fia baja felől. Jó reményeink vannak felgyógyúlása iránt. Hogy Wallberg életben van, annak hallása sokat segített rajta.

Ottíliát ma temettük el. Guszti vígasztalhatatlan, mert nénjét rendkivül szerette. Képzelheti ön fájdalmunk nagyságát a mindnyájunk által annyira szeretett leány halálán!